OSNOVE VJEROVANJA POSLANIKOVE PORODICE

Naslov izvornika

آموزش عقاید

Urednik

Munib Maglajlić

Likovno oblikovanje

Saladin Pašalić

Muhammed Taqi Misbah Yazdi

OSNOVE VJEROVANJA POSLANIKOVE PORODICE

Preveli s perzijskog
ERTAN BASARIK
AKBAŠ LUTFI

Fondacija “Mulla Sadra”
u Bosni i Hercegovini
Sarajevo 1433/2012.

Predgovor

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova i neka su mir i blagoslovi na Njegovo najbolje stvorenje Muhammeda i na njegovu čistu porodicu, a posebno na dokaz Njegov na Zemlji, hazreti Mehdija, a.s., neka Allah ubrza njegovo časno pojavljivanje te neka nas učini pomagačima i sljedbenicima njegovim!

Uvjerenja (*akāid*) i temeljne misli čine osnove svakog aksiološkog poretka i svake uređene ideologije te svjesno ili polusvjesno utiču na oblikovanje čovjekovih postupaka. Stoga za uspostavljanje i učvršćivanje vrijednosnog i biheviorističkog poretka islama moramo njegova osnovna uvjerenja, koja predstavljaju korijene ovog ogromnog plodnog stabla, učvrstiti u srcima, da bi uvijek moglo davati ukusne i prijatne plodove te osigurati sreću i blaženstvo na oba svijeta.

Upravo iz ovog razloga muslimanski učenjaci – počevši od prvog hidžretskog stoljeća – na različite načine i različitim postupcima su se bavili pojašnjenjem islamskih uvjerenja. Među njima su učenjaci teolozi pisali djela na različitim razinama, a u novije doba, s obzirom na novonastale prigovore i kritike, teolozi su iznova napisali neka teološka djela i stavili ih na raspolaganje. Međutim, ovakva djela obično su pisana na dvije potpuno različite razine: jedna na početnoj razini, prilagođena mogućnostima većine, a druga na stručnoj razini, uz složena pojašnjenja, teško prohodne dionice i česte stručne termine. U ovakvim okolnostima ostao je prazan prostor za djela koja bi bila pogodna podučavanju na srednjoj razini te se već dugi niz godina u vjerskim školama osjeća velika potreba za takvom vrstom udžbenika.

Zbog predočenih razloga i na osnovu prijedloga cijenjene gospode iz Organizacije za promicanje islama te uz pomoć učenih i stručnih ljudi iz Institucije na Pravom putu, pristupili smo pripremi ovog djela, u kojem su došli do izražaja sljedeći pristupi:

1. Nastojali smo da se pitanja ovog djela urede logičnim redoslijedom i da se njihova pojašnjenja, koliko je moguće više, ne ostavljaju za predavanja koja dolaze kasnije.

2. Nastojali smo da u što većoj mjeri koristimo jednostavan i razumljiv način izražavanja i da se uzdržimo od upotrebe složenih termina i teških rečenica, te da pristupačnost i razumljivost ne žrtvujemo zbog ukrašenog književnog izražavanja.
3. Trudili smo se da za dokazivanje pitanja koristimo jasne i uvjerljive primjere, a da se uzdržimo od gomilanja brojnih i pritom slabih dokaza.
4. Također smo nastojali da izbjegnemo prekomjerna pojašnjenja, koja zamaraju studente, i da na taj način osiguramo jezgrovitost i preglednost.
5. Budući da je ovo djelo pripremljeno za studije na srednjoj univerzitetskoj razini, uzdržali smo se od iznošenja teško shvatljivih i složenih silogizama, koji zahtijevaju poznavanje filozofije ili tefsira i fikhu-l--hadisa, a tamo gdje je to bilo neophodno, zadovoljili smo se objašnjenjem neophodnih premisa, tako da smo upotpunjenje i raspravu o drugim vidovima tema prepustili drugim djelima, da bismo na taj način kod studenata izazvali želju za nastavkom studija i istraživanja.
6. Sadržaj knjige je podijeljen na predavanja primjerena srednjoj razini studiranja, tako da se svako od njih može savladati za jedan školski čas.
7. Radi boljeg savladavanja gradiva neke važne dionice predavanja se naglašavaju ili nekada ponavljaju.
8. Na kraju svakog predavanja donesena su pitanja koja se tiču razmatrane teme, što umnogome pomaže boljem savladavanju gradiva.
9. Bez ikakve sumnje, ni ovo djelo nije bez određenih nedostataka pa se nadamo da ćemo ih, zahvaljujući primjedbama i prijedlozima cijenjenih stručnjaka na ovom polju, uspjeti otkloniti u narednim izdanjima.

S nadom da će ovaj skromni prilog Bog Uzvišeni prihvatiti i da će obradovati časnog Poslanika islama, njegov čisti Ehli-bejt, a posebno hazreti Mehdija – žrtvujemo duše naše za njega i neka Allah ubrza njegovo časno pojavljivanje! – kao vraćanje dijela našeg duga vjerskim naučnim centrima i časnim šehidima.

Qom,
Šehriver, 1365. solarne godine

Muhammed Taqi Misbah Yazdi

1.
Šta je vjera

Pojam vjere

Cilj ove knjige je da razjasni islamski akaid, koji se terminološki naziva *usūlu-d-dīn*. Zbog toga je prije svega potrebno ponuditi kratko objašnjenje pojma *dīn* (vjera) i ostalih njemu bliskih pojmova, jer, kako se u logici objašnjava, svim drugim temama prethode definicije.

Dīn je arapska riječ čije je leksičko značenje pokornost ili nagrada, kazna itd., a terminološko značenje podrazumijeva vjerovanje u Stvoritelja svijeta i čovjeka te praktične zakone koji odgovaraju ovom uvjerenju.

U skladu s ovom, krajnje jasnom definicijom, ljude koji uopće ne vjeruju u Stvoritelja, već smatraju da je svijet nastao slučajnim spletom okolnosti ili da je sve zapravo posljedica pukih slučajnih akcija i reakcija u svijetu prirode, nazivamo bezvjercima (koji nemaju religijska uvjerenja), tj. ateistima.

S druge strane, ljude koji vjeruju da svijet ima svog Stvoritelja, bez obzira što su im u okviru tog vjerovanja svjetonazor i vjerski obredi izmiješani s neispravnostima i sujevjerjem, smatramo ljudima koji vjeruju, religioznim ljudima. U skladu s ovim pristupom, postojeće vjere možemo podijeliti na istinske i lažne. Istinska vjera je ona vjera čija su uvjerenja ispravna i u skladu sa zbiljom i čija preporučena i naglašena djela posjeduju dovoljnu razinu jamstva ispravnosti i vjerodostojnosti.

Načela i propisi vjere

Iz definicije proizlazi da se svaka vjera sastoji iz najmanje dva dijela:

1. Uvjerenje ili vjerovanje (*akīda* ili *akāid*), koje predstavlja stub i osnovu vjere;
2. Praktična pravila, koja su vezana za spomenute osnove vjerovanja i iz kojih, zapravo, proizlaze.

Sasvim je, dakle, prirodno i prikladno da u svakoj vjeri dio koji se tiče uvjerenja (akāid) nazovemo *usūl* (načela), a da dio praktičnih propisa (*ahkām*) nazovemo *furū'* (ogranak), kao što su islamski znanstvenici ova dva termina (usūl ve furū') koristili za uvjerenja i praktične propise, kao dvije grane islama.

Svjetonazor i ideologija

Pojmovi svjetonazor i ideologija manje-više imaju slično značenje.

Između ostalih, jedna od definicija svjetonazora glasi: "To je niz univerzalnih i usklađenih uvjerenja i gledišta o svijetu i čovjeku, ili općenito o egzistenciji."

S druge strane, jedna od definicija ideologije je da ona predstavlja "niz univerzalnih i usklađenih stavova i mišljenja u vezi s čovjekovim ponašanjem."

U skladu s dvije navedene definicije, sistem uvjerenja i načela svake vjere možemo nazvati *svjetonazorom* te vjere, dok univerzalni sistem njenih praktičnih propisa možemo nazvati *ideologijom*. Ova dva sistema možemo poistovjetiti s načelima i ograncima vjere. Pritom treba uzeti u obzir činjenicu da se termin ideologija ne odnosi na partikularne i pojedinačne propise, kao što se ni pojam svjetonazor ne odnosi na pojedinačna uvjerenja. Treba znati i da se nekada riječ ideologija koristi u općenitom smislu i tada obuhvata i svjetonazor.

Teistički i materijalistički pogled na svijet

Među ljudima su uvijek postojali različiti oblici svjetonazora. I pored njihove brojnosti, možemo ih na osnovu prihvatanja ili poricanja postojanja nematerijalnog podijeliti u dva općenita pravca: teistički i materijalistički svjetonazor.

Sljedbenici materijalističkog svjetonazora u prošlosti su se nazivali naturalisti (*tabī'i*), ateisti (*dahri*, *zindīk*) ili nevjernici (*mulhid*), a u naše, savremeno doba nazivaju se materijalistima.

Materijalizam ima različite oblike, od kojih je u naše vrijeme najpoznatiji dijalektički materijalizam, koji predstavlja filozofsko učenja marksizma.

Između ostalog, postalo je jasno da svjetonazor ima širi opseg nego religijska uvjerenja, jer obuhvata i ateistička i materijalistička uvjerenja, kao što se i termin ideologija ne odnosi samo na sistem vjerskih propisa.

Nebeske vjere i njihova načela

O načinu nastajanja različitih vjera postoje različita mišljenja među znanstvenicima povijesti religije, sociologije i antropologije. Međutim, na osnovu islamskih izvora možemo kazati da pojavljivanje vjere počinje onog trenutka kada se pojavio čovjek, a prvi čovjek – dakle Adem, a.s. – bio je

Božiji poslanik koji je pozivao monoteizmu i obožavanju Jednog Boga, dok mnogobožačke religije nastaju kao posljedica iskrivljivanja jednobožačkog vjerovanja i djelovanja pojedinaca u skladu sa njihovim ličnim nahođenjem te ličnim i zajedničkim ciljevima.[1]

Monoteističke vjere, koje su zapravo nebeske i istinske vjere, imaju tri zajednička opća načela:

1. vjerovanje u Jednog Boga (*tevhīd*),
2. vjerovanje u vječni život svakog čovjeka na Budućem svijetu te stizanje do nagrade ili kazne na temelju djela koja su učinjena na Ovome svijetu (*me'ād*),
3. vjerovanje u poslanike koje je Bog slao s ciljem da ljude upute ka krajnjem savršenstvu te ovosvjetskoj i onosvjetskoj sreći (*nubuvvet*).

Ova tri načela predstavljaju istovremeno i odgovore na tri najosnovnija pitanja koja svaki svjestan čovjek sebi postavlja: Ko ili šta je izvor života? Šta je kraj života? Na koji se način može spoznati najbolji program života?

Kada je riječ o sadržaju tog programa, koji se određuje i jamči posredstvom Objave, on predstavlja vjersku ideologiju koja proizlazi iz teističkog svjetonazora.

Akaid ima svoja načela, neophodnosti i obaveze, ono što iz njega proizlazi i grane koje zajedno tvore akaidski sistem vjere. Razlike u ovim vrstama uvjerenja su razlog javljanja religija, različitih sekti i vjerskih ogranaka i metoda. Tako su razilaženja u uvjerenjima vezanim za poslanstvo nekih Božijih poslanika i utvrđivanje vjerodostojne nebeske Knjige postala osnovni razlog razilaženja između judaizma, kršćanstva i islama, što je za sobom donijelo i druge razlike na razini uvjerenja i praktičnih propisa, pa neka uvjerenja uopće ne odgovaraju načelima uvjerenja, poput vjerovanja u trojstvo, koje nije u saglasju s monoteizmom, bez obzira koliko kršćani pokušavali da ga opravdaju. Isto tako, razilaženje u utvrđivanju onoga ko određuje Poslanikovog nasljednika

---

[1] Jedno od brojnih iskrivljenja do kojih je, zarad udovoljavanja određenim osornim moćnicima i nasilnicima, došlo u nekim nebeskim religijama jeste i pojava da se vjera ograniči na odnos čovjeka s Bogom. Vjerski propisi su ograničeni na posebne vjerske svetkovine, a naročito su politika i upravljanje društvenim pitanjima izuzeti iz okvira religije, iako je svaka nebeska vjera zadužena da objasni sva pitanja i sve okolnosti koje čovjek treba poznavati da bi stigao do ovosvjetske i onosvjetske sreće, a njegov razum nije dostatan da bi ih sam po sebi poznavao. Ovu tvrdnju objasnit ćemo na drugom mjestu. Posljednji Poslanik kojeg šalje Allah mora ljudima predati naučavanje i upute koji će im biti potrebni dok je svijeta. Zato je značajan dio islamskog naučavanja vezan za društvena, ekonomska i politička pitanja.

– da li je to Bog ili su to ljudi – postalo je glavni činilac razilaženja sunija i šiija u islamu.

Monoteizam (tevhīd), poslanstvo (nubuvvet) i proživljenje (me‘ād) predstavljaju temeljna uvjerenja u svim nebeskim religijama. Međutim, i druga uvjerenja koja slijede iz gore navedenih i do kojih možemo doći analizom navedena tri glavna načela možemo prema posebnom terminološkom značenju smatrati dijelom glavnih uvjerenja. Naprimjer, vjerovanje u postojanje Boga može se uzeti kao jedno načelo, a vjerovanje da je Bog jedan može biti drugo načelo. Isto tako, vjerovanje u posljednjeg Poslanika smatra se jednim od osnovnih uvjerenja u islamu. Neki šiijski znanstvenici Božiju pravednost (*‘adl*), koja je jedan od ogranaka tevhīda, izdvajaju kao samostalno načelo, kao što i *imamet*, koji slijedi iz vjerovjesništva, smatraju još jednim samostalnim načelom. Ustvari, korištenje pojma *načelo* u vezi s ovakvom vrstom uvjerenja vezano je za određivanje termina i dogovor, zbog čega nema potrebe ni mjesta za polemiku po ovom pitanju.

Na osnovu iznesenog, može se naglasiti da sintagma usūlu-d-dīn (načela vjere) može biti korištena na dva načina: općenito i posebno. Općenito gledano, termin *načelo* nalazi se nasuprot pojmu *ogranci vjere*, tj. poglavlju o praktičnim propisima (ahkam), a obuhvata sva ispravna uvjerenja (akaid). Posebno značenje ovog termina tiče se najosnovnijih uvjerenja. Također se može određen broj monoteističkim religijama zajedničkih uvjerenja, kao što su tri načela (jednoboštvo, vjerovjesništvo i proživljenje), nazvati “načelima vjere” u apsolutnom smislu. Dodavanjem jednog ili više načela dolazimo do termina “načela posebne religije”, a dodavanjem nekoliko uvjerenja koja pripadaju određenom mezhebu ili pravcu dobijamo “načela vjere jednog mezheba”, ili pak “načela vjerovanja jednoga mezheba”.

PITANJA

1. Pojasnite leksičko i stručno značenje pojma vjera (dīn)!
2. Definirajte svjetonazor i ideologiju te ukažite na razliku među njima!
3. Pojasnite dvije općenite vrste svjetonazora!
4. Pojasnite termine opća i posebna načela vjere (usūlu-d-dīn)!
5. Navedite načela koja su zajednička kod svih nebeskih religija!

2.
Na tragu vjere

Motivacija za traganjem

Jedna od psihičkih odlika čovjeka jeste i prirodna, urođena sklonost ka spoznaji istine i sticanju uvida u stvarnost. Ova je odlika prisutna od početka života, i to od najranijeg djetinjstva, i kod svakog čovjeka, bez izuzetka, traje do kraja života. Upravo ova prirodna sklonost istini, koja se nekada naziva i radoznalošću, može čovjeka nagnati na razmišljanje o pitanjima unutar religijskih okvira i navesti ga na stremljenje ka spoznavanju istinite vjere. Riječ je o sljedećim pitanjima:

Da li postoji biće koje nije materijalno, dakle koje je bestjelesno? Ukoliko postoji, da li postoji veza između Svijeta materije i tog Svijeta skrivenosti? U slučaju da veza postoji, nije li možda to nematerijalno biće, koje se ne može percipirati posredstvom čula, stvorilo Ovaj svijet?

Da li je čovjekovo biće ograničeno isključivo na materijalno tijelo? Da li je čovjekov život ograničen na ovaj materijalni, ili postoji i neki drugi život? Ukoliko postoji drugi život, da li slučajno postoji neki odnos između ovog i tog života? Ukoliko postoji, koja vrsta ovosvjetskih pojava utiče na taj drugi život? Postoji li put saznavanja programa ispravnog življenja, programa koji čovjeku jamči sreću oba svijeta ili oba života? Na kraju, koji je to program?

Dakle, sklonost ka spoznaji istine je osnovni poticajni činilac koji čovjeka pokreće na istraživanje ovih i sličnih pitanja i na traganje za odgovorima.

Sljedeći činilac koji, također, u čovjeku jača potrebu za spoznajom istine krije se u činjenici da su ostale čovjekove težnje, svaka zasebno, tijesno povezane i zavise od jedne ili nekoliko drugih prirodnih sklonosti (pored sklonosti ka spoznaji istine). Tako, naprimjer, valjano korištenje različitih ovosvjetskih materijalnih blagodati zavisi od naučnih zalaganja i napora, pri čemu napredak i razvoj empirijskih znanosti neposredno uveliko pomaže čovjeku da ostvari svoje potrebe. U slučaju da vjera može pomoći čovjeku u zadovoljavanju onih potreba koje se smatraju neophodnim i korisnim, te ga, s druge strane, sačuvati od šteta i prijetnji, u takvim će uvjetima vjera čovjeku biti poželjna onoliko koliko njegov urođeni poriv da teži za koristima i čuva se štete predstavlja činilac koji će ga potaknuti na istraživanje o vjeri i traganje za njom.

Međutim, imajući u vidu svu širinu i opseg saznanja i znanosti, kao i nepostojanje svih potrebnih uvjeta za spoznaju svekolikih zbilja i istina, moguće je da čovjek za područje svoga istraživanja odabere neka pitanja čije je rješavanje jednostavnije i čiji su rezultati opipljiviji i pristupačniji od bavljenja pitanjima vezanim za vjeru, pod pretpostavkom da ih je teško riješiti ili da nemaju neku ozbiljniju znanstvenu ulogu i težinu, te ih se upravo zbog toga i odriče. Stoga treba objasniti da se vjerska pitanja odlikuju izvanrednim značajem. Zapravo, kada se stvari dublje razmotre, shvatit će se da ništa nije toliko važno istražiti i razjasniti kao pitanja vezana za vjeru.

Podsjećam da neki psiholozi i psihijatri vjeruju da je obožavanje Boga u osnovi samostalna prirodna sklonost, a njen izvor bi se mogao nazvati čulom religioznosti, označenim kao četvrto čulo koje, uz radoznalost, dobrotu i estetiku, krasi čovjekovu dušu. Oni na temelju povijesnih i arheoloških činjenica podsjećaju da je obožavanje Boga uvijek, na ovaj ili onaj način, bilo prisutno među ljudima. Upravo ova neprekinuta vremenska i prostorna prisutnost pokazatelj je prirodnosti potrebe da čovjek obožava Boga.

Svakako, općenitost prirodne sklonosti u isti mah ne znači da je pobožnost uvijek budna i aktivno prisutna u svim pojedincima i da ih stalno upućuje ka cilju, već je moguće da pod uticajem različitih činilaca – poput životne sredine i neispravnog odgoja – bude neaktivna ili ušutkana, ili da bude izbačena iz svoje putanje, kao što je to moguće i kod ostalih potreba i sklonosti, kod kojih uopće nisu rijetki zastranjenja i izobličenosti.

Na temelju ovog stava, kretanje i potraga za vjerom očituje se kao samostalna prirodna sklonost te ona, kao takva, nema potrebe za dokazivanjem putem argumenata.

Ovo se može manje-više potvrditi ajetima i predajama koji ukazuju na prirodnost sklonosti prema vjeri u čovjeku. Međutim, zbog toga što ljudi nisu svjesni uticaja ove sklonosti moguće je da neko pri raspravljanju i dokazivanju zaniječe ovakvu vrstu sklonosti u sebi. Zato se nećemo zadovoljiti dosad rečenim, već praktično pristupamo namjeri da to dokažemo te da ukažemo na važnost traženja vjere, služeći se racionalnim argumentima.

Važnost istraživanja vjere

Jasno je da prirodna (fitretska) sklonost ka spoznaji istine, s jedne strane, te želja za postizanjem koristi i nastojanje da se ostvari sigurnost od štete i opasnosti, s druge strane, predstavljaju moćne poticaje na razmišljanje, sticanje znanja i zauzimanje stavova. Stoga, kada čovjek sazna da je kroz

cijelu ljudsku povijest čitav niz istaknutih i časnih ljudi tvrdio da su odabrani od strane Stvoritelja svijeta da bi uputili ljude ka sreći oba svijeta, i sazna da oni na putu dostavljanja Njegove poruke, usmjeravanja i upućivanja ljudi nisu prezali ni od kakvog truda i zalaganja, te da su podnosili različite teškoće i borili se protiv svih vrsta prepreka, pa su čak na tom putu i za taj cilj žrtvovali i vlastite živote – kada, dakle, sa spomenutom motivacijom uzme u obzir ove činjenice – on pristupa istraživanju s namjerom da vidi da li su tvrdnje poslanika ispravne i da li se one mogu potkrijepiti dovoljnim brojem logičnih argumenata, ili ne. Sklonost ka ovom istraživanju postaje jača uzme li se u obzir činjenica da u njihovoj poruci stoji tvrdnja koja ukazuje na vječnu sreću i blagodati, s jedne, te vječnu nesreću i patnju, s druge strane. Drugim riječima, odazivanje na njihov poziv i prihvatanje njihovih uputa za sobom povlači mogućnost zadobivanja vječnih blagodati, a oglušivanje i suprotstavljanje njihovom putu donosi mogućnost da čovjeka snađe vječna nesreća i gubitak. Kakav izgovor čovjek može izmisliti nastojeći da opravda nemar i neodgovornost pred ovakvim izazovom i da ne krene u istraživanje?

Svakako, moguće je da neke osobe zbog lijenosti i želje za lagodnošću neće da sebi priušte teškoću istraživanja, a druge pak to neće zbog toga što prihvatanje vjere za sobom povlači i određeni vid ograničenja, koja obavezuju na suzdržavanje od prohtjeva duše, što je dovoljan razlog da budu odvraćene od takvog izazova. U vezi s ovim navest ćemo 5. ajet sure *Kijame*, u kojem se iznosi razlog *a priori* poricanja postojanja Ahireta da bi se ušutkala savjest:

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

Čovjek želi griješiti dok je živ.

Ipak, takvi bi se ljudi trebali pomiriti sa neugodnim posljedicama lijenosti i predanosti prohtjevima duše i na kraju prihvatiti vječnu patnju i nesreću.

Stanje takvih ljudi neuporedivo je gore od stanja neupućenog bolesnog djeteta koje iz straha od gorkog lijeka izbjegava odlazak u bolnicu, osuđujući tako sebe na sigurnu smrt, zbog toga što dijete još uvijek nema razvijeno razumijevanje da bi napravilo razliku između štete i koristi i ne može pojmiti da su opiranje i neodlazak ljekaru za njega štetni, i to toliko da se nekoliko dana bezbolnog života zbog neuzimanja lijeka ili injekcije ni na kakav način ne može porediti sa štetom. Međutim, odrastao čovjek, koji je svjestan i razuman, ima moć prosudbe i razlikovanja štete i koristi te može procijeniti razliku između prolaznih užitaka i vječne patnje.

Zato, Kur'an časni ovakvu vrstu ljudi naziva gorima čak i od četveronožaca:

أُوْلَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُوْلَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

Oni su kao stoka, čak i gori – oni su zaista nemarni.[1] *Na drugom mjestu opisuje ih kao najgore među živim bićima:*

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لاَ يَعْقِلُونَ

Najgora bića kod Allaha su oni koji su gluhi i nijemi, koji neće da promišljaju.[2]

Rješavanje jednog prigovora

Može se čuti i izgovor da su trud i zalaganje opravdani i poželjni samo onda kada čovjek ima nadu u dobar ishod, ali mi i nemamo neke velike nade da ćemo stići do izvjesnog učinka budemo li se zamarali razmišljanjem o vjeri i onim što spada u vjeru. Zbog toga prednost dajemo onome u šta se isplati ulagati vrijeme i energiju, jer znamo da je ishod izvjestan.

Na ovakav izgovor treba reći da, kao prvo, nada u rješenje temeljnih pitanja vjere ni u kojem slučaju nije manja od nade u rješenje drugih znanstvenih pitanja, a znamo da je za rješavanje mnogih znanstvenih pitanja bilo potrebno da veliki broj znanstvenika i istraživača uloži desetine godina napornog rada.

Drugo, vjerovatnoća ne zavisi samo od jednog činioca, već se u obzir mora uzeti i količina očekivane koristi. Naprimjer, ukoliko je vjerovatnoća dobiti u jednom projektu 5 posto, a u drugom 10 posto, ali je s druge strane očekivana dobit od prvog projekta 1000 rijala, a od drugog 100 rijala, u tom slučaju prvi projekt će imati peterostruku[3] prednost nad drugim projektom, iako je vjerovatnoća u prvom projektu u postocima dvostruko manja nego vjerovatnoća u drugom projektu.

Kada je vjerovatnoća dobiti od istraživanja vjere beskonačna, ma koliko mala bila vjerovatnoća da se dođe do sigurnog zaključka u vezi s vjerom, vrijednost bavljenja istraživanjem vjere bit će mnogo veća od bilo kojeg drugog posla i mogućnosti, jer svaki drugi posao ima ograničenu dobit.

---

1 *El-A'raf*, 179.

2 *El-Enfal*, 22.

3 1000 × 5/100 = 5000/100 = 50
100 × 10/100 = 1000/100 = 10
50 : 10 = 5

Jedino racionalno opravdanje za napuštanje bavljenja pitanjima vjere bilo bi da u jednom trenutku čovjeku postane izvjesna njena neispravnost ili da se ispostavi da je nemoguće rješavanje njenih pitanja. Međutim, na koji način doći do te izvjesnosti?!

PITANJA

1. Šta je to što čovjeka potiče na spoznaju zbilja?
2. Zašto ljudi ne istražuju sve zbilje?
3. Na šta se misli pod čulom religioznosti? Kakav dokaz imamo o postojanju takvog čula?
4. Pojasnite neophodnost istraživanja o načelima vjere!
5. Da li se nemanje nade u sigurno rješenje vjerskih pitanja može uzimati kao opravdanje za odustajanje od istraživanja vjere? Zašto?

3.
Uvjet za život dostojan čovjeka

Uvod

U prethodnom poglavlju jednostavnom metodom ukazali smo na neophodnost istraživanja vjere zarad spoznaje istine. Ustanovili smo da se ta neophodnost oslanja na čovjekovu prirodnu sklonost prema sticanju koristi i izbjegavanju štete.[1] To je sklonost ili nagon koji svaki čovjek u sebi može prepoznati kao dio prisutnog znanja koje nikada ne griješi.

I u ovom poglavlju želimo govoriti o istom, ali na drugačiji način. Tako ćemo stići do zaključka da ukoliko neko ne bude razmišljao o vjeri i ukoliko ne bude slijedio ispravan svjetonazor i ispravnu ideologiju, neće stići ni do ljudskog savršenstva. Ustvari, takav se pojedinac u osnovi ne može ni smatrati istinskim čovjekom. Drugim riječima, uvjet za život dostojan čovjeka jeste posjedovanje ispravnog svjetonazora i ispravne ideologije.

Ovaj dokaz ima tri uvodne premise:

1. Čovjek je biće koje teži savršenstvu.
2. Čovjekovo savršenstvo se oblikuje u okrilju postupaka koji se temelje na slobodi izbora i koji proizlaze iz prosudbe razuma.

---

[1] Spomenuti dokaz izrečen stručnim jezikom glasio bi: Ukoliko je u skladu s čovjekovom iskonskom prirodom stizanje do koristi i izbjegavanje štete poželjno, neophodno je istraživati vjeru koja iznosi tvrdnju da ukazuje na ispravan put, koji čovjeka vodi ka beskonačnoj koristi, kao i zaštiti od beskrajne štete (uporedna nužnost nepotpunog uzroka za nastanak posljedice). Pošto je stizanje do koristi i izbjegavanje štete poželjno u skladu s čovjekovom iskonskom prirodom, to znači da je neophodno istraživati takvu vjeru.

Ovaj argument, koji je izrečen u formi rastavljene dedukcije (*kijas istisnai*), temelji se na posebnoj logičkoj analizi praktičnih propisa razuma, a oni se vraćaju na uporednu nužnost uzroka (voljno djelo) zarad stizanja do posljedice (poželjan ishod), kako je to već na odgovarajućem mjestu objašnjeno. Argument o kojem se govori u ovom poglavlju može se također predstaviti u ovom obliku: Ukoliko je stizanje do savršenstva poželjno u skladu sa iskonskom prirodom, onda je neophodno upoznati načela svjetonazora koja su potrebni uvjet za usavršavanje duše. Budući da je stizanje do savršenstva poželjno u skladu s čovjekovom iskonskom prirodom, dakle neophodno je spoznati spomenuta načela.

3. Praktični propisi razuma dobivaju svoje oblike u okrilju posebnih spekulativnih spoznaja, od kojih su najvažnija tri izvorna načela svjetonazora: spoznaja izvora egzistencije (jednoboštvo), kraj ovosvjetskog života (proživljenje) i zajamčena metoda pronalaska programa koji donosi sreću (vjerovjesništvo), drugim riječima, ontologija, antropologija i spoznaja spomenute metode.

Pokušat ćemo obraditi sve tri navedene premise.

Čovjek traži savršenstvo

Svako ko se usredsrijedi na svoje unutrašnje nagone i psihičke sklonosti uvidjet će da se temelj velikog broja njih nalazi u stremljenju ka savršenstvu. U osnovi, čovjek je takav da ne voli da ima neki nedostatak. Zbog toga se trudi da svaku manjkavost, nezrelost i nedostatak koliko god može udalji od sebe da bi stigao do željenog savršenstva. Svakako, prije negoli ih se riješi, krije ih od drugih.

Ako ova sklonost bude tekla koritom njegove iskonske prirode (*fitret*), bit će povod za svaku vrstu materijalnog i duhovnog napretka, ali ako pod djelovanjem različitih činilaca i uvjeta bude usmjerena pogrešnom stazom i skrene s osnovne putanje, bit će povod za nastajanje najrazličitijih nepoželjnih osobina, poput umišljene veličine, prijetvornosti, želje za pohvalama itd.

U svakom slučaju, sklonost prema savršenstvu predstavlja izuzetno snažan prirodni činilac urođen u čovjekovom biću, pohranjen u dubinama duše, čijih je manifestacija i grana čovjek uglavnom svjestan. Ipak, uz malo pažnje postaje jasno da je korijen svih tih manifestacija i grana isti, a to je želja za savršenstvom.

Čovjekovo savršenstvo zavisi od slijeđenja razuma

Usavršavanje vegetativnih pojava u Objektivnom svijetu ovisi o osiguravanju potrebnih *prisilnih* uvjeta vanjskog karaktera. Nijedno drvo ne raste slobodnom voljom, niti daje plodove vlastitim izborom, zbog toga što nema svijest ni volju.

U usavršavajućem putu životinja do određene mjere može se primijetiti prisustvo volje i izbora. Svakako, riječ je o volji koja se temelji na slijepom životinjskom instinktu, s ograničenim dometom, u okvirima prirodnih potreba te u okrilju ograničene svijesti koja se tiče čula svake životinje.

Međutim, čovjek, uz odlike vegetativnog i animalnog u sebi, posjeduje i dvije duhovne odlike. S jedne strane, sklonosti iskonske prirode ne ograničavaju se samo na okvir prirodnih potreba, a s druge, čovjek posjeduje inteligenciju, pomoću koje se opseg spoznatog može beskonačno širiti. Na temelju ovih odlika domet njegove volje nadmašuje granice prirodnog svijeta, krećući se u smjeru beskonačnosti.

Kao što se savršenstva kojima se odlikuje vegetativni svijet stiču posredstvom posebnih moći biljaka, tako se i animalna savršenstva stiču pod okriljem volje izrasle iz instinkta i čulnih opažanja, a savršenstva svojstvena čovjeku, koja predstavljaju duhovna savršenstva, nastaju pod okriljem svjesne volje rukovođene inteligencijom, koja prepoznaje nekoliko različitih stepena željenog i koja u slučajevima sukoba između sklonosti i želja odabire one koje su bolje.

U skladu s navedenim, ponašanje će biti čovječno onda kada djela budu izvršena pod okriljem volje koja izrasta iz posebnih ljudskih sklonosti rukovođenih razumom. Djela koja su izvršena isključivo na temelju animalnih nagona bit će životinjska, kao što će puke mehaničke kretnje koje su posljedice mehaničke sile u tijelu biti samo fizičkog tipa.[2]

Praktična pravila razuma imaju potrebu za spekulativnim polazištima

Djela i postupci, koji su posljedica čovjekovog slobodnog izbora, predstavljaju sredstvo za stizanje do željenog ishoda. Njihova vrijednost zavisi od razine poželjnosti cilja koji se posredstvom njih želi postići, kao i uticaja koji imaju na dušu. S obzirom na ovo, ako ponašanje bude uzrokovalo gubljenje nekog duhovnog savršenstva, ono će kao takvo imati negativnu vrijednost.

---

[2] Neophodno je poznavati činjenicu da kada se kaže da čovjekova duša sadrži svoje niže stepene, poput vegetativne i animalne duše, time se ne misli da svaki čovjek posjeduje u sebi tri nezavisne duše, već da zbog usavršavajućeg kretanja koje se događa u Svijetu svako biće koje se nađe na višem stepenu ili razini u sebi sadrži i niži stepen. Drugim riječima, čovjek raste, hrani se i razmnožava, a ove tri moći postoje i među biljkama i životinjama. S druge strane, osjećamo da imamo sposobnost voljnog kretanja, što također imaju i životinje. Pored toga, imamo moć percipiranja i zaključivanja, što su isključivo ljudske moći. U osnovi, sve dok neko biće ne bude posjedovalo sva postojeća niža savršenstva i moći, ono nema mogućnosti da postigne uzvišenija savršenstva. Dok životinja ne bude imala sve vegetativne moći u sebi, ne može preći preko linije razdvajanja i domoći se savršenijih stepena. Dakle, čovjekova duša, pored savršenstva inteligentne, ljudske duše, posjeduje i moći vegetativne i animalne duše. Svakako, podrobnije obrađenu ovu temu treba potražiti u knjigama Ibn Sine, kao i drugih autora koji su joj posvetili pažnju.

Dakle, razum će moći suditi o djelima, koja su posljedica slobodnog izbora, i određivati im vrijednost tek onda kada bude stekao uvid u ljudska savršenstva i njihove razine, te kada bude znao kakvo je čovjek biće, koji je opseg njegovog života i do kojeg stepena savršenstva može stići; drugim riječima, kada bude znao opseg svoga bića i cilj zbog kojeg je ono stvoreno.

U skladu s iznesenim, spoznaja ispravne ideologije, tj. onog sistema vrijednosti koji prevladava nad postupcima koji se temelje na slobodnom izboru, zavisi od posjedovanja ispravnog svjetonazora i rješavanja pitanja u vezi s njim. Sve dok ta pitanja ne budu riješena, ne mogu se donositi ni konačni sudovi u vezi s vrijednošću ponašanja, isto kao što neće biti moguće odrediti smjer kretanja koje bi trebalo dovesti do nekog cilja sve dok taj cilj ne postane jasan i određen. Prema tome, spekulativne spoznaje, koje predstavljaju osnovna pitanja svjetonazora, jesu temelj sistema vrijednosti i praktičnih pravila razuma.

Zaključak

S obzirom na uvodne premise, možemo na sljedeći način dokazati neophodnost traganja za religijom i neophodnost ulaganja truda da bi se stekli ispravan svjetonazor i ispravna ideologija:

Čovjekova iskonska priroda je takva da on uvijek stremi savršenstvu i želi stići do stvarnog savršenstva tako što će činiti djela potrebna da bi to savršenstvo i dosegao. Međutim, da bi znao koja su to djela koja će ga dovesti do željenog cilja, on mora prvo prepoznati svoje konačno savršenstvo. Spoznaja toga zavisi od obaviještenosti o zbilji vlastitog bića, njegovom početku i kraju. Zatim, čovjek mora spoznati pozitivne i negativne odnose između različitih djela i različitih stepena vlastitog savršenstva. Ovo je potrebno da bi mogao krenuti ispravnim putem ljudskog usavršavanja. Dok ne ostvari spekulativne spoznaje (načela svjetonazora), čovjek ne može imati ispravan sistem djelovanja (ideologiju).

Dakle, neophodno je zalagati se za spoznaju istinite vjere, koja obuhvata ispravan svjetonazor i ispravnu ideologiju, i bez toga je nemoguće postići ljudsko savršenstvo. Isto tako, ponašanje koje nije potaknuto ovakvim vrijednostima i stavovima neće biti ljudsko ponašanje.

Ljudi koji se ne kreću u smjeru upoznavanja istinite vjere, ili je iz različitih pobuda – naprimjer iz inada – poreknu nakon što su je spoznali, te se odazovu pozivima životinjskih želja, predajući se zadovoljavanju prolaznih materijalnih naslada i užitaka, nisu ništa više do životinje, upravo kako to Kur'an jasno kazuje:

يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ

...Naslađuju se i hrane se kao što se hrane životinje.[3]

A zbog toga što uništavaju svoje ljudske prirodne sklonosti i mogućnosti stići će do bolne kazne:

ذَرْهُمْ يَأْكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

Pusti ih, neka jedu, i neka se naslađuju, i neka ih nade zavaraju, a ubrzo će oni znati.[4]

PITANJA

1. Od kojih premisa se sastoji dokaz o neophodnosti istraživanja i razmišljanja o vjeri?
2. Pojasnite čovjekovu želju za savršenstvom!
3. Pojasnite glavne odlike čovjeka!
4. Kakva veza postoji između ovih odlika i zbiljskog usavršavanja čovjeka?
5. Ideologija se temelji na svjetonazoru. Kako?
6. Pojasnite logički tok drugog dokaza!

---

[3] *Muhammed*, 12.
[4] *El-Hidžr*, 3.

4.
Metoda rješavanja temeljnih pitanja

Uvod

Kada se čovjek nađe u položaju da treba rješavati glavna pitanja na kojima se temelji svjetonazor, prilikom spoznavanja načela istinite vjere na prvom koraku susreće se sa pitanjem: Na koji način, to jest kojom metodom da riješi ta pitanja?

Na koji način da dođe do ispravnih osnovnih spoznaja, te koji putevi i metode spoznaje uopće postoje? Koju od tih metoda da koristi kako bi stigao do spoznaje određenih pitanja?

Obavezu da podrobno istraži ova pitanja ima disciplina filozofije koja se naziva teorija spoznaje (epistemologija, gnoseologija), koja raspravlja o vrstama čovjekove spoznaje i procjenjuje njihovu vrijednost. Ukoliko bismo se posvetili svim metodama spoznaje, to bi nas značajno udaljilo od teme kojom se bavimo. Stoga ćemo se zadovoljiti spominjanjem samo onih metoda koje se neposredno dotiču teme o kojoj je riječ.[1]

Vrste spoznaje

S jednog stanovišta, čovjekovu spoznaju možemo podijeliti u četiri kategorije:

1. Spoznaja posredstvom eksperimenata (empirijska, znanstvena). Ova vrsta spoznaje kao osnovno sredstvo prikupljanja saznanja koristi čovjekova vanjska sredstva percepcije, tj. osjetila, iako razum i na ovom polju ima ulogu kada je posrijedi apstrahiranje i uopćavanje osjetilnih percepcija. Empirijske spoznaje koriste se u empirijskim znanostima, poput fizike, hemije i biologije.
2. Racionalna spoznaja. Ova vrsta spoznaje stiče se posredstvom apstrahiranih pojmova (filozofskih inteligibilija drugoga reda), a osnovnu ulogu u njihovom pribavljanju ili osiguravanju igra razum, iako je moguće da se nekad koriste i premise dedukcije. U djelokrug ovih spoznaja ulaze logika, filozofija i matematika.

[1] Za više informacija pogledati drugo poglavlje knjige *Islamska filozofija*.

3. Dogmatska spoznaja. Ova vrsta spoznaje je drugostepene naravi, a stiče se na osnovu prethodnih spoznaja iz povjerljivih izvora, koji su vjerodostojni, i to posredstvom izvještavanja Pouzdanog izvjestioca. Tvrdnje koje pripadnici religija pobožno prihvataju na osnovu riječi vjerskih prvaka, u koje nekada vjeruju više negoli u ono što se temelji na osjetima i iskustvu, spadaju upravo u ovu kategoriju spoznaje.
4. Spoznaja iz duhovnog osvjedočenja. Nasuprot nabrojanim kategorijama, ova vrsta spoznaje tiče se objektivnog bića predmeta spoznaje, koje se spoznaje bez posredstva umnih formi i pojmova. U takvom stanju nema mjesta nikakvoj grešci ni promašaju. Međutim, kao što je na odgovarajućem mjestu objašnjeno, obično je ono što se naziva spoznajom iz duhovnog osvjedočenja ili irfanskom spoznajom ustvari umna interpretacija osvjedočenog (zorno prikazivanje onoga što nije zorno), čime već postaje sklona griješenju.

Vrste svjetonazora

Iz podjele koju smo upravo naveli vezano za spoznaju možemo izvesti i sljedeću podjelu svjetonazora:

1. Znanstveni svjetonazor, koji podrazumijeva da čovjek na osnovu postignuća empirijskih nauka ostvari jedan univerzalni pogled na egzistenciju.
2. Filozofski svjetonazor, koji se stiče putem argumentiranja i racionalnih napora.
3. Religijski svjetonazor, koji se stiče posredstvom vjerovanja u predvodnike vjere te prihvatanja njihovih riječi.
4. Irfanski (gnostički) svjetonazor, koji se stiče posredstvom duhovnog poimanja i duhovnog osvjedočenja.

Sada bi trebalo vidjeti da li temeljne činjenice i temeljna pitanja svjetonazora mogu stvarno biti riješeni putem ova četiri pogleda, da bi zatim došao red na njihovo međusobno upoređivanje i vrednovanje.

Kritika i analiza

Uzevši u obzir činjenicu da je domet osjetilnih percepcija ograničen na materijalne pojave, jasno je da se načela svjetonazora ne mogu spoznati samo na temelju postignuća empirijskih znanosti, niti se mogu riješiti pitanja vezana za svjetonazor, zbog toga što ova pitanja izlaze izvan okvira empirijskih

znanosti. Nijedna empirijska znanost nema ništa za ponuditi ni da ih dokaže, a ni da ih opovrgne. Naprimjer, ne može se na temelju laboratorijskih ogleda dokazati ili poreći postojanje Boga, iz jednostavnog razloga što je ruka empirijskog postignuća kraća od toga da bi mogla prodrijeti u nematerijalno i na taj način dokazati ili poreći bilo šta što se nalazi izvan okvira materijalnih pojava.

Upravo iz tog razloga, znanstveni, na eksperimente oslonjeni svjetonazor – u svome terminološkom značenju koje smo već objasnili – nije ništa do privid, koji se ne može dovesti u vezu sa pravim značenjem riječi svjetonazor. On se jedino može prihvatiti kao "spoznaja materijalnog svijeta", a takva spoznaja ne može dati odgovore na temeljna pitanja svjetonazora.

Spoznaja koja se stiče putem dogmatske metode – kao što smo to već istakli – sekundarne je naravi i zapravo je ogranak ranijeg prihvatanja vjerodostojnosti izvora ili različitih izvora na kojima se temelji. Prema tome, potrebno je dokazati poslanstvo nekoga da bi njegove poruke postale priznate kao vjerodostojne, a prije toga treba dokazati postojanje glavnog Pošiljaoca poruke, to jest Boga.

Jasno je da načelo postojanja Pošiljaoca poruke, kao i poslanika – onog koji donosi poruku – ne može biti dokazano svjedočenjem *poruke*. Naprimjer, ne može se kazati da je to što Kur'an kaže da Bog postoji dokaz Njegova postojanja. Svakako, nakon što se dokaže i utvrdi postojanje Boga, prepozna i utvrdi Poslanik islama te istinitost Kur'ana, mogu se i ostala drugostepena uvjerenja, kao i praktični propisi, prihvatiti, jer ih podupire Pouzdan izvjestilac i vjerodostojan izvor. Međutim, temeljna pitanja trebaju biti prethodno riješena drugim metodama.

Dakle, ni dogmatska metoda nije upotrebljiva kada je riječ o rješavanju temeljnih pitanja svjetonazora.

Što se pak gnostičke i iluminacijske metode tiče, to je oblast koja zahtijeva niz rasprava i brojna objašnjenja.

Kao prvo, svjetonazor je spoznaja koja se gradi od umnih pojmova. Međutim, u prirodi samog duhovnog osvjedočenja pojam kao pojam gubi smisao jer ne postoji. Znači, dovođenje pojmova u vezu sa duhovnim osvjedočenjem podrazumijeva popustljivost u pristupu ovoj temi i ukazivanje na činjenicu da su ti pojmovi apstrahirani iz duhovnog osvjedočenja.

Drugo, tumačenje duhovnog osvjedočenja i njegovo predočavanje posredstvom riječi zahtijeva posebnu umnu sposobnost, koju nije moguće steći bez prethodno uloženih velikih racionalnih napora, bez pregnuća i bez filozofskih analitičkih razmatranja. Ljudi koji ne posjeduju ovakvu vrstu sposobnosti upotrebljavaju slične riječi i pojmove, što samo po sebi jeste jedan od važnih činilaca zastranjenja i zalutalosti.

Treće, u velikom broju primjera ono u šta se neko zbilja osvjedoči posredstvom duhovnog osvjedočenja miješa se sa imaginalnim odrazima i umnim komentarima, tako da razlučivanje prvog od potonjeg postaje teško i za samu osobu koja je doživjela duhovno osvjedočenje.

Četvrto, otkrivanje zbilja čija se umna interpretacija naziva svjetonazorom zavisi od višegodišnjeg duhovnog irfanskog putovanja, a da bi se prihvatile metode duhovnog putovanja – što spada u kategoriju praktičnih spoznaja – potrebni su spekulativni temelj i riješena temeljna pitanja svjetonazora. Dakle, prije početka duhovnog putovanja moraju se ova pitanja razriješiti, dok spoznaja duhovnim osvjedočenjem ili duhovnim poimanjem dolazi tek na kraju. Stvarni irfan postižu oni ljudi koji na putu robovanja Uzvišenom Allahu iskreno ulažu napore, a njihov napor oslanja se na prethodnu spoznaju Uzvišenog Allaha te puta robovanja i pokoravanja.

Zaključak

Zaključak do kojeg se nakon ovog analitičkog pristupa može stići ogleda se u tome da jedini put koji svakome ko traži rješenje za temeljna pitanja u vezi sa svjetonazorom otvara horizonte jeste racionalna metoda i racionalni način promišljanja. Zato stvarnim svjetonazorom treba smatrati filozofski svjetonazor. Svakako, treba imati na umu činjenicu da ograničavanje puta koji pruža rješenje isključivo na racionalnu i filozofsku metodu ne znači da je za izgrađivanje ispravnog svjetonazora potrebno riješiti sva filozofska pitanja, već je rješavanje nekoliko prostih filozofskih pitanja, čiji rezultati su skoro pa očigledni, dovoljno za dokazivanje Božijeg postojanja, što spada u najvažnija pitanja svjetonazora. Ipak, za stručnost u ovim pitanjima i postizanje sposobnosti i moći za davanje odgovora na primjedbe i prigovore potrebna su obimna filozofska istraživanja.

Također, ograničavanje korisnih spoznaja za rješavanje temeljnih pitanja svjetonazora na racionalne spoznaje ne znači da se ono što je postignuto ostalim metodama ne može ni u kojem slučaju koristiti na ovom polju. Naprotiv, u većini racionalnih argumentacija mogu se koristiti premise postignute ili posredstvom prisutnog znanja ili osjetilnim metodama i eksperimentom. Isto tako, za rješavanje pitanja koja su od drugorazrednog značaja te sekundarnih uvjerenja može se koristi dogmatska spoznaja i ta pitanja se mogu dokazati na osnovu sadržaja Knjige i Sunneta. Na kraju, nakon što se steknu ispravan svjetonazor i ideologija može se prelaskom duhovnog puta stići do duhovnog poimanja i osvjedočenja te se mnogo toga do čega se stiglo racionalnim putem može dokazati bez posredovanja umnih pojmova.

PITANJA

1. Pojasnite vrste spoznaja i djelokrug svake od njih!
2. Navedite i pojasnite vrste svjetonazora koje možemo zamisliti!
3. Kojom metodom možemo dokazati osnovna pitanja svjetonazora?
4. Navedite kritiku naučnog svjetonazora!
5. Kako možemo upotrijebiti empirijske odnosno iskustvene spoznaje za pojašnjenje pitanja svjetonazora?
6. Kako i u kojim slučajevima se možemo koristiti dogmatskim spoznajama za dokazivanje religijskih uvjerenja?
7. Šta je irfanski odnosno gnostički svjetonazor? Da li možemo temeljna pitanja svjetonazora riješiti na osnovu irfanskog duhovnog osvjedočenja? Zašto?

5.
Spoznaja Boga

Uvod

Postalo nam je jasno da temelj vjere predstavlja vjerovanje u Božije postojanje. Ujedno, osnovna razlika između teističkog i materijalističkog svjetonazora jeste upravo postojanje i nepostojanje ovog vjerovanja.

Dakle, prva stvar koju treba riješiti onaj koji traži istinu i na šta prije svega ostalog treba dati ispravan odgovor jeste pitanje: Da li Bog postoji ili ne postoji? Da bi se dobio odgovor na ovo pitanje – kako je to objašnjeno u prethodnom poglavlju – mora se koristiti razum da bi se stiglo do sigurnog odgovora, bez obzira bio on potvrdan ili odričan.

Ako je odgovor potvrdan, onda na red dolazi razmatranje pitanja koja su granaju iz dokazanog postojanja Boga, a to su, naprimjer, jednoća, pravda i ostala Božija svojstva. S druge strane, pod pretpostavkom da je odgovor nakon istraživanja odričan, u tom se slučaju potvrđuje ispravnost materijalističkog svjetonazora te nema potrebe za istraživanjem ostalih pitanja vezanih za vjeru.

Diskurzivna i intuitivna spoznaja

U vezi s Uzvišenim Bogom moguće je pretpostaviti dvije spoznajne metode: jedna bi bila intuitivna, a druga diskurzivna (metoda korištenja misaonog zaključivanja).

Kada kažemo *intuitivna spoznaja*, misli se na to da čovjek bez posredovanja umnih pojmova, putem neke vrste unutrašnjeg osvjedočenja srcem, spozna Boga.

Očito je da ako neko bude imao svjesno duhovno osvjedočenje u vezi s Bogom – onako kako to tvrde arifi na visokoj razini – u tom slučaju nema potrebe za racionalnim argumentima i dokazima. Međutim, kao što je već ranije naglašeno, ova vrsta intuitivne svijesti i duhovnog osvjedočenja dostupna je običnim ljudima[1] tek nakon određenog razdoblja provedenog u

[1] Svakako, ne možemo poricati postojanje izuzetnih pojedinaca koji imaju ovakvo svjesno duhovno osvjedočenje, kao što vjerujemo da su poslanici i bezgrješni imami i u djetinjstvu imali udjela u ovakvom duhovnom osvjedočenju, a neki su čak i u utrobama svojih majki posjedovali ovakvu spoznaju.

samoizgradnji i nakon prelaska kroz stepene irfanskog duhovnog putovanja. Što se pak tiče nižih razina ove svijesti, ma koliko da je prisutna i kod običnih ljudi, usljed toga što njeno prisustvo nije svjesno, ona nije dovoljna za postizanje svjesnog svjetonazora.

Kada kažemo *diskurzivna metoda* spoznaje Boga, misli se na to da čovjek pomoću univerzalnih pojmova kao što su stvoritelj, nepotrebit, sveznajući, svemoćan itd. ostvari jednu vrstu odsutne predstave o Bogu te stekne vjerovanje da postoji jedno takvo biće, "Biće Koje je stvorilo Svijet...", a zatim da tome priključi drugi niz diskurzivnih spoznaja, da bi na taj način uspio ostvariti jedan usklađen sistem vjerovanja, odnosno svjetonazor.

Ono do čega se stiže izravno pomoću racionalnog istraživanja i filozofskih dokaza jeste upravo ova diskurzivna spoznaja, ali kada ona već bude postignuta, čovjek se može naći i na tragu postizanja svjesne intuitivne spoznaje (da ima Boga).

Prirodna spoznaja

U velikom broju predaja prenesenih od predvodnika islama te u arifskim i filozofskim iskazima možemo naići na tvrdnju da je spoznaja Boga *prirodna (fitretska)*, ili pak da je *prirodno (fitretski)* spoznati Boga. Da bismo na ispravan način razumjeli ove izraze, potrebno je da objasnimo pojam *fitret*.

Fitret je arapska riječ i označava oblik ili način stvaranja, a neke se stvari mogu smatrati fitretskim ukoliko ih način stvorenosti nekog bića iziskuje. S tog stanovišta, u obzir se mogu uzeti tri svojstva prirodnih (fitretskih) osobina:

- Prirodne osobine svake vrste nalaze se u jedinkama tih vrsta, iako se njihove kakvoće razlikuju u pogledu jačine.
- Prirodne osobine su uvijek kroz povijest postojane, što znači da fitret nekog bića nije takve naravi da će u jednom povijesnom trenutku iziskivati jednu, a u drugom neku drugu stvar. U časnom Kur'anu u vezi s ovom činjenicom u 30. ajetu sure *Rum* čitamo:

  فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ

  To je fitret (način stvaranja) prema kojem je Allah ljude stvorio; nema promjene u stvaranju Allahovom.

- Prirodne osobine, otuda što jesu prirodne, jer ih iziskuje način stvaranja nekog bića, nemaju potrebe da budu sticane učenjem, iako je za njihovo jačanje ili usmjeravanje potrebno obrazovanje.

Čovjekove prirodne osobine možemo podijeliti na dvije vrste:

- Prirodne spoznaje koje svaki čovjek posjeduje bez potrebe da ih nauči.
- Prirodne sklonosti i težnje koje su posljedica načina na koji je stvoren svaki pojedinac.

U skladu s ovim, ako je jedna vrsta spoznaje Boga prisutna kao postojan činilac u svakom pojedincu, a takva je da je ne treba usvojiti učenjem, možemo je nazvati *prirodnom spoznajom Boga*. Ako se u svakom čovjeku može naći jedna vrsta sklonosti prema Bogu i obožavanju Boga, u tom slučaju možemo je nazvati *prirodnim obožavanjem Boga*.

Već smo u drugom poglavlju rekli da veliki broj istaknutih svjetskih znanstvenika tvrdi da je sklonost prema religiji prirodna sklonost čovjekove psihe, pa je nazivaju i *čulo pobožnosti* ili *osjećaj religioznosti*. Dodat ćemo još i to da se spoznaja Boga također prihvata kao nešto što iziskuje sam način na koji je čovjek stvoren. Međutim, isto kao što osjećaj obožavanja Boga nije svjesna spoznaja, tako i priroda spoznaje Boga nije svjesna spoznaja, da bi obične ljude učinila neovisnim o racionalnim naporima u postizanju te spoznaje.

Svakako, ne treba izgubiti iz vida jednu činjenicu. Naime, budući da svaki čovjek posjeduje – u najmanju ruku – jedan mali stepen intuitivne, prirodne spoznaje Boga, moguće je da uz neznatno razmišljanje i argumentiranje prihvati Božije postojanje, da bi postepeno ojačao spoznaju Boga duhovnim osvjedočenjem kojeg nije svjestan i da bi je na taj način podigao na stepen svjesnosti.

Prema tome, prirodna spoznaja Boga znači da je čovjekovo srce upoznato s Bogom te da u dubinama njegove duše postoji zaliha za svjesnu spoznaju Boga, koju je moguće uvećati i razviti. Ipak, ova prirodna zaliha kod običnih ljudi nije prisutna u tolikoj mjeri da bi oni bili u potpunosti oslobođeni potrebe za razmišljanjem i racionalnim argumentiranjem.

PITANJA

1. Šta je temeljno pitanje svjetonazora? Zašto je ono temeljno pitanje?
2. Pojasnite diskurzivnu i intuitivnu spoznaju Boga Uzvišenog!
3. Da li se intuitivna spoznaja može steći posredstvom racionalnog dokaza? Zašto?
4. Kakvu ulogu može odigrati diskurzivna spoznaja u vezi sa intuitivnom spoznajom?
5. Pojasnite značenje fitreta!
6. Pojasnite osobine fitretskih stvari!
7. Navedite vrste fitretskih osobina!
8. Koja fitretska pojava je u vezi sa Bogom?
9. Pojasnite fitretsku spoznaju Boga!
10. Da li fitretska spoznaja Boga obične ljude čine neovisnim o racionalnom dokazu? Zašto?

6.
Jednostavni put spoznaje Boga

Putevi spoznaje Boga

Za spoznaju Uzvišenog Boga postoje brojni i raznovrsni putevi, na koje ukazuju filozofske i teološke knjige, riječi vjerskih velikodostojnika i tekstovi svetih Knjiga. Svi ti argumenti međusobno se iz različitih aspekata razlikuju. Naprimjer, u nekim od njih koriste se empirijske, dok se u nekim drugim koriste čisto racionalne premise. Neki argumenti usmjereni su na izravno dokazivanje postojanja Mudrog Boga, dok neki drugi jedino dokazuju biće čije postojanje nije uvjetovano ničim drugim – Nužno biće – a u nastojanju da se dokažu Njegove odlike i svojstva potrebno je ponuditi nove dokaze.

Iz jednog ugla gledano, put koji se prelazi u nastojanju da se Bog spozna može se usporediti s putevima ili načinima na koje je moguće preći s jedne obale rijeke na drugu. Postoje obični drveni mostovi koji su dovoljni da lahkom pješaku omoguće da ostvari svoju namjeru, tj. da u nastojanju da stigne do svoga cilja bez poteškoća pređe preko rijeke koja mu se našla na putu. Postoje i duži, kameni mostovi, koji su postojaniji i daleko čvršći, ali put čine znatno dužim. Na kraju, postoje i željezni mostovi koji se nadovezuju na puteve koji se probijaju kroz planinske masive, kroz koje se prave tuneli, da bi lokomotive sa velikim brojem vagona bez teškoća mogle prenositi ogroman teret.

Ljudi koji imaju lahak "pješački" razum mogu se koristiti lahkim metodama da bi spoznali svoga Gospodara i pokorno Mu se predali, oni pojedinci koji sa sobom nose težak teret sumnji moraju se služiti kamenim mostom, dok se oni koji za sobom vuku veliki broj vagona u koje smještaju sumnje i nedoumice moraju kretati posebno osmišljenim i napravljenim putem, koji ima dobro učvršćenu podlogu, bez obzira što je veoma složen i vijugav.

Prvo ćemo se kretati metodom objašnjenja jednostavnog puta, da bismo zatim prostor posvetili i jednom od srednje teških puteva. Što se tiče vijugavog puta, koji se prostire na polju rješavanja velikog broja temeljnih filozofskih pitanja, njega trebaju prelaziti oni ljudi čiji um je opterećen velikim brojem sumnji ili oni koji nastoje riješiti i otkloniti sumnje iz umova takvih ljudi da bi ih spasili iz duboke zalutalosti.

Odlike jednostavnog puta

Jednostavni put spoznaje Boga posjeduje određene odlike, od kojih bi najvažnije bile sljedeće:

1. U njemu nema potrebe za teškim i stručnim složenim premisama, već je riječ o najjednostavnijem objašnjenju koje može biti ponuđeno na ovom polju. Prema tome, ova metoda je lahko shvatljiva za sve profile ljudi bez obzira na kojem stepenu učenosti se nalaze.
2. Ovaj put upućuje izravno Bogu, moćnom i sveznajućem Stvoritelju, za razliku od velikog broja filozofskih i teoloških dokaza, koji prvo dokazuju postojanje Nužnog Bića, da bi se zatim za dokaz Njegovih svojstava, kakva su: znanje, moć, mudrost, stvaralaštvo, gospodarenje itd, moralo poslužiti drugim argumentima.
3. Ovaj put, više od svega drugog, ima ulogu buđenja fitreta i osvješćivanja i dovođenja fitretske spoznaje i svijesti o Bogu do razine razgovijetnosti. Posvećivanjem pažnje i razmišljanjem o onome što se na ovom putu nudi, u čovjeku se javljaju irfansko stanje i zanos, u kojem on stiče dojam kao da posmatra ruku Božiju kako rukovodi dešavanjima u svijetu. Upravo onu ruku s kojom je čovjekov fitret upoznat.

Upravo zbog ovih odlika predvodnici islama i ostalih nebeskih religija odabiru ovu metodu za šire slojeve društva, pozivajući ih sve na prelazak ove staze. Ostale bi metode objašnjavali ili samo posebnim pojedincima ili pak kada je bilo potrebno da se raspravlja sa ateistima intelektualcima i filozofima materijalistima.

Božiji znakovi

Jednostavni put spoznaje Boga ogleda se u razmišljanju o znakovima Božijim u svijetu – kako to Kur'an časni kaže: *razmišljanje o Allahovim ajetima* – u kojem svaka pojava na svijetu, i na Nebesima, i u čovjekovom biću predstavlja znak o Onome Poznatom Kojeg tražimo i želimo, i ti znakovi usmjeravaju kazaljku duhovnog kompasa prema Središtu egzistentnog, Koji je uvijek i svugdje prisutan.

Upravo ova knjiga koju držite u rukama jedan je od Njegovih znakova. Zar kroz čitanje ne bivate upoznati s njenim autorom koji je svjestan i ima neki cilj? Da li ste ikada pretpostavljali da je ova knjiga nastala kao proizvod niza

materijalnih i besmislenih akcija i reakcija, te da nema svoga pisca koji je vođen namjerom i ciljem?

Zar nije besmisleno pomisliti kako je jedna velika enciklopedija od sto svezaka nastala usljed eksplozije u rudniku olova, tako što su čestice koje su nastale usljed eksplozije zauzele posebne položaje obrazujući slova, a zbog slučajnog doticaja sa česticama celuloze stvorile su papirne listove iste veličine, po kojima prave skladne retke ispunjene riječima, i da se na kraju svi ti listovi onako slučajno redaju u jedan logičan niz, zauzimajući disciplinirano skladan izgled uređene knjige?

Hiljadu je puta besmislenije prihvatiti slijepu slučajnost kao objašnjenje nastanka ovog ogromnog Svijeta sa svim spoznatim i nespoznatim tajnama i mudrostima!

Upravo tako, svaki svrhoviti sklad jeste znak svrhom vođenog skladatelja, ovakvi skladni sistemi diljem svijeta mogu biti posvjedočeni, a svi oni čine jedan ogroman cjeloviti svrhoviti sistem, koji je u postojanje doveo mudri Stvaralac, koji uvijek upravlja njime.

Cvjetni žbun koji raste u bašči, i koji pokazuje svoje veselim bojama išarano i mirisavo lice nastalo od zemlje i đubriva; jabukovo stablo nastalo od sićušne koštice koje svake godine rađa velik broj rumenih i sočnih jabuka, kao i ostala stabla najrazličitijih voćki... Isto tako slavuj, koji slijeće na grančicu jorgovana, ptić koji se izliježe iz jajeta i kljuca svojim kljunom po zemlji. Tek rođeno tele koje sisa vime svoje majke, i mlijeko koje se slijeva u majčine grudi da bi ga moglo posisati malehno dijete... sve, jednostavno sve znakovi su Njegovi.

Zbilja, pogledajte samo kolika začudna usklađenost i zadivljujuća moć upravljanja postoji pri nastanku mlijeka u majčinim grudima istovremeno s rađanjem djeteta!

Ribe, koje svake godine zarad mriještenja prelaze hiljade kilometara po prvi puta. Morski galebovi koji nepogrešivo prepoznaju svoje gnijezdo među hiljadama nakićenih gnijezda na ptičijim ostrvima, a ne desi se da makar jednom pogriješe pa da posjete tuđe gnijezdo. Pčele, koje toliko puta napuštaju svoje košnice neumorno tragajući za kvalitetnom ispašom tražeći mirisno cvijeće... sve to znakovi su Njegovi.

Još je čudnije to što i pčela i krava i ovce proizvode i mlijeka i meda nekoliko puta više negoli im je potrebno, samo da bi čovjek – to posebno i odabrano stvorenje – također mogao da ih koristi.

Međutim, čovjek je nezahvalan, svjestan blagodati a pravi se da ne zna, pa o njima raspravlja i sukobljava se.

U čovjekovom tijelu mogu se vidjeti najzačudniji tragovi mudrog upravljanja. Tijelo čine jedinstveni organi, svaki organ sastavljen od odgovarajućih

dijelova, svaki dio sastavljen od miliona živih i posebnih ćelija, iako su sve one nastale od jedne bazične ćelije, a svaka je sastavljena od potrebnih materija u određenom odnosu i svaka se smješta na tačno određeno i podesno mjesto radi što boljeg svrhovitog kretanja i djelovanja u tijelu, da bi se moglo obavljati uzimanje kisika putem pluća, koji će hemoglobin, tvar koja krvi daje crvenilo a nalazi se u crvenim krvnim tjelešcima, raznositi cijelim organizmom da bi opskrbila sve dijelove tijela kisikom. Građenje glukoze u optimalnoj mjeri u jetri, regeneracija oštećenih tkiva stvaranjem novih ćelija, borba bijelih krvnih zrnaca protiv mikroba. Lučenje različitih hormona iz različitih žlijezda, koje igraju veoma značajnu ulogu u podešavanju životnih funkcija tijela... sve to su Njegovi znakovi.

Ko je oblikovao ovaj divni sistem, kojem – iako ga hiljade znanstvenika neumorno proučavaju posljednjih nekoliko desetljeća – nisu još uvijek mogli prodrijeti u sve najsitnije potankosti načina djelovanja?

Svaka je ćelija za sebe jedan svrhoviti i uređeni sistem, a tjelesni organ nastaje upravo spajanjem ćelija posebno kodiranih za svaki organ, što je još složeniji sistem, a spajanjem tih složenih sistema ili organa gradi se tijelo, također svrhovita cjelina.

Međutim, priča se ne završava na ovom mjestu, već bezbrojni sistemi živih i neživih bića grade jedan beskrajni sistem, po imenu prirodni svijet, koji se nalazi pod mudrom upravom Jednoga.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ

To vam je Allah, pa kamo se odmećete.[1]

Očito je da koliko se god obim čovjekovog znanja proširi i što se prirodne veze i zakoni budu više otkrivali, to će tajne i mudrosti stvaranja postajati jasnije. Međutim, usredsređivanje i razmišljanje upravo o ovim prostim fenomenima i očitim znakovima dovoljno je za čista i neuprljana srca.

PITANJA

1. Pojasnite različite načine spoznaje Boga i njihove odlike!
2. Koji je to jednostavni put spoznaje Boga? Kakve odlike ima on?
3. Pojasnite znakove svrhovitosti pojava!
4. Navedite logički oblik argumenta poretka!

---

[1] *El-En'am*, 95.

7.
Dokazivanje nužnog bića

Uvod

U prethodnom poglavlju ukazali smo da filozofi i teolozi iznose veliki broj dokaza o Božijem postojanju, koji su izneseni u filozofskim i teološkim knjigama. Od svega toga mi ćemo se posvetiti objašnjavanju jednog dokaza koji ima potrebu za manjim brojem uvodnih premisa, ali je u isto vrijeme čvrst i lahko shvatljiv.

Međutim, potrebno je voditi računa o tome da ovaj dokaz Boga dokazuje samo kao nužno biće, tj. ono biće čije je postojanje nužno i koje je neovisno o tome da mu se daruje postojanje. A što se tiče afirmacijskih i negacijskih svojstava poput znanja, moći, bestjelesnosti, te odricanja prostornosti i vremenitosti, to već treba dokazati posredstvom drugih dokaza.

Sadržaj dokaza

Svako biće – na osnovu racionalne pretpostavke – ili je nužno ili moguće (kontingentno) biće. Nijedno biće, racionalno gledano, ne može biti izvan ove dvije pretpostavljene kategorije. Nemoguće je sva bića smatrati kontingentnim, usljed toga što kontingentno biće ima potrebu za uzrokom, a ukoliko svi uzroci budu moguće postojeća bića i svako na svom položaju bude imalo potrebu za uzrokom, u tom slučaju nikada nijedno biće ne bi došlo u postojanje, ili drugim riječima: beskonačni lanac uzroka je nemoguć. Dakle, lanac uzroka završava neizbježno kod uzroka koji sam po sebi nije posljedica drugog bića, već je nužno biće.

Ovaj dokaz jeste ujedno i najprostiji filozofski dokaz za dokazivanje Božijeg postojanja, koji se sastoji od nekoliko racionalnih premisa, a nema potrebu ni za kakvim empirijskim i iskustvenim premisama. Međutim, zbog toga što se u njemu koriste filozofski termini, potrebno je dati objašnjenja u vezi sa tim terminima i premisama koje tematski dokaz sadrži.

Nužnost i kontingentnost

Svaki sud, bez obzira koliko jednostavan bio, mora sadržavati dva temeljna načela: subjekat i predikat. Naprimjer, u sudu: "Sunce je svijetlo", u kojem se pritvrđuje svjetlost Suncu, "Sunce" je subjekat, a "svjetlo" predikat.

Predmetno određenje predikata subjektu može se desiti na jedan od tri načina: ili je nemoguće, kao kada se kaže: "Broj tri je veći od broja četiri", ili je neophodno, poput suda: "Broj dva je polovina broja četiri", ili nije ni nemoguća niti neophodna poput suda: "Iznad naših glava nalazi se jedno Sunce."

U skladu s logičkom terminologijom, u prvom obliku modalitet suda je "nemogućnost", u drugom obliku taj modalitet je "neophodnost" ili "nužnost", dok je u trećem modalitet kontingentnost u posebnom značenju.

Ali, budući da se u filozofiji raspravlja o egzistenciji (*mevdžūd*), i ono što je nemoguće nikada ne dobiva vanjsko objektivno biće, otuda filozofi bića na temelju racionalne pretpostavke dijele na nužno i moguće biće.

Nužno je ono biće koje samo po sebi postoji i koje zato nema potrebu za drugim bićem. Prirodno da je takvo biće bez počeka i bez kraja, pa usljed toga, ukoliko nešto ne bi u jednom vremenu postojalo, to je pokazatelj da nije biće koje samo po sebi opstaje, već da bi samo postojalo ima potrebu za drugim bićem, koje bi bilo njegov uzrok ili uvjet postojanja, a gubljenjem toga i samo bi bilo izgubljeno.

Moguće je ono biće koje ne postoji samo po sebi, već mu postojanje ovisi o drugom biću.

Ova podjela, koja se temelji na racionalnoj pretpostavci, neminovno poriče postojanje nemogućeg bića, ali ne ukazuje na to u koju od spomenutih skupina spadaju bića u objektivnom svijetu.

Drugim riječima, istinitost ovog suda može se predočiti na tri načina:

- sva bića su nužna bića,
- sva bića su moguća bića,
- neka bića su nužna, a neka moguća.

U skladu s prvim i trećim predočenim načinom, potvrđuje se postojanje nužnog bića. Dakle, potrebno je vidjeti da li je moguće da su sva bića zapravo moguća bića. Ukoliko se ova mogućnost opovrgne, to znači da je bez ikakve dileme i sasvim sigurno dokazano postojanje nužnog bića, bez obzira što se jednoća toga bića i ostali njegovi atributi trebaju dokazati drugim argumentima.

U skladu s navedenim činjenicama, zarad opovrgavanja drugog predočenog načina treba se spomenutom dokazu dodati novi dokaz, koji bi glasio da

je nemoguće da su sva bića moguće postojeća bića. Međutim, ova premisa nije očigledna, zbog čega su je na sljedeći način nastojali pojasniti i dokazati: Moguće biće ima potrebu za uzrokom, a beskonačni lanac u uzrocima je nemoguć. Dakle, niz uzroka mora okončati bićem koje neće biti moguće biće koje ovisi o uzroku, tj. mora da bude nužno biće. Zbog ove potrebe javili su se neki novi filozofski pojmovi, u vezi s kojima trebaju biti data objašnjenja.

Uzrok i posljedica

Ukoliko neko biće bude imalo potrebu za drugim bićem na način da njegovo postojanje zavisi ili se oslanja na postojanje toga drugog bića, u skladu sa filozofskom terminologijom, potrebito se biće naziva posljedica (*ma'lūl*), a ono drugo biće uzrok (*'illet*).

Moguće je da uzrok ne bude apsolutno nepotrebito biće, već da i samo bude potrebito i posljedica nekog drugog bića. Međutim, ako jedan uzrok ne bude imao nikakvu vrstu potrebe i ne bude posljedica bilo čega, u tom slučaju riječ je o apsolutnom i nepotrebitom uzroku.

Dosad smo se upoznali sa filozofskim terminima uzroka i posljedice. Sada ćemo se posvetiti objašnjenju premise: *Svako moguće biće ima potrebu za uzrokom*.

S obzirom na činjenicu da moguće biće ne postoji samo po sebi, neizbježno mu postojanje zavisi od postojanja drugog bića ili drugih bića, jer očigledan je sud u kojem se kaže da svaki predikat koji se dovodi u vezu sa subjektom ili se subjektu dokazuje sam po sebi ili se dokazuje zahvaljujući uticaju nečeg drugog. Naprimjer, sve stvari ili su same po sebi svijetle ili su svijetle posredstvom nečeg drugog (svjetla). Isto tako, svako tijelo je ili masno samo po sebi ili ga masnim čini nešto drugo (ulje). Nemoguće je da nešto samo po sebi ne bude ni svijetlo ni masno, niti posredstvom nečeg osvijetljeno i pomašćeno, a da u isto vrijeme bude i svijetlo i masno!

Dakle, potvrđivanje postojanja za jedan subjekat je ili po sebi ili po drugome, a kada nije po sebi, neizbježno će biti po drugome. U skladu s ovim, svako moguće biće koje se ne opisuje postojanjem po sebi dolazi u postojanje posredstvom drugog bića i bit će posljedica toga bića. Ovo je upravo ono sigurno, racionalno načelo da *svako moguće biće ima potrebu za uzrokom*.

Međutim, neki su pretpostavili da je sadržaj načela uzročnosti to da: *svako biće ima potrebu za uzrokom*, na temelju čega upućuju kritiku da bi u tom slučaju i Bog trebao imati svoj uzrok, previđajući činjenicu da subjekat

načela uzročnosti nije biće u apsolutnom smislu, već je subjekat *moguće postojeće biće*, koje je posljedica. Drugim riječima: *svako potrebito i ovisno biće ima potrebu za uzrokom*, a ne svako biće uopće.

Nemogućnost postojanja beskonačnog lanca uzročnosti

Posljednja premisa koja je korištena u dokazu jeste da *lanac uzročnosti mora okončati nekim bićem koje samo nije posljedica*. Drugim riječima, lanac uzročnosti koji ide u beskonačnost je nemoguć. Na taj način dokazuje se postojanje nužnog bića, kao prvog uzroka, koji je sam po sebi postojeći, i neovisan o drugim bićima.

Filozofi iznose brojne dokaze da bi zanijekali lanac beskonačne uzročnosti, ali zbilja je u tome da je neispravnost beskonačnog lanca uzročnosti skoro pa očita i uz malo razmišljanja postaje jasna. Dakle, uzevši u obzir činjenicu da postojanje posljedice ima potrebu za uzrokom i uvjetovano je njegovim postojanjem, ukoliko pretpostavimo da je ova uzročnost i uvjetovanost općenita, nikada nijedno biće ne bi bilo postojeće, usljed toga što nije razumna pretpostavka skupine ovisnih bića, bez postojanja bića o kojem ovise.

Zamislite jedan atletski tim sprintera. Zauzeli su položaj na startnoj liniji, spremni da potrče. Međutim, svaki od njih je odlučio da neće poći dok neko drugi ne pođe. Ukoliko ova odluka zbilja bude općenita, nikada nijedan od njih neće početi s trčanjem!

Isto tako, ukoliko postojanje svakog bića bude uvjetovano postojanjem drugog bića, nikada nijedno biće neće postojati. Prema tome, činjenica da postoje objektivna bića pokazatelj je toga da postoji neovisno i neuvjetovano biće.

Objašnjenje dokaza

Uzevši u obzir spomenute premise, ponovo ćemo se usredsrijediti na objašnjenje dokaza:

Svaka stvar koja se može nazvati postojećom ne izlazi iz okvira dva stanja. Ili je za nju postojanje nužno i sama po sebi je postojeća, i terminološki će se nazvati *nužno biće*, ili njeno postojanje nije nužno, već ovisi od drugom biću i terminološki se naziva *moguće postojeće biće*. Očigledno je da ukoliko je postojanje nečega nemoguće, to nikada neće ni postojati i nikada

se ne može smatrati postojećim bićem. Znači, svako biće ili je nužno ili moguće postojeće biće.

Usredsrijedivši se na značenje pojma *moguće postojeće biće* postaje jasno da svaka stvar koja je stvarni objekat ovog pojma kao takva jeste posljedica koja ima potrebu za svojim uzrokom, jer ukoliko jedno biće ne bude postojeće samo po sebi, neizbježno je nastalo posredstvom drugoga bića, kao što će se svakom svojstvu koje nije po sebi opstojnost oslanjati na drugo. Zakon kauzalnosti znači upravo to da svako potrebito i ovisno, tj. moguće biće ima potrebu za uzrokom, a ne to da svako biće ima potrebu za uzrokom, da ne bi bilo rečeno: Dakle, i Bog ima potrebu za uzrokom, ili pak da se kaže: Vjerovanje u neuzrokovanog Boga znači poništavanje zakona uzročnosti!

S druge strane, ako svako biće bude moguće postojeće biće koje ima potrebu za uzrokom, nikada nijedno biće ne bi postojalo, jer ovakva pretpostavka slična je tome da svaki član neke skupine uvjetuje svoje djelovanje počinjanjem nekog drugog. U tom slučaju ne bi se dogodio nijedan pokret ni djelovanje. Prema tome, postojanje bića u vanjskom, Objektivnom svijetu dokaz je da postoji *nužno biće*.

PITANJA

1. Pojasnite terminološka značenja mogućnosti i nužnosti u filozofiji i logici!
2. Definirajte nužno i kontingentno biće!
3. Na koliko načina se može zamisliti ispravna podjela egzistencije na nužno i kontingentno?
4. Definirajte uzrok i posljedicu!
5. Šta je poruka načela uzročnosti?
6. Zašto svako kontingentno biće ima potrebu za uzrokom?
7. Da li načelo uzročnosti zahtijeva da i Bog ima Svoj uzrok? Zašto?
8. Da li vjerovanje u Boga Koji nije stvoren dokida načelo uzročnosti?
9. Pojasnite nemogućnost beskonačnog lanca uzroka!
10. Navedite logički oblik argumenta o kojem se govori u ovom predavanju i pojasnite šta tačno on dokazuje!

8.
Božija svojstva

Uvod

U prethodnim poglavljima rekli smo da veliki broj filozofskih dokaza potvrđuje postojanje bića opisanog kao *nužno postojeće biće*. Isto tako, pridruživanjem drugih dokaza ustvrđuju se Njegovi potvrdni i odrični atributi, iz čije se cjeline prepoznaje Uzvišeni Bog sa Svojim atributima koji Ga odvajaju od ostalih egzistenata. Kada ne bi bilo tako, za spoznaju Njega ne bi bilo dostatno izričito ustvrđivanje postojanja nužnog bića, jer je moguće da neko pretpostavi da bi materija ili energija mogle biti primjeri i predstavnici nužno postojećeg bića. Usljed toga, potrebno je, s jedne strane, da se ustvrde odrični Božiji atributi kako bi se ispostavilo da je Nužno biće iznad toga da bi se opisivalo atributima koji su svojstveni stvorenjima i da se ne bi poistovjećivalo s nekim od Njegovih stvorenja, a s druge strane, trebaju se ustvrditi Božiji potvrdni atributi, da bi se uvidjela dostojnost da On bude obožavan, i da bi to predstavljalo uvod za druga akidetska pitanja, poput poslanstva, proživljenja te njihovih ogranaka.

Nužno postojeće biće nema potrebu za uzrokom, jer Ono je uzrok postojanja moguće postojećih bića. Drugim riječima, dokazuju se dva atributa nužno postojećeg bića:

Prvi je neovisnost o drugim bićima, jer kada bi imalo najmanju mjeru potrebe za drugim bićima, to bi drugo biće bilo njegov uzrok. Zahvaljujući tome postalo nam je jasno da je značenje uzroka sa filozofskog stanovišta, to da drugo biće ima potrebu za njim.

Drugi, da su moguće postojeća bića posljedice i ovise o Njemu, i On je prvi uzrok njihovog nastanka.

Sada, na temelju ova dva uvodna zaključka, usredsrijedit ćemo se na objašnjavanje i razmatranje onoga što oni po sebi iziskuju, i dokazivat ćemo potvrdne i odrične atribute. Svakako, zarad dokazivanja svakog pojedinačnog atributa, spomenuti su brojni dokazi u teološkim i filozofskim knjigama, međutim, mi ćemo, s ciljem poštovanja lahkoće i očuvanja uvezanosti tema koje obrađujemo, odabrati one dokaze koji su povezani sa već spomenutim dokazima.

Božija bespočetnost i beskrajnost

Ukoliko je neko biće posljedica, to jest bude ovisno o nekom drugom biću, ono će pratiti njegovo postojanje, pa nepostojanjem uzroka ni samo neće postojati. Drugim riječima, nepostojanje nekog bića u jednom vremenskom razdoblju pokazatelj je njegove ovisnosti i pripadanja kategoriji moguće postojećih bića, a zbog toga što nužno postojeće biće postoji samo po sebi, te nema potrebe ni za kojim drugim bićem, ono će uvijek biti postojeće.

Na ovaj način se ustvrđuju sljedeća dva njegova atributa: jedan, bespočetnost (*ezeli*), to jest u prošlosti mu nije prethodilo nepostojanje; i drugi, beskrajnost (*ebedi*), to jest ni u budućnosti nikada neće biti nepostojeće. Nekada se ovi atributi objedinjuju pod terminom vječnost (*sarmedi*).

U skladu s ovim, svako biće koje se odlikuje nepostojanjem u prošlosti ili nestajanjem u budućnosti neće biti nužno postojeće biće i na taj način pokazana je neispravnost pretpostavke nužnog postojanja za bilo koju materijalnu pojavu.

Odrični atributi

Sljedeća stvar koju iziskuje nužno postojeće biće jeste elementarnost, odnosno da ono ne bude složeno iz dijelova, zbog toga što svako biće koje se sastoji od dijelova zavisi od njih, a nužno biće je iznad svake zavisnosti i potrebe.

Ukoliko se pretpostavi da dijelovi nužnog bića nemaju aktualno postojanje, već su poput dva zamišljena dijela jedne linije, ova je pretpostavka neispravna, zato što stvar koju čine mogući dijelovi može biti racionalno raščlanjena, bez obzira što u vanjskom svijetu to raščlanjivanje neće biti postignuto, a mogućnost raščlanjivanja znači mogućnost nestajanja cjeline. Slično kao kada bismo liniju dugu jedan metar podijelili na dvije linije od po pola metra – tada linija od jednog metra već ne postoji. A već smo prije shvatili da nužno biće nema mogućnost nestajanja.

S obzirom da je sastavljenost, i potencijalno i aktualno, odlika tjelesa, dokazuje se da nijedno tjelesno biće nije nužno postojeće biće, odnosno dokazuje se nematerijalnost i bestjelesnost Božija. Također, na ovaj se način dokazuje da je nemoguće Boga vidjeti okom ili bilo kojim drugim osjetilom, jer je mogućnost da se bude percipirano jednim od osjetila odlika tjelesnih bića.

S druge strane, odricanjem tjelesnosti nužnom biću se odriču i ostale odlike tjelesnosti, poput prostornosti i vremenitosti, zato što se prostor

pretpostavlja za onu stvar koja ima dimenzije i protežnost. Također, svaka vremenita stvar, sa aspekta vremenske protežnosti i trajnosti, može biti rastavljena u dijelove, a takvo šta predstavlja jednu vrstu protežnosti i sastavljenosti od potencijalnih dijelova. U skladu s ovim činjenicama, Bogu se ne može pretpostaviti prostor i vrijeme, i nijedno biće koje treba prostor i vrijeme neće biti nužno biće.

Na kraju, odricanjem vremena za nužno biće njemu se također odriču promjena, kretanje, usavršavanje, jer nijedno kretanje i promjena nisu mogući bez vremena.

U skladu s ovom činjenicom, ljudi koji pretpostavljaju i vjeruju da Bog ima položaj poput *Arša*, ili da se kreće spuštajući se na Zemlji bliža Nebesa, ili Ga pak smatraju vidljivim tjelesnim okom, ili promjenljivim i usavršavajućim, Boga nisu na valjan i ispravan način spoznali.[1]

Općenito gledano, svaki pojam koji aludira na neku vrstu nepotpunosti, krnjavosti, ograničenosti i potrebe odriče se Bogu i upravo je to značenje odričnih atributa Božijih.

Uzrok koji daruje egzistenciju

Drugi zaključak do kojeg dolazimo pomoću prethodnog dokaza jeste taj da je nužno postojeće biće uzrok nastajanja moguće postojećih bića. Sada ćemo se usredsrijediti na ono što ovaj zaključak iziskuje, a prvo ćemo kratko pojasniti vrste uzroka, da bismo zatim ukazali na odlike Božije uzročnosti.

Termin *uzrok*, u svome općem smislu, koristi se za svako biće koje predstavlja ono na šta se oslanja drugo biće, a čak obuhvata i uvjete i pomoćne činioce. Bog nema uzroka, a to znači da On nema nikakvu vrstu ovisnosti o drugim bićima. Čak se u vezi s Njim ne može pretpostaviti nikakav uvjet ni pomoćni uzrok.

Međutim, to da je Bog uzrok stvorenja ima značenje darivanja egzistencije, što spada u posebnu kategoriju djelatnog uzročništva. Da bismo objasnili ovu činjenicu, neophodno je bar površno obratiti pažnju na vrste uzroka, a njihovo podrobno objašnjenje nalazi se u filozofskim udžbenicima.

---

[1] Prostornost, silaženje sa Arša (Prijestolja) i viđenje Boga fizičkim očima pripisuje se nekim islamskim pravcima, a promjenljivost i usavršavanje Boga se pripisuje jednoj skupini zapadnih filozofa kao što su Hegel, Bergson, William James i Whitehead. Treba znati činjenicu da odricanje kretanja i promjenljivosti Bogu ne znači potvrđivanje mirovanja i nepokretnosti, već postojanost biti Božije, a postojanost je suprotna promjenljivosti. Međutim, mirovanje predstavlja neposjedovanje svojstva pokretljivosti kod onog ko ga može imati, a time se ne opisuje ništa drugo doli ono što ima potencijal da se kreće.

Znamo da je za nicanje biljke neophodno postojanje sjemena, odgovarajuće zemlje, vode, zraka, svjetlosti..., također, neophodno je da jedan prirodni činilac ili čovjek baci sjeme u zemlju i da tu zemlju navodnjava. Svi ovi nabrojani činioci, u skladu s definicijom uzroka, predstavljaju uzroke nicanja biljke iz zemlje.

Ove različite uzroke možemo s različitih aspekata podijeliti na kategorije. Naprimjer, skupinu uzroka čije postojanje je neophodno za postojanje posljedice nazivamo stvarnim ili pravim uzrocima. One uzroke čije bivanje i trajnost nisu važni za postojanje posljedice – poput poljoprivrednika za biljku – nazivamo pomoćnim uzrocima, ili zamjenjivim uzrocima, a ostale uzroke isključivim ili ograničenim uzrocima.

Međutim, postoji vrsta uzroka koja se razlikuje od svega spomenutog u vezi s nicanjem biljke. Primjer za ovo može se uočiti u vezi sa dušom i duševnim pojavama. Kada čovjek na platnu svoga uma priziva umnu sliku, ili pak donosi odluku o vršenju neke radnje, tada nastaje duševni i psihički fenomen koji se naziva umna slika i volja, čije postojanje zavisi od postojanja duše, i otuda, računa se njenom posljedicom, ali ova vrsta posljedice je takva da nema nikakvu neovisnost o svome uzroku i ne može bez njega odvojeno postojati. U isto vrijeme, djelatnost duše, u obliku umnih predstava ili volje, ograničena je uvjetima koji izviru iz njene manjkavosti i ograničenosti i toga što je moguće postojeće biće. Usljed ovoga, djelatnost nužnoga bića za Kreaciju je uzvišenija i savršenija od djelatnosti duše za psihičke pojave, i Njemu nema sličnoga među ostalim djelatnicima, jer On bez ikakve potrebe dovodi u postojanje posljedicu, čija je sva egzistentnost ovisna o Njemu.

Odlike uzroka koji daruje egzistenciju

Na temelju dosada navedenog, može se uzeti u obzir nekoliko važnih odlika uzroka koji daruje egzistenciju.

1. Uzrok koji daruje postojanje mora u savršenijem obliku imati savršenstva svih posljedica, da bi ih mogao dati posljedici srazmjerno njenom kapacitetu, za razliku od pomoćnih i materijalnih uzroka, koji samo pripremaju teren za promjenu posljedice, i nije neophodno da posjeduju savršenstvo svoje posljedice. Naprimjer, nije potrebno da zemlja ima savršenstva biljke, ili pak da otac i majka imaju savršenstva svoga djeteta. Međutim, Uzvišeni Bog, Koji daruje postojanje, mora

istovremeno uz elementarnost i nedjeljivost imati sva egzistencijalna savršenstva.[2]

2. Uzrok koji daruje postojanje svoju posljedicu izvodi iz nepostojanja u postojanje ili, jednom riječju, stvara je. Stvaranjem posljedice ne umanjuje se ništa od Njegovog bića, nasuprot prirodnim činiocima i djelatnicima čija je uloga unošenje promjene u postojeću posljedicu i trošenje energije. Pretpostavka da se nešto odvaja od nužnog bića iziskuje mogućnost razlaganja i promjenljivosti Biti Božije, čija je neispravnost dokazana.
3. Uzrok koji daruje postojanje zbiljni je uzrok te je, otuda, Njegovo postojanje neophodno za opstojnost posljedice, za razliku od pomoćnog uzroka, u čijem slučaju posljedica nema potrebu za njegovim postojanjem da bi sama postojala.

U skladu s ovim, daleko je od istine tvrdnja koja se može čuti od određenih teologa da svijet za opstojanje nema potrebe za Bogom, kao i neke tvrdnje koje se prenose od zapadnih filozofa da je svijet prirode poput navijenog sata, koji je jednom i zauvijek navijen, i za dalje postojanje nema potrebu za Bogom.

Naprotiv, Kreacija uvijek i u svim aspektima i segmentima ima potrebu za Bogom i ukoliko bi On na trenutak prestao s izlijevanjem i darivanjem egzistiranja – ništa ne bi ostalo!

PITANJA

1. Kakvu potrebu imamo za spoznajom Božijih svojstava?
2. Kakve smo zaključke dobili iz prethodnog argumenta?
3. Dokažite vječnost Boga!
4. Kako možemo dokazati da je Bit Božija nesložena (elementarna) i da nema aktualnih ni potencijalnih dijelova?
5. Šta je dokaz netjelesnosti Boga?
6. Zašto Boga ne možemo vidjeti?
7. Zašto Bog nije prostoran ni vremenit?
8. Da li možemo Bogu pripisati kretanje i mirovanje? Zašto?
9. Navedite podjelu uzroka!
10. Pojasnite odlike uzroka koji daruje egzistenciju?

---

[2] Treba znati da smisao iskaza: "Bog posjeduje savršenstva stvorenja", nije to da se njihovi atributi (poput pojmova tjelesnosti) mogu pripisati Uzvišenom Bogu, jer ovakvi pojmovi svjedoče o ograničenim i nedostatnim bićima, pa se otuda takvi atributi ne mogu ni pripisati Bogu, Koji posjeduje neograničenu egzistenciju i savršenstva.

9.
Svojstva biti Božije

Uvod

Saznali smo da Uzvišeni Bog, kao uzrok koji daruje postojanje Svijetu, ima sva egzistencijalna savršenstva i svako savršenstvo koje se može naći pri egzistentima od Njega je, ali tako da se darivanjem od Njegovog savršenstva ništa ne umanjuje. Da bi bilo jasnije o čemu je riječ, obratite pažnju na učitelja koji učenicima prenosi svoje znanje, od kojeg se kod njega ništa ne umanjuje. Naravno, darivanje egzistencije i egzistencijalnih savršenstava od strane Boga nemjerljivo je iznad upravo spomenutog primjera, i vjerovatno najslikovitiji prikaz jeste objašnjenje da je Kreacija odsjaj i zraka svete Biti Božije, upravo kao što se to iz sljedećeg ajeta da razumjeti:

اللهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ

Allah je svjetlost Nebesa i Zemlje.[1]

Uzevši u obzir beskrajna savršenstva Božija, bilo koji pojam koji aludira na savršenstvo i koji ne zahtijeva nikakvu manjkavost ni ograničenost, kao takav može biti pripisan Bogu, upravo kako se u časnim kur'anskim ajetima, predajama te dovama i šaputanjima bezgrješnih članova Poslanikova doma može naići na dovođenje Uzvišenog Boga u vezu s pojmovima svjetlost, potpunost, ljepota, ljubav, blistavost i slično. Što se tiče Božijih svojstava o kojima se raspravlja u filozofskim i teološkim udžbenicima, riječ je o određenom broju svojstava koja se dijele u dvije kategorije: svojstva Biti Božije te svojstva Božijeg djelovanja. Najprije ćemo razjasniti ovu podjelu, da bismo zatim naveli neka od najvažnijih svojstava.

Božija svojstva Biti i djelovanja

Svojstva kojima se opisuje Uzvišeni Allah ili su pojmovi koji se apstrahiraju s obzirom na vrstu savršenstva iz Biti Božije, poput života, znanja i moći, ili je pak riječ o pojmovima koji se apstrahiraju iz odnosa između Boga i Njegovih

[1] *En-Nur*, 35.

stvorenja, kakvi su stvaralaštvo i opskrbljivanje. Prva kategorija svojstava naziva se svojstvima Božije Biti, a druga svojstvima Božijeg djelovanja.

Osnovna razlika između ove dvije kategorije svojstava je u tome što je objektivni primjer svojstava Biti Božije upravo sveta Bit Allahova, dok druga kategorija svjedoči o vezi i odnosu između Boga Svevišnjeg i stvorenja, tako da se Bit Božija i biti stvorenja uzmu kao dvije strane tog odnosa, kao što je slučaj sa svojstvom stvaralaštva, koje se apstrahira iz egzistencijalne ovisnosti stvorenja o Biti Božijoj. Bog i stvorenja su dvije strane ovog odnosa te u Objektivnom svijetu, mimo Biti Božije i biti stvorenja, nema konkretne zbilje koja bi se mogla nazvati stvaranje. Svakako, Svevišnji u Biti Svojoj ima moć stvaranja, ali moć je svojstvo Biti, a stvaranje je dodatni pojam apstrahiran iz položaja djelovanja, pa se otuda stvaranje ubraja u atribute djelovanja, osim u slučaju kada je uzeto u značenju moći stvaranja, koja se vraća na svojstvo moći.

Najvažnija svojstva Biti Božije jesu život, znanje i moć. Što se pak svojstava kakva su Onaj Koji čuje i Onaj Koji vidi tiče, ukoliko ih uzmemo u značenju Onaj Koji zna ono što se da čuti i Onaj Koji zna ono što se da vidjeti, ili u značenju Onaj Koji je moćan čuti i vidjeti, tada se ona vraćaju ili na znanje ili na moć. A ukoliko se njima misli na aktualno gledanje i slušanje, koji se apstrahiraju iz odnosa između onog koji čuje i onog koji vidi i stvari koje se mogu čuti i vidjeti, u tom slučaju ova se svojstva ubrajaju u djelatna, kao što se katkad znanje koristi u ovom značenju i tada se naziva djelatno znanje.

Neki teolozi govor i volju svrstavaju u kategoriju svojstava Biti Božije, o čemu ćemo kasnije raspravljati.

Dokazivanje svojstava Biti Božije

Najjednostavniji put da se dokažu svojstva života, znanja i moći Božije ogleda se u tome da ova svojstva dovedena u kontekst stvorenja svjedoče o njihovim savršenstvima, dakle uzrok koji daruje egzistenciju bićima okićenim ovim savršenstvima svakako njih treba imati na najsavršenijem stepenu. Svako savršenstvo koje se može naći kod stvorenja potiče od Boga, a onaj ko ih daje mora ih i imati da bi ih drugima darivao. Nije moguće da onaj ko daruje život sam ne posjeduje život, ili da onaj koji stvorenjima poklanja znanje i moć sam bude bez znanja i bez moći. Prema tome, prisustvo ovih svojstava savršenstva kod nekih stvorenja pokazatelj je njihovog postojanja kod Stvoritelja Svevišnjeg, ali tako da nisu praćena nedostacima

ili ograničenjem. Drugim riječima, Svevišnji Bog posjeduje apsolutne, tj. neograničene: život, znanje i moć.

Sada pristupamo posebnom objašnjenju svakog od ovih svojstava.

Život

Pojam *život* (biti živ) koristi se za dvije vrste stvorenja. Prvu vrstu predstavlja biljni svijet, koji odlikuje rast, a druga vrsta su životinje i ljudi koji imaju svijest i volju. Prvo značenje, dakle ono koje se odnosi na biljke, podrazumijeva nedostatnost i ovisnost, jer rast daje do znanja da biće koje raste u početku nije posjedovalo neko savršenstvo, a pod uticajem vanjskih činilaca u njemu se javljaju promjene te postepeno stiže do novih savršenstava. Ovakve se stvari ne mogu dovesti u vezu s Bogom, upravo zbog onoga što je rečeno u vezi sa odrečenim svojstvima.

Drugo značenje života je pojam savršenstva, i bez obzira koliko su primjeri kod kojih je moguće zateći ovo svojstvo popraćeni nedostacima i ograničenjima, ipak se pojmu život može pretpostaviti određeni stepen neograničenosti, koji neće imati nikakve nedostatnosti, ograničenosti ni potrebe, kao što su pojmovi egzistencije i savršenstva.

U osnovi, život u značenju po kojem je neodvojiv od znanja i voljnog djelovanja nužno pripada nematerijalnoj egzistenciji, jer iako se život dovodi u kontekst materijalnih živih bića, ipak je on odlika njihove duše, a tijela im zbog veze s dušom bivaju opisana kao živa. Drugim riječima, kao što je protežnost neodvojivo svojstvo materijalnog bića, život je također neodvojivo svojstvo bestjelesnog, nematerijalnog bića. Uzevši ovo u obzir, dolazimo do sljedećeg dokaza o svojstvu Božijeg života. Riječ je o tome da je sveta Bit Božija apstraktna, nematerijalna, netjelesna, kako smo to već prethodno dokazali, a svako nematerijalno biće po svojoj biti posjeduje život, dakle, Svevišnji Bog po Svojoj Biti posjeduje život.

Znanje

Pojam znanja spada u najočitije pojmove, ali primjeri pojma znanja koje među stvorenjima prepoznajemo jesu ograničeni i manjkavi primjeri. A Bog ne može biti opisan ovakvim nedostatnim i ograničenim svojstvima. Međutim, kao što smo naglasili, razum za ovu vrstu pojmova koji odražavaju savršenstvo može pretpostaviti primjer koji neće imati nikakve ograničenosti niti nedostatka koji će biti sama bit znalca, a to je upravo Božije znanje po biti.

Božije znanje može se dokazati različitim metodama, od kojih je jedna upravo nekoliko puta opetovana metoda kojom se dokazuju svi atributi Božije Biti: zbog toga što znanje postoji među stvorenjima, najpotpuniji stepen tog savršenstva mora biti prisutan kod njihovog Stvoritelja.

Druga metoda se pomaže kosmološkim dokazom: što god pojavom vlada veća uređenost i postojanost, tim više one ukazuju na znanje njihovog stvoritelja, kao što naučna knjiga, lijepa pjesma ili bilo koji umjetnički trag ukazuju na znanje, sklonosti i umijeće tvorca tih djela. Nijedan razuman čovjek ne pretpostavlja da bi naučnu ili filozofsku knjigu mogao napisati nepismen čovjek ili neznalica. Dakle, kako bi se moglo pretpostaviti da je ovaj ogromni Svijet sa svim njegovim tajnovitostima i začudnostima stvoren od strane bića bez znanja!?

Na kraju, treća metoda se ogleda u korištenju spekulativnim filozofskim premisama koje nisu očite, poput zakona da svako neovisno apstraktno biće posjeduje znanje, kako je to već dokazano u djelima koja obrađuju spomenutu materiju.

Svijest o Božijem znanju igra veoma važnu ulogu u samoizgradnji i zato je u Kur'anu ta činjenica mnogo puta naglašena, između ostalog i u 19. ajetu sure *Mu'min*, u kojem se kaže:

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ

Zna poglede kriomice u zabranjeno i zna ono što u grudima skriva se.

Moć

Za vršioca radnje čije se djelovanje zasniva na temelju volje i izbora kažemo da ima moć da obavi svoje radnje. Prema tome, moć znači da vršilac koji ima slobodu izbora bude izvor djela koje može izvršiti. Što činilac bude na većem stepenu savršenosti sa egzistencijalnog stanovišta, time će imati veću moć, a prirodno je da će biće koje krasi beskonačna savršenost imati i neograničenu moć.

إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Zaista, Allah svemoćan je.[2]

Sada bismo trebali ukazati na nekoliko činjenica:

1. Djelo na koje se odnosi moć mora biti moguće, tako da ono što je po svojoj biti nemoguće ili ono čemu je nemogućnost nužna kao takvo ne

[2] *El-Bekare*, 20.

ulazi u okvir onoga na šta se odnosi moć. To da je Bog svemoguć ne znači da, naprimjer, može stvoriti drugog boga (jer bog je nestvoriv), ili pak da stvori broj 2 koji će – iako je 2 – biti veći od broja 3, ili da stvori prvo sina pa onda njegova oca.

2. Biti svemoćan ne podrazumijeva neophodno da se čini sve ono što se može, a mudri Bog, osim dobrog i mudrog djela, ništa drugo ne želi niti će učiniti, iako ima moć učiniti i loše stvari. U sljedećim poglavljima bit će više riječi o Božijoj mudrosti.
3. Moć, u značenju koje je objašnjeno, u sebi obuhvata i slobodnu volju, a Svevišnji Bog, kako god ima najuzvišeniju moć, također ima i najsavršeniji stepen slobodne volje, te ga nijedan činilac ne može staviti pod svoj uticaj ili mu oduzeti volju, zbog toga što je postojanje svakog bića od Njega, i On nikada ne može pasti pod uticaj moći koju je Sam drugima dao.

PITANJA

1. Koje pojmove možemo koristiti u vezi s Bogom?
2. Definirajte svojstva Biti i djelovanja i navedite njihovu razliku!
3. Koji je općeniti put dokazivanja svojstava Biti?
4. U koliko značenja se koristi pojam život i koje od tih značenja se može pripisati Bogu?
5. Pojasnite poseban dokaz o Božijem životu!
6. Dokažite Božije znanje na tri načina!
7. Pojasnite pojam moći i dokažite beskrajnu Božiju moć!
8. Na koje stvari se ne odnosi moć?
9. Zašto Bog ne čini ružne i loše stvari?
10. Pojasnite šta znači slobodna volja Božija!

10.
Svojstva djelovanja

Kao što je u prethodnom poglavlju objašnjeno, svojstva djelovanja predstavljaju pojmove koji se izvode iz poređenja Biti Božije sa Njegovim stvorenjima, uzevši u obzir odnos i posebnu vezu, pa tako *stvoritelj* i *stvorenje* predstavljaju dvije strane odnosa, kao što se pojam "stvaranje" apstrahira iz egzistencijalne ovisnosti stvorenja o Bogu i ukoliko se ovaj odnos ne bi uzeo u obzir, ne bismo li došli do pojma stvaranje.

Odnosi koji se mogu zamisliti između Boga i stvorenja nemaju granica, međutim, iz jednog ugla gledano, mogu se podijeliti u dvije cjelovite kategorije. Jedna kategorija su odnosi koji se izravno uočavaju između Boga i stvorenja, kao što su stvaranje općenito, stvaranje iz materije i stvaranje bez materije (*īdžād*, *halk*, *ibdā'*). Drugu kategoriju odnosa čine veze koje se uočavaju nakon uzimanja drugih odnosa i veza u obzir, poput opskrbe. Prvo treba uzeti u obzir odnos bića koje koristi opskrbu s onim čime se opskrbljuje (kao hrana, znanje itd.), a zatim obratiti pažnju na činjenicu da tu opskrbu osigurava Uzvišeni Bog, da bi se dobili pojmovi, *rāzik* i *rezzāk*, odnosno *Opskrbitelj*. Čak je moguće katkad prije apstrahiranja Božijih svojstava djelovanja uzeti u obzir nekoliko vrsta veza između stvorenja, da bi nakon toga bila uzeta u obzir njihova veza s Bogom, ili da se prethodno uzme u obzir odnos kojem prethodi nekoliko različitih veza između Boga i stvorenja, poput oprosta, kojem prethodi zakonodavno Božije gospodarenje te određivanje praktičnih propisa od strane Boga, i neposlušnost robova prema njima.

Dakle, da bi se došlo do svojstava Božijeg djelovanja, mora se napraviti poređenje između Boga i stvorenja te uzeti u obzir jedna vrsta veze između Stvoritelja i stvorenja, da bi se dobio pojam utemeljen na međusobnoj vezi. Otuda Sveta Bit Božija, Sama po Sebi, bez uzimanja u obzir ovih odnosa, neće biti primjer (*misdāk*) atributa djelatnosti. Upravo ovo je temeljna razlika između svojstava Biti i djelatnih svojstava.

Svakako, kako je već spomenuto, moguće je djelatna svojstva posmatrati s aspekta njihovih ishodišta, i u tom slučaju ona se vraćaju na svojstva Biti. Tim tragom, ukoliko svojstvo *Stvoritelj* uzmemo u značenju Onoga Koji može stvoriti, ono se kao takvo vraća na svojstvo

Moćni, ili ukoliko svojstva Onaj Koji čuje i vidi uzmemo u značenju Onaj Koji zna ono što je za čuti i vidjeti, kao takva vraćaju se na svojstvo Onaj Koji zna.

S druge strane, moguće je da se neki pojmovi koji se ubrajaju u svojstva Biti mogu uzeti u obzir sa odnosnim i djelatnim značenjem. U tom slučaju ubrajat će se u djelatna svojstva, kao što je pojam znanje u brojnim primjerima kur'anskih ajeta upotrijebljen u obliku djelatnog svojstva.[1]

Važna stvar koju trebamo uzeti u obzir dok smo usredotočeni na vezu između Boga i materijalnih bića, na osnovu koje se dolazi do posebnih djelatnih svojstava, jeste činjenica da spomenuto svojstvo s aspekta povezanosti s materijalnim bićima, kao jednom stranom te relacije, postaje uvjetovano vremenom i prostorom, iako je isti taj atribut sa aspekta vezanosti za Boga, Koji je druga strana odnosa, uzvišen od ovakvih uvjeta i ograničenja.

Naprimjer, davanje opskrbe jednom korisniku dešava se unutar granica posebnog vremena i prostora, međutim ove kvalifikacije, ustvari, vezane su i odnose se na korisnika opskrbe, a ne na Opskrbitelja. Sveta Bit Božija čista je od svakog vremenskog i prostornog odnosa i ograničenja.

Ova tačka zahtijeva veliku pažnju i ključ je za rješenje velikog broja pitanja na polju spoznaje Božijih svojstava i djela, koja su povod velikih razmimoilaženja između stručnjaka koji se bave ovom temom.

Stvaralaštvo

Nakon dokazivanja nužnog bića kao prvog uzroka za nastanak moguće postojećih bića, te uzimanjem u obzir činjenice da svako biće za svoje postojanje ima potrebu za Njim, apstrahira se značenje svojstva stvaranja za nužno biće te stvorenosti za moguće postojeća bića. Pojam Stvoritelj, do kojeg se dolazi na temelju ove egzistencijalne relacije, jednak je "Uzroku koji daruje egzistiranje i postojanje", i sva ovisna i moguće postojeća bića bit će jedna strana ove veze opisana svojstvom stvorenosti.

Međutim, nekada se riječ *stvaranje* uzima u obzir u ograničenijem značenju, u čijem su okviru relacije bića koja su nastala od postojeće materije. Nasuprot ovome nalazi se pojam *ibdā'* (stvaranje bez materije) – u vezi

[1] Pogledati: *El-Bekare*, 187 i 235; *El-Enfal*, 66; *El-Feth*, 18 i 27; *Ali 'Imran*, 140 i 142; *El-Ma'ide*, 94; *Et-Tevbe*, 16; *Muhammed*, 31.

s bićima čijem postojanju ne prethodi materija, poput apstraktnih bića i prve materije. Na ovaj način stvaranje općenito dijeli se u dvije kategorije: stvaralaštvo, odnosno stvaranje iz materije (*halk*) i stvaranje bez materije (*ibdā'*).

U svakom slučaju, Božije stvaranje nije poput ljudskog raspolaganja stvarima i pravljenja različitih proizvoda, pa da bi On imao potrebu za kretanjem i korištenjem tjelesnih organa, da bi se kretanje kao djelo i pojava koja nastaje iz tog kretanja i djela smatrali "rezultatom djela". Također, nije ni tako da je stvaranje jedna stvar, a stvoreno druga, jer pored toga što je Bog iznad kretanja i odlika tjelesnih bića, ako bi Božije stvaranje imalo svoj pojavni primjer izvan Biti Božije, u tom slučaju bilo bi moguće postojeće biće, i jedno od stvorenja Božijih te bi se ponavljala priča o njegovom stvaranju. Na isti način kako je već rečeno prilikom definiranja djelatnih svojstava, ovakva svojstva jesu pojmovi koji se apstrahiraju iz svojstava i veza između Boga i stvorenog, a postojanje ove veze i ovog odnosa je racionalna kategorija.

Gospodarenje

Kada je riječ o odnosima u okviru kojih se posmatraju Bog i stvorenja, važna je i činjenica da stvorenja nemaju potrebu za Bogom samo pri nastajanju, već su u svim egzistencijalnim aspektima vezana za Boga, bez ikakve neovisnosti, a On raspolaže njima onako kako On želi, upravljajući svim pitanjima vezanim za njih.

Kada ovaj odnos općenito uzmemo u obzir, apstrahira se pojam *rubūbijjet*, čije neophodno značenje je rukovođenje stvorenjima, koje ima velik broj primjera, poput čuvanja, održavanja, davanja života, oduzimanja života, dovođenja do savršenosti, upućivanja, zabranjivanja i naređivanja...

Različite učinke gospodarenja možemo podijeliti u dvije univerzalne kategorije: stvaralačko gospodarenje, koje obuhvata upravljanje poslovima svih stvorenja te osiguravanje svih njihovih potreba, jednom riječju, rukovođenje svijetom; te zakonodavno gospodarenje, koje se tiče samo razumnih i slobodnih bića, a podrazumijeva pitanja poput slanja poslanika, spuštanja Knjiga, određivanja obaveza, uspostavljanja propisa i zakona.

Dosada smo zaključili da apsolutno Božije gospodarenje znači da su sva stvorenja u svim svojim egzistencijalnim aspektima vezana za Svevišnjeg

Boga, a njihove međusobne ovisnosti na kraju završavaju na njihovoj sveukupnoj ovisnosti o Stvoritelju, i On je Taj Koji nekim Svojim stvorenjima upravlja posredstvom drugih stvorenja i održava ih, te onima koji imaju potrebu za opskrbom daje je kroz opskrbu koju stvara. Razumna bića upućuje posredstvom unutrašnjih instrumenata (razum i ostale perceptivne moći) te vanjskih činilaca (poput poslanika i nebeskih knjiga), a za obveznike propisuje pravila, zakone, obaveze i dužnosti.

Gospodarenje je, poput stvaranja, također odnosni pojam, s tom razlikom da se u njegovim različitim slučajevima uzimaju u obzir i posebni odnosi među stvorenjima, kako je naglašeno u vezi s opskrbljivanjem.

Pažljivim posmatranjem pojmova *stvaralaštvo* i *gospodarenje* te uzimanjem u obzir činjenice da su to relacijski pojmovi, ispostavlja se da oni među sobom imaju isprepletenu nužnu povezanost, i nemoguće je da Gospodar kreacije bude neko drugi mimo njenog Stvoritelja, odnosno, isti Onaj Koji stvara stvorenja sa njihovim posebnim odlikama i međusobnim ovisnostima i održava ih i rukovodi njima. Ustvari, pojam gospodarenje razumijeva se iz načina stvorenosti stvorenja i njihove međusobne povezanosti.

Dostojnost obožavanja

O pojmovima *ilāh* i *ulūhijjet* vođene su brojne rasprave među znalcima i one su ispisane u knjigama komentara Kur'ana. Značenje koje po našem mišljenju ima prednost jeste to da *ilāh* podrazumijeva dostojnost da nešto bude obožavano i da mu se pokorava, kao što riječ *kitāb* (u arapskom jeziku) ima značenje onoga što se može pisati i onoga što zaslužuje da bude napisano.

U skladu s ovim značenjem, dostojnost obožavanja jeste svojstvo za čije apstrahiranje moramo uzeti u obzir ibadet i pokoravanje robova kao drugu stranu odnosa. Ma koliko zalutali odabirali sebi pogrešne predmete obožavanja, Onaj Koji zaslužuje obožavanje i pokoravanje jeste upravo Onaj Koji je njihov Stvoritelj i Gospodar. Ovo je donja granica uvjerenja koje svaki pojedinac treba imati u vezi s Bogom; pored toga što Boga smatra nužnim bićem, Stvoriteljem, Upraviteljem i Onim Koji ima apsolutnu vlast nad Svijetom, mora Ga smatrati i jedino dostojnim obožavanja i pokoravanja, i zbog toga je ovo značenje sadržano u islamskoj formuli *lā ilāhe illallāh*, to jest *nema božanstva osim Allaha*.

PITANJA

1. Pojasnite vezu između svojstava Biti i djelovanja i način na koji se vraćaju jedna na druge!
2. Iz kojeg aspekta se svojstva djelovanja dovode u vezu sa vremenom i prostorom?
3. Pojasnite pojam stvaranja i razliku između njega i stvaranja općenito (*īdžād*) i stvaranja bez materije (*ibda'*)!
4. Zašto ne možemo za stvaranje u obzir uzeti objektivni primjer koji bi objektivno postojao pored samih stvorenja?
5. Pojasnite pojam gospodarenje!
6. Pojasnite podjelu i vrste gospodarenja!
7. Pojasnite nužnu povezanost između gospodarenja i stvaralaštva.
8. Pojasnite pojam dostojnost obožavanja i njegovu nužnu povezanost sa stvaralaštvom i gospodarenjem!

11.
Ostala djelatna svojstva

Uvod

Jedna od zanimljivih tema teologije jeste pitanje Božije volje, o kojoj se raspravljalo iz različitih aspekata i bila je predmet razmimoilaženja. Neka od tih pitanja su: Da li je volja svojstvo Božije Biti ili Božijeg djela? Da li je vječna ili nastala? Da li je jedna ili brojna?

Osim navedenog, u filozofiji se raspravlja i o volji apsolutno, a posebno o Božijoj volji.

Jasno da opširna rasprava nije u skladu s namjenom ove knjige. Stoga, prvo nudimo kraće objašnjenje pojma volje, a zatim prelazimo na cjelovito objašnjenje volje Božije.

Volja

Riječ *volja* pri uobičajenoj upotrebi nosi najmanje dva značenja. Jedno je voljeti, a drugo je donositi odluku da se nešto učini.

Prvo značenje je po opsegu daleko šire i podrazumijeva da se vole izvanjske stvari, kao što se u kur'anskom ajetu kaže:

تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

Vi volite prolazna dobra ovosvjetska, a Allah voli Onaj svijet,[1] kao i vlastita djela i djela drugih ljudi, dok se drugo značenje koristi samo u vezi s ličnim djelima.

U vezi s voljom u prvom značenju (voljeti), bez obzira što ona kod čovjeka spada u skupinu akcidenata i duševnih kvaliteta, razum ipak odvajanjem i odbacivanjem njenih nedostatnih aspekata može doseći općenitiji pojam, koji se može pripisati i supstancijalnim bićima, pa čak i Svevišnjem Bogu, kao što i u vezi sa znanjem razum čini isto, te je stoga moguće ljubav (*hubb*)

[1] *El-Enfal*, 67.

koristiti za Božiju ljubav prema Njemu samom i smatrati je jednim od atributa Njegove biti. Dakle, ako se pod Božijom voljom misli na ljubav prema savršenstvu, koja se na prvom stepenu odnosi na neograničenu Božiju savršenost, a na drugim stepenima na savršenstva ostalih bića, jer su ona učinci Njegovog savršenstva, ta se ljubav može smatrati svojstvom Biti Božije, koje je vječno, jedino i isto je kao sveta Bit Božija.

Međutim, volja u značenju "donošenja odluke da se nešto učini" bez ikakve sumnje spada u svojstvo djelovanja, koje je, s obzirom da je vezano za nešto stvoreno, uvjetovano vremenskom odrednicom, kako se da primijetiti u kur'anskim ajetima:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Njegova naredba je takva da, kada nešto hoće, samo za to kaže: "Budi!", i ono bude.[2]

Svakako, treba imati na umu činjenicu da opisivanje Boga djelatnim svojstvima ne znači da se u Njegovoj Biti dešava promjena ili da se kod Njega pojavljuje neki akcident, već podrazumijeva da se u obzir uzima veza i odnos između Biti Božije i stvorenja, sa jednog posebnog aspekta, pod određenim uvjetima, i da iz toga bude apstrahiran poseban odnosni pojam kao jedno od djelatnih svojstava.

U vezi s voljom u obzir se uzima sljedeći odnos: naime, svako stvorenje stvoreno je stoga što posjeduje savršenstvo, dobro i korist; dakle, postojanje svakog stvorenja u određenom vremenu i prostoru ili s određenom kakvoćom postalo je predmet Božijeg znanja i volje i Bog ga je stvorio Svojom voljom, a ne radi se o tome da Ga je neko na to prisilio. Uzimanje ovog odnosa u obzir razlog je apstrahiranja odnosnog pojma koji se naziva *volja*, koja je zbog pripadanja ograničenoj i uvjetovanoj stvari i sama ograničena i uvjetovana. Upravo ovaj odnosni pojam opisuje se brojnošću i stvorenošću, jer veza slijedi obje strane, te su stvorenost i brojnost jedne od dviju strana dovoljne da ova svojstva pređu i na odnos, tj. vezu.

Mudrost

Uzevši u obzir objašnjenje koje smo dali u vezi s voljom Božijom, između ostalog postalo nam je jasno da se ova volja ni prema čemu što stvara ne odnosi neproračunato ni uzaludno, već ono na šta se prvenstveno odnosi

[2] *Ja-Sin*, 82.

volja Božija jeste aspekt savršenosti i dobra u stvarima. Mi vidimo da sukob materijalnih egzistenata biva razlogom nedostatnosti i štete nekima od njih posredstvom nekih drugih, ali treba znati da ljubav Božija prema savršenstvu iziskuje da pojavljivanje svih egzistenata bude takvo da će ono rezultirati sa više dobra i savršenstva za njih. Vaganjem ovakvih veza dolazi se do pojma koristi (*maslahat*), jer korist nije neka samostalna stvar, odvojena od stvorenja, koja bi imala učinka u njihovom nastajanju, a da ne govorimo o tome da bi mogla uticati na volju Božiju.

Možemo zaključiti da će se Božija djela, zbog toga što izviru iz svojstava Njegove Biti, poput znanja, moći i ljubavi prema savršenstvu i dobru, uvijek ostvarivati u nekom obliku koji donosi korist, to jest ljudima će donijeti najviše savršenstva i dobra. Ovakva se volja naziva mudrom voljom, a otuda se izvodi još jedno djelatno svojstvo Svevišnjeg Allaha – Mudri, koje je poput ostalih djelatnih svojstava moguće vratiti na svojstva Biti Božije.

Svakako treba imati u vidu da činjenje djela radi koristi ne znači da je korist svršni uzrok (*causa finalis*) Svevišnjem Allahu, već je jedna vrsta sporednog i popratnog cilja. Stvarni uzrok za činjenje Božijih djela je ljubav prema beskrajnom savršenstvu po Biti, koja se po prirodi stvari veže i za Njegove tragove, to jest za savršenstvo bića. Otuda se kaže da je svršni uzrok za Božija djela djelatni uzrok, a Svevišnji Bog nema cilj ni namjeru pridodanu Svojoj Biti. Međutim, to nije u suprotnosti s činjenicom da se savršenstvo, dobro i korist bića računaju kao sporedni i popratni cilj. Upravo u ovom smislu, u Kur'anu su kao ciljevi Božijih djela navedene pojave koje se odnose na savršenstvo, dobro i korist za stvorenja, poput iskušavanja i odabiranja najboljih djela i robova Božijih te stizanja do posebne i vječne milosti Božije, što je spomenuto kao cilj stvaranja čovjeka, a svaki cilj redom uvod je i priprema za sljedeći.[3]

Božiji govor

Jedan od pojmova koji se dovodi u vezu sa Svevišnjim Bogom jeste *govor* (*kelām*). Od davnina se među teolozima vodi rasprava u vezi sa Božijim govorom. Kažu da je čak i jedan od razloga što je teologija u arapskom jeziku nazvana *'ilmu-l-kelām* upravo činjenica da su teolozi polemizirali i raspravljali o Božijem govoru, tj. kelāmu. Eš'arije govor smatraju svojstvom

[3] Pogledati: *Hud*, 7; *El-Mulk*, 2; *El-Kehf*, 7; *Ez-Zarijat*, 56; *Hud*, 108 i 119; *El-Džasije*, 23; *Ali 'Imran*, 15; *Et-Tevbe*, 72.

Božije Biti, a mu‘tezilije djelatnim svojstvom Božijim. Jedan od predmeta žestokog razmimoilaženja između ove dvije skupine teologa jeste upravo pitanje da li je Kur’an, koji predstavlja govor Božiji, stvoren ili nije stvoren. To je išlo do te mjere da su katkad zbog ove teme jedni druge optuživali za izlazak iz vjere (*tekfīr*).

Uzevši u obzir definiciju svojstava Biti i djelatnih svojstava Božijih, s lahkoćom se može shvatiti da je govor djelatno svojstvo Božije. Da bi se kao takvo apstrahiralo, mora se pretpostaviti sagovornik koji će shvatiti ono što želi Govornik tako što će čuti glas, vidjeti tekst, u svome umu stvoriti pojam, ili na neki drugi način. Ustvari, ovaj pojam se apstrahira iz veze između Boga, Koji želi otkriti neku istinu, i sagovornika, koji percipira tu istinu. Ako za govor pretpostavimo drugo značenje, pa ga naprimjer vratimo na moć govora, ili na znanje sadržaja govora, u ovom primjeru on se vraća na svojstva Biti, kako smo to već na sličan način objasnili u vezi s drugim djelatnim svojstvima Božijim.

Što se tiče Kur’ana u smislu ispisanih redova, riječi, umnih pojmova ili pak svjetlosne i apstraktne zbilje, tada je on jedno od stvorenja, osim ako neko Božije znanje po biti interpretira kao zbilju Kur’ana, a u tom slučaju vraća se na svojstvo Biti Božije, odnosno znanje. Ipak, ovakva vrsta razumijevanja Božijeg govora i Kur’ana časnog izlazi iz okvira uobičajene društvene konverzacije i zato je se treba kloniti.

Istinitost govora

Božiji govor koji je u obliku naredbe, zabrane, uputstva kao takav precizira praktične obaveze ljudi te ne može biti opisivan kao istinit ili lažan. Međutim, ukoliko je u obliku izvještavanja o postojećim zbiljama ili događajima iz prošlosti i budućnosti, može se opisati istinitim, kao što časni Kur’an kaže:

وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللهِ حَدِيثًا

A čije su riječi od Allahovih riječi istinitije?[4], i niko neće imati nikakvo opravdanje u slučaju neprihvatanja takvoga govora.

Ovaj atribut predstavlja temelj valjanosti drugačije vrste argumentiranja: tradicijskog (*nakli)* i dogmatskog (*ta‘abbudi*), zarad dokazivanja sporednih pitanja svjetonazora te brojnih ideoloških pitanja.

---

[4] *En-Nisa’*, 87.

Jedan od racionalnih argumenata koji se mogu iznijeti da bi se dokazalo ovo svojstvo jeste taj da je Božiji govor jedan od vidova Božijeg gospodarenja i upravljanja Svijetom i čovjekom, koji postoji na temelju znanja i mudrosti, i radi upućivanja stvorenja te osiguravanja sredstava ispravne spoznaje za sagovornike. Ukoliko bi postojala mogućnost da Božiji govor ne bude u skladu sa zbiljom, onda se ne bi moglo vjerovati u njega, a to bi podrazumijevalo nepostizanje željenog cilja i bilo protivno Božijoj mudrosti.

PITANJA

1. U kojem značenju se volja Božija ubraja u svojstva Biti, a u kojem u svojstva djelovanja?
2. Za apstrahiranje pojma volje kao djelatnog svojstva kakav odnos između Boga i stvorenja treba uzeti u obzir?
3. Na koji način se volji Božijoj pripisuje nastalost i mnoštvo?
4. Pojasnite Božiju mudrost!
5. Kako dolazimo do pojma korist (*maslahat*)?
6. U kojem smislu korist, dobro i savršenstvo za stvorenja možemo smatrati ciljem stvaranja?
7. Pojasnite Božiji govor!
8. Navedite racionalni dokaz o istinitosti govora Božijeg!

12.
Ispitivanje uzroka zastranjenja

Uvod

U uvodnim izlaganjima ukazali smo da se svjetonazori mogu podijeliti u dvije općenite kategorije: teističke i materijalističke svjetonazore. Najvažnija razlika među njima jeste pitanje postojanja Sveznajućeg i Svemoćnog Stvoritelja, što teistički svjetonazor uzima za osnovu, a materijalistički svjetonazor poriče.

U prethodnim izlaganjima u mjeri odgovarajućoj za ovu knjigu pažnju smo posvetili dokazivanju Božijeg postojanja i objašnjavanju najvažnijih potvrdnih i odričnih, djelatnih svojstava i svojstava po biti. Sada ćemo s ciljem jačanja vjere u ovo osnovno načelo pristupiti kraćoj kritici materijalističkog svjetonazora, da bi, uz učvršćivanje teističkog stava, postala jasna i nestabilnost materijalističkog svjetonazora.

S tim ciljem, prvo ćemo se usredsrijediti na uzroke i činioce zastranjenja od monoteističkog pogleda te, nasuprot tome, naklonosti prema ateizmu, da bismo zatim objasnili najvažnije tačke slabosti materijalističkog svjetonazora.

Uzroci zastranjenja

Ateizam i materijalizam imaju dugu tradiciju u povijesti čovječanstva. I pored toga što u ljudskim zajednicama – kako to već pokazuju povijesna i arheološka otkrića – od davnina postoji vjerovanje u Stvoritelja, mogli su se naći pojedinci i skupine koji su bile ateisti i poricali Božije postojanje. Međutim, val širenja bezbožništva u Evropi počinje od 18. stoljeća, da bi postepeno obuhvatio i ostale dijelove svijeta.

Iako ova pojava u početku predstavlja odgovor na crkvenu organizaciju i usmjerena je protiv kršćanstva, ipak taj val obuhvata i ostale religije, tako da je naklonost prema ateizmu, zajedno sa industrijom, umjetnošću i tehnologijom Zapada, izvezena širom svijeta, a u prethodnom stoljeću, istovremeno sa društveno-ekonomskim idejama marksizma, raširila se u mnogim zemljama, nanijevši čovječanstvu ogromnu štetu.

Uzroci i činioci koji su doveli do toga da se ovo zastranjenje pojavi i proširi su brojni. Istraživanje svakog od ovih uzroka zahtijevalo bi posebnu knjigu, ali općenito se mogu navesti tri kategorije uzroka i činilaca:

Psihološki činioci, to jest poticaji koji mogu biti razlog okretanja ka ateizmu mogu postojati u čovjeku, bez obzira što on sam nema znanja o njihovom uticaju. Najvažnije od njih su sklonost ka ugodnom životu i težnja da se živi razuzdano i bez odgovornosti. Dakle, s jedne strane, napor koji nosi istraživanje i ispitivanje, posebno kada je riječ o stvarima koje nemaju opipljiv materijalni užitak, postaje prepreka tome da se lijene, užicima predane i neambiciozne osobe pokrenu u tom smjeru, a s druge strane, težnja ka životinjskim slobodama, razuzdanosti i oslobođenosti od svih odgovornosti i ograničenja sprječavaju naklonost prema monoteističkom svjetonazoru. Prihvatanje monoteističkog pogleda i vjerovanja u Mudrog Stvoritelja podrazumijeva i gradi niz novih uvjerenja koja iziskuju čovjekovu odgovornost u svim svojevoljnim pokretima, a takva odgovornost podrazumijeva da će se čovjek u velikom broju slučajeva morati odreći svojih ličnih težnji i na taj način prihvatiti ograničenosti. Mirenje sa tim ograničenjima ne slaže se sa razuzdanošću. Otuda, ova životinjska sklonost, iako nesvjesno, postaje razlog sasijecanja korijena odgovornosti i temelj nijekanja Božijeg postojanja.

Postoje i drugi psihološki činioci koji utiču na bezbožnost, a koji će postati jasni u produžetku, pri objašnjenju ostalih uzroka.

Društveni činioci. Nepoželjna društvena stanja i prilike javljaju se u jednom dijelu društva, a u njihovom javljanju ili širenju određenu ulogu imaju i vjerski autoriteti. U takvim uvjetima veliki dio ljudi je u pogledu racionalnih promišljanja slab i ne može na ispravan način razmotriti pitanja i razdvojiti stvarne uzroke nepoželjnih okolnosti, da bi, vidjevši i prisustvo pobožnih ljudi u njihovom nastajanju, krivicu svalili na religiju, pretpostavljajući da su religijska uvjerenja razlog pojavljivanja ovakvih nepoželjnih prilika i stanja, zbog čega osjećaju odvratnost prema religiji i vjerovanju.

Jasne primjere ovakve vrste uzroka i činilaca možemo primijetiti u Evropi za vrijeme renesanse, kada su neprikladna ponašanja crkvenih ljudi u oblasti religijskog okvira, prava i politike predstavljala vrlo važan uzrok mržnje ljudi prema kršćanstvu i općenito prema religiji i pobožnosti. Svijest o uticaju ove vrste uzroka važna je za sve ljude koji nose vjersku odgovornost sa sobom, da bi uvidjeli osjetljivost i važnost svoga položaja i svoje odgovornosti te da bi znali da njihovi posrtaji mogu uzrokovati zalutalost i nesreću društva.

Misaoni činioci, odnosno sumnje koje se javljaju u čovjekovim mislima ili ih čovjek čuje od drugih ljudi, a usljed toga što ne posjeduje jak kritički

i analitički um, nema moći odbiti ih ni suprotstaviti im se, te manje-više pada pod njihov uticaj. One ga kao takve, u najmanju ruku, dovode u stanje unezvijerenosti i umne uznemirenosti, što sprječava da se postigne sigurnost i uvjerenost.

Ova vrsta činilaca u određenom smislu može se podijeliti na podvrste, poput krivih zaključaka utemeljenih na senzualizmu, onih proisteklih iz sujevjerja, neispravnih interpretacija i nedoraslih argumentacija, zatim krivih zaključaka koji se vežu za neugodne događaje i dešavanja, za koje se pretpostavlja da su protivni Božijoj mudrosti i pravdi, isto tako i znanstvenih hipoteza koje se tumače kao suprotstavljene religijskim uvjerenjima, zatim sumnji vezanih za dio religijskih pravnih odredbi i propisa, posebno na polju prava i politike.

Nekada su dva ili više činilaca zajedno uzrok sumnje ili nedoumice, ili poricanja i ateizma, kao što opet nekada različita psihološka zastranjenja omogućavaju nicanje sumnji i pogrešnih stavova, iz kojih nastaje duševna bolest zvana *paranoja*. Na kraju, takva bolesna osoba ni u kojem slučaju i nikakvim argumentom ne može biti zadovoljena, kao što čovjek koji boluje od praktične paranoje nikada ne može biti siguran da je nešto ispravno učinio, usljed čega će, naprimjer, desecima puta oprati ruku, a da ponovo neće biti siguran da ju je očistio, iako je u većini slučajeva ruka već od početka bila čista i nije uopće bilo potrebe da je pere.

Borba protiv uzroka zastranjenja

S obzirom na različitost uzroka i činilaca zastranjenja, jasno je da borba sa svakim od njih zahtijeva posebnu metodu, prostor i uvjete. Naprimjer, psihološki i etički činioci trebaju biti tretirani putem ispravnog odgoja i obraćanja pažnje na štete koje oni proizvode. Već na početku knjige ukazano je na neophodnost istraživanja religije te štetu koja proizlazi iz ravnodušnosti u vezi s religijskim pitanjima.

Isto tako, radi sprječavanja loših uticaja društvenih činilaca, pored praktičnog sprječavanja pojave ovakvih činilaca, potrebno je jasno odrediti razliku između neispravnosti vjere i neispravnosti u ponašanju vjernika. U svakom slučaju, obraćanje pažnje na uticaj psiholoških i društvenih činilaca u najmanju ruku korisno je da bi pojedinac manje padao pod nesvjestan uticaj takvih činilaca.

Također, za sprječavanje uticaja kognitivnih činilaca moraju se koristiti odgovarajuće metode, između ostalog razdvojiti ispravna vjerovanja od

sujevjerja, kloniti se toga da se koriste slabi i nelogični argumenti pri dokazivanju vjerskih činjenica, također, potrebno je razjasniti da slab argument nije dokaz neispravnosti tvrdnje itd.

Jasno je da istraživanje svih činilaca i uzroka zastranjenja te ukazivanje na odgovarajuće metode borbe protiv svakog od njih nije u skladu s našim raspravama. Otuda, zadovoljit ćemo se navođenjem samo nekih kognitivnih činilaca sklonosti ka ateizmu, na koje ćemo dati i odgovore.

PITANJA

1. Kakvu korist imamo od kritike i rasprave o materijalističkom svjetonazoru?
2. Na koji način se širio ateizam i bezvjerstvo u minulim stoljećima?
3. Navedite psihološke uzroke zastranjenja!
4. Pojasnite društvene uzroke ove pojave!
5. Pojasnite misaone uzroke i grane ovog uzroka!
6. Kako nastaje misaona paranoja?
7. Kako se boriti protiv uzroka zastranjenja?

13.
Rješenje nekoliko prigovora

Vjerovanje u nematerijalno biće

Jedan od jednostavnijih prigovora vezanih za spoznaju Boga jeste pitanje: Kako se može vjerovati u postojanje bića koje nije moguće percipirati čulima?

Ovaj prigovor u umovima običnih ljudi javlja se kao nešto što je malo vjerovatno, ali postoje znanstvenici koji svoje razmišljanje temelje na senzualizmu i poriču nevidljiva bića, ili u najmanju ruku, ne smatraju da se o njima može ostvariti sigurna spoznaja.

U odgovoru na ovaj prigovor može se reći da se čulne percepcije ostvaruju posredstvom odnosa tjelesnih organa sa tijelima i predmetima: svako od čula opaža jednu vrstu sebi odgovarajućih materijalnih fenomena, pod određenim uvjetima. Na isti način na koji ne možemo očekivati od oka da opaža zvuk ili od uha da opaža boje, ne treba očekivati da zbir naših čula može percipirati sva postojeća bića.

Kao prvo, čak i među materijalnim egzistentima postoje stvari koje se ne mogu percipirati čulima, kao što naprimjer naša čula ne mogu percipirati ultraljubičaste i infracrvene zrake, niti elektromagnetne valove.

Drugo, veliki broj realnosti mi percipiramo bez materijalnih čula i stičemo sigurno vjerovanje u njihovo postojanje, iako ih je nemoguće percipirati čulima. Naprimjer, obaviješteni smo o stanjima straha i ljubavi, volje i vlastite odluke, čak smo sigurni da ove pojave postoje, iako one, kao psihičke pojave, poput duše, ne mogu biti percipirane čulima. Čak i samo percipiranje je nematerijalna činjenica i nije opipljivo.

Dakle, neopažanje neke stvari posredstvom osjetila niti je dokaz njenog nepostojanja, niti treba biti razlog smatranja postojanja stvari koje se ne mogu čulima spoznati malo vjerovatnim.

Uloga straha i neznanja u vjerovanju u Boga

Još jedan prigovor jeste to da je vjerovanje u Boga nastalo iz straha od nepoznatog, posebno od opasnosti poput zemljotresa, gromova i sličnih pojava, kako objašnjava jedan broj sociologa. Ustvari, da bi čovjek sebi osigurao

psihički mir izmislio je nestvarno biće, koje naziva bogom, i počeo ga obožavati. Usljed toga, što se uzroci nastajanja prirodnih pojava budu više otkrivali i što se više ostvari sigurnost od šteta, u toj će mjeri vjerovanje u Boga biti slabije.

Marksisti ovaj tobožnji dokaz nude u svojim udžbenicima, slaveći ga kao proizvod znanosti sociologije, i njim se služe kao sredstvom zavaravanja neobaviještenih ljudi.

U odgovoru treba reći sljedeće:

Prvo, osnovu ovog tobožnjeg dokaza čine hipoteze određenog broja sociologa, za čiju ispravnost ne postoje nikakvi naučni dokazi.

Drugo, u naše, savremeno doba, veliki je broj znanstvenika koji su više od ostalih ljudi upoznati sa prirodnim pojavama (poput Einsteina i Alexisa Carrela), a u isto vrijeme imaju nepokolebljivu i jaku vjeru u Božije postojanje. Dakle, vjerovanje u postojanje Boga nije nastalo kao proizvod straha i neznanja.

Treće, ukoliko svijest o Bogu bude posljedica straha od određenog broja nespoznatih prirodnih pojava, to ne znači da je Bog proizvod straha i čovjekovog neznanja. Tako je i veliki broj psiholoških težnji, poput želje za uživanjem i zadovoljenjem strasti, razlog znanstvenih i filozofskih napora, ali to isto ne nanosi štetu spomenutim naporima.

Četvrto, ukoliko neki ljudi predstave sebi Boga kao uzrok pojava kojima ne poznaju uzrok, pa čak ukoliko im vjerovanje u Njega oslabi posredstvom naučnih objašnjenja i otkrivanja stvarnih uzroka tih pojava, to je samo pokazatelj slabosti njihovog svjetonazora i vjerovanja, a ne argument neutemeljenosti vjerovanja u Boga, jer Božije bivanje uzrokom pojava u Objektivnom svijetu ne spada u kategoriju prirodnih uzroka, pa da bi bilo u istoj ravni s njima, već je riječ o obuhvatnom uzročništvu, koje se u vertikalnom poretku nalazi iznad svih materijalnih i nematerijalnih uzroka, tako da spoznaja i upoznavanje s prirodnim uzrocima nemaju nikakvog uticaja na Njegovo potvrđivanje ili poricanje.

Da li je uzročnost općenito načelo?

Sljedeći prigovor koji su iznijeli neki zapadni intelektualci govori o tome da ukoliko je načelo uzročnosti općenito, u tom slučaju i Bogu treba uzrok, iako je pretpostavka da je On prvi uzrok i nema uzroka. Dakle, prihvatanje Boga bez uzroka predstavlja kršenje zakona uzročnosti, i to je dokaz da taj zakon nije univerzalan. Ukoliko ne prihvatimo njegovu univerzalnost, u

tom slučaju za dokazivanje nužnog bića ne možemo da se koristimo ovim načelom. Jer, moguće je da neko kaže kako je pramaterija ili energija nastala sama po sebi, bez uzroka, i promjene koje su se odigrale u njoj završile su nastajanjem ostalih postojećih bića.

Ovaj prigovor, kako je to ranije naglašeno, nastaje usljed neispravnog tumačenja načela uzročnosti. Dakle, pretpostavlja se da spomenuto načelo glasi da *svako* biće ima potrebu za uzrokom, a ispravna je definicija da *svako moguće postojeće* biće ili svako ovisno biće ima potrebu za uzrokom. Ovo načelo je univerzalno, neizbježno i ne dopušta izuzetke.

Međutim, na pretpostavku da je pramaterija ili energija nastala sama po sebi i da su promjene koje su se u njoj dešavale uzrokovale nastajanje Objektivnog svijeta može se iznijeti velik broj prigovora, o kojima ćemo govoriti u narednim poglavljima.

Postignuća empirijskih znanosti

Još jedan od prigovora jeste da se vjerovanje u Stvoritelja svijeta i čovjeka ne slaže sa jednim dijelom znanstvenih otkrića. Naprimjer, u nauci je dokazano da se količina materije i energije nikada ne mijenja i uvijek je postojana. U skladu s tim, nijedna pojava ne nastaje iz nepostojanja, to jest iz ničega, i nijedno biće ne može u cijelosti nestati, dok istovremeno vjernici vjeruju da je Bog Objektivni svijet stvorio iz ničega.

Isto tako, u biologiji je dokazano da živa bića nastaju od neživih bića i postepeno, kroz evoluciju su ostvarivala savršenstvo, sve dok taj tok nije završio nastajanjem čovjeka, dok vjernici vjeruju da je Bog svako biće stvorio odvojeno.

U odgovoru kažemo:

Prvo, zakon opstojnosti materije i energije, kao jedan od naučnih i empirijskih zakona, tačan je samo u vezi sa iskustvenim pojavama, i ne može se na temelju njega riješiti filozofsko pitanje da li su materija i energija oduvijek i zauvijek.

Drugo, vječnost i postojanost, kada se tiču zbirne količine materije i energije, ne znače neovisnost o stvoritelju. Što je trajanje Objektivnog svijeta duže, to je potreba za stvoriteljem veća, zbog toga što je mjerilo potrebe posljedice za uzrokom mogućnost i ovisnost po biti, a ne njeno vremensko nastajanje i ograničenost.

Drugim riječima, materija i energija predstavljaju materijalni uzrok Objektivnog svijeta, a ne djelatni, i njima samima također treba djelatni uzrok.

Treće, postojanost količine materije i energije ne znači neminovno i poricanje nastajanja novih pojava te njihovo povećanje ili pak smanjenje. Pojave poput duše, života, svijesti, volje nisu iz kategorije materije i energije, pa da bi njihovo uvećanje ili smanjenje bili u sukobu sa zakonom opstojnosti materije i energije.

Četvrto, hipoteza evolucije, pored toga što još uvijek nema dovoljnu naučnu utemeljenost, i s druge strane, veliki broj velikih svjetskih znanstvenika je smatra neprihvatljivom, nije u opreci sa vjerovanjem u Boga i najviše što se pomoću ove teorije može dokazati jest jedna vrsta pomoćnog uzročništva među živim bićima, a ne poricanje njihove veze sa Bogom Koji je dao egzistenciju. Potvrda tome jeste činjenica da veliki broj zastupnika ove teze vjeruje u Boga kao Stvoritelja svijeta.

PITANJA

1. Kakve probleme donosi senzualizam i poricanje pojava koje se ne mogu osjetilima percipirati?
2. Navedite kritike upućene teorijama nekih sociologa koji su umislili da je religioznost uzrokovana neznanjem i strahom čovjeka?
3. Da li se vjerovanje u postojanje Boga kosi sa općenitošću načela uzročnosti? Zašto?
4. Da li se zakon opstanka materije i energije kosi sa vjerovanjem u Stvoritelja svijeta? Zašto?
5. Da li je teorija evolucije poništila vjerovanje u Boga? Zašto?

14.
Materijalistički svjetonazor i kritika materijalizma

Načela materijalističkog svjetonazora

Kada je riječ o materijalističkom svjetonazoru, mogu se u obzir uzeti sljedeća načela:

Prvo, egzistentni svijet jeste jednak materiji. Dakle, samo ono što je materijalno i što ima zapreminu i tri tjelesne dimenzije, ili ono što ulazi u krug materijalnih odlika te kao i sama materija ima kvantitet i podložno je dijeljenju, to se i smatra postojećim. Na temelju ovog načela, poriče se postojanje Boga kao nematerijalnog i metafizičkog bića.

Drugo, materija je oduvijek i zauvijek i nije stvorena, nema potrebe ni za kakvim uzrokom, te je, u skladu s filozofskom terminologijom, ona nužno postojeće biće.

Treće, za Objektivni svijet ne može se uzeti u obzir cilj ni svršni uzrok, usljed toga što nema svjesnog ni voljnog činioca kojem bi se mogao pripisati cilj.

Četvrto, pojave u objektivnom svijetu (ne osnova materije) nastaju usljed premještanja čestica materije i njihovog međusobnog uticaja, zbog čega postojeće pojave možemo uzeti kao uvjete i pomoćne uzroke za nastajanje budućih pojava, i u najvećoj mjeri u materijalnom svijetu može se prihvatiti jedna vrsta prirodne djelatnosti, te naprimjer drvo smatrati prirodnim činiocem za voće, ili pak fizikalne i hemijske pojave dovesti u kontekst sa njihovim činiocima. Međutim, nijedna pojava nema potrebe za Božanskim djelatnikom ni darovateljem egzistencije.

Peto načelo također može biti dodato načelima materijalističkog svjetonazora, a tiče se spoznajnoteorijskog, što s jednog aspekta prethodi ostalim načelima. Riječ je o tome da je ispravna samo ona spoznaja koja se temelji na empirijskom iskustvu, a zbog toga što se empirijskim iskustvima dokazuju samo materija i materijalni egzistenti, to znači da osim materije nije moguće dokazati ništa drugo.

Neispravnost ovog načela postala je očita u prethodnom poglavlju, tako da nema potrebe za ponovnim kritičkim osvrtom i zato se usredsređujemo na ispitivanje prethodnih načela.

Razmatranje prvog načela

Ovo načelo, koje predstavlja osnovno načelo materijalističkog svjetonazora, nije ništa drugo doli neosnovana tvrdnja, bez ikakvog argumenta. Ne može se iznijeti nijedan dokaz za opovrgavanje metafizike, a posebno ne na osnovu materijalističke spoznajne teorije (gnoseologije) koja se temelji na osjetilnom iskustvu. Prema tome, jasno je da nijedno materijalno iskustvo ne može govoriti o nečemu izvan svoga okvira, to jest materije i materijalnosti, da bi nešto dokazalo ili opovrgnulo. Najviše što se može kazati na osnovu logike empirizma jeste da se metafizičko ne može dokazati na temelju empirijskog, što znači da treba prihvatiti mogućnost njenog postojanja. Već smo ukazali na činjenicu da čovjek prisutnim znanjem percipira veliki broj pojava koje nisu materijalne i koje nemaju posebnosti ni odlike materije, između ostalog i samu dušu, a također iznosi brojne racionalne argumente o postojanju apstraktnih bića, koji su zapisani u filozofskim djelima. Jedan od najboljih dokaza za postojanje apstraktne duše jesu istiniti snovi, veliki broj djela koja čine *jogini*, kao i nadnaravna djela Božijih poslanika i *evlija*. U svakom slučaju, argumenti koji su izneseni o postojanju Boga i koji dokazuju da je On nematerijalan dovoljni su za obaranje ovog načela.

Razmatranje drugog načela

U ovom načelu za temelj se uzimaju bespočetnost i beskonačnost materije da bi se zaključilo kako materija nije stvorena.

Međutim, kao prvo, bespočetnost i beskonačnost materije nisu dokazivi na osnovu znanstvenih i iskustvenih argumenata, zbog toga što je domet iskustva ograničen, tako da nijedno iskustvo ne može dokazati beskonačnost svijeta sa stanovišta vremena ili prostora.

Drugo, pretpostavka o bespočetnosti materije ne dokazuje njenu neovisnost o Stvoritelju, kao što pretpostavka o jednom bespočetnom mehaničkom kretanju iziskuje pretpostavku o pokretačkoj moći, također bespočetnoj, a ne kazuje da za kretanje nije potrebna pokretačka moć.

Pored toga, nestvorenost materije značila bi da je ona nužno postojeća, a mi smo već dokazali da je nemoguće da materija bude nužno postojeće biće.

Razmatranje trećeg načela

Treće načelo poriče usmjerenost Kreacije ka određenom cilju, što samo po sebi podrazumijeva i poricanje Stvoritelja, a prirodno je da dokazivanjem Božijeg postojanja i ovo načelo biva oboreno. Pored toga, postavlja se

pitanje: Kako to da svaki razuman čovjek, kada vidi i posvjedoči zadivljujući sistem Objektivnog svijeta te uređenost pojava u njemu i bezbrojne koristi, koje su proizvod takvog stanja, ne zaključi da je Ovaj svijet usmjeren ka jednom određenom cilju!?

Razmatranje četvrtog načela

Četvrto načelo ograničava uzročnost samo na okvir materijalnih odnosa, na šta se može izreći veliki broj prigovora, od kojih su najvažniji sljedeći:

Na temelju ovog načela, u Objektivnom svijetu nikada ne bi trebala nastajati nova bića, međutim, mi smo stalno svjedoci nastanka novih bića, posebno u životinjskom i ljudskom svijetu, od kojih su najvažnija život, svijest, osjećanja, osjeti, misao, kreativnost i slobodna volja.

Materijalisti pak kažu da ove pojave nisu ništa drugo doli odlike materije!

U odgovoru kažemo:

Prvo, neodvojive odlike materije i materijalnih egzistenata jesu protežnost i djeljivost, a te se odlike u spomenutim bićima ne mogu pronaći.

Drugo, pojave koje smo nabrojali, a koje su nazvane odlikama materije, bez ikakve se sumnje ne mogu naći u svijetu mrtve materije; drugim riječima, jedno je vrijeme materija bila bez ovih odlika, a nakon toga ih je počela posjedovati, dakle nastajanje ovih pojava, koje se nazivaju odlikama materije, ima potrebu za onim ko ih uvodi u postojanje, onim koji ih čini postojećim u materiji, a to je upravo Uzrok Koji daruje egzistenciju.

Sljedeći važan prigovor ovom stavu jeste da bi na temelju njega sve pojave na svijetu trebale biti prisilne (*džebri*), jer u djelovanju i padanju pod uticaj materije nema mjesta za vlastitu volju i odabir. Opovrgavanje slobodne volje, osim toga što je u suprotnosti sa očitošću i sviješću, za sobom povlači poricanje svake vrste odgovornosti i svake vrste etičkih i duhovnih vrijednosti. Bez potrebe da se kaže, jasno je kakve bi sve posljedice na ljudski život imalo nijekanje odgovornosti i vrijednosti.

Na kraju, s obzirom na činjenicu da materija ne može biti nužno postojeće biće, kako je to već ranije dokazano, mora se za njeno postojanje uzeti u obzir neki uzrok. Takav uzrok svakako neće biti iz reda prirodnih i pomoćnih uzroka, zato što je takva vrsta odnosa i povezanosti zamisliva jedino na razini materijalnih egzistenata, a cjelokupna materija ne može imati ovakav odnos sa svojim uzrokom. Dakle, uzrok koji je doveo materiju u postojanje jeste stvaralački i metafizički uzrok.

PITANJA

1. Navedite načela materijalističkog svjetonazora!
2. Definirajte materiju i materijalno!
3. Navedite kritike koje se upućuju prvom načelu!
4. Pojasnite kritike koje se upućuju drugom načelu!
5. Izložite kritiku trećeg načela!
6. Protumačite kritike upućene na četvrto načelo!

15.
Dijalektički materijalizam i kritika dijalektičkog materijalizma

Mehanički i dijalektički materijalizam

Materijalizam ima različite ogranke, od kojih svaki na poseban način tumači nastanak Objektivnog svijeta i pojava u njemu. Na početku modernog doba, materijalisti – oslanjajući se na Newtonove zakone fizike – objašnjavaju pojave u svijetu na osnovu mehaničkog kretanja, u smislu da svaki pokret smatraju posljedicom neke posebne pokretačke sile izvana, koja se unosi u pokrenuto tijelo; drugim riječima, oni svijet zamišljaju kao ogromni mehanizam u kojem se pokretačka sila prenosi sa djelića na djelić, što cijeli mehanizam dovodi u pokret.

Ova hipoteza, poznata kao *mehanički materijalizam*, imala je svojih slabih strana, koje su kritizirali oni koji se s njom nisu slagali. Između ostalog, kaže sa da ukoliko je pokret posljedica vanjske sile, u tom slučaju se za pokret pramaterije ili primarne materije mora uzeti u obzir izvanjska sila koja djeluje na nju, a iz toga proizlazi prihvatanje nadmaterijalnog bića, koje je u najmanju ruku uzrok prvog pokreta u materijalnom svijetu.

Zatim se, također, prigovara da se samo postepena promjena položaja dijelova jednog tijela (*hareketi vad'i*)[1] i promjena mjesta mogu objasniti mehaničkom silom, a sve pojave Objektivnog svijeta ne možemo ograničiti na promjenu mjesta, tako da neizbježno moramo prihvatiti postojanje drugih činilaca i uzroka za druge pojave.

Nemogućnost sljedbenika mehaničkog materijalizma da odgovore na ove primjedbe dovela je do toga da se upute u traženje nekog drugog činioca koji potiče promjene u Objektivnom svijetu, te da neka kretanja definiraju kao dinamična i da na taj način zamisle neku vrstu automatskog kretanja materije.

---

[1] *Hareketi vad'i* je kretanje u kojem se ne mijenja prostor cijelog tijela, već se položaji dijelova pokretnog tijela postepeno mijenjaju. Primjera radi, dio koji se nalazi na desnoj strani postepeno dolazi na lijevu, ili dio koji se nalazi gore postepeno dolazi dolje itd. (Misbah Yazdi: *Amuzeše felsefe*, sv. 2, str. 321.) (Op. prev.)

Između ostalog, osnivači škole dijalektičkog materijalizma, Marx i Engels, korištenjem pojmova Hegelove filozofije, za osnovni činilac kretanja određuju unutrašnja protivrječja kod materijalnih pojava (kontinuuma i diskontinuuma, postojanje i nepostojanje na jednom mjestu...) i uz prihvatanje načela vječnosti i nestvorenosti materije, svestranog pokreta te međusobnog uticaja materijalnih pojava, oni iznose tri postulata da bi objasnili svoje hipoteze:

- zakon prožimanja suprotnosti,
- zakon prelaska kvantiteta u kvalitet,
- zakon negacije negacije, ili napretka prirode.

Sada ćemo dati kraće objašnjenje ova tri spomenuta zakona, a nakon toga ćemo se usredsrijediti na njihovu kritiku.

Zakon prožimanja suprotnosti

Dijalektički materijalizam zastupa mišljenje da je svaka pojava sastavljena iz dvije suprotnosti (teze i antiteze). Njihova suprotnost je povod kretanja i promjena u pojavi, da bi prevladavala antiteza i došlo do nove pojave, koja je njihova sinteza. Naprimjer, jaje u sebi sadrži zametak, koji postepeno raste vareći u sebi hranljive sastojke, da bi nakon toga nastalo pile, koje je njihova sinteza.

Pozitivna i negativna naelektriziranost primjer je suprotnosti u fizikalnim pojavama, kao što su sabiranje i oduzimanje suprotnosti u početnoj matematici, a diferencijal i integral suprotnosti u visokoj matematici.

Ovaj zakon je u opticaju i u društvenim i povijesnim pojavama. Tako u kapitalističkim društvima radnička klasa, koja predstavlja antitezu kapitalističkoj klasi, raste i postepeno dostiže prevlast nad njom i stvara se socijalističko i komunističko društvo kao njihova sinteza.

Kritika

Za početak treba biti svjestan činjenice da niko ne poriče takvu vrstu veze dva materijalna bića u kojoj jedno od njih slabi drugo, pa ga čak i uništava, poput primjera vode i vatre.

Međutim, kao prvo, ova pojava nije univerzalna i ne može se smatrati sveobuhvatnom pojavom u svijetu, usljed toga što se mogu naći stotine i hiljade suprotnih primjera.

Drugo, postojanje takve suprotnosti između nekih materijalnih pojava nema veze sa suprotnostima i protivrječjima koji se u klasičnoj logici i metafizičkoj

filozofiji ubrajaju u nemoguće, a ono što se smatra nemogućim jeste spajanje dvije suprotne ili protivrječne stvari u jednoj tački ili u jednom subjektu, a u spomenutim primjerima nije riječ o jednom subjektu. Prođimo se smiješnih primjera koje navode marksisti u vezi sa društvenim suprotnostima, poput objedinjavanja sabiranja i oduzimanja ili diferencijala i integrala, ili pak ispraznih proricanja u vezi s radničkom vlašću u kapitalističkim državama.

Treće, ukoliko svaka pojava bude sastavljena od dvije suprotnosti, u tom slučaju za svaku komponentu, tezu i antitezu, treba uzeti u obzir drugačiji sastav, zbog toga što je svaka od njih pojava i u skladu sa spomenutim mora biti sastavljena od dvije suprotnosti, a kao rezultat toga svaka ograničena pojava bit će sastavljena od bezbroj spojeva suprotnosti.

Što se tiče stava da je unutrašnja suprotnost uzeta za činilac kretanja, čime se želi nadoknaditi slabost mehaničkog materijalizma, najblaži prigovor bio bi da ne postoji nijedan naučni argument za takvo šta. Pored toga, postojanje mehaničkih pokreta koji nastaju posredstvom vanjske sile ni u kojem slučaju ne može se poreći, osim ako i kretanje fudbalske lopte budemo smatrali posljedicom unutrašnje suprotnosti u lopti, a ne posljedicom udarca fudbalerove noge.

Diskontinuirane varijacije, mutacije

S obzirom na okolnost da su sve promjene u svijetu postepene i ne dešavaju se u jednoj ravni, te u velikom broju slučajeva tako nastaje nova pojava koja nema sličnosti sa prethodnom pojavom, pa kao takva ne može biti smatrana nastavkom kretanja i prethodnih promjena, marksisti se služe novim zakonom nazvanim *mutacija* ili prelazak kvantitativnih promjena u promjene kvaliteta. Na taj način pretpostavljaju da kvantitativne promjene, kada stignu do posebne tačke, bivaju povod nastajanja kvalitativnih i vrsnih promjena, kao što se voda, kada temperatura naraste na određenu tačku, pretvara u paru, ili kako svaki metal ima svoju posebnu tačku taljenja, kada se pretvara u tekućinu. Isto tako, kada u društvu porastu razlike i suprotnosti, te kada dostignu određenu tačku, nastaju revolucije.

Kritika

Prvo, ni u jednom slučaju kvantitet se ne preobražava u kvalitet. Uglavnom se radi o tome da je nastanak neke posebne pojave uvjetovan postojanjem određenog kvantiteta. Naprimjer, određena temperatura u vodi se ne

pretvara u paru, već se voda pretvara u paru, pod uvjetom da temperatura vode dosegne određeni stepen.

Drugo, nije neophodno da se potrebni kvantitet pojavi pod uticajem postepenog rasta prethodnih kvantiteta, već je moguće da pod uticajem opadanja prethodnog kvantiteta dođe do pojave potrebnog kvantiteta, kao pri pretvaranju pare u vodu, što je uvjetovano opadanjem temperature.

Treće, kvalitativne promjene ne dešavaju se odjednom i iznenada, već se u velikom broju slučajeva dešavaju postepeno, poput topljenja voska i stakla.

U skladu s tim, može se prihvatiti neophodnost posebnog kvantiteta za nastajanje određenih prirodnih pojava, a ne preobražaj kvantiteta u kvalitet, niti neophodnost postepenog rasta kvantiteta, niti općenitost ovog uvjeta za sve vrsne i kvantitativne promjene. Dakle, ne postoji sveobuhvatni zakon mutacije ili prelaska iz kvantitativnog preobražaja u kvalitativnu promjenu.

Zakon negacije negacije

Pod ovim zakonom, koji se nekada naziva zakonom usavršavanja oprečnosti ili zakonom prirodnog odabira, misli se na tok sveobuhvatnih dijalektičkih promjena u kojima se teza uvijek posredstvom antiteze negira, a antiteza se negira sintezom. Biljka negira sjeme, a ona biva negirana novim sjemenjem. Zametak u jajetu negira jaje, a on biva negiran ptićem. Međutim, svaka nova pojava je savršenija od stare. Drugim riječima, dijalektičko kretanje je uvijek uspinjuće i ide prema savršenstvu. Važnost ovog načela nalazi se upravo u činjenici koja ukazuje na smjer kojim ide hod promjena, potvrđujući njegovo uspinjanje i usavršavanje.

Kritika

Nema sumnje da se u svakoj promjeni gube prethodno stanje i položaj, a nastaju novo stanje i novi položaj. Ukoliko načelo negacije negacije prihvatimo u ovakvom značenju, u tom slučaju ono nije ništa drugo doli objašnjenje onoga što je neodvojivo od promjena. Ali, s obzirom na objašnjenje koje daju uz ovo načelo, smatrajući ga pojašnjenjem smjera kretanja i pojašnjenjem toga da je ono usavršavajuće, moramo reći da nije prihvatljivo to da svako usavršavajuće kretanje i promjena u svijetu znače da je svako novo biće obavezno savršenije od njemu prethodećeg bića. Da li uranij, koji se

zračenjem troši i pretvara u olovo, postaje savršeniji? Da li voda koja se pretvara u paru postaje savršenija, ili pak para koja se pretvara u vodu? Dakle, može se prihvatiti da samo neka od prirodnih bića postaju savršenija pod uticajem kretanja i promjene. U skladu s tim, ni usavršavanje se ne može prihvatiti kao općenit zakon za sve pojave u svijetu.

Na kraju, podsjećam da kada bi ovi zakoni i načela bili dokazani kao opći prirodni zakoni koji vladaju cijelim Objektivnim svijetom, onda bi kao i zakoni dokazani u prirodnim znanostima mogli svjedočiti samo o kakvoći postanka pojava. Međutim, postojanje univerzalnih i postojanih zakona u svijetu ne znači da nema potrebe za Stvoriteljem, Onim Koji daje egzistenciju. Kao što je već u prethodnim cjelinama naglašeno, zbog toga što su materija i materijalne pojave moguće postojeća bića, obavezno im je potrebno nužno biće.

PITANJA

1. Pojasnite razliku između mehaničkog i dijalektičkog materijalizma!
2. Pojasnite načelo prožimanja suprotnosti i kritike koje mu se upućuju!
3. Pojasnite načelo prelaska kvaliteta u kvantitet i njegovu kritiku!
4. Pojasnite načelo negacije negacije i njegovu kritiku!
5. Da li se pod pretpostavkom o ispravnosti i općenitosti ovih načela može dokazati neovisnost svijeta o Stvoritelju? Zašto?

16.
Bog je jedan

Uvod

U prethodnim poglavljima dokazana je neophodnost postojanja Boga stvorenog svijeta. Boga Koji sve zna, Koji je svemoćan, Stvoritelj, Koji održava, uređuje svijet. U posljednjim smo poglavljima pažnju posvetili materijalističkim svjetonazorima te objašnjenju njihovih nedostataka. Postalo je jasno da je pretpostavka svijeta bez Boga neracionalna i da ju je nemoguće opravdati.

Sada je došao red na to da se usredsrijedimo na pitanje Božije jednoće (*tevhīd*), i da ukažemo na neispravnost mnogobožačkog razmišljanja.

Sociolozi su iznosili različita mišljenja u vezi s tim otkud se među ljudima pojavilo mnogoboštvo i kako se razvilo, ali nijedan od njih nema jasne ni pouzdane argumente.

Možda bi se moglo reći da je prvi činilac sklonosti ka idolopoklonstvu i višeboštvu bilo očitovanje različitih prirodnih pojava i dešavanja na Nebesima i Zemlji, što je dovelo do utiska i pretpostavke da je svaka vrsta tih dešavanja pod upravom posebnog boga, te su, između ostalog, neki umislili da su dobra pod vlašću boga dobra, a da zla pripadaju bogu zla i na taj način počinju vjerovati u dva izvora svijeta.

S druge strane, uvidjevši do koje mjere Sunce, Mjesec i zvijezde utiču na pojave na Zemlji, počelo se umišljati da ova nebeska tijela imaju neku vrstu gospodarenja nad zemaljskim bićima.

Također, želja da se posjeduje opipljivo i vidljivo božanstvo dovela je do toga da se za izmišljena božanstva izrade kipovi i simboli koji će se početi obožavati. Malo-pomalo, među neprosvijećenom masom kipovi počinju dobijati prednost, tako da je svaki narod, štaviše svako pleme, na temelju vlastitih zabluda osnovalo svoje pravce za obožavanje kipova, da bi na taj način prirodna težnja ka obožavanju Boga bila zadovoljena lažnom zamjenom. Time su svojim životinjskim naklonostima i strastima dali boju svetosti, svodeći ih u kalufe vjerskih ceremonija, tako da se i danas još uvijek održavaju idolopokloničke proslave koje se sastoje od plesova, pijanki i razuzdanosti.

Svemu ovome treba dodati sebičnost i težnje moćnika i osornih nasilnika za prevlašću, kojima su zloupotrijebili naivna vjerovanja i misli svjetine, da

bi na taj način ubacivali misli i ideje pomiješane sa mnogoboštvom, učvršćujući ih kod ljudi, pomoću čega su ostvarivali širenje moći i prevlasti, a čak su i za sebe tvrdili da posjeduju jednu vrstu svetosti i gospodarenja, uvrštavajući štovanje kipova u pobožnost. Primjeri za ovu vrstu stremljenja mogu se naći među kineskim, indijskim, perzijskim i egipatskim carevima, kao i na drugim tačkama svijeta.

U svakom slučaju, mnogobožačke religije pronašle su svoje mjesto među ljudima iz različitih razloga i povoda, čime su postale prepreka za istinski ljudski napredak i razvoj u okrilju Božanske monoteističke religije. Usljed toga, ogroman dio napora koje su ulagali Božiji poslanici kroz povijest ogledao se u borbi protiv mnogoboštva i mnogobožaca, pa se i veliki broj kur'anskih kazivanja tiče upravo ove zbilje.

Mnogobožačka vjerovanja temelje se na uvjerenju da su neka bića mimo Uzvišenog Boga gospodari određenih pojava u svijetu. Brojni mnogobošci vjerovali su u jednost stvoritelja svijeta, zapravo su prihvatali monoteizam u stvaranju, ali su na nižim stepenima vjerovali u božanstva drugoga reda, koja, po njihovim pretpostavkama, na nezavisan način uređuju svijet i rukovode njim, dok Boga Stvoritelja smatraju Bogom bogova i Gospodarom gospodara.

Ti bogovi upravitelji – po uvjerenju nekih – zapravo su meleci, koje su beduini mnogobošci nazivali Božijim kćerima, dok neki drugi vjeruju da su to džini i divovi. Neki pak vjeruju da su to duše zvijezda ili prijašnjih ljudi, ili neka vrsta nevidljivih bića.

U jednom od prethodnih poglavlja ukazali smo da su zbiljsko stvaralaštvo i gospodarenje nerazdvojivi jedno od drugog, tako da je nespojivo i nepomirljivo vjerovanje u Božije stvaralaštvo sa vjerovanjem u gospodarenje nekih drugih bogova. Oni koji podupiru ovakvo protivrječno vjerovanje ne vode računa o toj protivrječnosti. Za obaranje njihovog načina vjerovanja dovoljno je ukazati na protivrječnosti takvih uvjerenja.

Za potvrđivanje jednoće Svevišnjeg Boga ponuđen je niz dokaza koji su navedeni u teološkim i filozofskim djelima, a mi ćemo sada navesti onaj dokaz koji neposredno ukazuje na monoteizam u gospodarenju i istovremeno pobija mnogobožačko vjerovanje.[2]

---

[2] Ajeti za razmišljanje:

Allah je zaista i moj i vaš Gospodar, pa se Njemu klanjajte; to je Pravi put! (*Ali 'Imran*, 52)

A monaštvo izmisliše sami, u želji da steknu Allahovo zadovoljstvo, ne propisasmo ga njima, pa ga ne ispoštovaše zbiljnim poštovanjem; pa ćemo one među njima koji budu ispravno vjerovali nagraditi, a mnogi od njih su grješnici. (*El-Hadid*, 27)

Kada bi na Zemlji i Nebesima bilo drugih bogova osim Allaha, poremetili bi se. (*El-Enbija'*, 22)

Dokaz Božije jednoće

Pretpostavka da svijet ima dva ili više bogova ograničena je na nekoliko mogućnosti:

- da je svaka pojava u svijetu stvorenje svakog od njih,
- da je svaka skupina pojava stvorenje jednog od njih,
- da su sva stvorenja stvorena samo od jednog boga, a ostali su bogovi upravitelji i rukovoditelji svijeta.

Pretpostavka da svaka pojava ima nekoliko stvoritelja je nemoguća, jer bi takvo šta – da svaki od dva ili više bogova daruje postojanje jednom biću u vanjskom svijetu – značilo da svaki od njih stvori biće, što kao proizvod ima nastanak nekoliko bića, a svako biće ima samo jedno egzistenciju, u suprotnom ne bi bilo jedno biće.

Pretpostavka da svaki od tih bogova stvori po jedno posebno biće ili posebnu skupinu bića zahtijevala bi da svako biće opstoji o svom stvoritelju, te da nema potrebe za drugim bićima, osim potrebe koja se na kraju vraća njegovom stvoritelju, a takva bi potreba bila samo prema stvorenjima upravo tog njihovog stvoritelja.

Drugim riječima, pretpostavka o postojanju nekoliko stvoritelja za postojeća bića podrazumijeva i nekoliko različitih odvojenih poredaka, ali Objektivni svijet ima jedno ustrojstvo, a pojave su istovremeno međusobno povezane tako što jedna na drugu vrše uticaj i ovise jedna o drugoj. Također, postoji veza između pojava koje su bile i pojava koje sada postoje, te između pojava koje sada postoje i onih koje će postojati, i svaka pojava koja prethodi priprema uvjete za nastajanje sljedeće pojave. Dakle, svijet koji ima ovisne i povezane činioce nad kojima vlada jedinstveno ustrojstvo ne može biti posljedica nekoliko uzroka koji daruju egzistenciju.

Pretpostavka da je stvoritelj svega stvorenog jedan, a da su drugi odgovorni za upravljanje svijetom također nije ispravna. Svaka posljedica u svim aspektima svoga postojanja opstoji zahvaljujući uzroku koji joj daruje egzistenciju, i nijedno drugo neovisno biće nema način da raspolaže njom, osim onoga što se odvija u interakciji između dvije posljedice jednog uzroka, a sve one se nalaze u okrilju moći i vlasti činioca koji daruje egzistenciju, i to što se dešava – dešava se njegovom stvaralačkom voljom i njegovim dopustom.

U tom slučaju nijedan od bogova ustvari neće biti gospodar, jer istinsko značenje gospodara je da ima neovisnu moć raspolaganja onim čime

gospodari, a pretpostavka je da raspolaganje nije neovisno, već su svi oni pod plaštom Stvoriteljevog gospodarenja i sve se dešava snagom koju On daje. Pretpostavka o ovakvim upraviteljima i gospodarima nije u oprečnosti s monoteizmom u gospodarenju, kao što ni stvaralaštvo koje se dešava dozvolom Božijom nije u oprečnosti s monoteizmom u stvaralaštvu. U časnom Kur'anu i predajama potvrđen je oblik ovakvog posrednog i ovisnog stvaranja i uređivanja, kao što je u vezi sa Isaom, a.s., u 110. ajetu sure *El-Ma'ide* rečeno:

وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي

I kada si, voljom Mojom, od blata nešto poput ptice stvorio i u nju puhnuo, i kada je ona, voljom Mojom, postala ptica.

Također, u 5. ajetu sure *En-Nazi'at* stoji:

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا

Pa upravljaju dešavanjima.

Dakle, iluzija o mogućnosti postojanja nekoliko bogova u Kreaciji nastaje kao proizvod upoređivanja Boga sa materijalnim i pomoćnim uzrocima, gdje nema nikakve smetnje da za jednu posljedicu postoji veći broj takvih uzroka. Međutim, uzrok koji stvara, koji daje egzistenciju ne može biti upoređen s tim uzrocima, i ni za jednu posljedicu ne može se pretpostaviti nekoliko stvoritelja ili nekoliko samostalnih gospodara upravitelja.

U skladu s tim, radi pobijanja ove iluzije, s jedne strane mora se posvetiti pažnja značenju uzroka koji daje egzistenciju te posebnosti ove vrste uzročnosti, da bi postalo jasno da je nemoguće da postoji veći broj uzroka ovakve vrste za jednu posljedicu. S druge strane, treba dobro promisliti o međusobnoj povezanosti dijelova svijeta, da bi postalo jasno da ovakvo povezano ustrojstvo ne može stvoriti nekoliko bogova ili da ono ne može biti pod upravom nekoliko nezavisnih gospodara.

Samo po sebi postalo je jasno da vjerovanje u "stvaralačko starateljstvo" (*velājet tekvīni*) nekih sposobnih Božijih robova, ali ne na način neovisnog stvaranja i gospodarenja, nije u suprotnosti s monoteizmom, kao što ni "zakonodavno starateljstvo" (*velājet tešrī'i*) našeg dragog Poslanika, s.a.v.a., i čistih imama nije u oprečnosti sa zakonodavnim gospodarenjem Božijim, zbog toga što se dešava Božijom dozvolom i potiče od Njega.

PITANJA

1. Navedite uzroke pojave mnogobožačkih vjerovanja!
2. Šta je osnova mnogobožačkih uvjerenja?
3. Pojasnite nužnu povezanost između stvaranja i gospodarenja!
4. Zašto ne možemo za svaku pojavu zamisliti nekoliko stvoritelja?
5. Zašto ne možemo svaku skupinu stvorenja smatrati stvorenjem određenog stvoritelja?
6. Zašto ne bismo mogli sav svijet smatrati stvorenjem jednog boga i u isto vrijeme vjerovati da svijet ima brojne gospodare i upravitelje?
7. Odakle potiče iluzija o mogućnosti brojnosti bogova i kako je možemo odbaciti?
8. Zašto vjerovanje u stvaralačko starateljstvo Božijih odličnika nije u sukobu sa jednoboštvom u stvaranju i gospodarenju?

17.
Značenja Božije jednoće

Uvod

Etimološko značenje riječi *tevhīd* jeste držati jednim, smatrati jedinim. U teološkoj, filozofskoj, etičkoj i irfanskoj terminologiji upotrebljava se u različitim značenjima, a u svakom od njih na poseban način u obzir se uzima jednoća Božija. Nekada se o tome govori kao o kategorijama ili stepenima tevhīda. Posvećivanje pažnje svakom od njih nije u skladu sa metodom ove knjige. Stoga, zadovoljit ćemo se ukazivanjem na najpoznatije termine, koji najviše odgovaraju tematici ove knjige.

1. Nijekanje brojnosti

Prvo poznato terminološko značenje tevhīda jeste vjerovanje u Božiju jednoću i nijekanje brojnosti i mnoštva izvan Biti Njegove, što je nasuprot očitom mnogoboštvu, to jest vjerovanju u dva ili više bogova, po kojem svaki ima svoje posebno biće, odvojeno od drugih bogova.

2. Nijekanje složenosti

Drugo terminološko značenje je vjerovanje u jednoću i elementarnost unutar Biti, to jest vjerovanje u nesloženost Božije Biti od aktualiziranih ili pak potencijalnih dijelova.

Ovo značenje pretežno objašnjavamo kao odrečeno svojstvo (*nijekanje složenosti*), kao što je u jednom od prethodnih poglavlja ukazano, usljed toga što naš um bolje poznaje pojam složenosti i njeno odricanje negoli pojam elementarnosti.

3. Nijekanje svojstava dodatih Biti

Treće terminološko značenje tevhīda je vjerovanje da su svojstva isto što i Bit Božija. Nijekanje svojstava kao dodataka Biti Božijoj još se naziva i tevhīd u svojstvima, a jezikom predaja naziva se odrečenost svojstava (*nafje sifāt*), što je suprotno onome kako su neki (poput eš‘arija) Božija svojstva zamislili kao dodatke Biti Božijoj, vjerujući u osam vječnih stvari.

Dokaz jednoće Božijih svojstava je to da ukoliko bi svako svojstvo imalo odvojene objektivne primjere, u tom slučaju moglo bi se pretpostaviti samo nekoliko stanja: ili bi se moglo pretpostaviti da se ti objektivni primjeri nalaze unutar Biti Božije, što bi značilo da je Bit Božija sastavljena iz dijelova, a već je dokazano da je takvo šta nemoguće; ili da su objektivni primjeri svojstava izvan stvaralačke Biti Božije; ili da se uzmu u obzir kao Božija stvorenja, to jest moguće postojeća bića.

Pretpostavka da je svako od njih nužno postojeće biće znači vjerovanje u više bogova, što je očito mnogoboštvo, i teško da ijedan musliman vjeruje u takvo šta.

Što se tiče pretpostavke o tome da su posrijedi moguće postojeća bića, to bi značilo da Bog u Svojoj Biti prvo nema takva svojstva, a zatim ih stvori i pripoji Sebi. Naprimjer, i pored toga što u Biti nema svojstvo života, stvori "biće" po imenu život i pomoću njega i On postane posjednik života, a isto tako kada je riječ o znanju i moći. A nemoguće je da Uzrok Koji daruje egzistenciju u Svojoj Biti ne posjeduje savršenstva Svojih stvorenja. Od toga bi još sramotnije bilo to što bi On u ovom slučaju zahvaljujući Svojim stvorenjima postao posjednik života, znanja, moći i drugih svojstava.

Dokazivanjem neispravnosti ovih pretpostavki postaje jasno da Božija svojstva nemaju međusobno ni od Biti Božije odvojene objektivne primjere, već sve su to pojmovi koje razum apstrahira iz jedne i elementarne Svete Biti Božije.

4. Djelatni tevhīd

Sljedeći termin koji se koristi u filozofiji i teologiji jeste termin *djelatni tevhīd* (*tevhīde ef'āli*). Riječ je o tome da Uzvišeni Bog u činjenju djela nema potrebu ni za kim i ni za čim, i nijedno Mu biće ni na kakav način ne može pružiti pomoć.

Ovakav nam pristup, uzevši u obzir odliku uzročnosti darivanja egzistencije, dokazuje Njegovo skrbništvo nad svim Njegovim posljedicama, jer je posljedica takvog uzroka cijelim svojim bićem ovisna o uzroku, ili kako to filozofi kažu: "Posljedica je zapravo čista veza i ovisnost" o Njemu, bez ikakve neovisnosti od sebe.

Drugim riječima, sve što bilo ko posjeduje – to posjeduje od Njega i unutar okvira Njegove moći, prevlasti, stvaralačke i istinske vlasti, a moć i vlast drugih na vertikali je ispod Njegove moći i predstavlja ogranak te moći. Dakle, te moći ne mogu predstavljati nikakvu smetnju Njegovoj moći. Tako se konvencionalno posjedovanje imetka koji je rob stekao nalazi u vertikali

konvencionalnog posjedovanja njegovog vlasnika (rob i ono što on posjeduje pripadaju vlasniku roba). Kako je onda moguće da Uzvišeni Bog ima potrebu za pomoći onih bića čija su cjelokupna egzistencija i svi aspekti egzistencije od Njega i opstoje o Njemu!

5. Neovisnost u vršenju uticaja

Sljedeće terminološko značenje tevhīda jeste neovisnost u uticanju.[1] To znači da Božija stvorenja u svojim djelima također nisu neovisna o Božijoj pomoći. Uticaji koji se među njima ostvaruju dešavaju se Božijom dozvolom i pod okriljem moći koju im je Allah dao. Ustvari, jedino što može neovisno, bez potrebe za drugim, na svim mjestima i u svemu vršiti uticaj jeste upravo Sveta Bit Božija. Djelatnost i uticaj drugih dešavaju se u produžetku Njegove djelatnosti i uticaja, u Njegovom okrilju.

Na temelju ovoga, Kur'an časni učinke prirodnih i ostalih činilaca (poput meleka, džina i ljudi) pripisuje Uzvišenom Bogu pa, naprimjer, padanje kiše, nicanje biljaka, rađanje voćki na drveću pripisuje Bogu, naglašavajući da ljudi trebaju shvatiti i prihvatiti ovo vezivanje za Boga, koje se u produžetku vezuje za bliske uzroke, te Ga uvijek trebaju biti svjesni.

Da bismo ovo približili shvatanju, navest ćemo primjer iz svakodnevnog života: Ukoliko šef nekog ureda svom radniku ili službeniku zapovjedi da učini neki posao, iako taj posao obavlja radnik, u isto vrijeme to se djelo na višem stepenu pripisuje šefu; štaviše, učeni ljudi vezanje ovog posla za šefa smatraju jačim i podobnijim.

Stvaralačka djelatnost (*fā'ilijjete tekvīni*) također ima svoju lančanu stepenitost, pa pošto svi činioco opstoje po volji Božijoj, te su s jedne strane poput umnih slika koje ovise o onome ko ih zamišlja – *a Allahov primjer je najuzvišeniji* – otuda i svi učinci egzistenata koji nastaju od bilo kojeg činioca na višoj razini ovise o stvaralačkoj volji i dozvoli Božijoj i pripadaju Bogu, jer "nema moći i nema snage, osim kod Allaha, Uzvišenog i Svevišnjeg".

Dva važna zaključka

Učinak djelatnog tevhīda je taj da čovjek nikoga i ništa ne smatra dostojnim ni zaslužnim da bude obožavano, osim Allaha, jer kako je već prije objašnjeno, niko ne zaslužuje da bude obožavan, osim Onoga Ko je Stvoritelj

[1] Arifi izraz *tevhīde ef'ali* uzimaju u ovom značenju.

i Gospodar čovjekov. Drugim riječima, bivanje božanstvom (*ulūhijjet*) je nužnost stvoriteljstva (*hālikijjet*) i gospodarenja (*rubūbijjet*).

S druge strane, učinak tevhīda u posljednjem obliku je i to da sva čovjekova nada bude položena u Boga. Čovjek će u svim poslovima biti oslonjen na Boga. Jedino od Njega će tražiti pomoć. Samo Njega će se plašiti i u Njega nadu polagati. Čak i u slučaju kada za ostvarenje svojih težnji čovjek ne bude imao osigurane sve uobičajene činioce, on neće izgubiti nadu, jer Bog može i drugim putevima, a ne samo običnim, osigurati njegove potrebe.

Takav čovjek nalazi mjesto pod posebnim Božijim skrbništvom i posjeduje potpunu duševnu smirenost:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ

Znajte, zaista za štićenike Božije nema straha i oni nisu tužni.[2]

Ova dva zaključka nalaze se ajetu koji svaki musliman više puta dnevno ponavlja:

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

Samo Tebe obožavamo, i samo od Tebe pomoć tražimo.[3]

Pobijanje prigovora

Moguće je da nakon ovih objašnjenja bude rečeno: Pa kada već potpuni tevhīd zahtijeva da se ni od kog osim od Boga ne traži pomoć, to znači da nije ispravno ni uzimati za posrednike Božije evlije.

U odgovoru se kaže da obraćanje preko Božijih evlija ne odgovara tevhīdu ako se smatra da su oni nezavisni i da bez potrebe za Božijom dozvolom mogu nešto učiniti za molitelja. Međutim, ako to bude sa sviješću da ih je Allah učinio sredstvima stizanja do Njegove milosti, i da je ljudima naredio da ih uzimaju za sredstvo stizanja do Njega, to ne samo da se ne protivi tevhīdu već je jedan od vidova tevhīda u ibadetu i pokoravanju, zato što se čini kao izvršenje Njegove naredbe.

Odgovor na pitanje zašto je Bog postavio takvo sredstvo i zašto je ljudima naredio da ga koriste bio bi sljedeći:

---

[2] *Junus*, 62.

[3] *El-Fatiha*, 5.

Božija naredba posjeduje svoje mudrosti, od kojih bi se mogle nabrojati sljedeće: predstavljanje uzvišenih položaja zaslužnih robova, poticanje drugih na ibadet i pokoravanje koji dovode do takvih položaja, sprječavanje da se neko uzoholi zbog svog ibadeta te da za sebe umisli kako se nalazi na najuzvišenijem stepenu ljudskog savršenstva.

PITANJA

1. Navedite leksičko i stručno značenje jednoće Božije (*tevhīd*)!
2. Šta je dokaz jednoće svojstava?
3. Kako možemo dokazati jednoću u djelovanju?
4. Pojasnite jednoću Božiju u smislu jednoće u neovisnom uticanju.
5. Šta su učinci do kojih dolazimo posredstvom posljednja dva oblika jednoće?
6. Da li se postavljanje Božijih odličnika za posrednike između sebe i Boga kosi sa jednoboštvom? Zašto?
7. U čemu je mudrost i filozofija Božije naredbe da uzmemo posrednike?

18.
Prisila i slobodna volja

Uvod

Kao što je u prethodnom poglavlju naglašeno, jednoboštvo u neovisnom vršenju uticaja spada među vrijedne spoznaje, koje igraju veliku ulogu u izgradnji ljudi. Upravo stoga u časnom Kur'anu ovoj temi se pridaje velika pažnja te su za njeno ispravno razumijevanje različitim objašnjenjima stvoreni preduvjeti, između ostalog i smatranje svih pojava uvjetovanim Božijom dozvolom, voljom, predodređenjem i sudbinom.

Svakako, ispravno razumijevanje ove teme s jedne strane iziskuje umni i racionalni razvoj, a s druge zahtijeva ispravno poučavanje i objašnjenje. Ljudi koji se nisu dovoljno racionalno razvili, ili koji se nisu okoristili učenjem bezgrješnih predvodnika i istinskih tumača Kur'ana, posrću na ovom polju, shvatajući ovo pitanje u značenju pripadanja svake vrste uticajnosti i uzročnosti Uzvišenom Gospodaru, i nasuprot izričitom tekstu brojnih jasnih kur'anskih ajeta poriču svaku vrstu uzročnosti i uticajnosti uzroka i sredstava, te su pokušavali ovo pitanje pojasniti na način da je Božiji običaj takav da tek pri postojanju vatre stvara toplotu, ili da u trenutku unošenja hrane ili vode u organizam stvara sitost i gasi osjećaj žeđi, a u suprotnom, vatra, hrana i voda nemaju uticaja u toploti, sitosti i gašenju žeđi!

Loša posljedica ovog iskrivljenog shvatanja postaje očigledna onda kada se pažnja posveti istraživanju čovjekovih djela izraslih na slobodi volje te čovjekovoj odgovornosti. Dakle, učinak ovakvog načina razmišljanja svodi se na to da se i ljudska djela vežu neposredno za Boga, a da se čovjekova djelatnost u vezi s njima dovede u pitanje. Drugim riječima, jedan od razornih proizvoda ovog iskrivljenog mišljenja jeste stav o prisiljenosti te poricanje čovjekove odgovornosti, odnosno poricanje najvažnije čovjekove osobine. Svakako, to istovremeno znači i ispraznost svakog odgojno-moralnog i pravnog sistema, između ostalog i islamskog šerijatskog pravnog sistema, jer ne bude li čovjek imao slobodnu volju u obavljanju djela, u tom slučaju nema mjesta obavezi i zaduženju, naredbi i zabrani, nagradi i kazni. Ovo bi tražilo ispraznost i besmisao poretka stvorenog svijeta, jer kako se razumije iz časnih ajeta, predaja i racionalnih dokaza, cilj stvaranja svijeta prirode

jeste pripremanje terena za stvaranje čovjeka, da bi on svojim djelima, na osnovu slobodne volje, robovanjem Bogu stigao do najvećih mogućih savršenstava i položaja bliskosti s Bogom, te postao dostojan da mu se podare posebne milosti Gospodara. Međutim, u slučaju kada čovjek ne posjeduje slobodu volje i odgovornost, neće biti zaslužan da dobije nagradu, vječne blagodati i Božije zadovoljstvo, a cilj stvaranja bit će poništen, dok će se svijet stvaranja pretvoriti u veliku pozornicu na kojoj igra noćna lutkarska predstava u kojoj su ljudi samo lutke lišene svake slobode, a zatim neke od njih bivaju pohvaljene i nagrađene, a druge korene i kažnjene.

Najvažniji činilac koji je doprinio omiljenosti i širenju ovog opasnog stava jesu politički ciljevi nepravednih vlasti. One su preko ovakvih učenja mogle pravdati svoje nepodobne postupke te na taj način privoljeti neobaviještene mase da prihvate takvu prevlast i upravljanje, a odvratiti ih od otpora i ustanka. I zbilja, fatalizam treba smatrati najvažnijim činiocem zaglupljivanja naroda.

S druge strane, oni koji su uočili slabe strane ovog stava, ali koji i sami nisu imali kapacitet da pomire potpuni monoteizam i poricanje prinuđenosti, a nisu se okoristili poučavanjem Ehli-bejta, povjerovali su u potpunu slobodu, izvodeći na taj način slobodnu volju čovjekovu izvan okvira Božijeg djelovanja, te su na drugi način sebe ugrozili iskrivljenim mislima, lišivši se visokih islamskih spoznaja i njihovih uzvišenih plodova.

Međutim, oni koji su imali dovoljnu spremnost za shvatanje ovih učenja i koji su istovremeno bili upoznati sa istinskim učiteljima i tumačima Kur'ana sačuvani su od krivih vjerovanja. Oni su prihvatili da su činitelji koji imaju slobodnu volju u okrilju moći koju im je Uzvišeni Bog darovao i odgovornosti koja proizlazi iz tog prihvatanja. S druge strane, shvatili su uzvišeni i neovisni uticaj Boga na jednoj višoj razini te su ubrali plodove ovih dragocjenih spoznaja.

U predajama koje se prenose od članova Poslanikova Ehli-bejta do nas su stigla objašnjenja u vezi s ovim pitanjem. Takve predaje bilježe se u hadiskim zbirkama u poglavlju pod naslovom *Traženje pokoravanja te odbacivanje prisile i potpune slobode*, te u poglavljima o dozvoli, slobodnoj volji, predodređenosti i Božijoj sudbini (*kadā i kader*). Također, mogu se naći i predaje u kojima se pojedinci slabijeg umnog potencijala odvraćaju od dubljeg istraživanja o ovim preciznim pitanjima, kako ne bi posrtali i zastranili.

Pitanje prisile i slobodne volje ima različite dimenzije, čije pojedinačno sagledavanje nije cilj ove knjige, ali uzevši u obzir važnost teme, nastojat ćemo da ponudimo jednostavnije objašnjenje u vezi s dimenzijama koje su potrebne, a svima koji se više zanimaju za ovo pitanje savjetujemo da budu strpljivi kako bi se upoznali sa racionalnim i filozofskim osnovama ove teme.

Objašnjenje slobodne volje

Moć donošenja odluke i izbor spadaju u pitanja u koja ne postoji nikakva sumnja i koja svaki čovjek spoznaje tako što ih u sebi pronalazi svojim intuitivnim znanjem, koje je imuno na greške, upravo onako kako je svjestan i vlastitih psihičkih stanja. Ovim znanjem on postaje svjestan, pa čak i kada sumnja u nešto, on opaža postojanje sumnje svojim intuitivnim znanjem te ne može sumnjati da sumnja.

Isto tako, svaki čovjek, ako obrati pažnju na svoja unutrašnja stanja, shvata da može govoriti ili šutjeti, rukama može napraviti pokret ili ga ne napraviti, može nešto pojesti ili ne pojesti...

Donošenje odluke o tome da se nešto učini može biti vođeno željom da se zadovolje nagonske životinjske potrebe – poput gladi koja stvara volju za unošenjem hrane ili žeđi zbog koje se donosi odluka o ispijanju vode – a može biti vođeno i željom da se zadovolje racionalne potrebe te postignu uzvišene ljudske vrijednosti – poput bolesnika koji ispija gorki lijek da bi povratio zdravlje, ili se usteže od uzimanja ukusne hrane, ili studenta koji pri sticanju znanja i otkrivanju zbilja zatvara oči pred materijalnim užicima, noseći se sa brojnim teškoćama, ili pak poput odanog vojnika koji žrtvuje čak i svoj život da bi stigao do uzvišenih ciljeva.

Ustvari, ljudska vrijednost pokazuje se u trenutku sukobljavanja različitih htijenja, kada se čovjek – da bi postigao moralne vrline, vječna duhovna savršenstva te bliskost s Bogom i zadovoljstvo Božije – odriče svojih niskih životinjskih želja. Svaki posao koji čovjek učini s većom slobodom i svjesnijim odabirom ima veći uticaj u njegovom duhovnom usavršavanju ili duhovnom padu i čovjek će biti zaslužniji da bude nagrađen ili kažnjen.

Svakako, moć odupiranja prohtjevima duše nije jednaka kod svih ljudi, ali svaki čovjek se manje ili više koristi ovim Božijim darom, i što više bude vježbao, slobodna volja će u njemu biti jača.

Dakle, nema sumnje u postojanje volje i slobodne volje, a različite sumnje ne bi trebale uzrokovati rasijanost uma te nedoumice u vezi s ovako očitom pojavom koje smo u sebi svjesni. Kao što smo ukazali, postojanje slobodne volje kao očiglednog načela prihvaćeno je u svim odgojnim i moralnim sistemima, religijama i nebeskim zakonicima i bez njega ne bi bilo obaveza, odgovornosti, kritika i pohvala, kazni i nagrada.

Činioci koji odvode u zastranjenje i vode čovjeka u fatalizam jesu sumnje na koje se mora dati odgovor, da ne bi ostalo mjesta nedoumici i neizvjesnosti. Upravo zbog toga, u kratkim crtama posvetit ćemo se rješavanju najvažnijih sumnji.

Odbijanje fatalističkih prigovora

Najvažniji fatalistički prigovori su sljedeći:

1. Čovjekova volja nastaje u okolnostima buđenja unutrašnjih sklonosti, koje niti su u čovjekovoj vlasti, niti je njihovo buđenje posljedica vanjskih činilaca. Dakle, nema mjesta nikakvoj slobodnoj volji ni izboru.

   Odgovor:

   Poticanje težnji stvara preduvjete za pojavu volje i donošenje odluke, a nije donošenje odluke za obavljanje nekog posla prisilni učinak poticanja težnji na način da se čovjeku poriče moć odupiranja. Dokaz je to što u velikom broju slučajeva čovjek dolazi u stanje dvoumljenja, gdje donošenje odluke traži razmišljanje i vaganje koristi i štete, i nekada se odluka donosi vrlo teško.

2. Na temelju rezultata istraživanja brojnih znanstvenih grana postalo je jasno da različiti činioci, poput genetskog naslijeđa, lučenja žlijezda (koje su pod uticajem posebne hrane i lijekova), kao i uvjeti okruženja i društva, imaju ulogu u oblikovanju slobodne volje, a različitost ljudskih ponašanja slijedi različitost ovih činilaca. To se manje-više potvrđuje i u vjerskim tekstovima. Dakle, ljudska se djela ne mogu smatrati proizvodom čovjekove slobodne volje.

   Odgovor:

   Prihvatanje slobode izbora i slobodne volje ne znači poricanje uticaja nabrojanih činilaca, već znači da se i pored postojanja svih tih činilaca čovjek može oduprijeti i u trenutku sukoba različitih poticaja odabrati jedan od njih.

   Svakako, snaga pojedinih činilaca nekada otežava pružanje otpora i odabir djela koje je suprotno njima. Međutim, zauzvrat, ovakav otpor i odabir ima veći uticaj na sticanje savršenstva i povećava zasluženost nagrade, upravo kao što velika uzbuđenja i druge teške prilike bivaju povod za smanjenje kazne i umanjenje nedjela.

3. Sljedeći prigovor fatalista odnosi se na to da Svemogući Bog ima znanje o svim pojavama svijeta, pa između ostalog i o čovjekovim djelima prije negoli nastanu, a znanje Božije je bez greške. Dakle, sve će se neizbježno dogoditi na temelju vječnog Božijeg znanja i tome se ne može oduprijeti. Zaključak: nema mjesta čovjekovoj slobodnoj volji i izboru.

Odgovor:

Božije znanje odnosi se na svako dešavanje baš onakvo kakvo se i događa, a ljudska djela koja se temelje na slobodnoj volji kao takva se i nalaze u Božijem znanju, to jest opisana su kao djela proizašla iz čovjekove slobodne volje. Prema tome, ukoliko bi se dogodila kao predodređena, to bi bilo suprotno Božijem znanju.

Naprimjer, Uzvišeni Bog zna da će neki čovjek donijeti odluku da obavi neko djelo u određenoj prilici i da će ga učiniti, i Božije znanje nije vezano samo za djelo bez uzimanja u obzir njegove vezanosti za čovjekovu slobodnu volju. Dakle, vječno znanje Božije nije u suprotnosti sa čovjekovom slobodnom voljom.

Sljedeći prigovor fatalista tiče se pitanja predodređenosti i sudbine, koja po njihovoj pretpostavci nije u skladu sa slobodnom voljom čovjeka, a mi ćemo se u sljedećem poglavlju posvetiti rješavanju ovog pitanja.

PITANJA

1. Pojasnite uzroke sklonosti i popularnosti prisile (determinizma)!
2. Navedite loše posljedice ovog uvjerenja!
3. Pojasnite postojanje slobode izbora i volje čovjeka!
4. Da li se uticaji unutrašnjih težnji i činilaca koji ih potiču kosi sa slobodom izbora čovjeka? Zašto?
5. Kakva je razlika između osoba koje se nalaze pod uticajem izvanrednih uzbuđenja i teških uvjeta i onih koje nisu u takvom stanju?
6. Da li uticaji nasljednih činilaca, činilaca sredine i društva neminovno zahtijevaju determiniranost? Zašto?
7. Da li prapočetno znanje Božije niječe čovjekovu slobodnu volju? Zašto?

19.
Šta je religija?

Pojmovi *kadā* i *kader*

Riječ *kader* ima značenje mjere, a riječ *takdīr* u značenju je odmjeravanja i mjerenja ili pak pravljenja nečega u određenoj mjeri. Riječ *kadā* znači učiniti nešto odjednom, privesti kraju, presuditi (presuditi je također jedna vrsta konvencionalnog privođenja kraju). Nekada se ove dvije riječi koriste kao sinonimi, u značenju *sudbine*.

Pod *Božijim predodređenjem* (kader) misli se na to da je Uzvišeni Allah za svaku stvar odredio posebnu mjeru, granice kakvoće i količine, vremena i prostora, što se dešava pod uticajem različitih postepenih uzroka i činilaca. Pod Božijom sudbinom, odnosno konačnim određenjem (kadā) misli se na to da se nakon upotpunjavanja uvoda, uzroka i uvjeta za neku pojavu ona dovodi u posljednju, neizbježnu razinu.

U skladu s ovim tumačenjem, razina *predodređenja* nastupa prije *sudbine*, ima gradirane stepene i obuhvata daleke, srednje i bliske uvode, a promjenom nekih uzroka i uvjeta i samo se mijenja. Naprimjer, postepeno kretanje zametka od sjemena, preko ugruška, do potpunog ploda ima različite razine i obuhvata vremenske i prostorne odlike, a pobačaj u jednoj od razina spada u promjenu predodređenja. Međutim, proces sudbine je jednovremen i veže se za osiguravanje svih uvjeta i uzroka. On je također konačan i neizmjenljiv:

إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ

Kada Allah odredi neku stvar, zaista kaže: "Budi!", i ono bude.[1]

Međutim, kao što je već ukazano, nekada se kadā i kader koriste kao sinonimi, te se otuda dijele na konačne i promjenljive. Upravo u ovom kontekstu zatičemo u predajama i dovama riječi o promjeni kadāa (sudbine). Tako nalazimo da milostinja, dobročinstvo roditeljima, održavanje dobrih odnosa sa rodbinom i dova spadaju u činioce koji mijenjaju kadā.

---

[1] *Ali 'Imran*, 47; *El-Bekare*, 117; *Merjem*, 35; *Gafir*, 68.

Objektivno i znanstveno predodređenje i sudbina

Nekada se Božije predodređenje i sudbina koriste u značenju Božijeg znanja o potpunosti uvodnih uvjeta i uzroka za javljanje neke pojave, kao i za znanje o njihovoj konačnoj, tj. sigurnoj pojavi i nastajanju. Ta se razina naziva znanstveno predodređenje i sudbina, dok se nekada koriste u značenju vezivanja postepenog kretanja pojava, kao i njihovog objektivnog ozbiljenja, za Uzvišenog Boga, što se naziva objektivno predodređenje i sudbina.

Na osnovu onoga što se može izvesti iz ajeta i predaja, Božije znanje o svim pojavama koje imaju objektivno postojanje u vanjskom svijetu odslikano je u svetom i uzvišenom stvorenju koje se zove Čuvana ploča (*Levhi mahfuz*), i svako ko uz Božiju dozvolu stupi u vezu s njom, dobiva uvid u događaje iz prošlosti i budućnosti. Također, postoji ploča na nižoj razini, na kojoj su zabilježeni nepotpuni i uvjetovani događaji, a oni koji stupe u vezu s ovom pločom dobivaju ograničene informacije, koje su uvjetovane i promjenljive. Vjerovatno časni ajet aludira na ove dvije vrste sudbine:

يَمْحُو اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

Allah dokida šta hoće, a ostavlja šta hoće; u Njega je Glavna Knjiga.[2]

Izmjena uvjetovanih predodređenja, koja nisu neizbježna, u predajama se naziva *bedā*.

U svakom slučaju, vjerovanje u znanstveno predodređenje i sudbinu ne stvara teškoće veće od onoga što je rečeno u vezi sa bespočetnim Božijim znanjem, a u prethodnom poglavlju spomenuli smo sumnju fatalista u vezi sa Božijim znanjem, kada je postala očigledna njena neutemeljenost i ispraznost.

Međutim, vjerovanje u objektivno predodređenje i sudbinu, posebno vjerovanje u neizbježnu sudbinu, donosi veće teškoće na koje moramo odgovoriti, iako je općenit odgovor već dat kada je bilo riječi o jednoboštvu u značenju nezavisnog uticaja.

Odnos sudbine i predodređenja i čovjekove slobodne volje

Shvatili smo da vjerovanje u Božiju objektivnu sudbinu i predodređenje traži da smatramo kako su sve pojave od samog nastanka, preko razvoja, i

[2] *Er-Ra'd*, 39.

do kraja života, štaviše, od časa kada se upotpune potrebni daleki uvodi pod mudrim upravljanjem Božijim, a i pripremanje uvjeta za nastanak i stizanje do krajnjeg stepena odvijaju se uz Božiju volju.[3]

Drugim riječima, onako kako nijedna pojava ne može postati bez dozvole i stvaralačke volje Božije, i bez Njegove volje nijedno biće ne može postati postojeće, isto tako se nastajanje svakog bića veže za određenje i sudbinu Božiju, bez kojih nijedno biće ne bi dobilo objektivitet u svom posebnom obliku i granicama. Na taj način ne bi ni stiglo do svoje posljednje etape. Objašnjenje ovih odnosa i pripadnosti ustvari predstavlja postepeno podučavanje jednoboštvu u smislu nezavisnosti uticaja, što spada u najuzvišenije stepene jednoboštva i igra ogromnu ulogu u izgradnji čovjeka, na šta smo već ukazali.

Međutim, uvjetovanje pojava dozvolom, pa čak i htijenjem Božijim lakše je i razumljivije nego uvjetovanje posljednjeg stepena i neizbježne objektivacije pojava sudbinom Božijom, što zbog težine razumijevanja zahtijeva obimniju raspravu. Usljed toga, mirenje ovakvog vjerovanja sa prihvatanjem slobodne volje čovjeka i ličnog učešća u gradnji sudbine je veoma teško. Zato se jedna skupina teologa (eš'arije), koji su prihvatili da Božiji kadā obuhvata čovjekovo ponašanje, uputila tragom fatalizma, a druga skupina teologa (mu'tezilije), koji nisu mogli prihvatiti prisilu i njene teške posljedice, poriče da Božija sudbina (kadā) obuhvata i čovjekova djela zasnovana na slobodnoj volji. Obje skupine koriste ajete i predaje koje tumače u skladu sa svojim pogledima i stavovima, kako je već to zabilježeno u obimnim teološkim knjigama i poslanicama posvećenim temi prisile i potpune slobode.

Osnovno pitanje jeste sljedeće: Ukoliko čovjekovo djelo jeste stvarno utemeljeno na slobodnoj volji, kako se ono u tom slučaju može pripisati volji i sudbini Božijoj? Ukoliko je vezano i zavisi od volje i sudbine Božije, kako se može ubrojati u djela koja čovjek čini svojom slobodnom voljom?

Da bismo odgovorili na ovaj prigovor i objasnili vezanost djela za slobodnu volju čovjekovu i njegovo vezanje za volju i sudbinu Božiju, moramo dati objašnjenja u vezi s vezanjem jedne posljedice za nekoliko uzroka, da bi postala jasna vrsta povezanosti slobodnog čovjekovog djela i sa čovjekom i sa Uzvišenim Bogom.

---

[3] Podudaranje Božije volje i kadāa jednog s drugim u ovom slučaju postaje jasno iz podudaranja 47. ajeta sure *Ali 'Imran* sa ajetom iz sure *Ja-Sin*: *Samo je Njegova naredba takva da, kada nešto hoće, za to rekne: "Budi!", i ono bude*.

Vrste uticaja višebrojnih uzroka

Uticaj više uzroka na nastanak jedne pojave može se pretpostaviti na nekoliko načina:

1. Da nekoliko uzroka zajedno i jedan pored drugog vrši uticaj, poput zajedničkog djelovanja sjemena, vode, toplote i zemlje, koji postaju povod klijanja i nicanja biljke.
2. Da svaki od njih naizmjenično bude uključen, tako da po redu ostavlja svoj uticaj, kao što nekoliko motora naizmjenično biva pokrenuto i na taj način uzrokuju da avion nastavi svoj let.
3. Da njihov uticaj bude međusobno povezan, da slijede jedan nakon drugog, poput udaranja nekoliko lopti jedne u drugu, ili kako se može vidjeti u lančanim sudarima. Drugi primjer ove vrste uticaja jeste djelovanje čovjekove volje na pokret ruke, uticaj ruke na pokret pera te uticaj pera na javljanje pisanog teksta, na način da se trajanje pojave podijeli na broj činilaca te pojave i da svaki dio bude posljedica jednog od činilaca.
4. Lančani uticaj nekoliko uzroka u silaznoj liniji, tako da postojanje svakog od njih bude vezano za postojanje drugoga, za razliku od prethodne predodžbe, gdje postojanje pera nije uvjetovano postojanjem ruke niti vezano za njega, a postojanje ruke nije vezano za postojanje čovjekove volje.

U svim ovim oblicima združivanje nekoliko uzroka za nastajanje jedne pojave je moguće, štaviše potrebno, a uticaj Božije volje i čovjekove volje u djelu koje je voljno spada u posljednji oblik, zato što postojanje čovjeka i njegove slobodne volje ovisi o volji Božijoj.

Međutim, spajanje dva uzroka sa jednom posljedicom nije moguće u slučaju spajanja dva uzroka koji daju egzistenciju, ili pak u slučaju dva nespojiva uzroka koji djeluju u istoj ravni ili zamjenjuju jedan drugog, poput pretpostavke da se kod dva voljna činioca javi jedna volja, ili da jedna pojava bude posljedica dvije skupine uzroka (dva potpuna uzroka).

Odgovor na prigovor

Datim objašnjenjima postalo je jasno da vezivanje postojanja čovjekovih djela koja se čine slobodnom voljom za Uzvišenog Boga nije u oprečnosti sa njihovim povezivanjem sa samim čovjekom, zato što se ova povezivanja nalaze u jednom vertikalnom poretku, jedno iza drugog, tako da međusobno nisu suprotstavljena.

Drugim riječima, povezivanje djela sa čovjekom koji ih vrši dešava se na jednoj razini, a povezivanje njegovog postojanja sa Uzvišenim Bogom nalazi se na uzvišenijoj razini, na kojoj se nalazi i postojanje čovjeka, postojanje materije na kojoj on čini svoja djela i postojanje sredstava pomoću kojih se čine djela. Sve je to povezano i oslanja se na Boga.

Prema tome, uticaj čovjekove volje kao posljednje karike u lancu potpunog uzroka u njegovom djelu nije u oprečnosti sa pripadnošću svih karika uzročnog lanca Uzvišenom Bogu. U Božijoj moći su i postojanje svijeta i čovjeka i svi egzistencijalni aspekti čovjeka. Bog im stalno daruje egzistenciju i stalno ih iznova stvara. Nijedno biće ni u jednom stanju, ni u jednom vremenu nije bez potrebe za Njim i nije neovisno o Njemu. Na temelju toga, čovjekova voljna djela nisu bez potrebe za Bogom, a nisu ni izvan kruga Božije volje, i svi atributi, posebnosti, granice također su povezani i ovise o Božijoj volji. Dakle, djelo ne mora biti vezano ili samo za čovjekovu volju ili samo za Božiju volju, jer ove dvije volje nisu u istoj ravni i ne spadaju u nespojive elemente, njihov uticaj na činjenje djela nije naizmjeničan, već čovjekova volja, kao i samo njegovo postojanje, ovisi o Božijoj volji, a Božija volja je neophodna za ozbiljenje čovjekove volje:

وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće![4]

Učinci vjerovanja u sudbinu i predodređenje

Vjerovanje u sudbinu i predodređenje, pored toga što predstavlja vrijedan stepen spoznaje, smatra se povodom čovjekovog usavršavanja u racionalnom smislu i ima brojne praktične učinke, od kojih su neki već spomenuti, a sada ćemo objasniti i neke druge.

Čovjek koji vidi da dešavanja slijede mudru volju Božiju i oslanjaju se na Njegov kada i kader neće se bojati neugodnih dešavanja, a kada se ona već dogode, neće izgubiti strpljivost i neće postati tužan, već će imati u vidu da su ti događaji djelići mudrog poretka stvaranja i da se dešavaju na temelju koristi i mudrosti. Zato ih očekuje raširenih ruku, stičući na taj način moralne vrline poput strpljivosti, oslanjanja na Boga, zadovoljstva i predanosti.

Također, takav čovjek neće biti zanesen ni opsjednut životnom srećom i veseljem, neće se njima oholiti niti opiti, neće Božije blagodati koristiti tako da se hvali i pravi važan.

---

[4] *Et-Tekvir*, 29.

Ovi vrijedni uticaji spomenuti su u sljedećim ajetima:

مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝ لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Nema nevolje koja zadesi Zemlju i vas, a da nije u Knjizi zapisana, prije nego je damo, to je Allahu, uistinu, lahko, da ne biste tugovali za onim što vam je promaklo, a i da se ne biste pomamili za onim što vam On da. Allah ne voli nikakve razmetljivce, hvalisavce.[5]

U isto vrijeme trebamo imati na umu da neispravno razumijevanje pitanja sudbine i predodređenja, kao i jednoboštva u neovisnom uticanju, biva razlogom nezainteresiranosti, lijenosti, apatičnosti, spremnosti da se trpi nasilje, neodgovornosti. Treba nam biti jasno da vječna sreća i nesreća zavise od naših djela nastalih na osnovu slobode izbora:

لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

U njegovu korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi.[6]

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ

I da je čovjekovo samo ono što sam uradi.[7]

PITANJA

1. Pojasnite leksičko značenje sudbine i predodređenja!
2. Šta znači Božije predodređenje i sudbina?
3. Iz kojeg aspekta sudbinu i predodređenje dijelimo na konačne i promjenljive?
4. Šta je *beda*?
5. Šta su znanstvena i objektivna sudbina i predodređenje? Pojasnite!
6. Pojasnite Čuvanu ploču, ploču dokidanja i potvrđivanja i njihovu vezu sa konačnom sudbinom i predodređenjem!
7. Pojasnite teškoću pomirenja sudbine i predodređenja, s jedne, i čovjekove slobodne volje, s druge strane, kao i razilaženje teologa u vezi s tim!
8. Pojasnite vrste uticaja brojnih uzroka u jednoj posljedici! Također pojasnite koje vrste objedinjenosti više uzroka kod jedne posljedice su nemoguće!
9. Odgovorite na prigovor o prisili po pitanju sudbine i predodređenja!
10. Pojasnite učinke vjerovanja u Božiju sudbinu i predodređenje!

---

[5] *El-Hadid*, 22–23.
[6] *El-Bekare*, 286.
[7] *En-Nedžm*, 39.

20.
Božija pravda

Uvod

U prethodnim poglavljima u nekoliko navrata naišli smo na razlike između dva teološka pravca (eš'arije i mu'tezilije). Vidjeli smo da imaju različite stavove o pitanjima Božijeg govora i volje, jednoće svojstava, slobodne volje i prisile, kadāa i kadera. Njihovi stavovi uglavnom se kreću na krajnje suprotnim stranama.

Sljedeći primjer suštinske razlike između ove dvije skupine jeste pitanje Božije pravde. Po ovom pitanju, šiijski stav se slaže sa stavom mu'tezilija i skupa su, naspram eš'arija, nazvani *'adlijje* (zastupnicima Božije pravde). Važnost ovog pitanja u teologiji svrstava ga u sam vrh i među osnovna pitanja, pa se čak ubraja i u načela i odlike teološke škole šiija i mu'tezilija.

Svakako, treba imati u vidu činjenicu da eš'arije ne poriču Božiju pravdu i ne smatraju Boga silnikom, s obzirom da postoji velik broj očitih ajeta koje je nemoguće drugačije tumačiti, a koji potvrđuju Božiju pravdu i koji odriču svaku vrstu nepravde i nasilništva Svetom Božijem Biću, već je riječ o tome da se polemika vodi u vezi sa pitanjem da li čovjekov razum, sam po sebi i bez uzimanja u obzir šerijatske upute (Kur'ana i sunneta), može odrediti norme za djela, posebno za Božija djela, i na temelju njih donijeti sud o neophodnosti činjenja nekog djela i, s druge strane, o neophodnosti uzdržavanja od nekog drugog djela, pa da naprimjer kaže: Neophodno je da Svevišnji Bog vjernike nagradi Džennetom, a nevjernike kazni Džehennemom. Ili su možda ovakve vrste sudova ograničene i mogu biti izrečene samo uz potporu Objave, a bez nje razum o tim pitanjima ne bi imao šta za ponuditi i kazati.

Dakle, osnovna tačka razmimoilaženja jeste upravo u onom što se naziva racionalno pronicanje u dobro i zlo (*husn ve kubh 'akli*), što su eš'arije porekle. Oni vjeruju da je (u pitanjima stvaranja) ono što Bog čini dobro, i u pitanjima Šerijata je dobro ono što On naredi, a ne da Bog čini ili naređuje nešto zato što je dobro.

Međutim, zagovornici Božije pravde vjeruju kako djela mogu biti opisana kao dobra ili loša, bez potrebe da budu dovedena u vezu s Bogom na

stvaralačkoj i zakonodavnoj ravni. Tako čovjekov razum do određenih granica može u djelima percipirati ljepotu i ružnoću te smatrati Boga uzvišenim od toga da čini nešto što je ružno, svakako ne na način da će nešto Bogu narediti ili zabraniti, već tako što će otkriti odnos nekog djela s ružnoćom i ljepotom i na temelju toga smatrati nemogućim da će Uzvišeni učiniti djelo koje je ružno.

Očito je da temeljito usredsređivanje na ovo pitanje i davanje odgovora na sumnje koje su navele eš'arije da zaniječu racionalno dobro i zlo – što ih je na kraju dovelo do toga da zauzmu stav suprotan zagovornicima Božije pravde – nije u skladu s namjerom i obimom ove knjige. Također, moguće je da i mu'tezilijski stavovi u vezi s ovim pitanjem imaju svojih nedostataka, koji se na određenom mjestu trebaju razmotriti. U svakom slučaju, načelo vjerovanja u racionalno pronicanje u dobro i zlo je prihvaćeno kod šiija i potvrđuju ga Knjiga, sunnet i bezgrješni vjerski predvodnici.

Prema tome, prvo ćemo dati potrebna objašnjenja u vezi sa značenjem pojma pravda (*'adl*), zatim ćemo ukazati na činjenicu da je to jedno od djelatnih Božijih svojstava, a na kraju ćemo prostor posvetiti rješavanju nekoliko najvažnijih nedoumica koje se vežu uz ovo pitanje.

Pojam pravde

Leksičko značenje riječi *'adl* jeste jednakost i činjenje jednakim, dok u svakodnevnom govoru ima značenje poštovanja tuđih prava i koristi se nasuprot pojmu *zulm*, nepravda, tj. kršenje tuđih prava. Stoga 'adl definiraju na sljedeći način:

Davanje svakome njegovog prava (إعطاء كل ذي حق حقه) – što samo po sebi znači da se u obzir treba prvo uzeti biće koje ima neko svoje pravo, da bi to pravo bilo poštovano – naziva se 'adl ili pravda, a kršenje toga naziva se *zulm* ili nepravda. Međutim, nekada se opseg pojma proširuje, pa se pojam pravde tumači i kao "staviti svaku stvar na njeno mjesto", ili "učiniti svaki posao onako kako i priliči". Na tragu toga, kada se kaže "staviti svaku stvar na njeno mjesto", to znači da je riječ 'adl sinonim mudrosti (*hikmet*) i pravedno djelo jednako je mudrom djelu.

Što se tiče pitanja: Kako odrediti *pravo onoga koji ima pravo* i *mjesto na koje svaka stvar treba biti postavljena*, o tom pitanju se mnogo raspravlja, a velik broj rasprava filozofije etike i filozofije prava obrađuje ove sadržaje, te je sasvim izvjesno da se na ovom mjestu ne možemo posvetiti istraživanju takvih pitanja.

Potrebno je obratiti pažnju na činjenicu da svaki razum shvata da je neko ko bez ikakvog razloga otme zalogaj hljeba iz ruke siročeta, ili ko prolije krv nedužnog čovjeka, time počinio zlo i učinio loše djelo. Nasuprot tome, ako bi neko oteti zalogaj hljeba uzeo iz ruke otimača i vratio ga siročetu, ili ako bi ubicu kaznio za njegov zločin, na taj način bi učinio pravedno djelo, upravo ono što treba da se učini. Ovaj sud ne oslanja se na Božiju naredbu i zabranu, jer čak i ako neko ne bi vjerovao u Božije postojanje, presudio bi na ovaj način.

Koja je tajna ovako donesenog suda, koja je to perceptivna moć koja percipira dobro i zlo i slična pitanja, to su rasprave kojima se treba posvetiti unutar različitih ogranaka filozofije.

Dakle, za *pravdu* možemo u obzir uzeti dva pojma, poseban i opći. Jedan bi bio uvažavanje prava drugih ljudi, a drugi bi bio činiti mudra djela, gdje bi jedan od primjera bio i uvažavanje prava drugih ljudi.

U skladu s navedenim, značenje pravde ne traži da se ljudi postavljaju u istu ravan ili da se sve stvari stavljaju u istu ravan, pa tako, naprimjer, pravedan učitelj nije neko ko će na isti način i jednako nagraditi i poticati ili kazniti i koriti sve učenike, bez obzira da li su vrijedni ili lijeni. Pravedan sudija nije neko koji će određenu stvar u vezi s kojom se vodi spor podijeliti između strana koje vode spor. Ne, pravedan učitelj je onaj koji će svakog učenika hvaliti i nagraditi ili koriti i kazniti u mjeri u kojoj je to i zavrijedio, a pravedan sudija je onaj koji će sporni predmet predati u ruke vlasnika.

Isto tako, Božija pravda i mudrost ne iziskuju da sva stvorenja stvori jednaka i na isti način, pa da čovjeka stvori i sa rogovima, i sa kopitama i sa krilima. Mudrost Stvoritelja jeste u tome da stvori svijet koji će polučiti najveće dobro i savršenstvo i da različita bića, koja imaju poseban poredak organa, stvori na takav način da im organi budu usklađeni sa krajnjim ciljem njihovog postojanja. Također, Božija pravda i mudrost iziskuju da svaki čovjek bude obavezan u mjeri svojih sposobnosti, a da mu zatim, na temelju njegovih moći i zalaganja, kao i na temelju slobodnog izbora, presudi, te da ga, na kraju, nagradi ili kazni u mjeri kako to njegova djela nalažu.[1]

Argument Božije pravednosti

Kao što smo ukazali, Božija pravda će u skladu s jednim objašnjenjem biti dio Božije mudrosti, a u skladu s drugim objašnjenjem bit će upravo mudrost. Prirodno je da će argument koji je dokazuje biti isti argument kojim

[1] *El-Bekare*, 286; *Junus*, 54; *Ja-Sin*, 54.

se dokazuje Božija mudrost, o čemu smo već ranije pisali, a sada ćemo ponuditi obimnija objašnjenja.

Jasno nam je da Uzvišeni Bog posjeduju najveće stepene moći i volje, i sve ono što može biti stvoreno, stvorit će ili neće stvoriti bez padanja pod uticaj bilo kakvih pritisaka i moći koje bi Ga dovele u stanje da mora tako postupiti. Treba znati da On ne čini sve što može, već čini sve što hoće.

Također, postalo je očigledno da Njegova volja nije uzaludna ni besmislena, već On želi ono što iziskuju Njegova svojstva savršenosti. Ukoliko Njegova svojstva ne iziskuju neko djelo, nikada ga neće ni učiniti. S obzirom da je Allah apsolutno savršenstvo, Njegova volja se prvenstveno vezuje za aspekt savršenosti i dobra kod stvorenja, te ukoliko za postojanje jednog stvorenja bude neophodno i postojanje zla i nedostatnosti u svijetu, u tom će slučaju aspekt zla u njemu biti poželjan radi većeg dobra. Naime, to malo zlo je neodvojivo od većeg dobra, i radi tog većeg dobra postaje predmetom Božije volje.

Dakle, svojstva Božije savršenosti zahtijevaju da Svijet bude stvoren tako da ima najveću mjeru savršenosti i moguće ostvarivog dobra. Time biva dokazano svojstvo Božije mudrosti.

Upravo na temelju ovoga, Božija volja odnosi se na stvaranje čovjeka u uvjetima u kojim postoji mogućnost za njegovo postojanje i u kojim će njegovo postojanje biti izvor svekolikog dobra, tako da je jedna od osnovnih prednosti čovjeka to što posjeduje slobodu volje i izbora, a bez ikakve sumnje, posjedovanje slobodne volje i izbora ubraja se u egzistencijalna savršenstva i biće koje ih posjeduje savršenije je od onog bića koje ih ne posjeduje. Ipak, čovjekova slobodna volja iziskuje ujedno i da on može činiti dobra djela i tako se kretati ka konačnom i vječnom savršenstvu, kao što može činiti i loša djela i tako se kretati ka nesreći, gubitku, padu. Svakako, ono što je prvenstveno vezano za Božiju volju jeste put usavršavanja, ali usljed toga što postojanje slobodne volje čovjeka podrazumijeva da se može i propadati – što se dešava u slučaju da se slijede prohtjevi duše i šejtanski poticaji – i takav pad, odabran čovjekovom slobodnom voljom, prirodnim slijedom bit će obuhvaćen Božijom voljom.

Zbog činjenice da obaviješten izbor traži ispravno poznavanje puteva dobra i zla, Uzvišeni Bog je čovjeku naredio ono što će biti povod njegovog dobra i njegove koristi, a zabranio mu i odvratio ga od onoga što je povod pada i štete za njega, kako bi na taj način bila osigurana sredstva usavršavajućeg kretanja. S obzirom da su Božiji zakoni propisani zato da bi čovjek mogao stići do njihovih praktičnih rezultata i sa sobom ne nose nikakvu korist za Uzvišenog Boga, otuda Božija mudrost iziskuje da propisi budu usklađeni sa

moćima onih kojima su propisani i zahvaljujući toj činjenici obaveze koje nije moguće obaviti ni pokoriti im se jesu besmislene i uzaludne.

Ovim slijedom, prvi stepen pravde (u posebnom značenju) podrazumijeva pravednost kada je u pitanju propisivanje obaveza, jer ako bi Uzvišeni Bog propisao obavezu koja je iznad moći i mogućnosti ljudi, oni je ne bi bili u stanju ni izvršiti i takvo šta bilo bi nesuvislo.

Isto tako, pravda na razini suđenja među robovima obznanjuje se kada uzmemo u obzir da se suđenje među robovima odvija s ciljem određivanja toga da li pojedinac zavređuje neki oblik kazne ili nagrade. Ukoliko bi suđenje bilo obavljeno suprotno pravdi, to bi podrazumijevalo da se neće postići poželjni cilj.

Na kraju, pravda se učvršćuje nagrađivanjem i kažnjavanjem uzevši u obzir krajnji cilj stvaranja. Ukoliko bi Onaj Koji je čovjeka stvorio tako da ubire plodove dobrih i trpi posljedice loših vlastitih djela i postupaka njega nagradio ili kaznio suprotno od onog što njegova djela iziskuju, On ne bi postigao Svoj cilj.

Rješenje nekoliko prigovora

Prigovor: Kako se postojeće razlike među stvorenjima, posebno među ljudima, mogu pomiriti sa Božijom pravdom? Zašto Mudri i Pravedni Bog sva stvorenja nije stvorio jednakim?

Odgovor: Različitost stvorenja kada je riječ o stepenu egzistencije na kojem se ona nalaze nešto je što zahtijeva poredak stvaranja i što slijedi tok zakona uzročnosti koji nad njima vlada. Pretpostavka o njihovoj jednakosti je naivna, jer ukoliko bismo malo pažljivije razmislili, shvatili bismo da je ovakva pretpostavka jednaka nestvaranju, jer ukoliko bi, naprimjer, svi ljudi bili ili žene ili muškarci, u tom slučaju ne bi bilo rađanja djece, što znači da bi ljudska vrsta nestala. Ukoliko bi, naprimjer, sva stvorenja bila ljudi, onda ne bi bilo ničeg za ishranu i za osiguravanje ostalih ljudskih potreba. Ukoliko bi sva stvorenja bile životinje ili biljke jedne te iste vrste, sa istim odlikama, u tom slučaju ne bismo imali svu ljepotu koja nas okružuje niti sve koristi koje su proizvod različitosti. Javljanje ove ili one vrste pojava na ovaj ili onaj način rezultat je slijeđenja uzroka i uvjeta koji postoje u univerzalnom kretanju i promjeni materije. Niko prije stvaranja nema neko pravo kod Boga na osnovu kojeg bi ga stvorio ovakvim ili onakvim, ovdje ili na drugom mjestu, u ovo ili ono vrijeme, kako bismo na taj način načeli temu o pravdi ili nepravdi.

Prigovor: Ako Božija mudrost zahtijeva da čovjek živi na Ovom svijetu, pa zašto onda čovjek umire?

Odgovor: Kao prvo, smrt i život su "stvorenja" koja na Ovom svijetu slijede stvaralačke zakone i odnose uzroka i posljedice te su neophodan dio stvaralačkog poretka. Drugo, ako živa bića ne bi umirala, ne bi bilo prostora ni uvjeta da se javljaju sljedeći naraštaji bića, i tako bi budući naraštaji bili lišeni blagodati života. Treće, ako pretpostavimo da samo ljudi vječno žive, ubrzo bi nastali takvi uvjeti da bi zemlja postala tijesna za život. U takvim uvjetima nastale bi brojne nedaće, zavladala bi glad i čovjek bi počeo željeti smrt. Četvrto, osnovni cilj stvaranja čovjeka je stizanje do vječne sreće, i dok ljudi posredstvom smrti ne budu otišli s Ovog svijeta, neće ni moći stići do krajnjeg cilja.

Prigovor: Na koji se način sa Božijom pravdom mogu pomiriti sve muke, bolesti, prirodne nesreće poput poplava, zemljotresa i društvene katastrofe poput ratova i različitih oblika zala?

Odgovor: Kao prvo, neugodne prirodne pojave proizlaze iz akcija i reakcija te sukoba prirodnih činilaca, a s obzirom da je njihova korist veća od štete, u tom slučaju nisu u suprotnosti s Božijom mudrošću. Također, pojavu društvenih poremećaja zahtijeva čovjekova slobodna volja, koju opet iziskuje Božija mudrost. U isto vrijeme koristi od društvenog oblika života veće su i brojnije od onoga što ga remeti, a ako bi ono što ga remeti bilo brojnije, u tom slučaju ne bi na Zemlji ostao nijedan čovjek.

Drugo, postojanje ovih teškoća, s jedne strane, biva povodom da čovjek ulaže napor u naučna istraživanja kako bi otkrio tajne prirode, što dovodi do pojave čitavog niza znanosti i različitih industrijskih grana. S druge strane, stalni dodir sa teškoćama predstavlja jak poticaj za rast i procvat sposobnosti i talenata potrebnih za napredak ljudi. Na kraju, trpljenje i podnošenje ovosvjetskih problema i teškoća, ukoliko bude usmjereno ispravnim tokovima, za sobom povlači vrijedne i ogromne nagrade u Svijetu vječnosti i bit će nadoknađeno na najbolji način.

Prigovor: Kako pomiriti Božiju pravdu sa vječnom džehennemskom kaznom koja je pripremljena kao odgovor za ograničene grijehe koji su počinjeni na Ovom svijetu?

Odgovor: Između dobrih i loših djela te ahiretske nagrade postoji jedna vrsta uzročno-posljedičnih odnosa, koja je objelodanjena i ljudima pokazana posredstvom Božije Objave. Na isti način kako neki zločini još na Ovom svijetu bivaju kažnjavani dugim i teškim kaznama – naprimjer, ako se desi da u jednom trenutku povrijedimo svoje ili tuđe oko pa za cio život

ostanemo slijepi – isto tako veliki grijesi imaju svoje vječne posljedice na Drugom svijetu. Ukoliko čovjek ne bude priskrbio sredstva za njihovu preobrazbu još na Ovom svijetu, poput pokajanja, loše posljedice tih grijeha pratit će ga vječno. Isto kao što doživotno sljepilo koje je proizvod jedne greške ili zločina, koji se dogodio u jednom trenutku, nije u suprotnosti sa Božijom pravdom, isto tako ni padanje u ambis vječne patnje pod uticajem velikih grijeha nije u suprotnosti sa Božijom pravdom, jer to je posljedica djela koja je grješnik svjesno učinio.

PITANJA

1. Šta je korijen razmimoilaženja po pitanju Božije pravde?
2. Pojasnite pojam pravde!
3. Da li pravda znači jednakost i izjednačenost svih stvorenja? Zašto?
4. Šta su zahtjevi Božije mudrosti i pravde?
5. Šta je dokaz za Božiju pravdu?
6. Šta je cilj stvaranja čovjeka?
7. Kako se razlike koje živa bića imaju po stvaranju mogu pomiriti sa Božijom mudrošću i pravdom?
8. Zašto Mudri Bog čini da Njegova stvorenja umiru?
9. Kako se postojanje prirodnih katastrofa i nedaća može pomiriti sa Božijom pravdom i mudrošću?
10. Zašto ograničeni grijesi uzrokuju neograničenu patnju?

21.
Razmatranje pitanja o vjerovjesništvu

Uvod

Postalo je jasno da su najosnovnija pitanja koja svaki razuman čovjek mora riješiti kako bi uspio voditi dostojanstven i racionalan život sljedeća:

1. Od koga potiče egzistencija stvorenog svijeta i čovjeka, ko njima upravlja i od čije volje oni zavise?
2. Gdje okončava čovjekov život te koji je krajnji cilj njegovog života?
3. Uzevši u obzir činjenicu da čovjek ima potrebu za spoznajom ispravnog puta te da je neophodno da se kreće tim putem da bi ostvario i postigao istinsku sreću i željeno savršenstvo, pitanje je koje je sredstvo osigurano kako bi pomoću njega čovjek mogao ostvariti ovu spoznaju i kod koga se ono nalazi.

Ispravni odgovori na ova pitanja ogledaju se u tri načela: *tevhīdu*, *me'ādu* i *nubuvvetu* (monoteizmu, proživljenju i vjerovjesništvu), koji se ubrajaju u temelje vjerovanja svih nebeskih religija.

U prvom poglavlju ove knjige usredsrijedili smo se na rješavanje pitanja u vezi sa spoznajom Boga i stigli smo do zaključka da sva stvorenja svoje postojanje dobijaju od jednog Stvoritelja i sva se nalaze pod Njegovim mudrim upravljanjem. Svakom stvorenju, u svakom pogledu, u svakom djelu, u svakom vremenu, na svakom mjestu treba On.

Naznačene pojedinosti dokazali smo racionalnim argumentima[1] i objasnili smo da ova pitanja mogu biti dokazana jedino racionalnim putem, jer će dokazivanje dogmatskom metodom (*ta'abbudi*) i oslanjanjem na riječ Božiju biti ispravno tek kada se Božije postojanje i pouzdanost Njegovih riječi dokažu na racionalan način. Isto tako, ispravno je osloniti se na riječi Poslanika i imama tek nakon što se dokaže ispravnost i istinitost poslanstva i imameta.

Dakle, osnova poslanstva također treba biti dokazana putem Objave, iako je načelo me'āda moguće dokazati i racionalnim putem i dokazima iz svetih tekstova.

---

[1] To što smo na nekim mjestima ukazali na kur'anske ajete nije bilo radi argumentacije, već da bi se ukazalo na mjesta na kojima Kur'an razmatra ta pitanja.

U skladu s ovim, zarad objašnjenja ova dva pitanja (vjerovjesništva i proživljenja), načela proživljenja i vjerovjesništva prvo se mogu dokazati racionalnim argumentima, a kada se dokaže istinitost poslanika islama i Kur'ana, tada se detaljna pitanja obje teme mogu objasniti na temelju sadržaja Knjige i sunneta. Međutim, s obzirom da je razdvajanje ovih tema podesnije za poduku i kao takve su prihvatljivije sagovorniku, u skladu sa tradicionalnom metodom, prvo ćemo pristupiti rješavanju pitanja koja se tiču vjerovjesništva, a zatim govoriti o pitanjima proživljenja. Ukoliko se u nekim slučajevima bude ukazala potreba za pitanjem koje još nismo dokazali, to pitanje koje nam je potrebno za dokazivanje koristit ćemo kao postulat koji ćemo kasnije, na određenom mjestu, dokazati.

Cilj rasprava u ovom poglavlju

Prvi cilj ovih rasprava jeste dokazivanje činjenice da za spoznaju zbilja u stvorenom svijetu i za ispravan životni put postoji potreba za drugim sredstvom, mimo čula i razuma, a koje ne podliježe greškama. Riječ je o Objavi koja je svojevrsna Božija poruka i svojstvena je samo određenim i odabranim robovima Božijim i većina ljudi nije obaviještena o njenoj zbilji, stoga što u sebi ne nailaze na primjer tog znanja. Međutim, posredstvom tragova i učinaka oni mogu stići do dokaza da takvo šta ipak postoji kod posebnih ljudi i na taj način potvrditi ono što poslanici tvrde. Sasvim prirodno, kada se ispostavi da je spuštanje Objave istinito i kada njena poruka stigne do ljudi, oni su dužni prihvatiti je i ponašati se u skladu s njom i niko neće imati opravdanja ako joj se suprotstavlja, osim u slučaju da je to objava za posebnu ličnost ili skupinu, ili da je ograničena na određeno vrijeme.

U skladu s tim, temeljna pitanja ovog poglavlja ogledaju se u neophodnosti slanja poslanika, neophodnosti očuvanosti Objave od svake vrste iskrivljenja – i namjerne i nenamjerne – sve do dostavljanja ljudima, odnosno, riječ je o nužnoj bezgrješnosti poslanika u primanju i dostavljanju Božije Objave, kao i neophodnosti postojanja načina za potvrđivanje i dokazivanje poslanstva drugim ljudima.

Nakon dokazivanja temeljnih postavki poslanstva pomoću racionalnih argumenata slijede pitanja o broju poslanika, knjigama i nebeskim zakonima, o određivanju posljednjeg poslanika i posljednje Božije knjige, kao i njegovih nasljednika.

Ipak, dokazivanje svih ovih pitanja putem racionalnih argumenata nije lahko, pa se u velikom broju primjera moramo koristiti svetim tekstovima i dogmatskim argumentima.

Metode istraživanja u teologiji

Uzevši u obzir gore rečeno, jasne su osnovne razlike između filozofije i teologije: filozofija se gradi samo od onih pitanja koja se dokazuju racionalnim argumentima, dok teologija obuhvata i pitanja koja je nemoguće dokazati drugačije, osim putem tradicijskih i dogmatskih argumenata.

Drugim riječima, odnos između filozofskih i teoloških tema je interferirajući. Iako filozofija i teologija imaju zajedničke teme koje se dokazuju racionalnim metodama, svaka od njih ima i svoje posebne teme i te se teme u filozofiji dokazuju racionalnim putem, nasuprot posebnim teološkim temama, koje se dokazuju tradicijskim i dogmatskim (ta'abbudi) metodama.

Možemo zaključiti da između filozofije i teologije postoje dvije temeljne razlike:

Jedna, da svaka od njih, pored toga što imaju zajedničke teme, poput pitanja spoznaje Boga, imaju i svoje posebne teme, koje se u drugoj nauci ne tretiraju.

Druga, metoda istraživanja u svim filozofskim temama čisto je racionalna, nasuprot teološkim istraživanjima, gdje se u jednom dijelu pitanja koristi racionalna metoda, a drugom se koristi argumentima iz svetih tekstova (poput pitanja imameta), dok se u ostatku pitanja koriste obje metode, i racionalna i posredovana (poput dokazivanja postojanja proživljenja). Potrebno je napomenuti da posebna teološka pitanja koja se dokazuju tradicijskom i dogmatskom metodom nisu na istoj razini, već se jedan dio njih – poput toga da se Poslanikovo ponašanje i njegove riječi (tj. njegov sunnet) smatraju dokazom – dokazuje neposredno putem kur'anskih ajeta (nakon što je putem racionalnih dokaza ustvrđena istinitost Kur'ana), zatim se dokazuju druga pitanja, poput preciziranja Poslanikovog nasljednika i legitimnosti govora čistih imama.

Sasvim je jasno da će rezultat do kojeg se stiže putem prenesenih izvora biti siguran onda kada njihov lanac prenosilaca i prenosioci sigurno ispunjavaju uvjete ispravnosti i kada je jasno na šta ti izvori ukazuju.

PITANJA

1. Zašto smo o pitanjima vezanim za dio spoznaje Boga raspravljali isključivo racionalnom metodom?
2. Da li se temeljna pitanja vjerovjesništva i proživljenja mogu dokazati putem svetih tekstova?
3. Da li postoji razlika između ove dvije vrste dokaza?
4. Koju skupinu pitanja teologije možemo dokazati putem svetih tekstova?
5. Šta je razlog prethođenja dijela vezanog za vjerovjesništvo dijelu koji je vezan za proživljenje? Da li postoji drugi logički način za uređenje pitanja ova dva dijela?
6. Kakve razlike postoje između filozofije i teologije?
7. U koliko skupina možemo podijeliti pitanja teologije u pogledu njihovog dokazivanja? Redoslijedom navedite te skupine!

22.
Čovjekova potreba za objavom i vjerovjesništvom

Neophodnost slanja poslanika

Ovo pitanje predstavlja temelj poslanstva, a može se dokazati argumentom koji sadrži tri premise.

1. Cilj čovjekovog stvaranja ogleda se u tome da on činjenjem djela na temelju vlastite slobodne volje pređe usavršavajući put u smjeru krajnjeg savršenstva, koje je moguće postići samo prirodnim tokom, to jest slobodnom voljom i izborom. Drugim riječima, čovjek je stvoren da bi ibadetom i pokoravanjem Uzvišenom Bogu stekao potencijal primanja Božijih milosti koje su svojstvene savršenim ljudima.

   Mudra volja Božija neposredno se veže za savršenstvo i čovjekovu sreću, ali zbog toga što se savršenstvo i ta izuzetno vrijedna sreća mogu postići samo obavljanjem djela utemeljenih na slobodnoj volji, čovjekov životni put račva se u dva smjera, kako bi se omogućio izbor. Prirodno da je jedan smjer okrenut prema nesreći i kazni, što je posljedično (a ne izravno) u okrilju volje Božije.
2. Svjesna volja i mogućnost izbora, pored moći i sposobnosti da izvrši djelo i da pripremi vanjske činioce koji omogućavaju različita djela, te pored postojanja unutrašnje sklonosti prema njima, također imaju potrebu za postojanjem ispravnog prepoznavanja dobrih i loših djela i prihvatljivih i neprihvatljivih staza. Čovjek može ostvariti savršenstvo tek kada prepozna i razdvoji svoj cilj i put svjesno i slobodnom voljom, i kada bude obaviješten o opasnostima i nesigurnim mjestima toga puta.

   Dakle, Božija mudrost iziskuje da se čovjeku omogući sredstvo kojim će moći ostvariti ovakva prepoznavanja, u suprotnom, bit će poput čovjeka koji je pozvao gosta na ručak u restoran, ali mu nije dao adresu gdje se trebaju naći. Jasno je da takvo ponašanje nije u skladu s mudrošću, štaviše, suprotno je mudrosti i predstavlja nepostizanje željenog cilja.
3. Obična spoznaja, koja se ostvaruje posredstvom zajedničkog djelovanja osjetila i razuma, iako ima važnu ulogu u osiguravanju životnih potreba, nedovoljna je za prepoznavanje usavršavajućeg puta i istinske sreće u

svim pojedinačnim i društvenim, materijalnim i duhovnim, ovosvjetskim i onosvjetskim dimenzijama, te ukoliko ne bi postojao drugi način za otklanjanje ovog nedostatka, u tom slučaju ne bi se ostvario cilj Božijeg stvaranja čovjeka.

S obzirom na tri spomenute premise, stižemo do zaključka da Božija mudrost iziskuje da se čovjeku podari put koji je nadosjetilan i nadracionalan, kako bi on mogao razaznati način usavršavanja svih aspekata i kako bi ljudi mogli da se njim okoriste neposredno ili posredstvom jednog čovjeka ili više ljudi. To je put Objave, koji se daje na raspolaganje Božijim poslanicima, tako da oni neposredno, a drugi posredstvom njih, bivaju opskrbljeni svim onim što je potrebno za stizanje do krajnje sreće i savršenstva.

Moguće je da se javi nedoumica u vezi s trećom navedenom premisom. Zbog toga, u vezi s njom dat ćemo više objašnjenja, kako bi postala očita nemogućnost i nedjelotvornost čovjekovog znanja za određivanje smjera usavršavanja svih ljudskih aspekata. Zahvaljujući tome postat će jasna potreba za Objavom.

Nedostatnost čovjekovog znanja

Da bi ispravan životni put bio prepoznat u svim svojim aspektima, moraju postati očiti: početak i kraj čovjekovog bića, veze koje ima s ostalim bićima, veze koje može imati s ostalim ljudima i ostalim stvorenjima, uticaji koje mogu vršiti različite vrste odnosa na planu sreće ili nesreće. Također, treba biti odvagana i razmotrena razlika između koristi i štete i različitih koristi i zala kako bi postale jasne dužnosti i obaveze milijardi ljudskih bića, koja imaju različite tjelesne i psihičke odlike i koja žive u različitim prirodnim i društvenim uvjetima.

Međutim, ne samo da je nemoguće da sva ova pitanja obuhvati nekoliko ljudi već ni hiljade specijaliziranih radnih timova u različitim znanstvenim granama koje se bave proučavanjem čovjeka ne mogu otkriti toliko složene formule i ponuditi ih u obliku napisanih preciznih zakona i propisa, tako da jamče sve pojedinačne i društvene, materijalne i duhovne, ovosvjetske i onosvjetske koristi svih ljudi, te da u slučaju sukoba između različitih vrsta interesa, što se često događa, precizno odrede koji od njih ima prednost.

Tok pravnih i zakonskih kretanja kroz ljudsku povijest najbolji je pokazatelj da i pored hiljada godina postojanja istraživača i nastojanja brojnih

stručnjaka još uvijek nije ostvaren pravni sistem koji bi bio ispravan, cjelovit i sveobuhvatan. Naprotiv, zakonodavna tijela stalno uviđaju nedostatnosti u zakonima koje su sama napravila, te se nalaze u prilici da stalno donose nove odluke o prestanku važenja određenih zakona, te usvajanju novih zakona, amandmana i aneksa na već postojeće zakone, kako bi na taj način nadomjestili nedostatke.

Ne smijemo zaboraviti da se pri izradi ovih zakona umnogome koristilo Božanskim pravom i nebeskim vjerozakonima. Također, trebali bismo uzeti u obzir da su sva nastojanja pravnika i zakonodavaca usmjerena na osiguravanje i pokrivanje ovosvjetskih i društvenih koristi, a nikada se nisu nastojali baviti pitanjem onosvjetskih koristi, niti vaganjem onosvjetskih i ovosvjetskih potreba. Da su htjeli poštivati ovaj drugi aspekt, koji je – da se na zaboravi – najvažniji aspekt, nikada ne bi mogli stići do konačnog rezultata, zato što materijalne i ovosvjetske koristi do određene mjere mogu biti precizirane na temelju praktičnog iskustva, dok duhovne i onosvjetske koristi ne mogu biti osjetilno iskušane, kao što ih nije moguće ni precizno ocijeniti, niti u slučaju sukoba sa materijalnim i ovosvjetskim koristima uspostaviti listu vrijednosti i prioriteta.

Uzevši u obzir današnje stanje ljudskih zakona, može se odrediti mjerilo učinkovitosti ljudskog znanja u razdoblju od nekoliko hiljada ili stotina hiljada godina unazad i stići do sigurnog zaključka o tome kako je "primitivni" čovjek na polju određivanja ispravnog puta bio daleko nemoćniji od današnjeg čovjeka.

Pod pretpostavkom da je savremeni čovjek svoj uspjeh gradio na hiljadugodišnjem iskustvu i da je uspio prirediti ispravan, potpun i sveobuhvatan zakonski sistem kojim osigurava i vječnu ahiretsku sreću, ipak ostaje prostora za pitanje: Kako je moguće sa Božijom mudrošću i ciljem stvaranja pomiriti činjenicu da su milijarde ljudi u prošlosti bile prepuštene samima sebi i svome neznanju kroz dugu ljudsku povijest?

Možemo zaključiti da je cilj stvaranja čovjeka od početka do kraja ostvariv tek kada postoji put koji je nadosjetilan i nadracionalan, a koji služi za spoznaju životnih zbilja i pojedinačnih i zajedničkih obaveza. Taj put nije ništa drugo do put Objave.

Treba naglasiti da je sasvim očito da ovaj dokaz zahtijeva da prvi čovjek bude Božiji poslanik, kako bi pomoću Objave mogao prepoznati ispravan način života, pa da se cilj njegovog stvaranja ostvari i da ostali ljudi zatim preko njega budu upućeni.

Koristi slanja poslanika

Božiji poslanici, pored toga što ukazuju gdje je pravi put za istinsko usavršavanje čovjeka, te pored toga što primaju objave i dostavljaju ih ljudima, imaju i druge važne uticaje na čovjekovo usavršavanje, od kojih su najvažniji sljedeći:

1. Veliki je broj pitanja koja čovjekov razum može shvatiti, ali za to je potrebno ili dosta vremena i veliko iskustvo, ili ona bivaju zaboravljena zbog toga što pojedinci daju važnost i prednost materijalnim pitanjima. Prevlašću životinjskih sklonosti ta pitanja bivaju skrivena pred čovjekom, i to pod uticajem pogrešnih naučavanja i loše propagande upućene narodnim masama. Ta pitanja objašnjavaju poslanici, koji neprekidnim ukazivanjem i podsjećanjem sprječavaju njihov potpuni zaborav, a ispravnim i logičnim naučavanjem i objašnjenjima sprječava se mogućnost neispravnog podučavanja i pojave sofizama. Ovo je razlog zašto se poslanici nazivaju onima koji podsjećaju i opominju, a Kur'an časni *Podsjećanje* i *Opomena*. Hazreti Ali, govoreći o mudrostima slanja poslanika, između ostalog kaže:

   فَبَعَثَ فِيهِمْ رُسُلَهُ وَ وَاتَرَ إِلَيْهِمْ أَنْبِيَاءَهُ لِيَستَأدُوهم ميثاقَ فِطرَته، وَ يُذكِّرُوهم مَنسِيَّ نِعمَتِه، وَ يَحتجّوا عَلَيهِم بِالتّبليغ

   "Onda im je Allah uputio poslanike Svoje i niz vjerovjesnika Svojih da bi tražili od ljudi ispunjavanje fitretskog ugovora i da ih podsjete na zaboravljene blagodati, i da promicanjem i objašnjavanjem zbilja upotpune dokaz nad njima."

2. Jedan od najvažnijih činilaca odgoja i usavršavanja čovjeka jeste postojanje primjera za ponašanje. Važnost ovog činioca je potvrđena i dokazana u psihološkim raspravama. Božiji poslanici, kao savršeni ljudi koje odgaja Bog, ovu ulogu igraju na najbolji mogući način, tako da pored različitih poduka pristupaju i odgajanju i ukrašavanju ljudi. Jasno nam je da se u časnom Kur'anu poduka i odgoj spominju skupa, a čak je u nekim slučajevima oblik *tezkije*, tj. odgoj, spomenut prije *ta'līma*, tj. podučavanja.
3. Sljedeća korist i blagodat prisustva poslanika među ljudima jeste i to da u slučaju kada se stvore potrebni uvjeti on preuzima na sebe ulogu društvenog, političkog, sudskog vođe društva. Jasno je da bezgrješni predvodnik predstavlja jednu od najvećih Božijih blagodati za društvo. Posredstvom njega staje se na put velikom broju društvenih zastranjenja, a društvo se na taj način spašava od raspadanja, sukoba, zalutalosti i upravlja se ka poželjnom savršenstvu.

PITANJA

1. Šta je cilj stvaranja čovjeka?
2. Da li se mudra volja Božija na isti način odnosi i na nesreću i patnju čovjeka kao što se odnosi i na sreću i milost, ili pak između ovo dvoje postoje razlika?
3. O čemu ovisi čovjekovo svjesno korištenje slobodne volje i izbora?
4. Zašto čovjekov razum ne može osigurati sve potrebne spoznaje i nije dovoljan za njih?
5. Predstavite argument o nužnosti slanja vjerovjesnika!
6. Kada bi čovjek mogao zahvaljujući svom višemilenijskom iskustvu spoznati put ovosvjetske i društvene sreće, da li bi to značilo da više nema potrebu za objavom? Zašto?
7. Da li možemo iznijeti racionalni dokaz o poslanstvu prvog čovjeka? Kako?
8. Navedite druge koristi postojanja vjerovjesnika!

23.
Rješavanje nekoliko prigovora

Kada je riječ o dokazima i objašnjenjima u vezi s neophodnošću slanja poslanika, postavljaju se određena pitanja i iznose se prigovori, od kojih ćemo neke spomenuti i odgovoriti na njih.

1. Ukoliko Božija mudrost zahtijeva slanje poslanika radi upute svih ljudi, zašto su poslanici bili na posebnom geografskom položaju (Bliski istok)? Na taj način ostale oblasti bile su lišene takve blagodati, posebno imajući u vidu činjenicu da je u prošlosti komunikacija i razmjena informacija bila veoma ograničena, te je prijenos vijesti iz mjesta u mjesto tekao veoma sporo. Uzevši to u obzir, pomišljamo da su vjerovatno postojali ljudi i narodi do kojih uopće nije stigao poziv poslanika.

Odgovor na ovo pitanje je sljedeći: Kao prvo, poslanici nisu bili slati samo na posebna mjesta. Kur'anski ajeti svjedoče o tome da je svaki narod imao svoga poslanika, kao što se u suri *Fatir* u 24. ajetu kaže:

وَ إِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

A nije bilo naroda kome nije došao onaj koji ga je opominjao.

Ili pak u 36. ajetu sure *Nahl*:

وَ لَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُواْ اللهَ وَ اجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ

Mi smo svakom narodu poslanika poslali: "Allahu se klanjajte, a taguta se klonite!"

Činjenica da se u časnom Kur'anu spominje samo određeni broj časnih poslanika ne znači da je broj poslanika ograničen na spomenute. Čak se i u samom Kur'anu daje do znanja da je broj poslanika bio veoma velik, a njihova imena nisu spomenuta. Kao primjer, u 164. ajetu sure *Nisa'* kaže se:

وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ

I poslanicima o kojima ti nismo kazivali.

Drugo, spomenuti argument iziskuje postojanje racionalnog i osjetilnog puta i metode da bi posredstvom njega ljudi bili upućeni. Ali da bi uputa

kod pojedinaca postala aktualna, postoje dva uvjeta. Jedan je da sami ljudi žele da se koriste tom Božijom blagodati. Drugi je da im ostali ljudi ne stvaraju prepreke da stignu do toga što žele. Lišenost ogromnog broja ljudi poslaničke upute posljedica je lošeg odabira samih ljudi, kao što je i velikom broju ljudi bila uskraćena uputa zato što su se drugi ljudi ispriječili stizanju poslaničkog poziva. Znamo da su se Božiji poslanici neprekidno zalagali da otklone te prepreke i da su se borili protiv Božijih neprijatelja, posebno protiv nasilnika i oholih. Na tom putu, da bi uputili ljude, veliki broj poslanika dao je i svoje živote. U prilikama kada su imali podršku i prijatelje stupali su u otvorenu borbu protiv nasilnika, koji su predstavljali najvažniju prepreku na putu širenja Božije vjere.

Važno je i to da čovjekova osobina da samovoljno prolazi stazu usavršavanja traži da se svi ovi događaji dese na takav način da za obje strane, i istinu i zabludu, bude otvoreno polje dobrog ili lošeg izbora, osim u slučaju da nasilnici i zlonamjernici steknu takav položaj da u potpunosti zatvore put upute i na taj način za društvo utrnu svjetlo istine. U tom slučaju Uzvišeni Allah putem neuobičajenih i onostranih metoda pomaže sljedbenike istine.

Možemo zaključiti da ako na putu poslanika ne bi postojale ovakve prepreke, njihov bi poziv stigao do ušiju svih ljudi svijeta, i svi bi se koristili blagodatima Božije upute posredstvom Objave i poslanstva. Dakle, lišenost velikog broja ljudi poslaničke upute pada kao grijeh na teret onih pojedinaca koji su se ispriječili tome pozivu.

2. Ako su poslanici dolazili da bi stvorili uvjete za usavršavanje ljudi, zašto je i pored njihovog prisustva postojala tolika smutnja i zalutalost, te je većina ljudi u većem dijelu historije bila među nevjernicima i neposlušnim? Čak su i sljedbenici nebeskih religija u međusobnom neprijateljstvu i borbi, te vode krvave i razorne ratove. Zar mudrost Božija nije trebala uključiti još činilaca pomoću kojih bi se stalo na put ovakvim stanjima, pa ako ništa drugo, da sljedbenici religije ne ratuju jedni protiv drugih?

Odgovor na ovo pitanje postaje jasan kada se razmisli o činjenici da je čovjekovo usavršavanje oslonjeno na njegovu ličnu slobodnu volju. Kao što je već rečeno, Božija mudrost zahtijeva da budu pripremljeni uvjeti za svojevoljno usavršavanje (a ne prisilno), tako da oni koji žele mogu prepoznati put istine i prelazeći ga stići do savršenstva i sreće. Međutim, osiguranost uvjeta za ovakvu mogućnost ne znači da će je svi ljudi iskoristiti na ispravan način i da će se kretati ispravnim putem. Kako to već časni Kur'an kaže, Uzvišeni je stvorio ljude u uvjetima Ovoga svijeta da bi iskušao koji će od njih biti bolji.[1] Također, mnogo puta je u Kur'anu naznačeno da je Allah, da

[1] Pogledati ajete: *Hud*, 7; *El-Kehf*, 7; *El-Mulk*, 2; *El-Ma'ide*, 48; *El-En'am*, 165.

je htio, mogao sve ljude uputiti Pravim putem i u potpunosti ih spriječiti da zalutaju.[2] Ipak, u takvim prilikama ne bi ostalo prostora za izbor te bi čovjekovo ponašanje izgubilo ljudsku vrijednost, a svrhovitost stvaranja čovjeka kao slobodnog bića koje bira na temelju slobodne volje bila bi poništena.

Možemo zaključiti da se čovjekova sklonost ka smutnji, neposlušnosti i nevjerovanju temelji na njegovom lošem izboru, a i posjedovanje moći da postupa na takav način utkano je u njegovu prirodu. Suočavanje sa posljedicama lošeg izbora i takvih sklonosti poželjno je zbog drugog. Iako je Božija volja primarno usmjerena ka čovjekovom usavršavanju, kako je objekat te volje uvjetovan slobodnom voljom, ona ne isključuje pad i zastranjenje zbog lošeg izbora, zahvaljujući činjenici da mudrost Božija ne zahtijeva da svi ljudi, htjeli ne htjeli, budu usmjereni ispravnom stazom, nasuprot njihovim težnjama i volji.

3. Uzevši u obzir činjenicu da Božija mudrost zahtijeva da ljudi stižu do svoga savršenstva i sreće, zar nije bilo bolje da je Uzvišeni Bog putem Objave otkrio ljudima tajne prirode, kako bi na taj način mogli da se koriste različitim blagodatima i tako daleko brže stignu do savršenstva, isto kao što su brojna otkrića prirodnih zakona koja su se dogodila u posljednjim stoljećima te izumi koji se koriste u životu ostavili upečatljiv trag u napretku civilizacije i očuvanju zdravlja i borbi protiv bolesti, razmjeni informacija, širenju veza i tome slično? Jasno je da ukoliko bi poslanici pokazali zadivljujuće znanje i tehnologiju te ponudili ljudima sredstva za lagodan život i na taj način im pomogli, mogli bi ostvariti društveni uticaj, steći političku moć i uspješnije postizati svoje ciljeve.

Odgovor na ovaj prigovor ogleda se u tome da se osnovna potreba za Objavom i poslanikom uviđa u pitanjima koja čovjek ne može spoznati običnim sredstvima spoznaje, a ako ih ne bude spoznao, u tom slučaju ne može odrediti smjer kretanja prema svome istinskom savršenstvu. To znači da se prema njemu ne može ni kretati. Drugim riječima, osnovna dužnost poslanika je da usmjere ljude ka usavršavajućem kretanju i u tome im pomognu da u svim uvjetima mogu prepoznati svoje obaveze i koristiti svoj potencijal na putu stizanja do cilja, bez obzira je li riječ o nomadima koji putuju prostranstvima pustinje, o moreplovcima, ili o onima koji osvajaju svemir. Dakle, cilj je da ljudi prepoznaju svoje temeljne vrijednosti i da znaju kakve obaveze svaki pojedinac nosi kada je riječ o obožavanju Uzvišenog

---

[2] Pogledati ajete: *El-En'am*, 35, 107, 112, 137 i 128; *Junus*, 99; *Hud*, 118; *En-Nahl*, l9 i 93, *Eš-Šura*, 4; *Eš-Šu'ara'*, 8; *El-Bekare*, 253.

Boga, kao i obaveze prema drugim ljudskim bićima, da bi njihovim izvršenjem stigli do pravog, vječnog i istinskog savršenstva i sreće. Različitost sposobnosti i potencijala, te prirodnih i tehnoloških mogućnosti, bilo u istom vremenskom razdoblju ili pak u različitim vremenima, predstavlja pojavu koja nastaje usljed posebnih uzroka i nema presudnu ulogu u istinskom usavršavanju i vječnoj sudbini, kao što savremeni tehnološki i naučni napredak, koji dovodi do većeg korištenja materijalnim blagodatima, ne ostavlja traga i ne pomaže duhovnom usavršavanju, već se može reći da je obrnuto proporcionalan njemu.

Može se zaključiti da Božija mudrost zahtijeva da čovjek korištenjem materijalnih blagodati i potencijala osigura sebi produženje fizičkog života, a korištenjem razuma i Objave odredi svoj smjer kretanja prema istinskom savršenstvu. Što se tiče razlike u tjelesnim, duhovnim, prirodnim i društvenim kapacitetima i uvjetima, kao i različitosti u korištenju znanjem i tehnologijom, ona slijedi određeni niz posebnih uzroka i stanja, a javlja se na temelju ustrojstva uzroka i posljedice. Sve te razlike nemaju presudnu ulogu u vječnoj sudbini čovjekovoj, štaviše, mnogo puta pojedinac ili skupine koji žive na najprostiji način i koji se koriste minimumom materijalnih i prirodnih kapaciteta uspijevaju ostvariti uzvišene stepene savršenstva i sreće. Isto tako, mnogo je pojedinaca i skupina koji su obdareni vrhunskim sredstvima i znanjima, ali su se usljed nezahvalnosti, oholosti i nasilja prema drugima srozali na najniže stepene nesreće.

Svakako, Božiji poslanici su, pored obavljanja svoje osnovne dužnosti, tj. upućivanja ljudi u smjeru istinskog i vječnog savršenstva i sreće, pružali pomoć u ostvarenju boljeg života na Ovom svijetu. Gdje god je to mudrost Božija nalagala, do određenih granica je otkriven zastor sa nepoznanica i prirodnih tajni i na taj se način pomoglo u napretku civilizacijskog kretanja. Primjeri za ove slučajeve nalaze se u životu hazreti Davuda, Sulejmana i Zu-l-Karnejna.[3] Isto tako, ulagali su napore kada je riječ o društvenom uređenju i dobrom upravljanju, kao što je u Kur'anu zabilježeno u vezi sa hazreti Jusufom, a.s., u Egiptu.[4] Ipak, sve te usluge izlaze iz kruga njihovih osnovnih dužnosti.

U vezi s pitanjem zašto poslanici u nastojanju da se što brže kreću ka svojim ciljevima nisu koristili tehnološku, ekonomsku i vojnu moć treba kazati da je cilj poslanika, kako je to već više puta ponovljeno, priprema uvjeta za obaviješten i slobodan izbor. Da su htjeli djelovati pomoću neuobičajenih

---

[3] Pogledati ajete: *El-Enbija*, 78–82; *El-Kehf*, 83–97; *Sebe'*, 10–13. Potrebno je naglasiti da u skladu sa određenim predajama Zu-l-Karnejn nije bio poslanik, već Božiji odabranik.

[4] *Jusuf*, 55..

snaga i moći, ne bi mogli postići duhovni napredak i slobodno usavršavanje, već bi ljudi morali da ih slijede pod pritiskom moći, a ne zato što su vođeni Božanskom potrebom i na temelju slobodnog izbora.

Imam Ali, a.s., u vezi s ovim kaže: "Da je Uzvišeni Bog htio, stavio bi poslanicima na raspolaganje škrinje zlata, žile ruda, čista blaga, bašče i vrtove pune voća. Upregao bi u njihovu korist i ptice, i zrak, i zemaljske životinje. Međutim, da je tako učinio, pretpostavke za iskušavanje i nagrađivanje bi iščezle... Da je htio, dao bi poslanicima nedostižnu moć, nesalomljivu slavu i vlast, tako da bi drugi morali iz straha ili pohlepe da se predaju i da se prođu oholosti i nadmenosti. U takvom slučaju, motivi i vrijednosti bili bi izjednačeni. Ipak, Uzvišeni je želio da slijeđenje poslanika, i potvrđivanje Njegovih knjiga, i pokornost, i predanost ljudi budu utemeljeni isključivo na svetim nastojanjima, bez ikakvog straha. Što su teškoće i ispiti veći, Božija nagrada je veća i obilnija."[5]

Svakako, kada ljudi na osnovu svoje lične volje i težnje slobodnim izborom pristupe vjeri i osnuju teističko društvo, poželjna je upotreba različitih vrsta potencijala na putu napredovanja ka ciljevima, posebno u nastojanju da se onemoguće nasilnici i odbrane prava vjernika, kao što je tome očit primjer vlast hazreti Sulejmana, a.s.[6]

PITANJA

1. Da li su svi vjerovjesnici poslani na jedno posebno geografsko područje? Zbog čega?
2. Zašto poziv vjerovjesnika nije proširen na sva dijelove svijeta?
3. Zašto Bog nije stvorio uvjete za sprečavanje nereda i krvoprolića?
4. Zašto Božiji poslanici nisu ljudima otkrili tajne prirode, pa da se njihovi sljedbenici bolje koriste materijalnim blagodatima?
5. Zašto vjerovjesnici za unapređivanje svojih ciljeva nisu koristili tehničku i ekonomsku moć?

---

[5] *Nehdžu-l-belaga*, govor Kasi'a. Također pogledati: *El-Furkan*,7–10; *Ez-Zuhruf*, 31–35.

[6] Pogledati ajete: *El-Enbija*, 81–82; *En-Neml*,15–44.

24.
Bezgrješnost poslanika

Neophodnost očuvanosti Objave

Nakon utvrđivanja neophodnosti Objave kao drugog puta za stizanje do potrebnih spoznaja i nadoknade nedostatnosti osjetila i ljudskog razuma, nameće se još jedno pitanje: S obzirom na činjenicu da se obični ljudi ne mogu neposredno koristiti ovom vrstom spoznaje niti imaju spremnost ni dostojnost da prihvate Božiju Objavu – što ukazuje na neophodnost da im Objava bude dostavljena posredstvom posebnih pojedinaca – postoji li jamac ispravnosti i neizmijenjenosti poruke koja stiže? Kako biti siguran da je poslanik ispravno prihvatio Božiju Objavu i da ju je ispravno dostavio ljudima? Isto tako, ukoliko između Boga i poslanika postoji neka karika, posredništvo, da li je ona svoj zadatak obavila na potpun i ispravan način, jer Objava može postići svoju svrhu i biti učinkovita te može nadoknaditi nepotpunost čovjeka znanja samo u slučaju ako je i prilikom prihvatanja pa sve do predaje ljudima sačuvana od svake vrste izmjene, bilo namjerne ili nenamjerne? Ukoliko ne, postojanjem mogućnosti zaborava i greške u jednoj ili više karika, ili pak namjernom izmjenom u sadržaju poruke, otvara se mogućnost pogreške i neispravnosti u poruci dostavljenoj ljudima i na taj način dokida se pouzdanost i povjerenje u nju.[1] Na koji način se može postići sigurnost u to da je Božija Objava do ljudi stigla na ispravan način i očuvana?

Očito je da kada zbilja Objave nije poznata ljudima koji nemaju spremnost da je prime i nisu o njoj obaviješteni, oni kao takvi nemaju načina niti puta da nadgledaju ispravnost u posredovanju među karikama kojima se ona prenosi. Jedino u slučaju da je sadržaj poruke u oprečnosti sa sigurnim racionalnim pravilima shvatit će da u njoj postoji neispravnost. Naprimjer, ukoliko neko počne tvrditi da mu je od Boga stigla objava da je združivanje dvije protivrječnosti moguće ili neophodno, ili da se brojnost, složenost ili nestanak mogu pripisati biti Božijoj, u tim se slučajevima pomoću

[1] Kur'an Časni u vezi s ovom temom kaže: *Allah vama neće ono što je skriveno otkriti, već On za to odabere onoga koga hoće od poslanika Svojih*. (*Ali 'Imran*, 179)

neporecivog i nesumnjivog racionalnog suda može ustvrditi neispravnost i lažnost ovakvih tvrdnji, ali osnovna potreba za Objavom jeste na onim mjestima i u onim pitanjima gdje razum nema puta da ih potvrdi ili porekne i ne može analizom sadržaja poruke odrediti njenu ispravnost ili lažnost. Na koji se način u takvim slučajevima može potvrditi ispravnost i očuvanost poruke i njenog sadržaja od namjerne ili nenamjerne izmjene?

Odgovor je sljedeći: Kada se razum usredsrijedi na Božiju mudrost, koristeći se dokazima iznesenim u poglavlju *Čovjekova potreba za Objavom i vjerovjesništvom*, bez obzira što nije obaviješten o suštini i zbilji tog puta, on shvata da mora postojati neki poseban način za spoznaju istina i djelatnih obaveza. Na isti način shvata da Božija mudrost nalaže poslaniku da Njegove poruke prenese očuvane i neizmijenjene ljudima; u suprotnom, željeni cilj ne bi bio postignut.

Drugim riječima, nakon što je postalo jasno da Božije poruke moraju preko jedne ili više karika biti dostavljene ljudima kako bi se ostvarilo svojevoljno usavršavanje i na taj se način ostvarila svrha Božanskog stvaranja čovjeka, mora se na osnovu oslanjanja na svojstva savršenstva Božijeg ustvrditi da su te poruke očuvane od namjernog i nenamjernog mijenjanja. Usljed toga, ukoliko Bog ne bi htio da Njegova poruka stigne neizmijenjena do ljudi, to bi bilo u suprotnosti s Njegovom mudrošću, što ne dozvoljava Njegova mudra volja. Ukoliko Bog ne bi znao preko koga da Svoju poruku prenese ljudima, kako bi zdrava i čitava stigla do njih, to bi bilo u suprotnosti s Njegovim bezgraničnim znanjem. Ukoliko ne bi mogao napraviti izbor potrebnih karika te na taj način Svoju poruku sačuvati od šejtanskog uplitanja i napada, to je u suprotnosti sa Njegovom neograničenom moću.

Dakle, s obzirom na okolnost da Uzvišeni Allah zna sve, ne može se pretpostaviti da je odabrao posrednika za kojeg nije znao da griješi.[2] S obzirom na Božiju neograničenu moć, ne može se pretpostaviti kako nije mogao Svoju Objavu sačuvati od pristupa šejtana i činilaca kao što su zaborav i nemar.[3] Isto tako se na koncu, uzevši u obzir Božiju mudrost, ne može prihvatiti da On nije htio da očuva Svoju poruku od greške.[4] Prema tome, iz znanja, moći

---

[2] Kur'an časni u vezi s ovom činjenicom kaže: *A Allah dobro zna kome će povjeriti poslanstvo Svoje*. (*El-En'am*, 124)

[3] Kur'an časni u vezi s ovom činjenicom kaže: *On tajne zna i On tajne Svoje ne otkriva nikome, osim onom od poslanika kojim je On zadovoljan; zaista On ispred njega i iza njega postavlja one koji će ga čuvati da bi znao da su poslanice Gospodara svoga dostavili, On obuhvata znanjem ono što je u njih, On zna broj svega što postoji.* (*El-Džinn*, 26–28)

[4] *Da svako ko strada strada s dokazom, i da onaj koji živ postane to postane s dokazom.* (*El-Enfal*, 42)

i Božije mudrosti proizlazi da On Svoju poruku netaknutu i ispravnu dostavi do ljudi i na taj se način dokazuje očuvanost Objave racionalnim dokazom.

Istim tim načinom dokazuje se zaštićenost meleka ili meleka Objave od pogreške, zaštićenost poslanika na položaju prihvatanja Objave, kao i sačuvanost poruke pri dostavljanju ljudima od unošenja bilo kakve promjene, bilo namjerno, nenamjerno ili iz zaborava.

Iz rečenog postaje jasno kur'ansko isticanje da je melek Objave povjerljiv i u stanju očuvati amanet Božiji, kao i zaštićenost Objave od šejtanskih upliva, te naposljetku, povjerljivost poslanika i općenito naglašavanje očuvanosti Objave do trenutka stizanja ljudima.[5]

Drugi primjeri bezgrješnosti

Bezgrješnost koja se na temelju spomenutog dokaza potvrđuje za meleke i poslanike tiče se bezgrješnosti u prijemu i dostavljanju Objave. Međutim, postoje i drugi oblici bezgrješnosti koji se ne potvrđuju ovim dokazom, a mogu se podijeliti u tri kategorije: jedna se tiče bezgrješnosti meleka, jedna bezgrješnosti poslanika i jedna bezgrješnosti određenih pojedinaca koji nisu poslanici, poput bezgrješnih imama iz Poslanikove porodice, hazreti Merjeme, hazreti Fatime, a.s.

U vezi sa bezgrješnošću meleka Objave u drugim stvarima mimo prijema i dostavljanja Objave mogu se kazati dvije stvari: jedna je njihova bezgrješnost u onome što nije vezano za prijem i dostavljanje Objave, a druga bezgrješnost ostalih meleka, a što nije vezano za temu Objave, poput meleka koji su zaduženi za opskrbu, zapisivanje ljudskih djela, uzimanje duša...

O bezgrješnosti poslanika u vezi s onim što se ne tiče dostavljanja poslanice također se mogu navesti dvije pojave: očuvanost od grijeha i namjerne neposlušnosti, te njihova očuvanost od zaborava. Iste ove dvije pojave mogu biti uzete u obzir kada se govori o bezgrješnim pojedincima koji nisu poslanici.

Što se tiče pitanja bezgrješnosti meleka mimo položaja prihvatanja i dostavljanja Objave, moguće ga je razriješiti na jedan od racionalnih načina, nakon što se spozna štastvo meleka. Međutim, ova tema nije lahka i nije trenutno vezana za našu temu. Ovdje ćemo se zadovoljiti navođenjem dva

---

[5] Pogledati sljedeće izvore u Kur'anu: *Eš-Šu'ara'*, 193; *Et-Tekvir*, 21; *El-A'raf*, 68; *Eš-Šu'ara'*, 107, 125, 143, 162, 178; *Ed-Duhan*, 18; *Et-Tekvir*, 20; *En-Nedžm*, 5; *El-Hakka*, 44–47; *El-Džinn*, 26–28.

kur'anska ajeta koji ukazuju na bezgrješnost meleka. Jedan je 27. ajet sure *Enbija'* u kojem se kaže:

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُم بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ

Oni Ga ne pretiču govorom i postupaju po Njegovom naređenju.

Isto tako, 6. ajet sure *Tahrim* kaže:

لَا يَعْصُونَ اللهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Koji onome što im Allah zapovjedi nisu neposlušni, i koji ono što im se naredi izvršavaju.

Ova dva ajeta očito ukazuju na činjenicu da su meleci vrijedni i časni robovi koji postupaju i rade isključivo u skladu s Božijim naredbama i koji nikada ne postupaju suprotno Njegovim naređenjima, iako je podložno raspravi da li se općenitost ajeta tiče svih meleka.

Bezgrješnost pojedinaca koji nisu poslanici više odgovara temi imameta. Stoga ćemo pažnju posvetiti bezgrješnosti poslanika, bez obzira što se neka od tih pitanja mogu riješiti jedino putem tradicijskih i dogmatskih argumenata, pa bi pravilno bilo prvo dokazati argumentiranost Knjige i sunneta. Ipak, zbog poštovanja međusobne povezanosti ovih tema, o njima ćemo raspravljati upravo na ovom mjestu, a argumentiranost Knjige i sunneta prihvatamo kao postulat sve do trenutka kada će biti i sama dokazana.

Bezgrješnost poslanika

U vezi s tim do koje mjere su poslanici bezgrješni među muslimanima postoje različiti stavovi. Dvanaestoimamske šiije vjeruju da su poslanici od trenutka rađanja pa do kraja života čisti od svih grijeha, i velikih i malih, pa čak ni iz nehata ili zaborava oni ne čine grijeh.

Neke skupine muslimana poslanike smatraju čistim samo od velikih grijeha. Neki kažu da su čisti od grijeha samo od trenutka punoljetnosti. Jedni kažu da su čisti od grijeha od trenutka kada postanu poslanici. Zatim, neki poput Haševija i određenih tradicionalista poriču bezgrješnost i smatraju mogućim da poslanici učine bilo koji grijeh, i u vrijeme kada su poslanici, čak i namjerno.

Prije negoli pristupimo dokazivanju bezgrješnosti poslanika, potrebno je ukazati na nekoliko činjenica.

Prvo, kada se kaže *bezgrješnost* poslanika ili nekih drugih pojedinaca, ne misli se samo na nečinjenje grijeha, jer moguće je da i jedan običan čovjek ne počini grijeh, posebno ukoliko kratko živi.

Misli se na to da čovjek ima ustaljenu duhovnu osobinu da i u najtežim uvjetima bude sačuvan od grijeha, osobinu koja se stiče stalnom i potpunom obaviještenošću i sviješću o ružnoći grijeha, kao i jakom voljom da se porivi kontroliraju. Zbog toga što se ova osobina ostvaruje posebnom Božijom pažnjom i naklonošću, ona se dovodi u vezu s Bogom kao činiteljem. Sasvim je jasno da Allah neće čovjeka nasilu spriječiti da čini grijeh, onemogućivši njegovu slobodnu volju. Bezgrješnost ljudi koji imaju položaj poput poslanstva i imameta u drugom značenju se također dovodi u vezu s Bogom, tako što je On Taj Koji jamči njihovu bezgrješnost.

Sljedeća važna činjenica jeste to da je neophodnost bezgrješnosti svakog pojedinca napuštanje djela koja su mu zabranjena, poput djela koja su zabranjena u svim šerijatima, kao i djela koja su zabranjena šerijatom koji on slijedi. U skladu s tim, bezgrješnost poslanika nije ugrožena ukoliko on počini neko djelo koje je za njega u njegovom šerijatu dozvoljeno, a bilo je zabranjeno u prethodnom zakonu ili pak kasnije postaje zabranjeno.

Značenje grijeha od kojeg je bezgrješni čovjek zaštićen podrazumijeva djelo koje se u jeziku vjerskog pravnog sistema naziva *haram*, tj. zabranjeno, kao i napuštanje djela koje se jezikom pravnog sistema naziva *vadžib*, tj. obavezno. Međutim, riječ grijeh i sinonimi poput *zenb* i *'isjān* imaju širu upotrebu, što obuhvata i *napuštanje prečeg* (*terki evlā*), tako da činjenje takvih djela nije u suprotnosti sa bezgrješnošću.

PITANJA

1. Kako možemo dokazati očuvanost objave od svake vrste izmjene?
2. Osim očuvanosti od griješenja u primanju i dostavljanju objave, koje druge vrste bezgrješnosti postoje?
3. Kako možemo dokazati bezgrješnost meleka?
4. Kakva mišljenja postoje o bezgrješnosti vjerovjesnika, a.s.? Kakav je stav sljedbenika Ehli-bejta, a.s.?
5. Definirajte bezgrješnost i navedite šta ona iziskuje!

25.
Dokazi bezgrješnosti poslanika

Uvod

Vjerovanje u bezgrješnost poslanika kada je riječ i o namjernim i o nenamjernim grijesima jedno je od jasnih i poznatih šiijskih uvjerenja kojem su čisti imami podučili svoje sljedbenike. Za odbranu ovog uvjerenja s protivnicima su se raspravljali iznoseći različite dokaze. Jedan od najpoznatijih dokaza jeste onaj koji je naveo Imam Rida, a.s., a koji je zabilježen u hadiskim zbirkama.

Što se tiče zaborava i nehata u običnim poslovima, to je tema o kojoj postoje različiti stavovi, pa čak i hadisi preneseni od Ehli-bejta u sebi sadrže neke razlike po tom pitanju. Istraživanje tih hadisa traži više prostora. U svakom slučaju, ovo se ne može ubrojati u jedno od neophodnih vjerovanja. Argumenti poslaničke bezgrješnosti dijele se u dvije kategorije: racionalne i one iz svetih tekstova.

Racionalni argumenti poslaničke bezgrješnosti

Prvi racionalni argument neophodnosti sačuvanosti poslanika od činjenja grijeha ogleda se u osnovnoj svrsi slanja poslanika, tj. upućivanju ljudi prema zbiljama i obavezama koje je Uzvišeni Bog odredio ljudima. Oni su Božiji predstavnici među ljudima, koji trebaju ostale ljude uputiti Pravom putu. Ukoliko se kao takvi predstavnici i izaslanici ne budu pridržavali Božijih naredbi, pa sami budu postupali suprotno od sadržaja poslanice koju dostavljaju ljudima, ljudi bi njihove riječi vidjeli suprotnim od ponašanja te više ne bi mogli da se pouzdaju u njihove riječi. Na kraju, cilj njihovog slanja ne bi bio u potpunosti ostvaren. Dakle, Božija dobrota i mudrost iziskuju da poslanici budu čisti i bezgrješni do te mjere da ne počine nepodesno djelo čak ni iz zaborava ili nehotice, kako ljudi ne bi pomislili da je nehat ili zaborav opravdanje za činjenje grijeha.

Drugi racionalni argument poslaničke bezgrješnosti leži u činjenici da su oni, pored dužnosti da dostave sadržaj Objave ljudima i da im pokažu

Pravi put, također zaduženi da rade na moralnom usavršavanju i izgradnji tih ljudi, tako da će pojedince koji su za to spremni voditi do posljednjih stepena ljudskog savršenstva. Drugim riječima, osim obaveze podučavanja i pokazivanja puta, obavezni su odgajati i predvoditi, i to sveobuhvatnim odgojem koji obuhvata i najspremnije i najdarovitije pojedince društva. Takav položaj i dužnost zahtijevaju ličnost koja će biti na najuzvišenijem stepenu ljudskog savršenstva koja će posjedovati najsavršenije ustaljeno duhovno svojstvo, odnosno ustaljeno svojstvo bezgrješnosti.

Pored svega toga, uloga odgajatelja daleko je važnija od uloge onoga koji govori. Zato riječi čovjeka koji u ponašanju bude imao nedostatke i propuste neće imati poželjne učinke. Dakle, svrha slanja poslanika od strane Uzvišenog moći će biti u potpunosti postignuta tek kada oni budu imuni na svaku vrstu posrtaja i u riječima i u djelima.

Argumenti iz svetih tekstova o poslaničkoj bezgrješnosti

Časni Kur'an jednu skupinu naziva ljudima koje je Bog učinio iskrenim (*muhles*),[1] koji su takvi da čak ni Iblis (šejtan) ne polaže nikakve nade u to da će ih zavesti. U ajetu u kojem se spominje njegova zakletva da će sve ljude zavesti, on izuzima skupinu pročišćenih:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

"E tako mi dostojanstva Tvoga," reče, "sigurno ću ih sve na stranputicu navesti, osim Tvojih među njima robova pročišćenih!"[2]

Bez ikakve sumnje, to što Iblis nema nade da će ih zavesti jeste zbog toga što su oni zaštićeni od zavođenja i zaprljanosti grijehom, jer njegovo neprijateljstvo obuhvata i njih, i u slučaju da postoji kakva mogućnost da to izvede, sasvim sigurno da se ne bi ustručavao od zavođenja ljudi.

Usljed toga, naziv *onaj kojeg je Bog učinio iskrenim* bit će jednak nazivu *ma'sūm*, tj. bezgrješan. Bez obzira što nemamo dokaza da je ovaj atribut svojstven izričito poslanicima, ipak, bez ikakve sumnje, odnosi se i na njih. Upravo Kur'an određeni broj poslanika navodi kao iskrene u 45. i 46. ajetu sure *Sad*:

---

[1] Treba imati na umu činjenicu da riječ *muhles* ima drugačije značenje od *muhlis*. Prva riječ ukazuje na čovjeka kojeg je Bog očistio, a druga ukazuje na čovjeka koji svoja djela izvršava sa iskrenom namjerom.

[2] *Sad*, 82–83.

وَ اذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَ الْأَبْصَارِ ۝ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ

I sjeti se robova Naših Ibrahima i Ishaka i Jakuba, sve u vjeri čvrstih i dalekovidnih. Mi ih učinismo iskrenim da se sjećaju svijeta Onog.

Ili pak 51. ajet sure *Merjem*:

وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَ كَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا

I spomeni u Knjizi Musaa! On je bio pročišćen i bio je poslanik, vjerovjesnik.

Razlog očuvanosti od grijeha hazreti Jusufa, a.s., koji se bijaše našao u najtežim okolnostima i uvjetima pripremljenim za grijeh i griješenje, nalazi se također u pojmu *muhles*, tako da se u 24. ajetu sure *Jusuf* kaže:

كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَ الْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

Tako bī, da odvratimo od njega zlo i blud, zaista je on od Naših pročišćenih robova.

Kur'an časni pokoravanje poslanicima bezuvjetno smatra neophodnim. Između ostalog, u 64. ajetu sure *Nisa'* kaže se:

وَ مَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلاَّ لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللهِ

A Mi smo poslali svakog poslanika zato da bi mu se, prema Allahovom naređenju, pokoravali.

Bezuvjetno pokoravanje poslanicima može biti ispravno samo kada takvo pokoravanje znači ujedno i pokoravanje Allahu, te kada slijeđenje poslanika ne bude u opreci sa pokoravanjem Bogu, u suprotnom bi naređenje da se bezuvjetno pokorava i Uzvišenom Bogu i ljudima koji su izloženi griješenju i zastranjenju došlo u stanje protivrječnosti.

Kur'an časni položaj daje isključivo ljudima koji nisu zaprljani *zulmom*, tj. nasiljem. U odgovoru na zahtjev hazreti Ibrahima, a.s., da i njegove potomke postavi za imame, Uzvišeni kaže:

لاَ يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

"Obećanje Moje neće obuhvatiti nasilnike." (*Bekare*, 124)

Jasno nam je da je svaki grijeh nasilje prema samome sebi, a u kur'anskom rječniku svaki se grješnik naziva zalimom, tj. nasilnikom. Dakle, poslanici,

tj. ljudi koji su nosioci poslanstva, od Boga datog položaja, čisti su od svake vrste nasilja i grijeha.

I iz drugih ajeta, kao i iz brojnih predaja, može se stići do zaključka o bezgrješnosti poslanika, ali mi se sada nećemo baviti tim pitanjem.

Tajna poslaničke bezgrješnosti

Prigodno je na kraju ovog poglavlja ukazati na tajnu poslaničke bezgrješnosti. Tajna bezgrješnosti na položaju prihvatanja Objave je u tome da u osnovi primanje Objave spada u primanje u kojem nema mjesta za grešku. Čovjek koji posjeduje spremnost da prima Objavu postaje posjednik zbilje znanja koju nalazi prisutnom u sebi i osvjedočuje se u vezu između Onoga Koji objavljuje i Objave, bilo da je melek posrednik ili da ga nema.[3] Dakle, ne postoji mogućnost da čovjek primatelj Objave dođe u stanje sumnje da li je primio Objavu ili ne, ili ko mu dostavlja Objavu, ili šta je sadržaj i poruka Objave. To što je u određenom broju izmišljenih priča rečeno kako je Poslanik sumnjao u svoje poslanstvo, ili da nije shvatio i prepoznao poruku Objave, ili da nije prepoznao onog koji mu donosi Objavu, puka je laž, i takve neistine slične su tome kada bismo kazali kako neko sumnja u svoje postojanje ili sumnja u pojave koje opaža prisutnim znanjem.[4]

Što se tiče pojašnjenja tajne bezgrješnosti vjerovjesnika u obavljanju Božanskih dužnosti – između ostalog i dostavljanju poruke i poslanice Gospodara ljudima – da bi nam to pitanje postalo jasno, potreban je uvod.

Čovjekova djela, koja on čini svojom slobodnom voljom, odvijaju se na sljedeći način. Prvo se u čovjeku javlja sklonost u vezi s nečim poželjnim. Zatim pod uticajem određenih različitih činilaca on biva potaknut, te pomoću znanja i različitih percepcija otkriva put i način stizanja do željenog cilja i poduzima odgovarajuće radnje. U slučaju da se u njemu jave suprotstavljene težnje i međusobno ometajuće privlačnosti trudi se da između njih odabere najvrjedniju i najbolju. Međutim, nekada, usljed nedostatnosti znanja prilikom određivanja boljeg, dolazi do greške, ili do zanemarivanja bolje stvari, ili pak običaj i navika budu razlog da se odabere niža i bezvrjednija opcija, tako da nema prostora za ispravno razmišljanje i bolji odabir.

Prema tome, što čovjek bude bolje poznavao zbilju i što više, svjesnije i postojanije bude obaviješten i usredsređen na nju, te što bude imao

---

[3] Kur'an časni u vezi s ovim kaže: *Nije poreklo srce ono što je vidjelo*. (*En-Nedžm*, 11)

[4] Naprimjer, znanje o nama samima, o našim perceptivnim čulima, o našim željama itd. (Op. prev.)

snažniju volju da savlada stremljenja i unutrašnja uzbuđenja, moći će napraviti uspješniji odabir i više će biti očuvan od griješenja i zastranjenja.

Upravo zbog toga pripravni ljudi, koji posjeduju potrebno znanje te ispravan odgoj, postižu različite stepene savršenstva i vrline, sve dok se ne približe granici bezgrješnosti. Oni čak i ne maštaju o grijehu i lošim djelima na isti način kao što nijedan razuman čovjek ne dolazi na pomisao da ispije otrovnu tekućinu ili da pojede odvratne i pokvarene namirnice.

Ukoliko pretpostavimo da je sposobnost jednog čovjeka da prepozna zbilje na krajnjem stepenu razvijenosti i da mu je pročišćenost duše također postigla veoma visoku razinu, kako to Kur'an kaže: koja je poput blistavog čistog maslinovog ulja spremnog da plane, koje se samo od sebe, kao da i nema potrebe da dođe u dodir s plamenom rasplamsava – *čije ulje gotovo da sija kad ga vatra ne dotakne*[5] – zahvaljujući upravo ovoj jakoj i čistoj unutrašnjoj spremnosti njega Bog odgaja, a Ruhu-l-Kudus (Sveti duh) podržava. On neopisivom brzinom prelazi stepene savršenstva. Stogodišnji put prelazi za samo jednu noć, pa čak i u dobu djetinjstva, štaviše u majčinoj utrobi bolji je od drugih. Za takvog čovjeka ružnoća svih grijeha je jasna i očigledna isto kao i štetnost ispijanja otrova i ružnoća nečistih stvari za obične ljude. I na isti način kako suzdržavanje i držanje na udaljenosti od takvih stvari kod običnih ljudi nije pod prisilom, suzdržavanje bezgrješnih ljudi od grijeha također ni pod kakvim uvjetima ne dolazi u sukob sa slobodnom voljom.

PITANJA

1. Dokažite bezgrješnost vjerovjesnika, a.s., pomoću racionalnih dokaza!
2. Koji kur'anski ajet ukazuje na bezgrješnost vjerovjesnika, a.s.?
3. Šta je tajna bezgrješnosti poslanika prilikom primanja objave?
4. Kako možemo očuvanost poslanika od grijeha pomiriti sa njihovim slobodnim izborom?

---

[5] *En-Nur*, 35.

26.
Rješavanje nekoliko prigovora

Kada je riječ o bezgrješnosti poslanika, upućuje se nekoliko prigovora, na koje ćemo sada odgovoriti.

Prvi prigovor. Ukoliko je Uzvišeni Bog poslanike držao čistim od činjenja grijeha, što predstavlja jamstvo za obavljanje dužnosti koje su im povjerene, u tom slučaju ne može se ustvrditi odlika ni vrijednost njihove slobodne volje, tako da neće postojati zasluga da budu nagrađeni za izvršenje obaveza i klonjenje od grijeha. Jer, da je Bog bilo kojeg drugog čovjeka držao čistim od grijeha, i on bi bio poput njih.

Odgovor na ovaj prigovor dobijamo iz prethodnih objašnjenja. Riječ je o tome da biti bezgrješan ne znači biti prisiljen da se obavljaju dužnosti i usteže od grijeha, kako je to u prethodnom poglavlju objašnjeno. Također, to što je Bog njihov čuvar i zaštitnik ne znači da djela ne pripadaju lično njima, jer iako se sve pojave na kraju pripisuju stvaralačkoj volji Božijoj, onda kada postoji posebno objašnjenje od strane Boga pripisivanje djela Bogu je naglašenije. Zapravo, volja Božija nalazi se na vrhu vertikalnog poretka u kojem se nalazi i čovjekova volja, a nije u istoj ravni, niti je njena zamjena.

Posebna Božija naklonost usmjerena prema bezgrješnima je poput ostalih povoda i uvjeta i posebnih mogućnosti koje se pružaju posebnim pojedincima i koje kao takve teret njihove odgovornosti čine težim, te na isti način kako im se povećava nagrada za djela, povećava se i kazna za suprotstavljanje. Na taj se način uspostavlja ravnoteža između nagrade i kazne. Naravno bezgrješan čovjek će praviti dobar izbor te neće zaslužiti kaznu. Slične ovoj ravnoteži su posebne blagodati vezane za sve one ljude kojima bivaju date, kao što učenjaci i potomci Poslanikove porodice[1] imaju težu odgovornost, i kako god im je nagrada za dobra djela veća, kazna za grijeh – pod pretpostavkom da ga učine – također je veća.[2] Upravo iz ovog razloga, onome ko bude imao veći duhovni stepen opasnost od pada je veća i strah od poklizavanja je jači.

Sljedeći prigovor glasi: Gledajući dove koje se prenose od Poslanika i ostalih bezgrješnih možemo vidjeti kako oni sami sebe nazivaju grješnicima,

---

[1] Kur'an časni u vezi s ovom temom kaže: *O žene Vjerovjesnikove, vi niste kao druge žene!*

[2] Kao što se u predaji kaže: "Neznalici se prije oprosti sedamdeset grijeha negoli učenjaku jedan."

traže oprost za svoje grijehe, pa kako ih uz takvo lično priznanje možemo smatrati bezgrješnim ljudima?

U odgovoru kažemo da se bezgrješni ljudi, uz različitost stepena, nalaze na vrhuncu savršenstva i bliskosti Gospodaru. Kao takvi, oni sebe drže obaveznim da obavljaju dužnosti koje su iznad dužnosti ostalih ljudi. Štaviše, oni bi svaku pažnju usmjerenu nekom drugom, a ne njihovom Gospodaru i voljenom, smatrali velikim grijehom. Otuda idu u smjeru traženja oprosta i pokajanja. Već je ukazano da se sintagmom "bezgrješnost poslanika" ne misli na sačuvanost od činjenja bilo kojeg djela koje se na neki način može nazvati grijehom, već se misli na sačuvanost od suprotstavljanja dužnostima ili činjenja šerijatskih zabrana.

Treći prigovor glasi: U jednom od kur'anskih dokaza u vezi sa bezgrješnošću poslanika kaže se da su oni *muhlesīn*, tj. pročišćeni i da šejtan nema nade da ih može zavesti, međutim, u isto vrijeme se u Kur'anu spominje kako šejtan djeluje i prema poslanicima. Između ostalog, u 27. ajetu sure *A'raf* kaže se:

يَا بَنِي آدَمَ لاَ يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ

O sinovi Ademovi, neka vas nikako ne zavede šejtan kao što je roditelje vaše iz Dženneta izveo.

Ovdje se zavođenje hazreti Adema i Havve i na kraju njihovo protjerivanje iz Dženneta pripisuje šejtanu. U 41. ajetu sure *Sad* prenose se riječi hazreti Ejjuba:

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَ عَذَابٍ

Kada je Gospodaru svome zavapio: "Šejtan me na zlo navraća i misli lažne mi uliva!"

U 52. ajetu sure *Hadždž* potvrđuje se jedna vrsta šejtanskih došaptavanja za sve poslanike:

وَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَ لَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ

Prije tebe Mi nijednog poslanika i vjerovjesnika nismo poslali, a da šejtan nije, kad bi on što kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio...

Odgovor glasi: Niti u jednom od ovih ajeta ne govori se o djelovanju šejtana na takav način da bi to uzrokovalo da se poslanici suprotstave svojim obavezama. Što se 27. ajeta sure *A'raf* tiče, riječ je o šejtanskoj spletki da

se proba sa zabranjenog drveta, u vezi s koji nije izrečena zabrana, tj. nije u kategoriji šerijatskog harama, već je Ademu i Havvi samo napomenuto da bi ukoliko kušaju plodove sa njega to uzrokovalo izlazak iz Dženneta i pad na Zemlju. Šejtansko navođenje dovelo je do suprotstavljanja ovoj zabrani, koja ima karakter upute. U osnovi, taj svijet nije bio svijet obaveza i propisa, jer još uvijek nije bio objavljen Vjerozakon (Šerijat). Što se pak 41. ajeta iz sure *Sad* tiče, to je ukazivanje na muke i nevolje koji su od šejtana bili upućeni hazreti Ejjubu, a uopće ne ukazuje ni na kakvu vrstu suprotstavljanja Božijim naredbama ili zabranama. 52. ajet sure *Hadždž* ukazuje na šejtanove spletke koje je činio u vezi sa svakim poslanikom i na smetnje koje on pravi na putu ispunjenja njihovih težnji da upute ljude. Na kraju, Uzvišeni njegove spletke i prevare kvari i učvršćuje istinitu vjeru.

Četvrti prigovor dovodi se u spregu sa sljedećim kur'anskim ajetima. U 121. ajetu sure *Ta-Ha* hazreti Ademu se pripisuje osobina neposlušnosti, a u 115. ajetu iste sure zaborav. Na koji način ove osobine mogu biti pomirene sa bezgrješnošću?

Odgovor se sam po sebi iznalazi iz prethodnih objašnjenja, naime neposlušnost i zaborav ne tiču se obaveza.

Sljedeći prigovor dotiče se laži koja se dovodi u vezu sa nekim od poslanika. Između ostalog, u 89. ajetu sure *Saffat* prenose se riječi hazreti Ibrahima koji kaže mnogobošcima:

فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ

On reče: "Zaista sam bolestan"; iako nije bio bolestan. U 63. ajetu sure *Enbija'* od njega se prenose riječi koje je također uputio mnogobošcima:

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا

On reče: "To je počinio ovaj, najveći od njih", mada je on sam porazbijao kipove. U 70. ajetu sure *Jusuf* kaže se:

ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ

A zatim jedan glasnik stade vikati: "O karavano, vi ste, zaista, kradljivci!"

Međutim, Jusufova braća nisu počinila krađu.

Odgovor je sljedeći. Ovakva vrsta govora, kako se to da zaključiti iz različitih predaja, izrečena je u obliku kojim se želi ukazati na značenje drugačije od doslovnog s ciljem da se postigne veće dobro. Iz nekih se ajeta može zaključiti da je to bilo nadahnućem Božijim, kako se to već u događaju Jusufa, a.s., kaže:

كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ

Mi poučismo Jusufa da tako varku izvede.

U svakom slučaju, ovakva vrsta laži nije grijeh i ne suprotstavlja se bezgrješnosti.

Šesti prigovor u vezi s poslaničkom bezgrješnošću vezan je za događaj hazreti Musaa, a.s., u kojem on ubija jednog Kopta koji je bio u sukobu sa jednim od Izraelćana, i upravo zbog toga Musa bježi iz Egipta. Kada ga Allah šalje da pozove Faraona, on odgovara:

وَ لَهُمْ عَلَيَّ ذَنبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ

...A za njih sam ja kriv, pa se plašim da me ne ubiju.[3]

Nakon toga, pošto mu Faraon prigovara za učinjeno ubistvo, on mu kaže:

فَعَلْتُهَا إِذًا وَ أَنَا مِنَ الضَّالِّينَ

Učinio sam to tada u stanju neupućenosti.[4]

Postavlja se pitanje kako pomiriti ovaj događaj sa bezgrješnošću poslanika čak i prije poslanstva.

Kao prvo, ubistvo Kopta nije bilo namjerno, već se dogodilo kao posljedica udarca pesnicom. Drugo, riječi – *a za njih sam ja kriv* ili grješan – ukazuju da ga faraon i njegovi smatraju ubicom i grješnikom i *zbog toga se plašim da ne izvrše odmazdu nada mnom*. Treće, riječi *u stanju neupućenosti* su izrečene da bi se umilio Faraonu i njegovima, u smislu: Jasno mi je da sam tada bio neupućen i nisam znao šta se sve može dogoditi poslije toga. U svakom slučaju, ne upućuju na suprotstavljanje hazreti Musaa, a.s., Božijem naređenju i obavezi.

Sljedeći prigovor dotiče se 94. ajeta sure *Junus* u kojem su našem dragom Poslaniku upućene sljedeće riječi:

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُونَ الْكِتَابَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ

Ako sumnjaš u ono što ti objavljujemo, upitaj one koji čitaju Knjigu, prije tebe objavljenu. Tebi Istina od Gospodara tvoga dolazi, i nikako ne budi od onih koji su u sumnji.

---

[3] *Eš-Šu'ara'*, 14.

[4] *Eš-Šu'ara'*, 20.

Također, u 147. ajetu sure *Bekare*, 60. ajetu sure *Ali 'Imran*, 114. sure *En'am*, 17. ajetu sure *Hud* i 23. ajetu sure *Sedžde* Poslanik se odvraća od sumnje. Na koji način se može kazati da prihvatanje Objave ne podliježe sumnji?

U odgovoru kažemo da ovi ajeti ne govore o sumnji koju bi Poslanik imao, već govore o tome da njegovo poslanstvo i istinitost Kur'ana i njegovog sadržaja ne daju prostora za sumnju i nedoumicu. Ustvari, ovakva vrsta govora spada u slučajeve: Kćerku kara, snahi prigovara.

Osmi prigovor: U časnom Kur'anu Poslaniku se pripisuju grijesi koje je Uzvišeni Bog oprostio, što možemo naći u 2. ajetu sure *Feth*:

لِيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ

Da bi ti Allah ranije i kasnije grijehe oprostio.

U odgovoru kažemo da riječ *zenb*, tj. *grijeh* u ovom časnom ajetu ukazuje na grijehe za koje su mnogobošci držali da ih je Poslanik počinio prije i poslije Hidžre. Dakle, oni su vjerovali da je on uvrijedio njihova božanstva. Pod opraštanjem tih grijeha misli se na zaštitu od posljedica koje su bile moguće kao popratni uticaj. Dokaz ovom značenju jeste činjenica da se oslobađanje Mekke proglašava uzrokom opraštanja tih grijeha, pa se u 1. ajetu iste sure kaže:

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu, da bi ti Allah ranije i kasnije grijehe oprostio.

Očito je da ukoliko se u ovom ajetu pod riječju *grijesi* misli na ustaljeno značenje, u tom slučaju nema razloga da grijesi budu oprošteni oslobađanjem Mekke.

Sljedeći prigovor tiče se događaja kada Poslanik treba oženiti ženu s kojom se razveo njegov posinak Zejd, pa se kaže:

وَ تَخْشَى النَّاسَ وَ اللهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ

Ljudi si se bojao, a preče je da se Allaha bojiš.[5]

Kako pomiriti ove riječi sa Poslanikovom bezgrješnošću?

Odgovor je to da je Poslanik, s.a.v.a., imao strah da će ljudi usljed slabog vjerovanja ovaj potez – koji je trebao biti izvršen po Allahovoj naredbi da bi se pogazio neispravan neznabožački običaj izjednačavanja posvojenog sina sa biološkim – smatrati Poslanikovom voljom i da će to uzrokovati da napuste vjeru. Uzvišeni mu u ovom časnom ajetu daje do znanja da je korist iskorjenjivanja pogrešnog običaja važnija te da je prikladnije imati strah od suprotstavljanja

[5] *El-Ahzab*, 37.

Božijoj volji koja se manifestira u Poslanikovoj borbi sa pogrešnim uvjerenjem. Dakle, ovaj ajet ni u kojem slučaju ne kori niti kritizira Poslanika.

Deseti prigovor vezan je za mjesta na kojima časni Kur'an kori Poslanika, poput prilike kada je on dozvolio nekima da ne učestvuju u borbi, o čemu se kaže:

عَفَا اللهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ

Neka ti Allah oprosti što si im dozvolio...[6]

U vezi sa zabranjivanjem nekih dozvoljenih stvari sebi da bi zadovoljio neke od svojih supruga kaže se:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

O Vjerovjesniče, zašto sebi uskraćuješ ono što ti je Allah dozvolio – u nastojanju da žene svoje zadovoljiš?[7]

Na koji način ovi prijekori mogu biti u skladu s njegovom bezgrješnošću?

Ovakve vrste obraćanja ustvari predstavljaju pohvalu u kalufu kritike, a ukazuju na veličinu Poslanikove blagosti i brižnosti, koja je išla do te mjere da čak ni licemjere ni one s bolesnim srcima nije htio ostaviti bez nade i nije otkrivao njihove tajne. Također, davao je prednost zadovoljstvu svojih supruga nad svojim prohtjevima, usljed čega je dozvoljeno djelo zakletvom sebi činio zabranjenim. Dakle on nije mijenjao Božiju odredbu, niti je ono što je dozvoljeno zabranjivao ljudima.

Ustvari, ovi su ajeti u jednom pogledu slični ajetima koji ukazuju na njegov izuzetni napor i brigu da nevjernici budu upućeni:

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Zar ćeš ti sebe uništiti zato što ovi neće da postanu vjernici?[8]

Ili ajetima koji ukazuju na podnošenje velikog napora na putu ibadeta Bogu, poput ajetā:

طه ۝ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى

Ta-ha. Ne objavismo ti Kur'an da se mučiš.[9]

Ovi primjeri u svakom slučaju nisu u oprečnosti sa njegovom bezgrješnošću.

---

6 *Et-Tevbe*, 43.
7 *Et-Tahrim*, 1.
8 *Eš-Šu'ara'*, 3.
9 *Ta-Ha*, 1–2.

PITANJA

1. Kakvu voljnu prednost ima bezgrješna osoba u odnosu na druge? Kako se za djelo koje se oslanja na Božije čuvanje od grijeha može zaslužiti nagrada?
2. Zašto su Božiji poslanici i odličnici sebe smatrali grješnicima te su skrušeno molili oprost?
3. Kako se šejtanska uplitanja vjerovjesnicima mogu pomiriti sa njihovom bezgrješnošću?
4. Kako se neposluh i zaborav koji se u Kur'anu pripisuje hazreti Ademu može pomiriti sa njegovom bezgrješnošću?
5. Ako su svi vjerovjesnici bili bezgrješni, zašto su onda Ibrahim i Jusuf, a.s., lagali (utječemo se Bogu da je to tako)?
6. Navedite prigovor upućen bezgrješnosti Musaa, a.s., i odgovorite na isto!
7. Ako je primanje objave nepogrešivo, zašto onda Bog Uzvišeni više puta Svog Poslanika, s.a.v.a., odvraća od sumnje i kolebljivosti u vezi sa njegovom misijom?
8. Kako se pripisivanje grijeha Poslaniku islama u suri *Feth* može pomiriti sa njegovom bezgrješnošću?
9. Navedite prigovor koji se tiče kazivanja o Zejdu u Kur'anu i odgovorite na isto!
10. Navedite prigovor vezan za korenje Poslanika, s.a.v.a.! Šta je odgovor na ovaj prigovor?

27.
Nadnaravno djelo

Načini dokazivanja poslanstva

Treće temeljno pitanje u poglavlju o poslanstvu jeste pitanje na koji se način ljudima može dokazati istinitost tvrdnji stvarnog poslanika, odnosno neistinitost lažnih tvrdnji čovjeka koji se lažno predstavlja poslanikom.

Bez sumnje, ako je jedan čovjek prestupnik i zaprljan grijesima čiju ružnoću i razum poima, on kao takav neće biti potvrđen niti mu se može vjerovati. Lažnost njegovih tvrdnji može biti dokazana uzevši u obzir uvjet bezgrješnosti kod poslanika, posebno ako takav poziva nečemu što je suprotstavljeno razumu i čovjekovoj prirodi, ili ako u njegovim riječima postoji protivrječje.

S druge strane, moguće je da dobra prošlost pojedinca bude povod da ljudi koji nemaju zlih namjera budu sigurni da govori istinu, posebno ako i razum potvrdi ispravnost sadržaja njegovog poziva. Također, moguće je nečije poslanstvo dokazati nagovještajem i predstavljanjem od strane prethodnog poslanika, tako da za ljude koji traže istinu ne ostane mjesta sumnji.

Međutim, ako ljudi ne budu posjedovali sigurna mjerila te ako im od drugih poslanika nije stigla nikakva vijest ili potvrda, sasvim je prirodno da imaju potrebu za nekim drugim sredstvom kako bi mogli potvrditi poslanstvo.

Uzvišeni Bog na osnovu svoje neizmjerne mudrosti otvara ovaj put i daje poslanicima nadnaravna djela (mudžize) koja su pokazatelji istinitosti njihovog poziva. Zato ih je nazvao znakovima (*ajetima*).[1]

Dakle, može se zaključiti da se istinitost poziva pravog poslanika može dokazati na tri načina:

1. Putem sigurnih mjerila, kakva su istinitost i ispravnost, zatim neodstupanja od Pravog puta i pravednosti u životu. Međutim, ovo važi za poslanike koji su dugo vremena živjeli među ljudima, pri čemu se

[1] Riječ *ājāt*, tj. ajeti ima i druga značenja, između ostalog i znakovi Božijeg znanja, moći i mudrosti u pojavama koje postoje u svijetu, bilo da su oni obični ili neobični.

podrazumijeva da je njihova narav poznata ljudima. Ali ako se poslanstvo dogodi u ranoj mladosti i prije negoli ljudi prepoznaju poslanikovu čvrstu narav i ličnost, istinitost poziva ne možemo dokazati ovakvim mjerilima.
2. Predstavljanje od strane prethodnog poslanika ili poslanika savremenika. Ovaj način vrijedi za one ljude koji su već prihvatili drugog poslanika i do kojih su stigle njegove najave i potvrde, a svakako ne vrijedi za prvog poslanika.
3. Putem pokazivanja nadnaravnog djela koje može imati širok i opći uticaj i djelotvornost.

Definiranje mudžize

Mudžiza je nadnaravno djelo koje Božijom voljom vrši čovjek koji tvrdi da je poslanik i pokazatelj je istinitosti njegove tvrdnje.

Kao što primjećujete, definicija u sebi sadrži tri odrednice:

a) postoje nadnaravne pojave koje se ne dešavaju posredstvom običnih i uobičajenih činilaca;
b) neka od tih nadnaravnih djela poslanici vrše s posebnom dozvolom Uzvišenog Allaha;
c) takvo nadnaravno djelo može biti znakom istinitosti tvrdnje o poslanstvu, a u tom slučaju označava se terminom *mudžiza*.

Sada ćemo objasniti ove tri odrednice.

Nadnaravne pojave

Pojave koje nastaju na Ovom svijetu pretežno nastaju putem uzroka koji se mogu spoznati posredstvom različitih eksperimenata. Takve su gotovo sve fizikalne, hemijske, biološke i psihičke pojave. Međutim, u manjem broju slučajeva pojave se dešavaju na drugi način i ne mogu se svi uzroci i činioci spoznati putem empirijskih ogleda. Postoje svjedoci koji pokazuju da je za pojavu takvih stvari uticajan određeni broj drugačijih činilaca, poput zapanjujućih djela koja čine jogini, a stručnjaci različitih znanstvenih disciplina svjedoče da se takva djela ne dešavaju na temelju zakona empirijskih znanosti. Takve pojave nazivamo nadnaravnim.

Božanske nadnaravnosti

Nadnaravne pojave moguće je podijeliti u dvije opće skupine. Jednu čine pojave koje nemaju obične, poznate uzroke, ali ipak ti neuobičajeni uzroci manje ili više mogu da budu na raspolaganju ljudima i mogu se steći putem posebnih programa i vježbi, poput djela koja obavljaju jogini. Drugu skupinu čine nadnaravna djela čije dešavanje je u vezi sa posebnom Božijom dozvolom. Vlast nad takvim mogućnostima ne daje se u ruke ljudi koji nemaju vezu sa Bogom, pa otuda ova vrsta djela ima dvije osobenosti. Prvo, ne može se ni naučiti ni podučiti. Drugo, ne potpada pod uticaj jače sile i ne može biti nadjačana drugim činiocima. Ovakve nadnaravnosti pripadaju isključivo skupini odabranih Božijih robova i nikada ne dospijevaju u ruke zalutalih i zabludjelih. Međutim, nisu strogo ograničene na poslanike, već nekada i ostali Bogu bliski robovi, evlije, mogu dobiti takve moći, ali ih teološkom terminologijom ne možemo nazvati mudžizom, nego obično djela ovakve prirode koja obavljaju ljudi koji nisu poslanici nazivamo *kerametima*, kao što, uostalom, znanja koja nisu iz skupine prirodnih i uobičajenih znanja ne ograničavamo samo na Objavu koja se spušta i vjerovjesništvo koje se daje poslanicima, pa kada ovakva znanja budu data ljudima koji nisu poslanici, nazivamo ih *ilhām* i *tahdīs*, tj. nadahnuće i posebna vrsta duhovnog razgovora sa bićima kao što su meleci.

Tragom ovog objašnjenja postalo je jasno na koji način razaznati i napraviti razliku između nadnaravnosti koja je Božanske i one nebožanske naravi. Drugim riječima, ukoliko se obavljanje nekog takvog djela može naučiti i poučiti, ili ga pak neki drugi činilac može spriječiti ili zaustaviti i izbrisati njegove uticaje, u tom slučaju nije riječ o Božanskim mudžizama. Na isti način predanost lošim djelima, uvjerenju i moralu može biti drugi pokazatelj da ne postoji veza između čovjeka i Boga te da je tada riječ o šejtanskom ili nefsanskom djelu.

Ovdje je pogodno mjesto da ukažemo na jednu važnu činjenicu, a to je da Uzvišenog Allaha možemo smatrati vršiocem Božanskih nadnaravnih djela (pored uloge vršioca koju ima u vezi sa svim stvorenjima, između ostalog i u vezi sa običnim pojavama) usljed toga što je njihovo ozbiljenje uvjetovano posebnom Božijom dozvolom.[2] Između ova dva odnosa nema nikakvog sukoba niti oprečnosti zbog toga što je djelatništvo Božije na vrhu vertikalnog poretka u kojem se nalazi i djelatništvo ljudi.

---

[2] Pogledati sljedeće ajete: *Er-Ra'd*, 37; *Gafir* (*Mumin*), 78.

Osobenosti poslaničkih mudžiza

Treća napomena u vezi sa poslaničkom mudžizom jeste to da je ona znak istinitosti tvrdnje o poslanstvu. Zato se nadnaravno djelo posebnom teološkom terminologijom naziva mudžiza, jer ono, pored toga što se dešava uz posebnu dozvolu Božiju, također se događa kao dokaz da je dotični poslanik zbilja poslanik. Ako malo proširimo opseg ovog pojma, on može obuhvatati i nadnaravnosti koje se događaju kao dokaz istinitosti imameta. Tako termin keramet postaje svojstven isključivo ostalim vrstama Božanskih nadnaravnih djela koja čine Božije evlije, nasuprot nadnaravnostima koje se vežu za nefsanske i šejtanske moći, poput sihra, čarolije i djela koja čine jogini. Takva se djela mogu i poučavati i učiti, kao što mogu biti i nadjačana većom snagom. Obično se može prepoznati da to nisu djela Božanske naravi time što njihovi vršioci imaju iskvareno uvjerenje i moral.

Pojedinost na koju moramo obratiti pažnju jeste činjenica da ono što poslanička mudžiza izravno dokazuje jeste istinitost tvrdnje da je riječ o poslanicima, ali ispravnost sadržaja poslanice i neophodnost pokoravanja naređenjima koja oni dostavljaju dokazuje se posredno. Drugim riječima, poslanstvo se potvrđuje racionalnim dokazom, a legitimnost sadržine njihovog poslanstva potvrđuje se dogmatskim argumentima.[3]

PITANJA

1. Na koje načine možemo spoznati prave Poslanike? Kakva je razlika među tim načinima?
2. Šta su znakovi lažljivosti lažnih poslanika?
3. Definirajte nadnaravno djelo!
4. Koja djela su nadnaravna?
5. Kakva je razlika između Božanskog nadnaravnog djela i nadnaravnog djela koji nije Božansko?
6. Na koji način možemo spoznati Božanska nadnaravna djela?
7. Šta je odlika vjerovjesničkih nadnaravnih djela među Božanskim nadnaravnim djelima?
8. Pojasnite termine nadnaravno djelo (mudžize) i keramet!
9. Nadnaravno djelo (mudžiza) je djelo Boga ili Poslanika?
10. Da li je mudžiza dokaz istinitosti tvrdnje o poslanstvu ili je ona dokaz ispravnosti sadržaja poruke koju poslanik donosi?

[3] Pogledati poglavlja: *Spoznaja Boga* i *Razmatranje pitanja o vjerovjesništvu*.

28.
Rješavanje nekoliko prigovora

Kada je riječ o mudžizi, upućuje se određeni broj prigovora, a mi ćemo ih sada navesti i razjasniti.

Prvi prigovor

Svaka materijalna pojava ima poseban uzrok, koji se putem znanstvenih opita može prepoznati, pa ukoliko je uzrok neke pojave nepoznat zbog nedostatnosti instrumenata kojima se vrši opit, to se ne može smatrati argumentom nepostojanja uobičajenog uzroka za tu istu pojavu. Prema tome, nadnaravne pojave možemo prihvatiti samo kao pojave koje nastaju posredstvom nespoznatih uzroka i činilaca. Najviše što možemo priznati jeste da upućenost u njihove uzroke u vrijeme u kojem još ti uzroci nisu bili spoznati smatramo nečim što liči na nadnaravnost. Međutim, poricanje toga da se uzroci nadnaravnih djela mogu spoznati putem znanstvenih eksperimenata znači poništavanje načela uzročnosti i kao takvo je neprihvatljivo.

Odgovor je da načelo uzročnosti ne traži više od toga da se dokaže da za svako ovisno biće postoji uzrok. Međutim, to da svaki uzrok mora neophodno biti spoznat znanstvenim eksperimentima ni u kojem slučaju nije nešto što načelo uzročnosti zahtijeva. Za takvo šta ne može se naći ni argument, usljed toga što je domet znanstvenih eksperimenata ograničen na okvir prirodnih pojava i kao takvi oni posredstvom eksperimentalnih instrumenata nikada ne mogu dokazati postojanje ili nepostojanje metafizičkih pojava niti dokazati da one nisu izvor uticaja.

Što se tiče stava da se mudžize definiraju kao obaviještenost o nespoznatim uzrocima, to također nije ispravno, jer ukoliko je ta obaviještenost došla uobičajenim načinom, ne razlikuje se od ostalih uobičajenih pojava i ni u kojem slučaju ne može se smatrati nadnaravnom. Ukoliko je spomenuta obaviještenost nastala na neuobičajen način, bit će nadnaravna, i u slučaju da se dogodila posebnom dozvolom Božijom i kao argument istinitosti poslanstva, računat će se kao jedna vrsta nadnaravnosti (znanstvena nadnaravnost), poput obaviještenosti hazreti Isaa, a.s., o tome čime

se određeni ljudi hrane i šta gomilaju u svojim kućama, što je bila jedna od njegovih mudžiza.[1] Međutim, mudžiza se ne može ograničiti na ovaj segment, a da se poreknu drugi njeni segmenti. Na kraju, ostaje da se zapitamo kakva je razlika između ove pojave i ostalih nadnaravnih pojava u vezi s načelom uzročnosti.

Drugi prigovor

Božiji zakon je tako ustanovljen da se svaka pojava dešava na poseban način. U skladu s časnim ajetima, Božiji se zakoni odnosno sunneti ne mijenjaju.[2] Zahvaljujući tome, nadnaravna dešavanja koja se tiču promjene i mijenjanja Božijeg zakona zanijekana su ovim i ovakvim ajetima.

Ovaj prigovor sličan je prethodnom, s tom razlikom da se u prethodnom koristio racionalni dokaz, dok se ovdje poslužilo kur'anskim ajetima. Odgovor: Ograničavanje uzroka pojava na uobičajene uzroke i predstavljanje tog ograničavanja nepromjenljivim Božijim zakonom neutemeljena je tvrdnja i slična je tome da neko počne tvrditi kako je ograničenost toplote na vatru jedan od nepromjenljivih Božijih zakona. Pred ovakvom tvrdnjom može se kazati da brojni uzroci različitih vrsta za različite vrste posljedica te dolazak neuobičajenih uzroka na mjesto uobičajenih uzroka jeste stvar koja je u svijetu uvijek postojala, te je otuda treba računati jednim od Božijih zakona, a ograničavanje uzroka isključivo na obične uzroke treba smatrati izmjenom tih zakona, što se u kur'anskim ajetima poriče.

U svakom slučaju, tumačenje ajeta koji govore o nijekanju promjena i izmjena u Božijim zakonima na način da to znači da su obični uzroci nezamjenljivi i smatranje nezamjenljivosti tih običnih uzroka jednim od tih nepromjenljivih zakona jeste neosnovan i neargumentiran komentar. Štaviše, veliki broj ajeta koji govore o dešavanju mudžiza predstavljaju čvrst argument za neispravnost ovakvih tumačenja. Ispravno tumačenje navedenih ajeta treba potražiti u tefsirskim knjigama, a ovdje samo površno objašnjavamo kako ti ajeti ukazuju na poricanje odvajanja posljedice od uzroka, a ni u kojem slučaju ne poriču brojnost uzroka ni dolazak neuobičajenog uzroka na mjesto uobičajenog. Možda bi se moglo kazati da je sigurna poruka ovih ajeta to da neuobičajeni uzroci i činioci imaju svoje učinke.

---

[1] Pogledati: *Ali 'Imran*, 49.

[2] Pogledati sljedeće ajete: *El-Isra'*, 77; *El-Ahzab*, 62; *Fatir*, 43; *El-Feth*, 23.

Treći prigovor

U Kur'anu nalazimo da su ljudi više puta tražili od Poslanika islama da im pokaže neku mudžizu, ali se on suzdržao od odgovora na te zahtjeve. Ukoliko je pokazivanje mudžiza put potvrđivanja poslanstva, zašto se Poslanik nije koristio tim putem?

U odgovoru kažemo da su ti zahtjevi da se učini mudžiza uslijedili nakon što je argument upotpunjen i zadovoljen te nakon što je njegovo poslanstvo dokazano putem sve tri metode (kriteriji istinitosti, nagovještaj prethodnog poslanika i pokazivanje mudžize). Nakon toga, zahtjevi ljudi bili su utemeljeni na tvrdoglavosti i inadu ili na nekim drugim povodima, a svakako nisu bili vođeni namjerom da otkriju istinu, te Božija mudrost nije iziskivala odgovor na takvu vrstu zahtjeva.[3]

Cilj pokazivanja mudžize kao izuzetka u ustrojstvu koje vlada Objektivnim svijetom, koje se ponekad dešavalo kao odgovor jer su to ljudi tražili – poput hazreti Salihove kamile – a nekada po sebi – poput mudžiza hazreti Isaa, a.s. – bio je predstavljanje poslanika i upotpunjavanje dokaza protiv ljudi. Dakle, namjera nije prinuditi na prihvatanje poslaničkog poziva te na predavanje i prisilno pokoravanje pred njima. Isto tako, namjera nije bila ni osigurati način za zabavu ili pak za kršenje sistema uobičajenih uzročno-posljedičnih veza. Ovakav cilj ne iziskuje da se potvrdno odgovori na svaki zahtjev, štaviše, udovoljavanje nekim zahtjevima bilo bi suprotno mudrosti i postizanju željenog cilja, poput zahtjeva da se učine neke stvari koje bi predstavljale zatvaranje puta slobodnog izbora, i na taj bi način ljudi bili pod pritiskom kada je riječ o prihvatanju poslaničkog poziva, ili zahtjeva koji su odraz inada, tvrdoglavosti ili nekih drugih pobuda, što svakako ne predstavlja traženje istine. Usljed toga, s jedne bi strane pokazivanje mudžize predstavljalo umanjivanje njenog značaja i ljudi bi prisustvovali takvim događajima iz zabave ili bi se okupljali oko poslanika da bi ostvarili neke svoje interese. S druge strane, bio bi zatvoren put ispita i slobodnog izbora, a ljudi bi bili prisiljeni i slijedili bi poslanike pod uticajem činilaca pritiska. Obje ove mogućnosti suprotne su mudrosti i svrsi pokazivanja mudžiza. Na drugim mjestima i u drugim prilikama, u slučajevima kada je mudrost Božija iziskivala da se odgovori na zahtjeve ljudi, to bi se i dešavalo, kao što je naš Poslanik pokazao veliki broj mudžiza, od kojih je znatan dio prenesen putem predaja. Na čelu svih njegovih mudžiza nalazi se vječna mudžiza, časni Kur'an.

---

[3] Pogledati sljedeće ajete: *El-En'am*, 35; *Ta-Ha*, 124; *Es-Saffat*, 14; *El-Kamer*, 2; *Eš-Šu'ara'*, 3, 4, 197; *El-Isra'*, 59; *Er-Rum*, 58.

Četvrti prigovor

Kada se uzme u obzir da je mudžiza uvjetovana posebnom Božijom dozvolom, ona kao takva može biti pokazatelj postojanja posebne veze između Boga i donosioca te mudžize iz jednostavnog razloga jer je ta posebna dozvola data upravo njemu. Drugim riječima, Svoj posao je predao u poslanikovu ruku i omogućio da se on dogodi kroz njegovu volju. Međutim, racionalna neophodnost ove vrste povezanosti ne nameće mogućnost da postoji neka druga veza između Boga i donosioca mudžize, kao što je slanje i prijem Objave. Dakle, mudžiza se ne može prihvatiti kao racionalni dokaz ispravnosti tvrdnje da je njen donosilac poslanik, već se ta tvrdnja najviše može prihvatiti kao argument koji ima snagu vjerovatnoće i koji je dijalektički dokaz.

Odgovor je da nadnaravno djelo – bez obzira što je od Boga – samo po sebi ne ukazuje na postojanje veze s Objavom, te s tog aspekta keramete Božijih evlija ne možemo uzeti kao dokaz da su oni poslanici. Međutim, mi govorimo o nekome ko tvrdi da je poslanik i pokazuje mudžizu kao znak istinitosti svoje tvrdnje. Ukoliko bi neko lažno tvrdio da je poslanik, na taj način bi počinio najveći i najgori grijeh koji će uzrokovati najgore smutnje na Ovom svijetu i na Budućem svijetu[4] – te on kao takav nikada ne bi imao podobnost za takvu vrstu odnosa sa Uzvišenim Bogom. Božija mudrost ne bi zahtijevala davanje moći činjenja mudžize takvom čovjeku, jer bi to bio povod zavođenja ljudi.[5]

Možemo zaključiti da razum sasvim jasno poima da čovjek podesan za posebnu vrstu veze s Bogom i podesan da mu se daruje moć pokazivanja mudžize jeste onaj koji nije izdao svoga Gospodara i koji nije pripremio povode zavođenja i vječne nesreće ljudi.

Dakle, donošenje mudžize je siguran racionalni dokaz ispravnosti tvrdnje o poslanstvu.

PITANJA

1. Šta je poruka načela uzročnosti? Šta iziskuje uzročnost?
2. Zašto se prihvatanje načela uzročnosti ne kosi sa prihvatanjem nadnaravnog djela?
3. Zašto tumačenje nadnaravnog djela kao obaviještenosti o nepoznatim uzrocima nije ispravno?

---

[4] Pogledati: *El-En'am*, 21, 93, 144; *El-A'raf*, 37; *Junus*, 17; *Hud*, 18; *El-Kehf*, 15; *El-'Ankebut*, 68; *Eš-Šura*, 24.

[5] Pogledati: *El-Hakka*, ajeti 44–46.

4. Da li se prihvatanje nadnaravnog djela kosi sa nepromjenljivošću Božijih zakona (sunnet)? Zašto?
5. Da li su vjerovjesnici prvo činili nadnaravna djela ili su ih činili na zahtjev ljudi?
6. Zašto vjerovjesnici nisu potvrdno odgovorili na svaki zahtjev za donošenje nadnaravnog djela?
7. Pojasnite kako nadnaravno djelo nije samo jedan dokaz koji ima snagu vjerovatnoće i dijalektički dokaz, nego je racionalni dokaz koji govori o istinitosti tvrdnje o vjerovjesništvu!

29.
Odlike poslanika

Brojnost poslanika

Dosada smo otvorili tri temeljne teme u vezi sa poslanstvom i stigli do zaključka da, uzevši u obzir nedostatnost ljudskog znanja da stigne do svih spoznaja koje imaju ključnu ulogu u ovosvjetskoj i onosvjetskoj sreći, Božija mudrost zahtijeva da odabere poslanika ili poslanike, te da ih pouči potrebnim zbiljama, koje će oni očuvane i neizmijenjene prenijeti ljudima. S druge strane, poslanik ih treba drugima predstavljati na takav način da se nad njima upotpuni dokaz, a najopćenitiji način za takvo šta jeste pokazivanje mudžiza.

Ovo smo dokazali racionalnim argumentima. Ipak, spomenuti argumenti ne ukazuju na neophodnost brojnosti poslanika, nebeskih knjiga i šerijata, pa ukoliko bismo pretpostavili da su uvjeti života takvi da je samo jedan poslanik u mogućnosti objasniti potrebe svih ljudi do kraja svijeta, tako da svaki pojedinac i svaka skupina kroz povijest budu sposobni prepoznati svoje obaveze pomoću njegovih poruka, takvo šta ne bi bilo suprotno onome što iziskuju ti argumenti.

Međutim, znamo da je, kao prvo, život svakog pojedinca, pa tako i poslanika, ograničen te da mudrost stvaranja ne nalaže da prvi poslanik ostane živ do kraja svijeta i da sve ljude on lično uputi.

Drugo, uvjeti, stanja i prilike ljudskih života u različitim mjestima i vremenima nisu jednaki. Ta razlika i promjena uvjeta, a posebno postepeno usložnjavanje društvenih odnosa, mogu biti uticajni kada su u pitanju kvalitet i kvantitet društvenih zakona i propisa. Određene prilike zahtijevaju određivanje novih zakona te ukoliko bi ove zakone pojašnjavao poslanik koji je došao hiljadama godina ranije, to bi bilo uzaludno i nesuvislo, kao što bi njihova primjena i očuvanje u posebnim prilikama bili veoma teško izvodivi.

Treće, u većini prethodnih vremena mogućnosti promicanja i širenja poslaničkog poziva nisu bile takve da bi jedan poslanik mogao svoj poziv proširiti cijelim svijetom.

Četvrto, poruke jednog poslanika kod naroda koji je primao te poruke prolaskom vremena i pod uticajem različitih činilaca doživljavale bi izmjene[1] i pogrešna tumačenja, tako da bi nakon izvjesnog vremena bile pretvarane u iskrivljenu religiju, kao što je monoteistička religija Isaa sina Merjeminog nakon izvjesnog vremena preobličena u religiju trojstva.

Uzevši u obzir ove činjenice, postaje jasna mudrost brojnosti poslanika i različitosti nebeskih vjerozakona u nekim obredoslovnim propisima ili društvenim zakonima.[2] Svi oni, pored toga što su jednaki u načelima vjerovanja i osnovama etike, isto tako su usklađeni i u načelima pojedinačnih i društvenih propisa.[3] Naprimjer, namaz je postojao u svim nebeskim religijama, bez obzira što su način obavljanja ili kibla bili različiti u različitim ummetima. Također, zekat i udjeljivanje postoje u svim vjerozakonima, iako su količina i prilike bili različiti od vjerozakona do vjerozakona.

U svakom slučaju, neophodno je da svaki čovjek vjeruje u sve poslanike i da među njima ne pravi razliku u pogledu potvrđivanja njihovog poslanstva, zatim prihvatanja svih poruka i pouka koje su im objavljene, kao i da ne izdvaja nikog među njima.[4] Smatranje lažnim bilo kojeg od njih ravno je poricanju svih poslanika. Također, poricanje samo jednog Božijeg propisa jednako je poricanju svih propisa Božijih.[5] Svakako, praktična obaveza svakog naroda u svakom vremenu je da slijedi praktične naredbe poslanika tog naroda (ummeta) u tom vremenu.

Ovdje bismo u napomeni istakli činjenicu da iako čovjekov razum može, uzevši u obzir spomenute tačke, shvatiti mudrost brojnosti poslanika, nebeskih knjiga i šerijata, on ne može otkriti preciznu formulu za broj poslanika i nebeskih šerijata, da bi mogao suditi na kojem bi mjestu ili u koje vrijeme bilo potrebno da dođe drugi poslanik ili da bude spušten novi šerijat. Svakako, može se shvatiti činjenica da kada uvjeti ljudskog života budu takvi da poslanički poziv može stići do svih ljudi svijeta, a njegove poruke mogu očuvane i neizmijenjene biti prenesene budućim pokoljenjima, te da promjena društvenih uvjeta ne zahtijeva nove, temeljne šerijatske propise ili promjene postojećih propisa, u tom slučaju neće postojati neophodnost slanja drugog poslanika.

---

[1] Da biste dobili uvid u primjere ovih unošenja izmjena pogledajte knjigu *El-Hudā ilā dīni-l-Mustafā* allame Šejha Muhammeda Dževada Belagija Nedžefija.

[2] Pogledati sljedeće ajete: *El-Ma'ide*, 48; *El-Hadždž*, 68.

[3] Pogledati sljedeće ajete: *El-Bekare*, 131–137, 285; *Ali 'Imran*, 19–20.

[4] Pogledati sljedeće ajete: *Eš-Šura*, 13; *En-Nisa'*, 136, 152; *Ali 'Imran*, 84–85.

[5] Pogledati sljedeće ajete: *En-Nisa'*, 15; *El-Bekare*, 85.

Broj poslanika

Kao što je već naglašeno, čovjekov razum nema načina da odredi broj poslanika i nebeskih knjiga. Dokazivanje ove vrste pitanja moguće je jedino putem dokaza iz svetih tekstova. U časnome Kur'anu, iako je rečeno da je Uzvišeni svakom narodu (ummetu) poslao poslanika,[6] ipak nije preciziran ni broj naroda ni broj poslanika. Spomenuta su samo imena dvadeset i nekoliko poslanika, a u vezi s manjim brojem spomenuti su događaji, ali bez spominjanja imena samih poslanika.[7] Međutim, u nekoliko predaja prenesenih od Ehli-bejta[8] kaže se da je Uzvišeni poslao 124.000 poslanika i da je lanac poslanstva počeo sa ocem čovječanstva, tj. hazreti Ademom, a.s., i okončao sa Muhammedom ibn Abdullahom, s.a.v.a.

Božiji vjesnici, pored naziva *nebijj* (vjerovjesnik), koji je pokazatelj posebnog Božijeg postavljenja, imaju i druge atribute, kao što su *nezīr*, *munzir*, *bešīr*, *mubeššir*,[9] također se ubrajaju u *sālihīn* i *muhlesīn* robove, a jedan broj njih ima i položaj poslanstva (*risālet*). U nekim predajama broj poslanika (*resūla*) preciziran je na 313.[10]

Upravo ovim povodom obratit ćemo pažnju na pojmove vjerovjesništvo i poslanstvo (*nubuvvet* i *risālet*) te objasniti razliku između vjerovjesnika i poslanika (*nebijja* i *resūla*).

Vjerovjesništvo i poslanstvo

Riječ *resūl* ima značenje "donosilac poruke", a riječ *nebijj*, ako je nastala iz korijena *nebe'e* ima značenje "posjednik važne vijesti", a ako je pak iz korijena *nebeve*, u tom slučaju znači "onaj koji ima uzvišen i odabran položaj". Neki su pretpostavili da riječ nebijj ima općenitije značenje od resūla, s objašnjenjem da je nebijj onaj kome je stigla Objava od strane Boga, bilo da je dužan dostaviti je drugima ili da to nije to dužan, dok resūl označava onu osobu koja je imala dužnost dostavljanja Objave.

Međutim, ova tvrdnja nije ispravna zbog toga što u nekim kur'anskim ajetima atribut nebijj dolazi nakon atributa resūl.[11] Ipak, na osnovu navedenog

---

[6] Pogledati sljedeće ajete: *Fatir*, 24; *En-Nahl*, 36.
[7] Pogledati: *El-Bekare*, 246 i 256.
[8] Pogledati: *Risaleje e'tekadat* od Saduka, kao i *Biharu-l-envar*, sv. 11, str. 28, 30, 32 i 42.
[9] Pogledati: *El-Bekare*, 213; *En-Nisa'*, 165.
[10] Pogledati: *Biharu-l-envar*, sv. 11, str. 32.
[11] Pogledati: *Merjem*, 51 i 54.

objašnjenja, prvo bi trebalo spomenuti atribut koji je općenitiji, tj. nebijj, pa tek zatim resūl. Pored toga, nemamo argumenta da je samo resūlima pripadala dužnost dostavljanja Objave.

U nekim predajama kaže se da položaj nubuvveta iziskuje da nebijj u snu vidi meleka Objave, a da mu u budnom stanju samo čuje glas, dok je posjednik položaja risāleta mogao vidjeti meleka Objave i u budnom stanju.[12]

Međutim, ovu razliku ne možemo temeljiti na pojmovnom značenju ove riječi, a u svakom slučaju ono što se može prihvatiti jeste to da je nebijj sa stanovišta primjera (ne sa stanovišta pojma) općenitiji od resūla. To znači da su svi poslanici imali položaj vjerovjesništva (nubuvveta), a položaj poslanstva (risāleta) pripadao je samo jednoj skupini, a u skladu sa već spomenutom predajom, njihov broj iznosi 313. Prirodno je da im je položaj veći od položaja ostalih nebijja, isto kao što i sami poslanici (resūli) u pogledu položaja i vrline nisu bili jednaki,[13] naime, neki od njih bili su počastvovani i položajem imameta.[14]

Poslanici *ulu-l-'azm*

U časnom Kur'anu jedna skupina Božijih poslanika predstavljena je imenom *ulu-l-'azm*,[15] ali nisu označene njihove odlike. Na osnovu onoga što je do nas stiglo u predajama od Ehli-bejta, poslanika ulu-l-'azm ima pet, i to sljedećim redoslijedom: Nuh, Ibrahim, Musa, Isa i Muhammed, a.s.[16] Njihova osobenost, pored istaknute strpljivosti i postojanosti, na šta je ukazano i u Kur'anu, jeste to da je svaki od njih imao posebnu Knjigu i šerijat, a poslanici koji su im bili savremenici ili bi dolazili nakon njih slijedili bi njihov šerijat, sve dok sljedeći od ulu-l-'azma ne bi došao kao poslanik donoseći sa sobom novu Knjigu i šerijat.

Tragom ovih objašnjenja, postaje jasno da je moguće da u isto vrijeme budu dva poslanika, kao što je hazreti Lut bio savremenik hazreti Ibrahima, ili kao što je hazreti Harun sa hazreti Musaom postao poslanik, te kao što je hazreti Jahja živio za vrijeme hazreti Isaa.

---

[12] *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 176.
[13] Pogledati: *El-Bekare,* 253; *El-Isra*, 55.
[14] Pogledati sljedeće ajete: *El-Bekare*, 124; *El-Enbija'*, 73; *Es-Sedžde*, 24.
[15] Pogledati: *El-Ahkaf*, 35.
[16] Pogledati: *Biharu-l-envar*, sv. 11, str. 33; *Me'alimu-n-nubuvveh*, str. 113.

Nekoliko napomena

Na kraju ovog poglavlja ukazat ćemo na nekoliko činjenica vezanih za poslanstvo:

a) Božiji poslanici su potvrđivali jedan drugog i ukazivali su na dolazak sljedećeg poslanika.[17] U skladu s tim, ukoliko bi neko tvrdio da je poslanik, a poricao bi poslanstvo prethodnog ili savremenog poslanika, on bi kao takav bio lažac.
b) Božiji poslanici nisu tražili od naroda nagradu ili plaću za obavljanje svojih poslaničkih dužnosti,[18] jedino je poslanik islama, Muhammed, s.a.v.a., svome ummetu kao nagradu za poslanstvo preporučio ljubav prema Ehli-bejtu,[19] kako bi to bila potvrda njihovoga slijeđenja, a ustvari korist od toga pripada samom ummetu.[20]
c) Neki od Božijih poslanika imali su i druge od Boga date položaje, poput sudstva i vlasti. Mogu se kao primjer spomenuti hazreti Davud i Sulejman, a.s. Iz 64. ajeta sure *Nisa'*, gdje se čini obaveznim pokoravanje svakom resūlu, može se zaključiti da su svi resūli imali takav položaj.
d) Džini, kao jedna vrsta stvorenja koja imaju slobodnu volju, odgovornost i obaveze, a koje u običnim uvjetima ljudi ne mogu vidjeti, znaju za poziv nekih poslanika, tako da su oni od njih koji su bili dobri i pobožni prihvatali vjeru. Među njima postoje sljedbenici hazreti Musaa i sljedbenici hazreti Muhammeda,[21] kao što neki od njih slijede Iblisa i izražavaju nevjerovanje u poslanike.[22]

PITANJA

1. Navedite mudrosti brojnosti vjerovjesnika, a.s.!
2. Kakva je dužnost svih ljudi prema pozivima i naređenjima vjerovjesnika, a.s.?
3. U kojem slučaju slanje novog poslanika neće biti neophodno?
4. Pojasnite pitanje broja vjerovjesnika i poslanika, a.s.!

---

[17] Pogledati: *Ali 'Imran*, 81.
[18] Pogledati: *El-En'am*, 90; *Ja-Sin*, 21; *Et-Tur*, 40; *El-Kalem*, 46; *Junus*, 72; *Hud*, 29–51; *El-Furkan*, 57; *Eš-Šu'ara'*, 109, 127, 145, 164, 180; *Jusuf*, 104.
[19] Pogledati: *Eš-Šura*, 23.
[20] Pogledati: *Sebe'*, 47.
[21] Pogledati: *El-Ahkaf*, 29–32.
[22] Pogledati: *El-Džinn*, 1–14.

5. Kakva je razlika između vjerovjesnika i poslanika? Kakav odnos međusobno imaju u pogledu pojma i objektivnih primjera?
6. Kakve su prednosti imali poslanici jedni u odnosu na druge kada su u pitanju od Boga im dati položaji?
7. Ko su ulu-l-'azm poslanici, a.s.? Koje su njihove odlike?
8. Da li je moguće da u jednom vremenu postoji više poslanika? Ako je takvo šta moguće, kakve primjere za to možete navesti?
9. Možete li navesti neke druge odlike Božijih vjerovjesnika?
10. Kakvo je bilo ponašanje džina u pogledu vjerovanja i nevjerovanja vjerovjesnicima?

30.
Ljudi i poslanici

Uvod

Kada časni Kur'an govori o poslanicima, opisujući njihove blistave i blagoslovljene živote, uklanjajući na taj način hrđu namjernih i nenamjernih izmjena sa svijetlih stranica njihove povijesti, on pridaje veliku pažnju ponašanju drugih ljudi prema poslanicima. S jedne strane, objašnjava odnos ljudi prema poslanicima, tumačeći razloge njihovog suprotstavljanja, a s druge, ukazuje na metode upućivanja, odgajanja i borbe protiv činilaca nevjerstva, idolopoklonstva i zalutalosti. Također, spominje Božije zakone upravljanja društvom, posebno sa stanovišta međusobnih odnosa ljudi i poslanika, i tu se mogu pronaći veoma poučne i pojašnjavajuće činjenice.

Iako ove teme nisu neposredno vezane za pitanja osnova vjerovanja i teologije, one ipak – sa stanovišta odlike da rasvjetljavaju pitanja o vjerovjesništvu i zbog otklanjanja mnogih nejasnoća na ovom polju, a također i zbog značaja koji imaju u obrazovanju i izgradnji ljudi, kao i u uzimanju pouka iz važnih povijesnih događaja – imaju izuzetan značaj. Zato ćemo u ovom poglavlju ukazati na najvažnije od njih.

Odgovor ljudi poslanicima

Kada bi poslanici ustajali i pozivali narod da obožava Jednog Boga,[1] da se pokorava Njegovim naredbama, da se kloni kipova i lažnih božanstava, da se čuva šejtana i taguta, da napusti nasilje, smutnju, griješenje i loša djela, obično bi naišli na odbijanje i suprotstavljanje ljudi,[2] a posebno na suprotstavljanje uticajnih i bogatih ljudi u društvu, koji su bili opijeni uživanjem i naslađivanjem ovosvjetskim užicima[3] i zaneseni svojim imetkom, moći ili znanjem.[4] Takvi bi stupali u

---

[1] Pogledati ajete: *En-Nahl*, 36; *El-Enbija'*, 25; *Fussilet*, 14; *El-Ahkaf*, 21.
[2] Pogledati: *Ibrahim*, 9; *El-Mu'minun*, 44.
[3] Pogledati: *Sebe'*, 34.
[4] Pogledati: *Gafir*, 83; *El-Kasas*, 78; *Ez-Zumer*, 49.

nemilosrdnu borbu protiv poslanika, povlačeći za sobom veliki broj različitih vrsta ljudi, sprječavajući ih na taj način da slijede put istine.[5] Postepeno je manja skupina ljudi, koju bi pretežno činili nemoćni slojevi društva, postajala vjernicima.[6] Bila je rijetkost da društvo bude utemeljeno na ispravnom vjerovanju, na tekovinama pravde i pokoravanja naredbama Boga i poslanika, kao što se dogodilo npr. za vrijeme Sulejmana, a.s., iako su dijelovi poslaničke pouke postepeno nalazili mjesta u kulturi društva, prelazeći iz jednog društva u drugo, bivajući posuđivani i preuzimani u novim sredinama. Dešavalo se da te pouke budu predstavljene kao nove ideje vođa nevjernika, kao što se u većini pravnih sistema širom svijeta posuđivalo iz nebeskih šerijata, a što je bez spominjanja pravog izvora predstavljano kao nečije vlastito mišljenje.

Razlozi suprotstavljanja poslanicima

Suprotstavljanje poslanicima, pored toga što je vođeno općim poticajima poput naklonosti prema neobuzdanom načinu života i povođenju za strastima,[7] imalo je i drugih činilaca i povoda. Između ostalog, bili su to samoživost, oholost, nadmenost i samodopadljivost, što je više dolazilo do izražaja među aristokracijom, elitom i bogatašima.[8] Bili su tu zatim slijepi fanatizam i privrženost tradiciji prethodnika i pogrešnim vrijednostima, što se javljalo u različitim društvima.[9]

Također, čuvanje ekonomskih potencijala i društvenih položaja predstavljalo je jake poticaje za bogataše, vlastodršce i učenjake.[10] S druge strane, neobrazovanost i neobaviještenost mase omogućavali su da budu prevareni od strane predvodnika nevjerstva i da slijede svoje velikane i većinu u društvu, što je uzrokovalo da se zadovolje zabludama i ličnim pretpostavkama i da se na taj način odupru prihvatanju religije, kojoj je pristupao izuzetno mali broj ljudi, i to su obično bili ljudi koji nisu imali neki uvaženi društveni položaj i ugled i koji su bili odbačeni od strane velikana i većine. Svakako, ne treba zaboraviti pritisak koji su vršili moćnici vladajućeg sloja.[11]

---

5 Pogledati: *El-Ahzab*, 68; *Sebe'*, 31–33.
6 Pogledati: *Hud*, 40 i 27–31.
7 Pogledati: *El-Ma'ide*, 70.
8 Pogledati: *Gafir*, 56; *El-A'raf*, 76.
9 Pogledati: *El-Bekare*, 170; *El-Ma'ide*, 104; *El-A'raf*, 28; *Junus*, 78; *El-Enbija'*, 53; *Eš-Šu'ara'*, 74; *Lukman* 21; *Ez-Zuhruf*, 22–23.
10 Pogledati: *Hud*, 84–86; *El-Kasas*, 76–79; *Et-Tevbe*, 34.
11 Pogledati: *Ibrahim*, 21; *Fatir*, 47; *Hud*, 27; *Eš-Šu'ara'*, 111.

Načini postupanja sa poslanicima

S ciljem sprječavanja bilo kakvog napretka, protivnici poslanika su se koristili različitim metodama u borbi protiv njih.

a) Ponižavanje i ismijavanje. Prvo bi se jedna skupina potrudila da ponižavanjem i ismijavanjem, optužbama i omalovažavanjem sruše autoritet donosioca Božije poruke, kako im mase ne bi pridavale značaj.[12]
b) Potvaranje i optuživanje za niskost. Nakon ponižavanja posezali bi za lažima i potvorama, optužujući poslanike za različite nepodobnosti. Između ostalog, nazivali bi ih maloumnicima i luđacima.[13] Kada bi poslanici pokazivali mudžize, optuživali bi ih da su mađioničari.[14] Isto tako, Božije poruke su nazivali bajkama i mitovima.[15]
c) Raspravljanje i odvođenje u zabludu. Kada bi Božiji poslanici govorili mudro i argumentirano, ili metodom raspravljanja na najljepši način, ili kada bi savjetovali i upozoravali ljude na loše posljedice poricanja, mnogoboštva i obijesti, i kada bi dobrim ljudima i vjernicima nagovještavali korisne i dobre plodove pobožnosti, ukazujući im na ovosvjetsku i onosvjetsku sreću, u takvim prilikama predvodnici poricatelja odvraćali bi narod i sprječavali ga da sluša, a zatim bi nudili odgovore lošom i suludom logikom, trudeći se da kitnjastim govorom prevare ljude[16] i da ih na taj način odvrate od slijeđenja poslanika, oslanjajući se na tradiciju i argumentirajući običajima svojih predaka.[17] Iznosili bi svoj imetak i bogatstvo i hvalili se njima, a siromaštvo i materijalnu nemoć sljedbenika poslanika uzimali bi kao argument neispravnosti njihovog vjerovanja i ponašanja.[18] Koristili bi se izgovorima i opravdanjima kao što su sljedeći: Zašto Bog Svoje poslanike ne bira među melecima, zašto sa poslanikom ne pošalje i po jednog meleka, zašto

---

[12] Pogledati: *El-Hidžr*, 11; *Ja-Sin*, 30; *Ez-Zuhruf*, 7; *El-Mutaffifin*, 29–32.
[13] Pogledati: *El-A'raf*, 66; *El-Bekare*, 13; *El-Mu'minun*, 25.
[14] Pogledati: *Ez-Zarijat*, 39, 52–53; *El-Enbija'*, 3; *El-Kamer*, 2.
[15] Pogledati: *El-En'am*, 25; *El-Enfal*, 31; *En-Nahl*, 24; *El-Mu'minun*, 83; *El-Furkan*, 5; *En-Neml*, 68; *El-Ahkaf*, 17; *El-Kalem*, 15; *El-Mutaffifin*, 13.
[16] Pogledati: *Nuh*, 7; *Fussilet*, 26; *El-En'am*, 112, 121; *Gafir*, 5, 35; *El-A'raf*, 70–71; *El-Kehf*, 56.
[17] Pogledati: *El-Bekare*, 170; *El-Ma'ide*, 104; *El-A'raf*, 28; *El-Enbija'*, 53; *Junus*, 78; *Lukman*, 21.
[18] Pogledati: *Junus*, 88; *Sebe'*, 35; *El-Kalem*, 14; *Merjem*, 77; *El-Muddessir*, 12; *El-Muzzemmil*, 11; *El-Ahkaf*, 11.

ga nije učinio bogatim i moćnim?[19] Nekada bi njihova tvrdoglavost stizala do takve granice da su govorili: Povjerovat ćemo samo ukoliko se i nama objavi ili ukoliko vidimo Boga i s Njim neposredno budemo razgovarali![20]

d) Prijetnja i potkupljivanje. Sljedeća metoda za koju se u Kur'anu prenosi da je provođena u velikom broju naroda jesu prijetnje Božijem poslaniku i njegovim sljedbenicima različitim vrstama mučenja, izgnanstvom iz grada i domovine, kamenovanjem ili čak ubistvom.[21] S druge strane, nevjernici su se koristili i podmićivanjem te su trošenjem ogromnog imetka odvraćali ljude od slijeđenja poslanika.[22]

e) Nasilje i ubistvo. Na kraju, uvidjevši strpljivost, istrajnost, upornost i čvrstinu volje Božijih poslanika[23] te ozbiljnost i pomoć iskrenih sljedbenika, gubeći nadu u korist napora koji su ulagali, odlučivali su se na prijetnje i pristupali nasilju, pa su veliki broj Božijih poslanika ubili,[24] lišivši na taj način društvo najveće blagodati i dara Božijeg, najistaknutijih preporodilaca i društvenih predvodnika.

Neki Božiji zakoni upravljanja društvima

Bez obzira na činjenicu da je osnovni cilj slanja poslanika dovođenje ljudi do potrebne spoznaje s ciljem sticanja ovosvjetske i onosvjetske sreće te da se nedostatnost razuma i iskustva nadoknadi putem Objave i da se nad ljudima upotpuni dokaz,[25] ipak Uzvišeni Bog zbog neizmjerne milosti prilikom slanja poslanika Svojim mudrim određenjem priprema poseban psihološki teren za prihvatanje njihovog poziva, kako bi to bila pomoć u usavršavajućem kretanju ljudi. Pošto je osjećaj samodostatnosti[26] jedan od glavnih činilaca poricanja i okretanja od Boga i poslanika, kao i nehat prema obilju raznovrsnih potreba u svim aspektima života, Mudri Stvoritelj priprema posebne uvjete da bi ljudi postali svjesni svoje ovisnosti te se na taj način otrgli od nemara, oholosti i egoizma. Stoga, pripremao bi im teškoće i nedaće

---

[19] Pogledati: *El-En'am*, 7–9; *El-Isra'*, 90–95; *El-Furkan*, 4–8.
[20] Pogledati: *El-Bekare*, 118; *El-En'am*, 124; *En-Nisa'*, 153.
[21] Pogledati: *Ibrahim*, 13; *Hud*, 91; *Merjem*, 46; *Ja-Sin*, 18; *Gafir*, 26.
[22] Pogledati: *El-Enfal*, 36.
[23] Pogledati: *Ibrahim*, 12.
[24] Pogledati: *El-Bekare*, 61, 87, 91; *Ali 'Imran*, 21, 112, 181; *El-Ma'ide*, 70; *En-Nisa'*, 155.
[25] Pogledati: *En-Nisa'*, 65; *Ta-Ha*, 134.
[26] Sura *El-'Alek*, 6.

kako bi, htjeli – ne htjeli, shvatili da su ovisni, nemoćni i da treba da se okrenu prema Allahu.[27]

Međutim, ni to nije imalo opći učinak, tako da je većina ljudi, posebno dobrostojeći pojedinci, koji su dugotrajnim činjenjem zla drugim ljudima uspjeli sebi osigurati sredstva za lagodan život, a čija su srca okorjela i tvrda poput kamena, kako to Kur'an kaže,[28] i dalje ostajala u dubokom snu nemara, nastavljajući neispravnim putem, jer opomene, prijetnje i savjeti poslanika kod njih nisu postizali nikakav učinak. Kada bi Bog otklanjao neprilike i nesreće, i kada bi ponovo obasipao Svojim blagodatima ljude, govorili bi: Ovakvi prevrati i promjene u životu te nesreće nakon kojih slijedi sreća neophodan su dio života i takvo šta se događalo i našim precima.[29] Ponovo bi nastavljali s nasiljem, gomilanjem imetka i jačanjem snaga, previđajući činjenicu da je upravo povećanje imetka jedna od Božijih zamki ovosvjetske i onosvjetske nesreće.[30]

U svakom slučaju, kada bi sljedbenici poslanika brojno stizali do granice da mogu osnovati samostalnu zajednicu, odbraniti se i boriti protiv Božijih neprijatelja, bio bi im naređivan džihad (borba na Božijem putu).[31] Preko njih nevjernike bi stizala Božija kazna.[32] U suprotnom, vjernici bi, slijedeći poslanike, napuštali nevjernike, nakon čega bi ona društva za koja nije bilo izgleda da će se povratiti stizala Božija kazna. Ovo je nepromjenljivi Božiji zakon kada je riječ o upravljanju društvima.[33]

PITANJA

1. Kakva je bila reakcija ljudi na poziv poslanika?
2. Pojasnite uzroke i motive protivljenja ljudi poslanicima!
3. Kakvim su se metodama služili protivnici poslanika?
4. Navedite Božanske zakone u pogledu slanja poslanika i reakcije ljudi na njih?

---

[27] Pogledati: *El-En'am*, 42; *El-A'raf*, 94.
[28] Pogledati: *El-En'am*, 43; *El-Mu'minun*, 76.
[29] *El-A'raf*, 95, 183.
[30] Pogledati: *El-A'raf*, 182–183; *Ali 'Imran*, 178; *Et-Tevbe*, 55, 85; *El-Mu'minun*, 54–56.
[31] *Ali 'Imran*, 146.
[32] *Ali 'Imran*, 146.
[33] Pogledati: *El-'Ankebut*, 41, te veliki broj drugih ajeta: *Fatir*, 43; *Gafir*, 85; *El-Isra'*, 77.

31.
Poslanik islama

Uvod

Desetine hiljada vjerovjesnika u različitim povijesnim trenucima i različitim geografskim tačkama dolazile su među ljude, igrajući izvanrednu ulogu u njihovom odgoju i uputi, ostavljajući na taj način blistave tragove u društvu. Svaki od njih je na temelju ispravnih uvjerenja i uzvišenih vrijednosti odgojio skupinu ljudi, ostvarivši na taj način posredan uticaj i na druge ljude. Neki su uspjeli izgraditi monoteističko i pravedno društvo na čijem čelu su stajali.

Među njima, hazreti Nuh, Ibrahim, Musa i Isa, a.s, donose od Boga Knjige koje sadrže propise i odredbe za pojedinačne i društvene potrebe i moralne obaveze te zakone koji su bili u skladu sa uvjetima vremena, dajući ih kao takve ljudima. Međutim, te su knjige ili prolaskom vremena u potpunosti nestale ili su pak bile predmet sadržajnih i formalnih promjena, te su kao posljedica toga nebeske religije i vjerozakoni postajali izmijenjeni. Musaov Tevrat je doživio brojne izmjene, a nije ništa ostalo od Isaovog Indžila, već je sakupljena zbirka bilješki ljudi koji se smatraju njegovim sljedbenicima, što se naziva Svetim pismom.

Svaki objektivan čovjek koji pregleda Tevrat i Indžil ustanovit će da to nisu knjige koje su objavljene Musau i Isau, a.s. Što se Tevrata tiče, Bog se opisuje u ljudskom obliku te se navodi da nije obaviješten o velikom broju stvari[1] i mnogo puta se kaje nakon što nešto učini,[2] hrve se sa jednim od Svojih robova (hazreti Jakubom), kojeg ne može savladati, da bi ga na kraju molio da Ga pusti, kako Ga ljudi ne bi vidjeli u takvom stanju.[3] Osim toga, poslanicima se pripisuju ružna djela, između ostalog preljuba (hazreti Davudu),[4] konzumiranje opojnih pića, incest (hazreti Lutu).[5] Pored svega

---

[1] Pogledati: Stari zavjet, Knjiga postanka, gl. 3:8–12, gl. 32:28.
[2] Pogledati: Stari zavjet, Knjiga postanka, gl. 6:6
[3] Pogledati: Stari zavjet, Knjiga postanka, gl. 32:24–32.
[4] Stari zavjet, Druga knjiga Samuelova, gl. 11.
[5] Stari zavjet, Knjiga postanka, gl. 19:38–38.

toga, opisuju i smrt hazreti Musaa, a.s., tj. donosioca Tevrata, objašnjavajući na koji način i gdje je umro.[6]

Zar ovo nije dovoljno da bismo shvatili da ta knjiga nije od hazreti Musaa, a.s.?!

Što se tiče Indžila, kao prvo, ne postoji knjiga koja je objavljena hazreti Isau, a.s., niti kršćani tvrde da je Indžil koji danas postoji knjiga koju je Bog objavio hazreti Isau, a.s. Današnji Indžil sadrži izvještaje koji pripadaju nekolicini Isaovih sljedbenika.

Pored toga što se govori o dozvoli upotrebe vina, stvaranje vina od vode se spominje kao Isaova mudžiza.[7]

Jednom riječju, objave koje su spuštene ovim poslanicima izmijenjene su tako da ne mogu imati ulogu u upućivanju ljudi.

Što se pak tiče razloga zašto i na koji način je došlo do ovih izmjena i iskrivljenja, to je duga priča i o tome ovdje ne možemo raspravljati.

U šestom stoljeću, dok je cijeli svijet bio obavijen tamom neznanja i nasilja, i dok su plamičci Božije upute na svim stranama bili utrnuti, Uzvišeni šalje posljednjeg i najboljeg Poslanika usred najtamnijeg i najzalutalijeg društva, kako bi za sva vremena zapalio baklju upute i ponudio je ljudima. On ljudima donosi vječnu Božiju knjigu, zaštićenu od promjene i poništavanja, koja će čovječanstvo naučiti istinskom nauku i nebeskim mudrostima, propisima i zakonima Božijim, te ljude voditi ka ovosvjetskoj i onosvjetskoj sreći.[8]

Hazreti Ali, a.s., u dijelu govora u kojem opisuje stanje svijeta, na sljedeći način govori o pojavljivanju Poslanika islama: "Uzvišeni Bog je Poslanika, s.a.v.a., poslao u trenutku kada je prolazilo dugo razdoblje od prethodnog poslanika. Ljudi su bili utonuli u duboki san. Plamen smutnje i nemira zapaljen je diljem svijeta. Zanimanja su bila upropaštena. Plamen rata je razbuktan, a tama neznanja i grijeha natkriljena. Lukavost i prepredenost očita. Lišće ljudskog života požutjelo. Nada se bješe izgubila. Vode porinule. Plamenje upute hladno i ugaslo. Bajraci zablude i zalutalosti uzdignuti. Niskost i nesreće nasrnuli na narod, pokazavši svoje ružno lice. Smutnja i čemer života sa sobom su donosili nemir i strah. Ljudi koje su strah, nesigurnost i strepnja ophrvale nisu imali skloništa, osim sablje žedne krvi."[9]

Od vremena pojave Poslanika islama najvažnija tema nakon spoznaje Boga za svakog istinoljubivog čovjeka jeste istraživanje njegova

---

[6] Stari zavjet, Peta knjiga Mojsijeva, gl. 34.

[7] Evanđelje po Ivanu, gl. 2.

[8] Pogledati: *El-Džumu'a*, 2–3.

[9] *Nehdžu-l-belaga*, govor 197.

poslanstva i poslanice, te istinitosti svete religije islama. Dokazivanjem ovog pitanja – koje je isprepleteno s dokazivanjem istinitosti Kur'ana, vjerodostojnosti Kur'ana kao jedine Nebeske knjige koja se nalazi u rukama ljudi, i njegove sačuvanosti od promjene i iskrivljenja – doći ćemo do spoznaje zajamčenog puta kojim dokazujemo druga ispravna uvjerenja i pojašnjavamo poredak vrijednosti te praktične dužnosti svih ljudi do kraja svijeta, a dobit ćemo i ključ za rješavanje ostalih pitanja koja se tiču svjetonazora i ideologije.

Dokazivanje poslanstva Poslanika islama

U jednom od prethodnih poglavlja ukazali smo da se poslanstvo poslanika može dokazati na jedan od tri načina. Jedan je upoznavanje s njegovom prirodom i korištenje mjerila kojima se može vjerovati, zatim putem najave od strane prethodnih i potvrđivanja potonjih poslanika, i na kraju, putem pokazivanja mudžize.

U vezi s Poslanikom islama sve tri metode su prisutne i mogu se iskoristiti. S jedne strane, stanovnici Mekke bili su neposredni svjedoci njegovog četrdesetgodišnjeg ponositog i primjernog života u kojem nije postojala ni najmanja tamna mrlja. Do te mjere su ga poznavali kao istinoljubivog, poštenog i ispravnog da su mu nadjenuli ime Emin, tj. Povjerljivi. Sasvim prirodno, kada je takav čovjek posrijedi, nema mjesta mogućnosti da su njegove tvrdnje lažne.

S druge strane, prethodni poslanici nagovijestili su njegov dolazak.[10] Jedna skupina sljedbenika Knjige bila je u iščekivanju njegovog dolaska. Imali su jasne i nedvojbene znakove kakav će on biti,[11] čak su Arapima mnogobošcima govorili da će poslanik biti čovjek koji je potomak hazreti Ismaila (čiji su potomci činili jedno arapsko pleme) i koji će kada dođe potvrditi prethodne poslanike i monoteističke religije.[12] Neki jevrejski i kršćanski učenjaci, oslanjajući se na spomenuta najavljivanja, prihvatili su njegov poziv,[13] bez obzira što određen broj drugih, zbog različitih namjera i ciljeva te šejtanskih i nefsanskih prohtjeva, nije htio prihvatiti islam.

---

[10] *Es-Saff*, 6.
[11] Pogledati: *El-A'raf*, 157; *El-Bekare*, 146; *El-En'am*, 20.
[12] Pogledati: *El-Bekare*, 89.
[13] Pogledati: *El-Ma'ide*, 83; *El-Ahkaf*, 10.

Kur'an časni ukazujući na ovu metodu kaže:

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ

Zar ovima nije dokaz to što za njega znaju učeni ljudi sinova Israilovih.[14]

Poznavanje Poslanika islama od strane učenjaka Benu Israila, a što se temeljilo na najavama prethodnih poslanika, pored toga što predstavlja očit dokaz ispravnosti i istinitosti njegovog poslanstva za sve sljedbenike knjige, također je bio i zadovoljavajući kriterij istinitosti poslanstva onih poslanika koji su ga najavili kao i istinitosti njegovog poslanstva za sve druge ljude, s obzirom da su istinitost ovih najava te podudaranje nagoviještenih znakova sa njegovom ličnošću mogle vidjeti oči posmatrača i ljudi su svojim razumom mogli doći do konkretnog zaključka.

Zanimljivo je da je i u Tevratu i u Indžilu, i pored svih izmjena koje su pretrpjeli, i uz sav napor da se ovakvi nagovještaji izbrišu, ipak još uvijek moguće naići na činjenice koje su dovoljan dokaz svima onima koji tragaju za istinom, kao što je, najzad, veliki broj jevrejskih i kršćanskih učenjaka upravo putem tih činjenica bio upućen da prihvati vjeru islam.

Također, Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.a., imao je veliki broj mudžiza koje su zabilježene u povijesnim i hadiskim knjigama, od kojih je veliki broj toliko prenošen da su postigle stepen tevatura.[15]

Međutim, posebna pažnja Božija, kada je riječ o predstavljanju posljednjeg Poslanika i vječne religije koju on donosi, zahtijevala je da mu – pored mudžiza koje su bile zadovoljavajući argument za prisutne ljude, i koje su prenošenjem morale zadovoljiti ljude koji nisu prisutni – podari i vječnu mudžizu, koja će zauvijek biti argument svim ljudima svijeta. To je časni Kur'an. Stoga ćemo sljedeće poglavlje posvetiti objašnjavanju nadnaravnosti ove uzvišene Knjige.

PITANJA

1. Pojasnite stanje knjiga prijašnjih poslanika, a.s.!
2. Navedite neke od znakova koji govore o iskrivljenosti Tevrata!
3. Dokažite da postojeća Biblija nije vjerodostojna!
4. Pojasnite važnost poslanstva Poslanika islama!
5. Pojasnite načine dokazivanja poslanstva časnog Poslanika islama!

---

[14] *Eš-Šu'ara'*, 197.

[15] *Mutevatir* je predaja koju u svakom naraštaju prenosi tako velik broj prenosilaca da nije utemeljeno pretpostaviti da su se dogovorili oko zaobilaženja istine. (Op. prev.)

32.
Nadnaravnost Kur'ana

Kur'an je nadnaravan

Kur'an časni jedina je nebeska knjiga koja sasvim otvoreno i odlučno daje do znanja da niko nema moć donijeti knjigu kakav je on, pa čak ni ukoliko bi svi ljudi i džini u saradnji pokušali uraditi takvo šta, ne bi to mogli izvesti.[1] Ne samo da ne bi mogli donijeti cijelu knjigu poput Kur'ana već ne bi mogli donijeti ni koliko deset sura,[2] štaviše, ne bi mogli donijeti ni jednu suru dužine samo jednog retka.[3]

Kur'an naglašeno izaziva sve da učine takvo šta, a njihovu nemoć u vezi s tim smatra dokazom Božanskog porijekla ove knjige i poslanstva Poslanika.[4]

Dakle, nema mjesta sumnji u to da časna Knjiga tvrdi da je nadnaravna, a njen donosilac je kao vječnu mudžizu uručuje svim ljudima svijeta, zauvijek i kao neopoziv argument svoga poslanstva. I sada, nakon četrnaest stoljeća, ovaj Božiji poziv svako jutro i svaku večer putem medija, i prijatelja i neprijatelja, biva dostavljan stanovnicima svijeta, upotpunjujući na taj način svoj dokaz nad njima.

Znamo da je Poslanik islama, od prvog dana kada je obznanio svoj poziv, bio suočen sa najljućim neprijateljima koji se nisu libili ničeg u svojoj borbi protiv Božije vjere. Nakon što su izgubili nadu da će prijetnje i podmićivanje uroditi željenim plodom, odlučili su se da uklone Poslanika. Njihov plan nije uspio zahvaljujući Božijoj pomoći, tako što je Poslanik noću, krijući se, napustio Mekku i uputio se prema Medini. Nakon toga, ostatak svoga časnog života morao je provesti u brojnim borbama protiv mnogobožaca i njihovih saveznika Jevreja. Od trenutka njegove smrti do danas licemjeri i neprijatelji uvijek su nastojali utrnuti ovo Božije svjetlo, ne birajući sredstva u tu svrhu. Da je, kojim slučajem, bilo moguće donijeti knjigu poput Kur'ana, takvu priliku nikada ne bi propustili.

---

[1] Pogledati: *El-Isra'*, 88.
[2] Pogledati: *Hud*, 13.
[3] Pogledati: *Junus*, 38.
[4] Pogledati: *El-Bekare*, 23–24.

Danas, također, kada sve veće svjetske sile islam smatraju najvećim neprijateljem svojih podjarmljivačkih vlasti, one su odlučno pristupile borbi protiv njega, upregnuvši sve potencijale i moći, kako materijalne tako i znanstvene i političke i propagandne. Da su mogli, sigurno bi se potrudili pribaviti makar jedan redak sličan kur'anskoj suri koju bi ponudili ljudima na uvid putem medija, jer je takav poduhvat jedna od najjeftinijih i najučinkovitijih metoda za borbu protiv islama i sprječavanje njegovog širenja.

Zahvaljujući navedenom, svaki razuman čovjek koji traži istinu, kada uzme u obzir ove činjenice, bit će siguran da je časni Kur'an knjiga kojoj nema slične, koju nije moguće oponašati, i niko, ni skupina ni pojedinac, nikakvim podučavanjem i vježbama ne mogu biti osposobljeni da načine knjigu sličnu njemu. Drugim riječima, Kur'an ima sve vidove nadnaravnosti: mudžiza je, Božanska i neponovljiva, data ljudima kao argument ispravnosti poslanstva. Otuda, najbolji je argument i nesumnjivi dokaz istinitosti Poslanikovog poziva i istinitosti svete vjere islama. Jedna od najvećih Božijih blagodati datih ljudima jeste upravo to da se objavi časna Knjiga koja će biti vječna mudžiza, i da sama sa sobom nosi argument svoje ispravnosti. Argument za koji – da bi bio shvaćen – nije potrebno da se izučava i stiče stručnost, već je za svakog čovjeka shvatljiv i prihvatljiv.

Aspekti kur'anske mudžize

Nakon što smo u osnovnim crtama objasnili da je Kur'an Božiji govor i da je nadnaravan, sada ćemo objasniti neke aspekte njegove nadnaravnosti.

A – Rječitost i čistota izraza

Prvi aspekt kur'anske mudžize jeste rječitost i čistota izraza. Uzvišeni je, da bi kazao ono što želi, na svakom mjestu upotrijebio najrječitiji i najljepši izraz, najodmjerenije i najzvučnije strukture, kako bi na najbolji i najshvatljiviji način dostavio sagovornicima željeno značenje. Odabir ovakvih riječi i sklopova, koji su podudarni sa željenim uzvišenim i preciznim značenjima, moguć je onome koji ima dovoljan uvid u sve osobenosti riječi, odlike značenja, u njihove međusobne veze, te može, uzevši u obzir sve aspekte i dimenzije željenog značenja i poštivanjem onoga što stanje trenutka i prostora iziskuje, odabrati najbolju riječ i izraz. Ovakva naučna sveobuhvatnost nije moguća nijednom čovjeku bez Objave i nadahnuća Božijeg.

Ljepota privlačne nebeske melodičnosti Kur'ana očita je svakom čovjeku, a izvanrednost izraza, uticajnost, rječitost i govorništvo očiti su poznavaocima arapskog jezika i umijeća rječitosti i govorništva. Međutim, spoznaju nadnaravnosti njegove rječitosti i govorništva mogu ostvariti stručnjaci različitih tehnika govorništva, koji bi ga usporedili s drugim rječitim govorima te iskušali vlastite mogućnosti u odnosu na njega. Ovo su mogli da učine vrsni arapski pjesnici, usljed toga što je najveća umjetnost Arapa bila govorništvo, koje je u vrijeme objave Kur'ana dostiglo vrhunac. Iz tog se doba navode dijelovi pjesničkih ostvarenja koja nakon kritičkog osvrta bivaju uvrštena u najbolja i najuspješnija umjetnička ostvarenja.

U osnovi, mudrost i posebna pažnja Božija iziskuju da mudžiza svakog poslanika odgovara savremenim znanostima i aktualnim umjetnostima vremena u kojem se poslanik javlja, kako bi se što bolje mogla uvidjeti nadmoć i nedostižnost mudžize kada se usporedi s ljudskim ostvarenjima. Tako je Imam Sadik u odgovoru na Ibn Sukejtovo pitanje: "Zašto je Bog Musau dao mudžizu bijele ruke i štapa aždahe, hazreti Isau mudžizu liječenja bolesnih a Poslaniku islama mudžizu Kur'an časni?", rekao: "Za vrijeme Musaa, a.s., bili su veoma prisutni i omiljeni čarolija i sihr, pa mu zbog toga Uzvišeni daje mudžizu koja je bila slična onome što su ljudi toga vremena činili, da bi im ukazao na nemogućnost da učine ono što poslanik može učiniti. Umijeće veoma prisutno i omiljeno u vrijeme Isaa, a.s., bila je medicina pa mu stoga Uzvišeni daje mudžizu liječenja neizlječivih bolesti, kako bi se vrlo lahko moglo uočiti da je posrijedi mudžiza. Umijeće omiljeno u vrijeme Poslanika islama bili su govorništvo i poezija pa zbog toga Uzvišeni objavljuje Kur'an s najljepšim izrazima, kako bi ukazao na nadmoć njegove mudžize."[5]

Najveći govornici i poznavaoci retorike u vrijeme kada je Kur'an objavljen, poput Velida ibn Mugire Mahzumija, 'Utbe ibn Rebi'a i Tufejla ibn Amra, posvjedočili su da su retorika i stil kur'anskog izraza vrhunski i nedostižni za ljudske mogućnosti.[6] Jedno stoljeće nakon toga ljudi poput Ibn Ebi 'Avdžaija, Ibn Mukaffaa, Ebu Šakira Disanija i Abdul-Melika Basrija odlučili su isprobati svoje mogućnosti u takmičenju sa Kur'anom. Cijelu godinu dana pokušavali su svim svojim snagama, ali nisu mogli ponuditi ni najmanje ostvarenje. Na kraju, svi su priznali vlastitu nemoć i zadivljenost veličinom Božije knjige. Kada je u Mesdžidu-l-haramu bio upriličen skup da pokažu šta su uspjeli u tom vremenu uraditi, Imam Sadik je prošao pored njih proučivši sljedeći kur'anski ajet:

---

[5] *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 24.

[6] *A'lamu-l-vera'*, str. 27; *Sire Ibn Hišam*, sv. 1, str. 293.

قُل لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنسُ وَ الْجِنُّ عَلَى أَن يَأْتُواْ بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

Reci: "Kad bi se svi ljudi i džini udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali."[7]

B – Donosilac Kur'ana nije nikada pisao svojom rukom

Kur'an časni je knjiga koja, iako nije obimna, sadrži različite vrste pouka, znanja, propisa i odredbi kako za pojedinca tako i za društvo. Analiza svakog poglavlja i dijela zahtijeva timove stručnjaka koji dugi niz godina istražuju otkrivajući, tek postepeno, tajne koje se kriju u njemu, stižući tako do sve većih zbilja, mada je otkrivanje svih zbilja koje se tu nalaze moguće samo onim ljudima koji imaju od Boga dato znanje.

Ova raznolika zbirka, koja obuhvata najdublje i najuzvišenije pouke i najveće i najvrjednije moralne upute, najpravednije i najpostojanije pravne i kaznene zakone, najmudrije obredoslovne propise i individualne i društvene odredbe, najkorisnije savjete i pouke, najpoučnije povijesne činjenice, najučinkovitije metode pouke i odgoja, jednostavno rečeno, obuhvata sva načela koja su čovjeku potrebna za postizanje ovosvjetske i onosvjetske sreće i nudi ih na jednostavan i nov način, tako da svi slojevi društva mogu u skladu sa svojim potencijalima da se koriste njenim sadržajem.

Sakupiti sve te pouke i zbilje u jednoj takvoj zbirci iznad je mogućnosti jednog običnog čovjeka. Međutim, ono što stvar čini još čudnijom jeste činjenica da je ova knjiga ponuđena od strane čovjeka koji nije pohađao školu, nije izučavao nauke, nikada nije svojom rukom ništa napisao, koji je odrastao u okruženju daleko od civilizacije i kulture. Još čudnije je to da se u četrdeset godina života, dakle prije negoli je postao Poslanik, od njega nije čulo ništa što bi bilo slično sadržaju Kur'ana. Također, u toku poslanstva, kada bi kazivao Objavu, to bi činio na poseban način, u skladu sa ritmom i rimom, što ju je potpuno odvajalo od ostalog govora. Postojala je očita razlika između ove Knjige i njegovog govora. Kur'an časni, ukazujući na ovu činjenicu, kaže:

وَ مَا كُنتَ تَتْلُو مِن قَبْلِهِ مِن كِتَابٍ وَ لَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ

Ti prije nje nijednu knjigu nisi čitao, a nisi je ni desnom rukom svojom pisao; inače, posumnjali bi oni što laži govore.[8]

---

[7] *El-Isra'*, 88.

[8] *El-'Ankebut*, 48.

Na drugom mjestu kaže:

قُل لَّوْ شَاءَ اللهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَدْرَاكُم بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ

Reci: "Da Allah nije htio, ja vam ga ne bih kazivao, niti bi vas On s njim upoznao. Ta ja sam prije poslanstva dugo među vama boravio, zar ne shvatate?"[9]

Vrlo je vjerovatno da 23. ajet sure *Bekare* također ukazuje na ovaj aspekt nadnaravnosti:

فَأْتُواْ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ

Načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu.

Možemo zaključiti, ako pretpostavimo da bi to bilo moguće, da se sastave stotine timova učenjaka i stručnjaka pa da uz međusobnu saradnju možda i uspiju napisati jednu ovakvu knjigu (iako je to nemoguće i u ovakvom slučaju), ali je posve nemoguće da to učini čovjek koji nije pohađao školu.

U skladu s rečenim, donošenje takve knjige, koju krase spomenuti kvaliteti, od strane čovjeka koji nije pohađao školu pokazatelj je još jednog od brojnih aspekata kur'anske nadnaravnosti.

C – Skladnost i nepostojanje protivrječnosti

Kur'an časni je knjiga koja je objavljivana u dvadesettrogodišnjem razdoblju poslanstva, vremenu koje odlikuju nemiri i prevrati, uspjesi i teškoće, gorki i ugodni događaji, ali sva ta čudna raznolikost i brojne promjene nisu ostavile traga na sklad tema i metoda koje odišu nadnaravnošću. Upravo spomenuti sklad forme i sadržaja još je jedan aspekt nadnaravnosti Kur'ana, pored dva već spomenuta, a o čemu se govori u sljedećem ajetu:

أَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَ لَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا

A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli protivrječnosti mnoge.[10]

Objašnjenje: Svaki čovjek doživljava najmanje dvije vrste promjena. Jedna je ta da postepeno dolazi do novih saznanja i vještina, što ostavlja traga na njegov govor. Sasvim je prirodno da u vremenskom razdoblju od dvadeset godina postoje velike razlike i protivrječnosti između njegovih riječi i stavova.

---

[9] *Junus*, 16.
[10] *En-Nisa'*, 82.

Drugo, različiti životni događaji i okolnosti dovode do različitih psiholoških stanja i osjećanja, poput straha i nade, tuge i sreće, uznemirenosti i sigurnosti. Različitost ovih stanja ostavlja velik trag na razmišljanje, govor i djelovanje čovjeka. Prirodno je da će kada promjene postanu izrazitije postati izrazitije i razlike u govoru. Ustvari, promjene u govoru popratna su pojava promjene psiholoških stanja, a one pak prate stanja i prilike u prirodi i društvu.

Ukoliko pretpostavimo da je Kur'an djelo čovjekovih ruku, tj. da su to riječi Poslanika islama – čovjeka koji se nalazi pod djelovanjem spomenutih promjena, uzevši u obzir uvjete u kojima je on živio i koji su bili krajnje različiti, u tom bi slučaju Kur'an i sadržajem i formom trebao imati brojne razlike i protivrječnosti, ali u Kur'anu ne nalazimo ništa od toga.

Dakle, zaključujemo da skladnost i nepostojanje protivrječnosti u sadržaju Kur'ana i njegova razina rječitosti, koja je nadnaravna, predstavljaju još jedan pokazatelj da ova Knjiga vodi porijeklo iz izvora postojanog i bezgraničnog znanja Božijeg, da je iznad prirode i ne mijenja se zbog promjena u prirodnim pojavama.

PITANJA

1. Na koji način Kur'an tvrdi da je nadnaravan?
2. Šta je općeniti dokaz nadnaravnosti Kur'ana?
3. Da li se može zamisliti da niko nije htio donijeti knjigu sličnu Kur'anu, ili da je donio, a da mi nismo o tome obaviješteni? Zašto?
4. Objasnite nadnaravnu rječitost Kur'ana!
5. Kakvu vezu sa nadnaravnošću Kur'ana ima to što Poslanik nije nikad pisao ni čitao?
6. Kako nepostojanje neslaganja u Kur'anu može ukazivati na nadnaravnost Kur'ana?

33.
Sačuvanost Kur'ana od iskrivljenja

Uvod

Kao što smo već kazali, dokaz neophodnosti slanja poslanika nameće potrebu da Božije poruke očuvane i netaknute stignu do ljudi, kako bi na taj način oni mogli da se njima koriste u stizanju do ovosvjetske i onosvjetske sreće.

U skladu s tim, neupitna je očuvanost Kur'ana do trenutka prenošenja ljudima, kao što to važi i za svaku nebesku Knjigu. Nakon što se daju ljudima na raspolaganje, manje ili više, one su postajale predmetom ljudskih izmjena i iskrivljivanja, ili bi pak nakon određenog vremena bile u potpunosti zaboravljane, pa danas nemamo nikakvog traga od hazreti Nuhove i Ibrahimove, a.s., knjige, a Musaova i Isaova, a.s., knjiga se ne može naći u izvornom sadržaju. Uzevši ove činjenice u obzir, postavlja se pitanje: Kako da znamo da je ono što danas imamo u svojim rukama i nazivamo Kur'anom upravo ona knjiga koja je objavljena Poslaniku islama, da u njoj nije došlo ni do kakvih izmjena i promjena te da joj nije ništa dodato ili oduzeto?

Svakako, oni koji su makar površno upoznati sa poviješću islama i muslimana, koji znaju za brigu Poslanika i njegovih bezgrješnih nasljednika koju su vodili o zapisivanju Kur'ana, i također znaju koliko su muslimani posvećivali pažnju pamćenju Kur'ana (naprimjer, samo u jednoj bici sedamdeset hafiza postalo je šehidima), te ako znaju da je Kur'an prenesen kao mutevatir tokom četrnaest stoljeća, i znaju za pažnju koja je posvećena broju ajeta, riječi, slova i sličnih pojedinosti vezanih za čuvanje Kur'ana – oni neće prihvatiti mogućnost ni najmanje promjene u Kur'anu.

Međutim, ukoliko odložimo na stranu ova pouzdana povijesna mjerila, očuvanost Kur'ana može se dokazati sintezom dva argumenta, racionalnog i tradicionalnog. Na početku se racionalnim argumentom može ustanoviti da Kur'anu nije ništa dodato. Nakon što se dokaže da je postojeći Kur'an od Boga, oslanjajući se na njegove ajete, može se dokazati da mu ništa nije ni oduzeto.

Usljed toga, obradit ćemo temu sačuvanosti Kur'ana od bilo koje vrste promjene u dva posebna odjeljka.

Kur'anu nije ništa dodato

Činjenica da Kur'anu nije ništa dodato prihvaćena je od strane svih muslimana, štaviše, od strane svih obaviještenih ljudi svijeta. U povijesti se nije desio nijedan slučaj ili događaj koji bi bio povod mogućnosti da mu se nešto doda. Također ne postoji nikakav dokument koji bi išao u prilog takvoj mogućnosti. U isto vrijeme, pretpostavka o mogućem dodavanju nečega Kur'anu može se opovrgnuti racionalnim argumentom na sljedeći način:

Ako pretpostavimo da je Kur'anu dodata jedna cjelina, to znači da je moguće napisati nešto što je poput Kur'ana, a takvo šta nije u skladu s činjenicom da je Kur'an nadnaravan i da čovjek nije u stanju da ga sastavi. Ako se pretpostavi da je Kur'anu dodata samo jedna riječ ili kratki ajet veličine naprimjer kratkog 64. ajeta sure *Rahman* (مُدْهَامَّتَانِ), to bi značilo da je poremećen sklad i da je na taj način Kur'an izišao iz osnovnog oblika nadnaravnosti. U tom slučaju bit će moguće oponašati ga i sastaviti knjigu poput njega. Pošto nadnaravni sklad kuranskih izraza zavisi i od izbora riječi i slova, kada se u to unese promjena, on izlazi iz stanja nadnaravnosti.

Dakle, istim argumentom kojim se dokazuje nadnaravnost Kur'ana, dokazuje se i njegova očuvanost od toga da mu je nešto dodato, kao što se istim tim argumentom poriče mogućnost oduzimanja riječi ili rečenica, što bi uzrokovalo da ajeti prestanu biti nadnaravni. Što se pak tiče tvrdnje da se nije dogodilo ni brisanje jedne cijele sure ili cijele teme, na način da to ne uzrokuje izlazak ostalih ajeta iz stanja nadnaravnosti, to zahtijeva drugi argument.

Od Kur'ana nije ništa oduzeto

Veliki učenjaci, i šiijski i sunijski, naglašavaju da kako god Kur'anu nije ništa dodato – nije mu ništa ni oduzeto. Za takav stav iznose brojne argumente. Nažalost, zbog prenošenja određenog broja izmišljenih predaja u hadiskim knjigama oba pravca i zbog neispravnog razumijevanja vjerodostojnih predaja [1], ima pojedinaca koji daju prostora mogućnosti ili čak tvrde da su neki ajeti izbrisani iz Kur'ana.

---

[1] Poput predaja koje tumače ajete, ili nabrajaju neke primjere na koje se riječi ajeta odnose, ili idu tragom pobijanja neispravnih komentara i iskrivljenih značenja, koja ukazuju na to da su iz Kur'ana izbrisane neke riječi ili izrazi.

Međutim, pored postojanja nesumnjivih povijesnih pokazatelja da je Kur'an sačuvan od bilo kakve promjene – bilo dodavanjem ili umanjivanjem – a i pored toga što je mogućnost brisanja koja bi uzrokovala remećenje nadnaravnog sklada odbačena zahvaljujući argumentima nadnaravnosti, očuvanost Kur'ana od brisanja ajeta ili cijele sure može se zaključiti i iz samog Kur'ana.

Dakle, nakon što se dokaže da je cijeli postojeći Kur'an Božiji govor i da mu ništa nije dodato, u tom slučaju poruke njegovih ajeta postaju najjači dokazi među svetim tekstovima i dogmatskim argumentima.

Između ostalog, kur'anskim ajetima dolazimo do činjenice da Uzvišeni Allah jamči i tvrdi da je Kur'an siguran od bilo koje vrste izmjene, za razliku od ostalih nebeskih Knjiga, čije čuvanje je stavljeno na odgovornost ljudima.[2]

Ove zaključke crpimo iz 9. ajeta sure *Hidžr* u kojem se kaže:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Zaista Mi Kur'an objavismo i zaista Mi njegovi smo čuvari!

Časni ajet čine dvije cjeline. Prva, u kojoj se kaže: *zaista Mi Kur'an objavismo*, gdje se potvrđuje činjenica da je Kur'an objavljen od strane Uzvišenog Boga i da u trenutku objavljivanja nije došlo ni do kakve vrste promjene. U drugom dijelu ajeta, tj.: *i zaista Mi njegovi smo čuvari*, ponovnom upotrebom čestica za naglašavanje i oblika koji ukazuje na neprekidnost jamči se trajna sačuvanost Kur'ana od svake vrste izmjene.

Iako ovaj ajet ukazuje i na to da Kur'anu nije ništa dodato, ipak uzimanje njega za argument opovrgavanja ove vrste izmijenjenosti predstavlja pogrešan krug u dokazu,[3] jer pretpostavka dodavanja nečeg tekstu Kur'ana obuhvata dodavanje i ovog ajeta, tako da nije ispravno pretpostavku o mogućem dodavanju ljudskih riječi Kur'anu odbaciti upravo ovim ajetom.

Takvu pretpostavku odbili smo oslanjajući se na argument nadnaravnosti Kur'ana, a zatim smo se poslužili ovim časnim ajetom da dokažemo da je Kur'an sačuvan od brisanja ajeta ili sure (koji bi bili razlog remećenja nadnaravnog sklada u njemu). Tom metodom očuvanost Kur'ana od izmjene dodavanjem ili brisanjem dokazana je putem složenog objašnjenja sastavljenog od racionalnog argumenta i argumenta iz svetih tekstova.

---

[2] Kao što se u 44. ajetu sure *Ma'ide* u vezi sa jevrejskim i kršćanskim učenjacima kaže: *od kojih je traženo da čuvaju Allahovu knjigu, i oni su nad njom bdjeli*.

[3] Pogrešan krug: logička pogreška u definiciji ili dokazu. (Op. prev.)

Na kraju, potrebno je napomenuti da kada kažemo "sačuvanost Kur'ana od iskrivljavanja ili promjene", ne mislimo na to da je svaka knjiga koja se naziva Kur'an upravo cijeli Kur'an ni da je očuvan od štamparskih grešaka, grešaka u čitanju, ili bilo koje vrste pogrešnog tumačenja ili iskrivljenih značenja, niti na to da su sure poredane redoslijedom objavljivanja. Misli se na činjenicu da je časni Kur'an očuvan na takav način da svaki tragalac za istinom ima priliku da stigne do svih kur'anskih ajeta, onakvih kakvi su i objavljeni.

Na temelju toga, nepotpunost nekih primjeraka, ili postojanje nekih štamparskih grešaka, ili različito čitanje, ili raspored sura i ajeta suprotan redoslijedu objavljivanja, ili postojanje iskrivljenih značenja i tumačenja po ličnom nahođenju nisu u oprečnosti sa očuvanošću Kur'ana i njegovom sačuvanošću od iskrivljivanja, što je tema naše rasprave.

PITANJA

1. Objasnite uvjete rasprave o pitanju *očuvanosti Kur'ana od iskrivljenja*!
2. Kakva historijska svjedočenja postoje o očuvanosti Kur'ana od iskrivljenja?
3. Kako možemo dokazati očuvanost Kur'ana?
4. Dokažite da Kur'anu nije ništa dodato!
5. Kako znamo da od Kur'ana nije ništa oduzeto?
6. Da li ovim argumentom možemo dokazati i to da se Kur'anu nije ništa dodalo? Zašto?
7. Objasnite tvrdnju da se manjkavost i pogreške u nekim primjercima Kur'ana, različitost u učenju, ili razlika između redoslijeda pisanja ajeta i sura Kur'ana sa redoslijedom spuštanje objave, ili neispravna tumačenja i iskrivljenja smislova ne kose sa očuvanošću Kur'ana od iskrivljenosti o kojoj govorimo.

34.
Univerzalnost i vječnost islama

Uvod

Saznali smo da je neophodno vjerovanje u sve Božije poslanike i prihvatanje svih njihovih poruka. Također nam je jasno da poricanje jednog poslanika, ili jednog propisa, ili poruke koju sa sobom donosi znači poricanje Božijeg gospodarenja u propisivanju zakona, što bi bilo slično Iblisovom nevjerstvu.

U skladu s tim, nakon utvrđivanja poslanstva Poslanika islama, neophodno je vjerovanje u njega, u sve ajete koji mu se objavljuju i sve propise i zakone koje je donio od Boga.

Međutim, vjerovanje u sve poslanike i nebeske knjige ne čini obaveznim da se postupa u skladu s njihovim šerijatima. Muslimani vjeruju u sve velike poslanike i sve nebeske knjige, ali ne mogu i ne trebaju postupati u skladu s prethodnim vjerozakonima. Prije smo već ukazali da je dužnost svakog naroda postupanje u skladu sa propisima poslanika upravo tog naroda. Dakle, neophodnost djelovanja u skladu sa islamskim Šerijatom za sve ljude bit će dokazana kada poslanstvo Poslanika islama ne bude isključivo vezano za poseban narod, i također ako nakon njega ne bude došao drugi poslanik koji bi poništio njegov Šerijat. Drugim riječima, kada se dokaže da je islam svjetska i vječna religija.

Zato je potrebno razmotriti pitanje da li je poslanstvo Poslanika islama univerzalno i trajno ili pripada isključivo jednom određenom narodu i ograničenom vremenu.

Očito je da se ovakvo pitanje ne može razmatrati čisto racionalnom metodom, već se moramo koristiti metodom istraživanja nauka koje se bave svetim tekstovima i poviješću, tj. treba se obratiti svetim tekstovima i povijesnim dokumentima koji su priznati i prihvaćeni.

Za čovjeka koji je ustanovio istinitost Kur'ana, poslanstva i bezgrješnost Poslanika islama ne postoji legitimniji ni prihvatljiviji argument od Knjige i sunneta.

Islam je svjetska religija

U neophodnosti islama spada to da on bude svjetska religija i da ne bude ograničen na samo jedan poseban narod ili posebno područje. Čak i oni ljudi koji nisu muslimani znaju da je poziv islama univerzalan i da nije ograničen na poseban geografski prostor.

Pored toga, postoje brojni povijesni dokumenti koji svjedoče da je Poslanik slao pisma i posebne glasnike vođama država: rimskom caru, iranskom kralju, vladarima Egipta, Etiopije, Sirije, kao i poglavarima raznih arapskih plemena. Svima je upućivao poziv da prihvate ovu religiju, da ne odbijaju prihvatanje islama, upozorivši ih na loše posljedice nevjerstva.[1] Da islam nije svjetska religija, ne bi se proveo ovaj opći poziv i ostali bi narodi i ummeti imali izgovor za neprihvatanje ove religije.

Prema tome, ne može se odvojiti vjerovanje u istinitost islama i neophodnost provođenja njegovog Šerijata, te neke ljude smatrati izuzetim od obaveze praktičnog slijeđenja ove Božije religije.

Kur'anski argumenti o univerzalnosti islama

Kao što je ukazano, najbolji argument i najvjerodostojniji dokument za dokazivanje ovakvih pitanja jeste časni Kur'an, čija istinitost je već dokazana u prethodnim poglavljima. Čovjek koji samo jednom površno prođe kroz Kur'an sasvim jasno će zaključiti da je njegov poziv javan i sveopći i da nije vezan isključivo za jedan određeni narod ili jezik.

Između ostalog, u velikom broju ajeta Kur'an se obraća svim ljudima riječima: *O ljudi*,[2] ili: *O sinovi Ademovi*.[3] Svoju uputu šalje svim ljudima, riječima *ljudi*[4] i *svjetovi*.[5] Također, u brojnim ajetima potvrđuje da je Poslanikovo poslanstvo za sve ljude[6] i sve svjetove. U jednom ajetu kaže da se njegov poziv tiče svih onih do kojih stigne vijest o tome.[7] S druge strane,

---

1 Poslanikova pisma zabilježena su u poznatim povijesnim knjigama, a zbirka njegovih pisama posebno je štampana u knjizi pod naslovom *Poslanikova pisma* (*Mekātību-r-resūl*).

2 *El-Bekare*, 21; *En-Nisa'*, 1, 174; *Fatir*, 15.

3 *El-A'raf*, 26–28, 31, 35; *Ja-Sin*, 60.

4 *El-Bekare*, 185, 187; *Ali 'Imran*, 138; *Ibrahim*, 1, 52; *El-Džasije*, 20; *Ez-Zumer*, 41; *En-Nahl*, 44; *El-Kehf*, 54; *El-Hašr*, 21.

5 *El-En'am*, 90; *Jusuf*, 104; *Sad*, 87; *Et-Tekvir*, 27; *El-Kalem*, 52.

6 *En-Nisa'*, 79; *El-Hadždž*, 49; *Sebe'*, 28.

7 *El-En'am*, 19.

sljedbenicima drugih religija obraća se i kori ih riječima *sljedbenici knjige* (*ehlu-l-kitāb*).[8] On potvrđuje da je Poslanik poslan i njima i u osnovi pobjedu islama nad ostalim religijama predstavlja kao cilj objavljivanja Kur'ana Poslaniku.[9]

Uzevši u obzir ove ajete, ne ostaje prostora ni za kakvu sumnju i nedoumicu u vezi sa univerzalnošću kur'anskog poziva i svete religije islama.

Islam je vječan

Na isti način kako spomenuti ajeti korištenjem općenitih izraza (*sinovi Ademovi*, *ljudi*, *svjetovi*) i obraćanjem narodima koji nisu Arapi i koji slijede ostale religije (*o sljedbenici knjige*) dokazuju općenitost i univerzalnost islama, isto tako se upotrebom vremena u neograničenom obliku opovrgava ograničenost i uvjetovanost Kur'ana određenim vremenom. Posebno ne ostaje mjesta nikakvoj sumnji uz izraze u kojim se kaže:

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

Da bi je uzdigao iznad svih vjera.[10]

Također, vječnost se može dokazivati 41. i 42. ajetom sure *Fussilet*, u kojima se kaže:

وَ إِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ۝ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

A on je, zaista, knjiga zaštićena, lažmu je strana, bilo s koje strane, to je Objava od Mudroga i hvale dostojnoga, koji ukazuju na to da Kur'an neće izgubiti svoju istinitost i vjerodostojnost. Također, argumenti da je Poslanik islama posljednji Božiji poslanik odbacuju svaku mogućnost i sumnju u to da će njegov Šerijat biti dokinut dolaskom poslanika nakon njega. Isto tako, postoji veliki broj predaja sljedećeg sadržaja:

حَلاَلُ مُحَمَّدٍ حَلاَلٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَة، وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ إِلَى يَومِ الْقِيامَة.

"Ono što je Muhammed, s.a.v.a., dozvolio dozvoljeno je do Sudnjeg dana, a ono što je on zabranio zabranjeno je do Sudnjeg dana."[11]

---

8 *Ali 'Imran*, 65, 70–71, 98–99, 110; *El-Ma'ide*, 15, 19.

9 *Et-Tevbe*, 33; *El-Feth*, 28; *Es-Saff*, 9.

10 Isto.

11 *Kafi*, sv. 1, str. 57; sv. 2, str. 17; *Biharu-l-envar*, sv. 2, str. 260; sv. 24, str. 288; *Vesa'ilu-š-ši'a*, sv. 18, str. 124.

Pored toga, vječnost islama je, poput univerzalnosti, njegova nužnost i kao takva nema potrebe za argumentom izvan argumenta istinitosti islama.

Rješenje nekoliko prigovora

Neprijatelji islama ne libe se nijednog sredstva ni metode s ciljem sprječavanja širenja ove Božije religije. Vođeni tim nastojanjem, oni šire sumnje i prigovore kojima žele prikazati da je islam ipak samo za Arape i da nema nikakvu poruku za ostale ljude.

Između ostalog, u svom nastojanju poslužili su se ajetima u kojima se Poslanik obavezuje da poziva svoje bližnje, ili stanovnike Mekke sa okolinom,[12] te 69. ajetom sure *Ma'ide*, u kojem se, nakon ukazivanja na jevreje, kršćane i sabejce, mjerilo sreće pronalazi u vjerovanju i činjenju dobrih djela, a uopće se ne spominje prihvatanje islama kao uvjet sreće. Pored toga, u islamskom fikhu sljedbenici knjige nisu poput mnogobožaca, već im se uz plaćanje *džizje* (umjesto humsa i zekata koje daju muslimani) jamči sigurnost unutar granica islamske države i oni mogu provoditi svoje religijske obrede, što je pokazatelj da su oni prihvaćeni kao priznate religije.

U odgovoru treba kazati da ajeti u kojima se spominje bliži rod Poslanikov i stanovnici Mekke i okoline govore o procesu i načinu pozivanja, što počinje od njegove bližnje rodbine, zatim ostalih stanovnika Mekke i okoline, te šireći se na taj način obuhvata cio svijet i sve ljude svijeta. Ovakve ajete ne možemo ubrajati u ajete koji sužavaju opseg ajeta koji poslanstvo Poslanika islama smatraju univerzalnim, jer pored toga što način obraćanja ovih ajeta ne prihvata sužavanje opsega, u ovakvom sužavanju opsega neophodno je "izuzimanje većine", što je za razumne ljude neprihvatljivo i neprimjereno.

Što se tiče navedenog ajeta iz sure *Ma'ide*, on objašnjava da nije dovoljno iskazati pripadnost ovoj ili onoj religiji da bi se stiglo do istinske sreće, već je činilac postizanja sreće istinsko vjerovanje i djelovanje u skladu sa obavezama koje je Uzvišeni propisao Svojim robovima. Na temelju argumenata koji potvrđuju univerzalnost i vječnost islama, obaveza svih ljudi jeste da nakon što islam dođe postupaju u skladu s propisima i zakonima te religije.

Povlastice koje se islamom daju sljedbenicima knjige u odnosu na nevjernike ne znače da su oni oslobođeni prihvatanja islama i provođenja njegovih

[12] *Eš-Šu'ara'*, 214; *El-En'am*, 92; *Eš-Šura*, 7; *Es-Sedžde*, 3; *El-Kasas*, 46; *Ja-Sin*, 5–6.

propisa, već je to ustvari ovosvjetska ljubaznost prema njima, koja je dozvoljena radi određenih dobrobiti, a u skladu sa šiijskim vjerovanjem, ova ljubaznost je privremenog karaktera jer će u vrijeme pojave Imama Mehdija o njima biti iznesen konačan sud i prema njima će se postupati kao i prema drugim nevjernicima, što se može razumjeti iz riječi u ajetu: *da bi je uzdigao iznad svih vjera*.

PITANJA

1. U kojem slučaju će svi ljudi svijeta biti obavezni slijediti islamski Šerijat?
2. Navedite kur'anske dokaze o univerzalnosti i vječnosti islama!
3. Da li postoje drugi dokazi o ovom pitanju?
4. Zar ajeti koji Poslaniku, s.a.v.a., naređuju da uputi svoje bližnje i stanovnike Mekke nisu dokaz da je njegovo poslanstvo ograničeno na njih? Objasnite!
5. Zar 69. ajet sure *Ma'ide* ne dokazuje da nijedan narod nije izuzet kada je riječ o slijeđenju islama?
6. Objasnite da li to što je sljedbenicima knjige dozvoljeno da djeluju po svojim vjerozakonima znači da su oslobođeni slijeđenja islamskog Vjerozakona!

35.
Okončanje vjerovjesništva

Uvod

Uzevši u obzir činjenicu da je islam vječna religija, opovrgava se mogućnost dolaska poslanika koji bi stavio van snage islam. Međutim, ostaje prostor za maštanje da će doći poslanik koji će promicati i propovijedati islam, kao što je u prošlosti veliki broj poslanika imao upravo ovakav zadatak, bilo da je riječ o poslanicima koji su bili savremenici poslanika koji je donio šerijat, poput Luta, a.s., koji je bio savremenik Ibrahima, a.s., i slijedio je njegov Šerijat, ili o poslanicima koji bi dolazili nakon donosioca šerijata, a slijedili su njegov šerijat, kao što je činila većina poslanika Benu Israila. Stoga postoji potreba da pitanje bivanja Poslanika islama, s.a.v.a., posljednjim vjerovjesnikom i poslanikom bude posebno razmotreno i objašnjeno, kako se ne bi ostavilo prostora ovakvim pogrešnim pretpostavkama.

Kur'anski dokaz o okončanju vjerovjesništva

Jedna od neophodnosti u islamu jeste između ostalog i to da lanac poslanstva bude okončan i završen poslanikom Muhammedom, s.a.v.a., te da nakon njega ne dođe nijedan poslanik. Čak i ljudi kojima je islam stran znaju da je ovo jedno od islamskih vjerovanja koja svaki musliman mora prihvatiti te stoga nema potrebe da se ono dokazuje, kao što nema potrebe ni da se dokazuju druge neophodnosti vjere. Također, ova se tema može zaključiti i iz Kur'ana i iz mutevatir predaja.

U Kur'anu se kaže:

مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ

Muhammed nije otac nijednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i pečat vjerovjesnika.[1]

[1] *El-Ahzab*, 40.

Neki islamski učenjaci u vezi sa u ajetu navedenim riječima "pečat vjerovjesništva" iznose dva prigovora. U jednom kažu da se riječ *hātem* koristi i u značenju prstena, tako da postoji mogućnost da se u ovom ajetu misli na to značenje.

U drugom kažu da ako i pretpostavimo da ova riječ ima svoje ustaljeno značenje, u ajetu se govori o pečatu vjerovjesnika (*nebijj*), ali ne i o tome da je završen lanac poslanika (*resūl*).

Odgovor na prvu mogućnost je to da riječ *hātem* ima značenje sredstva završavanja i okončavanja. Prsten je zbog toga i nazvan hātemom, jer se njime pečate pisma i slične stvari.

Odgovor na drugu mogućnost je da svaki poslanik koji ima stepen resūla ima i stepen nubuveta, tako da kada se okonča lanac vjerovjesništva (nubuvveta), okončan je i lanac poslanika (resūla), kako je već ranije ukazano.[2] Iako pojam vjerovjesnik (nebijj) nije općenitiji od pojma poslanik (resūl), ipak je u pogledu objektivnih primjera nebijj općenitiji od resūla.

Dokaz iz predaja o okončanju vjerovjesništva

Činjenica da se Poslanikom islama, s.a.v.a., okončalo vjerovjesništvo jasno i razumljivo je naglašena i podvučena u stotinama predaja, među ostalim i u predaji poznatoj kao hadis o položaju,[3] kojeg i šiije i sunije od Božijeg poslanika prenose na razini tevatura, tako da nema mjesta nikakvoj sumnji o poruci koju on sa sobom nosi. Riječ je o sljedećoj predaji:

Kada je Poslanik pošao iz Medine u Bitku na Tebuku, ostavio je hazreti Alija u Medini da se brine o gradu i potrebama vjernika. Činjenica da je lišen blagodati učešća u ratovanju izaziva tugu kod Alija, tako da su mu iz očiju i suze potekle. Tada mu Poslanik upućuje sljedeće riječi:

أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هارُونَ مِنْ مُوسى إِلّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي.

"Zar nisi zadovoljan da mi budeš kao što je Harun Musau, a.s.?", da bi bez prekida izgovorio i ove riječi: "Osim što nakon mene nema vjerovjesnika." Na taj način isključio je svaku vrstu dvojbe.

---

[2] Pogledati poglavlje: *Odlike poslanika*.

[3] Pogledati: *Biharu-l-envar*, sv. 37, str. 254–289; *Sahihu-l-Buhari*, sv. 3, str. 58; *Sahihu Muslim*, sv. 2, str. 323; *Sunen Ibn Madže*, sv. 1, str. 28; *Mustedrek Hakim*, sv. 3, str. 109; *Musned Ibn Hanbel*, sv. 1, str. 331; sv. 2, str. 369 i 427.

U drugoj predaji od Poslanika se prenosi da je rekao:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَ لَا أُمَّةَ بَعْدَكُم...

"O ljudi, zaista nakon mene nema vjerovjesnika, niti nakon vas ummeta drugog..."[4]

Također, u jednoj predaji se kaže:

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَ لَا سُنَّةَ بَعْدَ سُنَّتِي...

"O ljudi, zaista nema vjerovjesnika nakon mene, niti sunneta nakon moga sunneta..."[5]

Isto tako, u nekoliko govora u *Nehdžu-l-belagi*,[6] u predajama, dovama i zijaretima, koje se prenose od čistih imama, a.s., potvrđuje se ova činjenica.

Tajna okončanja vjerovjesništva

Već smo ukazali na činjenicu da je mudrost brojnosti poslanika i njihovog neprekinutog dolaska u tome što, s jedne strane, u prethodnim vremenima nije bilo moguće da se posredstvom samo jednog poslanika dostavi Božija poruka na svim tačkama svijeta i svim narodima i ummetima. S druge strane, iskrivljavanje i izmjene koje su vremenom nastale pod uticajem neznalačkih i zlonamjernih uplitanja pojedinaca i skupina stvorile su potrebu da se Božanska učenja ispravljaju posredstvom drugog poslanika.

Na temelju toga, onda kada misiju širenja Božije poslanice može ostvariti jedan poslanik uz pomoć prijatelja i nasljednika, kada propisi i zakoni jednog šerijata pružaju odgovor na trenutne i buduće potrebe društva, ako se u tom šerijatu unaprijed daju rješenja za novonastale prilike, te ako postoji neko ko jamči opstanak i sačuvanost od izmjene, u tom slučaju nema potrebe za dolaskom drugog poslanika.

Međutim, čovjekovo obično znanje nema snagu da precizno spozna takve uvjete, već Uzvišeni Allah Svojim bezgraničnim znanjem zna vrijeme

---

4 *Vesa'ilu-š-ši'a*, sv. 1, str. 15; *Hisal*, sv. 1, str. 322; sv. 2, str. 487.

5 Isto, sv. 18, str. 555; *Men la jahduruhu-l-fakih*, sv. 4, str. 163; *Biharu-l-envar*, sv. 22, str. 531; *Kešfu-l-gumme*, sv. 1, str. 21.

6 Pogledati: *Nehdžu-l-belaga*, govor: 1, 69, 83, 78, 129, 168, 193, 230.

kada će se ostvariti ti uvjeti i On je Taj Koji može proglasiti okončanje vjerovjesništva, kao što je to i učinio u posljednjoj nebeskoj knjizi.

Svakako, okončanje vjerovjesništva ne znači da Gospodar prestaje upućivati Svoje robove. Kada god Uzvišeni odredi da je korisno, On Svojim dostojnim robovima daje znanja iz svijeta gajba – bez obzira što to nije vjerovjesnička Objava – upravo kako je to znanje, u skladu sa šiijskim vjerovanjem, dao bezgrješnim imamima.

Odgovor na jedan prigovor

Iz prethodnih objašnjenja postalo je jasno da je tajna okončanja vjerovjesništva u tome što je Poslanik islama mogao preko svojih pomagača i nasljednika dostaviti poslanicu širom svijeta. Nakon toga, potvrđena je i osigurana očuvanost nebeske knjige od bilo kakve vrste iskrivljenja, i na kraju, vjera islam ima moć odgovoriti na potrebe čovječanstva sve do kraja Ovog svijeta.

Međutim, moguće je da se neko u vezi s posljednjom činjenicom pojavi sa sljedećom nedoumicom: Na isti način kako je u prošlosti usložnjavanjem društvenih odnosa stvorena potreba za postavljanjem novih propisa ili za promjenom postojećih, zbog čega je dolazio novi poslanik, isto tako su se i nakon Poslanika islama desile ogromne promjene, društveni odnosi postali su složeniji, pa kako to da takve promjene ne iziskuju novi šerijat?

Odgovor: Upravo kao što smo ukazali, određivanje promjena koje iziskuju izmjenu temeljnih zakona nije u nadležnosti običnih ljudi. Mi svojim znanjem ne obuhvatamo uzroke ni mudrosti propisa i zakona, već preko argumenata o vječnosti islama i toga što je Poslanik islama, s.a.v.a., posljednji vjerovjesnik dolazimo do otkrića da neće biti potrebe za promjenom temeljnih zakona islama.

Svakako, ne niječemo nastanak određenog broja novih društvenih pojava koje iziskuju propisivanje novih odredbi, ali u islamskom Šerijatu za donošenje takvih pojedinačnih propisa unaprijed su utvrđena pravila na osnovu kojih stručni autoriteti mogu donositi potrebne zakone, koji će preći u fazu izvršenja. Opširna pojašnjenja u vezi s ovom temom treba potražiti u islamskom pravu u poglavlju o ovlastima islamske vlasti (bezgrješni Imam i vilajete fakih – starateljstvo islamskog pravnika).

PITANJA

1. Nakon što smo dokazali vječnost islama, kakvu potrebu imamo za raspravom o okončanju vjerovjesništva?
2. Kako možemo okončanje vjerovjesništva dokazati argumentom iz Kur'ana?
3. Navedite prigovore vezane za ovu temu i odgovorite na njih!
4. Navedite tri predaje koje govore o okončanju vjerovjesništva!
5. Zašto je niz Poslanika prekinut i okončan dolaskom Poslanika islama, s.a.v.a.?
6. Da li okončanje vjerovjesništva znači zatvaranje puta okorištavanja Božanskim znanjima?
7. Da li društvene promjene koje su se desile nakon pojave Poslanika islama zahtijevaju novi Vjerozakon? Zašto?
8. Kako se rješava potreba društva za novim propisima u vezi s novim pojavama?

36.
Imamet

Uvod

Časni Poslanik islama, nakon preseljenja u Medinu i svestrane pomoći stanovnika tog grada koju su pružili njemu i muslimanima koji su se preselili iz Mekke, tj. *muhadžirima*, a što je dovelo do toga da budu počašćeni nazivom *ensarije* (pomagači), uspostavio je islamsko društvo i posvetio se poslovima upravljanja i vodstva. Poslanikova džamija, osim što je bila mjesto ibadeta i prenošenja Božije Objave, obrazovanja i odgoja, bila je i stjecište muhadžira i nevoljnika. U njoj im se pružala materijalna pomoć. Također, bilo je to mjesto gdje se sudilo, gdje su se okončavale svađe, donosile vojne odluke – poput slanja vojske na borbene linije te podrške na bojištu – i odlučivalo o drugim državnim poslovima. Jednostavno rečeno, Poslanik je upravljao i vjerskim i svjetovnim pitanjima ljudi, a muslimani su smatrali obaveznim da se pokore njegovim naredbama, jer je Uzvišeni, osim što je učinio obaveznim apsolutno pokoravanje Poslaniku[1] u političkim, sudskim i vojnim pitanjima, slao izričite i naglašene naredbe o poslušnosti Božijem poslaniku.[2]

Drugim riječima, Poslanik je, pored položaja poslanstva i vjerovjesništva, te obaveze da upućuje i objašnjava ljudima islamske propise, imao i drugi položaj dat od Boga, a to je upravljanje islamskim društvom, iz čega proizlaze ostale pojedinačne pozicije poput sudstva, vojnog predvodništva itd. Isto kao što islam, pored moralnih i obredoslovnih, ima i političke, ekonomske i pravne propise, i Poslanik islama, pored obaveze da širi vjeru, da obrazuje i odgaja, od Boga je imao obavezu da provodi Božije propise i uspostavi sve položaje u vlasti.

Očito je da religiji koja tvrdi da predvodi sva ljudska društva dok postoji Ovaj svijet ne može biti svejedno u vezi sa ovakvim pitanjima, a društvo

---

[1] *Ali 'Imran*, 32, 132; *En-Nisa'*, 12, 14, 69, 80; *El-Ma'ide*, 92; *El-Enfal*, 1, 20, 46; *Et-Tevbe*, 71; *En-Nur*, 51, 54, 56; *El-Ahzab*, 66; *El-Hudžurat*, 14; *El-Feth*, 16–17; *Muhammed*, 32; *El-Mudžadele*, 12; *El-Mumtehine*, 12; *Et-Tegabun*, 12; *El-Džinn*, 23.

[2] *Ali 'Imran*, 152; *En-Nisa'*, 42, 59, 65, 105; *El-Ma'ide*, 48; *El-Hadždž*, 67, *El-Ahzab*, 6, 36; *El-Mudžadele*, 8–9; *El-Hašr*, 7.

koje nastaje na temeljima ovakve religije ne može nemati takve političke i pravne položaje, položaje koji su obuhvaćeni pojmom *imamet*.

Pitanje je: Ko je taj ko će nakon Poslanikove smrti preuzeti odgovornost za taj položaj? I od koga će dobiti takav položaj?

Da li je na isti način kako je Uzvišeni ovaj položaj dao Poslaniku On Taj Koji ga treba dati i drugima nakon njega, te je stupanje na ovu dužnost moguće jedino u okrilju Božijeg postavljenja, čime dobiva legitimitet, ili je pak davanje ovog položaja od strane Boga isključivo važilo za Poslanika, a nakon njega ljudi su ti koji sebi trebaju izabrati imama i postaviti ga za svoga naredbodavca i vođu? I zbilja, da li ljudi imaju takvo pravo ili ne?

Ovo je upravo tačka razmimoilaženja među šiijama i sunijama. To jest, s jedne strane, šiije vjeruju da je imamet položaj koji treba biti dat od strane Allaha, i to čovjeku koji je za to podesan, i Uzvišeni je to učinio preko časnog Poslanika, odredivši hazreti Alija za njegovog neposrednog nasljednika, a nakon toga odredio je jedanaest njegovih potomaka koji će biti na položaju imameta. S druge strane, sunije vjeruju da je imamet kojeg Bog određuje kao i poslanstvo okončan i završen smrću Božijeg poslanika Muhammeda, s.a.v.a. Nakon toga, odluka ko će biti imam predata je ljudima u ruke. Štaviše, neki sunijski velikani tvrde da ukoliko neko silom oružja nametne sebe ljudima, tj. dođe na vlast, drugi su obavezni da mu se pokore. Jasno je do koje mjere ovakvi stavovi mogu otvoriti mogućnost zloupotrebe nasilnicima, zlonamjernicima i moćnicima i na taj način biti uzrok podjela i raskola među muslimanima.

Ustvari, ovim prihvatanjem legitimnosti imameta bez naimenovanja od strane Boga načinjen je prvi korak ka odvajanju vjere od politike i, u skladu s šiijskim vjerovanjem, upravo to je najveća tačka odstupanja od ispravnog smjera islama i obožavanja Uzvišenog Boga u svim aspektima i segmentima života, a to je samo po sebi uzrok hiljada drugih odstupanja koja su se desila među muslimanima od trenutka Poslanikove smrti.

Usljed toga, neophodno je da musliman krajnje ozbiljno i precizno, daleko od svake pristranosti i povođenja istraži ovo pitanje, da bi spoznao istinski put koji će svim silama podržavati.

Bez potrebe da se kaže, jasno je da u obzir treba biti uzeta dobrobit cijelog islamskog svijeta i zbog toga ne treba pripremati okolnosti kojim bi se poslužio neprijatelj islama, a to se ogleda u držanju podalje od razmimoilaženja i sukobljavanja među sljedbenicima različitih mezheba. Ne treba učiniti nešto što će uzrokovati cijepanje redova muslimana i gubljenje sloge pred nevjernicima, što je na štetu svih muslimana i što nema drugog ishoda osim slabljenja islamskog društva.

Međutim, s druge strane, čuvanje jedinstva i međusobne povezanosti muslimana ne treba biti prepreka za istraživanja i traganja za Pravim putem i prepoznavanje istinske staze, te stvaranje zdravog ozračja za istraživanje pitanja imameta, čije ispravno rješenje ima izvanredan učinak u sudbini muslimana i njihovoj ovosvjetskoj i onosvjetskoj sreći.

Pojam imameta

Leksičko značenje riječi *imamet* je predvođenje i svaki čovjek koji ima dužnost predvoditi skupinu naziva se imam, bilo da se nalazi na putu istine ili ne. Tako se u Kur'anu riječ *imam* koristi i za *predvodnike nevjernika*.[3] Čovjek za kojim se u džamiji obavlja namaz također se naziva imam džemata.

U teološkoj terminologiji imamet podrazumijeva sveobuhvatno i svestrano predvođenje islamskog društva u svim segmentima, i vjerskim i svjetovnim.

Riječ "svjetovno" spomenuta je u ovoj definiciji da bi se naglasila širina okvira kojim se prostire imamet, a inače, upravljanje ovosvjetskim pitanjima islamskog društva jeste dio islama.

Sa šiijskog stanovišta, ovakvo predvodništvo bit će zakonito onda kada je dato od strane Uzvišenog Allaha čovjeku koji ovaj položaj zbilja posjeduje (a ne kao opunomoćenik) i taj čovjek bit će očuvan od griješenja prilikom objašnjavanja islamskih propisa i učenja, a također i od grijeha. Ustvari, bezgrješni imam posjedovat će sve odlike časnog poslanika, osim vjerovjesništva i poslanstva, tako da su njegove riječi kojima objašnjava zbilje i zakone islamskog nauka dokaz, a njegovim naredbama u različitim pitanjima vlasti obavezno se mora pokoriti.

Između šiija i sunija kada je riječ o imametu postoje tri razlike:

Prvo, imam mora biti odabran i postavljen od strane Allaha, dž.š.
Drugo, mora imati od Boga dato znanje i biti sačuvan od griješenja.
Treće, mora biti bezgrješan.

Svakako, biti bezgrješan ne znači i biti imam jer, u skladu sa šiijskim vjerovanjem hazreti Fatima je bila bezgrješna, iako nije imala položaj imameta. Isto tako i hazreti Merjema bijaše bezgrješna. Možda među evlijama Božijim postoje pojedinci koji su imali takav stepen, bez obzira što mi o tome nemamo znanja, i u osnovi prepoznavanje bezgrješnog čovjeka moguće je samo ako ga Allah kao takvog predstavi.

---

[3] *Et-Tevbe*, 12.

PITANJA

1. Osim vjerovjesništva i poslanstva, koje druge od Boga date položaje ima Poslanik islama, s.a.v.a.?
2. Kakve je posljedice imalo prihvatanje imameta bez Božijeg postavljenja?
3. Pojasnite leksičko i terminološko značenje pojma imamet!
4. Koja su temeljna pitanja imameta?

37.
Potreba za postojanjem imama

Uvod

Veliki broj ljudi koji ne gledaju duboko i pažljivo u pitanjima vjerovanja stiče dojam da je razmimoilaženje između šiija i sunija kada je riječ o imametu svedeno na to da šiije vjeruju kako je Poslanik odredio hazreti Alija kao svoga nasljednika na položaju predvođenja društva, dok sunije vjeruju kako se to nije dogodilo, već su ljudi na osnovu svoje želje odabrali vođu, a taj vođa je lično odredio ko će ga naslijediti. Nakon toga, bilo je izabrano šestočlano vijeće unutar kojeg su trebali izabrati vođu, a četvrti je halifa ponovo izabran voljom naroda. Po tom stavu, među muslimanima nema neke posebne metode za određivanje predvodnika. Zahvaljujući tome, nakon četvrtog halife svako ko je imao veću vojnu snagu uzimao je taj položaj za sebe, na isti način kako se obično dešava u neislamskim društvima.

Drugim riječima, njihov stav je da šiije u vezi sa određivanjem prvog imama vjeruju u ono u šta sunije vjeruju u vezi sa određivanjem drugog halife od strane prvog halife, s tom razlikom da stav Božijeg poslanika od strane naroda nije prihvaćen, dok je stav prvog halife prihvaćen od strane naroda.

Međutim, otkud pravo prvom halifi da takvo šta učini? Zašto Poslanik, u skladu sa vjerovanjem sunija o njemu, nije pokazao brigu za islamsko društvo, te je tek osnovano društvo prepustio samo sebi, bez zaštite i vođe, iako je za života, kada bi odlazio iz Medine u borbu, ostavljao zamjenika u gradu? Iako je ukazao na raskol i smutnju koja će se desiti u njegovom ummetu? U osnovi, treba uzeti u obzir činjenicu da se razmimoilaženje šiija i sunija prije svega tiče odgovora na pitanje da li je imamet vjerski položaj koji potpada pod odredbu Božiju, ili je to svjetovni položaj carevanja i slijedi društvene činioce. Šiije vjeruju da čak ni Poslanik nije imao odlučujuću ulogu u određivanju svoga nasljednika, već je on određen voljom Božijom. Ustvari, mudrost okončanja vjerovjesništva u tijesnoj je sprezi sa postavljanjem bezgrješnog imama, a postojanjem takvog imama osiguravaju se dobrobiti koje se u islamskom društvu trebaju ostvariti nakon preseljenja časnog Poslanika.

Tako postaje jasno zašto je imamet sa šiijskog gledišta načelo vjerovanja, a ne samo pojedinačna fikhska odredba, i zašto se tri uvjeta smatraju neophodnim za imama: od Boga dato znanje, bezgrješnost i imenovanje od strane Boga. Također je jasno zašto je u ustaljenoj šiijskoj teologiji ovaj pojam isprepleten s pojmovima vrhovnog vjerskog autoriteta (*merdže'ijjet*) u spoznaji Božijih propisa, vlasti i upravljanja islamskim društvom, tako da riječ *imamet* ukazuje na sve ove pojmove.

Sada, uzevši u obzir pojam imameta i njegov položaj unutar šiijskog vjerovanja, posvetit ćemo pažnju ispravnosti takvog vjerovanja.

Neophodnost postojanja imama

U 22. poglavlju postalo je jasno da postizanje cilja stvaranja čovjeka zavisi od njegovog usmjeravanja posredstvom Objave i da mudrost Božija zahtijeva da budu slati poslanici koji će poučiti čovjeka putu ovosvjetske i onosvjetske sreće i na taj način zadovoljiti tu potrebu. Također, oni će pojedince koji su za to pripravni podvrgnuti svome odgoju i dovesti ih do krajnjih stepena savršenstva koji su za njih mogući. Isto tako, ukoliko su društveni uvjeti pogodni, oni će na sebe preuzeti odgovornost provođenja društvenih vjerskih zakona.

U 34. i 35. poglavlju objasnili smo da je sveta vjera islam univerzalna, vječna i ne podliježe stavljanju van snage te da nakon Poslanika islama nema više poslanika. Okončanje vjerovjesništva bit će u skladu sa svrhom i mudrošću slanja poslanika kada posljednji nebeski Šerijat bude mogao dati odgovore na sve čovjekove potrebe i kada njegova opstojnost bude zajamčena do kraja svijeta.

Ovo je zajamčeno u vezi sa časnim Kur'anom jer Uzvišeni Gospodar jamči zaštićenost Kur'ana od bilo koje vrste izmjene i iskrivljenja. Međutim, svi islamski propisi ne crpe se iz kur'anskih ajeta. Naprimjer, broj rekata u namazima ili način obavljanja stotina obaveznih i dobrovoljnih propisa ne može se dobiti iz Kur'ana, jer obično Kur'an ne ide tragom podrobnog objašnjenja propisa i zakona, već su njihovo objašnjenje i poduka dužnost Poslanika, koji ih ljudima objašnjava služeći se znanjem koje mu je Allah dao.[1] Na ovaj način ustvrđuje se legitimnost i argumentiranost Poslanikovog sunneta, kao jednog od temeljnih izvora za upoznavanje islama.

---

[1] *El-Bekare*, 151; *Ali 'Imran*, 164, *El-Džumu'a*, 2; *En-Nahl*, 64–66; *El-Ahzab*, 21; *El-Hašr*, 7.

Ipak, teški uvjeti Poslanikovog života, poput nekoliko godina provedenih u izolaciji u Ebu Talibovom tjesnacu, kao i deset godina ratovanja protiv neprijatelja islama, nisu dozvoljavali da svim ljudima objasni sve propise i zakone islama te čak ni za ono što su ashabi preuzeli od njega nije bilo jamstva da će biti očuvano. Tako je čak i način uzimanja abdesta – iako su godinama svojim očima ljudi gledali kako Poslanik to čini – postao predmet razmimoilaženja. Kada već u vezi s ovakvim propisom postoje različiti stavovi – propisom koji je svakodnevna potreba svih muslimana, a u vezi s kojim ne postoje neke posebne koristi i ciljevi zbog kojih bi bio izmijenjen – to nam daje do znanja da je opasnost od greške u prenošenju i namjernih izmjena u vezi s preciznim i složenim propisima, posebno onim zakonima koji imaju dodira s ljudskim strastima i interesima skupina, mnogo veća.[2]

Uzevši u obzir ove činjenice, postaje jasno da islam može biti posmatran kao potpuna vjera koja nudi odgovore na sve čovjekove potrebe do kraja svijeta tek kada unutar nje budu predviđeni načini osiguravanja neophodnih dobrobiti društva, koje su nakon Poslanikove smrti izložene opasnosti i nestanku.

Taj put nije ništa drugo doli postavljanje dostojnog nasljednika Poslanika, nasljednika koji ima od Boga dato znanje, kako bi zbilje vjere mogao objasniti sa svim njihovim aspektima i pojedinostima, te koji ima osobinu bezgrješnosti, kako ne bi bio pod uticajem nefsanskih i šejtanskih pobuda i da ne bi namjerno nešto iskrivio u vjeri, koji će moći na sebe preuzeti odgojnu ulogu koju je imao Poslanik, koji će za to spremne pojedince voditi do najuzvišenijih stepena savršenstva i koji će u slučaju da društveni uvjeti budu odgovarajući moći provoditi islamske društvene zakone i u svijetu proširiti pravednost i istinu.

Možemo zaključiti da će okončanje vjerovjesništva biti u skladu s Božijom mudrošću tek kada bude podrazumijevalo i imenovanje bezgrješnog predvodnika, koji će imati sve odlike kao i Poslanik, osim poslanstva i vjerovjesništva.

Na taj način dokazuje se i neophodnost postojanja imama, kao i nužnost da on posjeduje od Boga dato znanje, da bude bezgrješan i da bude od strane Boga postavljen, jer On je Taj Koji zna kome je dao takvo znanje i takvo ustaljeno duhovno svojstvo, i On je Taj Koji po Sebi posjeduje pravo starateljstva nad Svojim robovima te to pravo na nižoj razini može dati pojedincima koji imaju potrebne uvjete za to.

---

[2] Allame Emini u svojoj knjizi *El-Gadir* navodi imena 700 ljudi koji su izmišljali hadise. Uz neka imena navodi se da su izmislili više od stotinu hiljada hadisa. (*El-Gadir*, sv. 5, str. 301)

Potrebno je napomenuti da sunije nijednu od ovih odlika ne vežu ni uz jednog od halifa, niti smatraju da su oni postavljeni od Boga ili Poslanika, niti da im je dato znanje od Boga, niti da imaju ustaljeno svojstvo bezgrješnosti.

Jedino šiije, uz postojanje tri spomenuta uvjeta, vjeruju u dvanaest imama. Uzevši u obzir gornje objašnjenje, dokazuje se ispravnost njihovog vjerovanja u imamet, tako da nema potrebe za opširnim argumentiranjem. U sljedećem poglavlju ukazat ćemo na neke argumente koji se mogu crpiti iz Kur'ana i sunneta.

PITANJA

1. Objasnite pogled pristalica Ehli-bejta vezano za pitanje Imameta!
2. Zašto pristalice Ehli-bejta imamet smatraju valjanim *načelom vjerovanja*?
3. Pojasnite neophodnost postojanja Imama!
4. Kakve zaključke dobijamo iz ovog objašnjenja?

38.
Postavljenje imama

U prethodnom poglavlju objasnili smo da je okončanje vjerovjesništva bez postavljenja bezgrješnog imama suprotno Božijoj mudrosti te da savršenost svjetske i vječne religije islama zavisi od toga da se nakon Poslanika odredi njemu dostojan zamjenik, koji će biti takav da raspolaže svim njegovim položajima, osim poslanstva i vjerovjesništva.

Ovo se može razumjeti iz časnih ajeta i brojnih predaja koje prenose i šiije i sunije.

Između ostalog, u trećem ajetu sure *Ma'ide* kaže se:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلاَمَ دِينًا

Danas sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan Sam da vam islam bude vjera.

Ovaj ajet je objavljen na Oprosnom Hadžu, o čemu se slažu svi komentatori Kur'ana, što se dogodilo tek nekoliko mjeseci pred smrt Božijeg poslanika, s.a.v.a. U ajetu se, nakon ukazivanja na činjenicu da su nevjernici izgubili nadu da će moći nanijeti štetu islamu: *Danas su nevjernici izgubili svaku nadu da ćete vi otpasti od svoje vjere*, naglašava da je islam savršena vjera i da je Božija blagodat upotpunjena. Uzevši u obzir brojne predaje koje govore o povodu objavljivanja ovog ajeta, postaje sasvim jasno da je ovo usavršavanje i upotpunjavanje, koje ide ukorak sa gubljenjem nade nevjernika da se islamu može nanijeti šteta, ostvareno određivanjem Poslanikovog nasljednika od strane Uzvišenog Gospodara. Neprijatelji islama očekivali su da će islam nakon smrti Božijeg poslanika, posebno uzevši u obzir da on nije imao sina, ostati bez staratelja i vođe, i tako biti meta slabljenja i nestajanja. Međutim, postavljanjem nasljednika islam postiže mjeru savršenosti, Božija blagodat biva upotpunjena, a nade nevjernika propadaju.[1]

Postavljanje nasljednika dogodilo se na sljedeći način. Poslanik je pri povratku sa Oprosnog Hadža sve hadžije okupio na mjestu koje se zove Gadir Hum i u sklopu podrobnog govora upitao je prisutne:

---

[1] Više objašnjena u vezi sa značenjem ovog ajeta potražiti u komentaru Kur'ana *El-Mizan*.

أَلَسْتُ أَوْلَى بِكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ.

"Nisam li preči vama od vas samih?"[2]

Drugim riječima: Nemam li ja od Boga dato starateljstvo nad vama? Svi su uglas dali potvrdan odgovor. Nakon toga uzeo je Alija za ruku, podigao je visoko pred ljudima i rekao:

مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ.

"Kome sam ja staratelj, i Ali mu je staratelj."

Na taj način obznanio je starateljstvo Božije koje je dato Aliju, a.s. Nakon toga, svi prisutni su mu dali prisegu. Između ostalog, drugi halifa je dajući mu prisegu rekao:

بَخْ بَخْ لَكَ يَا عَلِيُّ، أَصْبَحْتَ مَوْلَايَ وَ مَوْلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ.

"Blago tebi, blago tebi, o Ali, postao si moj staratelj i staratelj svakog vjernika i vjernice."[3]

Toga dana objavljen je časni ajet:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

Danas sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.

Tada je Poslanik izgovorio tekbir i rekao:

تَمَامُ نُبُوَّتِي وَ تَمَامُ دِينِ اللَّهِ وِلَايَةُ عَلِيٍّ بَعْدِي.

"Alijevim starateljstvom (vilajet) nakon mene upotpunjuje se moje vjerovjesništvo i vjera Božija."

U predaji koju također prenose neki od sunijskih velikana kaže se da su nakon toga ustali Ebu Bekr i Omer i upitali Poslanika da li vilajet, tj. starateljstvo pripada samo Aliju. Poslanik je rekao: "Pripada samo Aliju i

---

[2] Ukazuje se na 6. ajet sure *Ahzab*: *Vjerovjesnik je preči vjernicima negoli oni samima sebi*.

[3] Da bi se ustvrdila istinitost lanca prenosilaca prenesenih riječi te na šta one aludiraju, pogledati knjige *'Abekatu-l-envar* i *El-Gadir*.

mojim opunomoćenicima do Sudnjega dana.” Upitaše: “Ko su tvoji opunomoćenici?” On reče:

عَلِيٌّ أَخِي وَ وَزِيرِي وَ وَارِثِي وَ وَصِيِّي وَ خَلِيفَتِي فِي أُمَّتِي وَ وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ بَعدِي، ثُمَّ ابْنِي الحَسَن، ثُمَّ ابْنِي الحُسَيْن، ثُمَّ تِسْعَةٌ مِنْ وُلْدِ ابْنِي الحُسَيْنِ وَاحِداً بَعْدَ وَاحِدٍ، اَلقُرْآنُ مَعَهُمْ وَ هُمْ مَعَ القُرْآن. لَا يُفَارِقُونَهُ وَ لَا يُفَارِقُهُمْ حَتَّى يَرِدُوا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

“Ali, moj brat, i pomagač, i nasljednik, i opunomoćenik, i namjesnik u mome ummetu, i zaštitnik svih vjernika nakon mene, zatim moj sin Hasan, pa moj sin Husejn, zatim devetero potomaka moga sina Husejna, jedan nakon drugog. Kur’an je s njima i oni su s Kur’anom; neće se razići sve dok ne dođu kod mene u Havd (džennetski izvor).”[4]

Na temelju onoga što se da zaključiti iz brojnih predaja, Poslanik je ranije bio zadužen da javno ozvaniči Alijev vilajet, tj. starateljstvo. Međutim, imao je bojazan da će ljudi pomisliti kako je to njegovo lično mišljenje i da se neće složiti i neće htjeti prihvatiti. Stoga je čekao odgovarajuću priliku, kako bi bili spremni preduvjeti za takvo šta, sve dok nije objavljen sljedeći ajet:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَ إِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَ اللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

O Poslaniče, kazuj ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga – ako ne učiniš, onda nisi dostavio poslanicu Njegovu – a Allah će te od ljudi štititi.[5]

Uz potvrdu o obaveznosti dostavljanja ove Objave – što važi i za sve ostale Božije objave i poruke, tako da je nedostavljanje jednako tome kao da uopće nije dostavio svoju poslanicu – daje mu se obećanje da će ga Allah sačuvati od nepovoljnih posljedica. Objavom ovog ajeta Poslanik uviđa da je stiglo pogodno vrijeme i da odgađanje nije dozvoljeno. Usljed toga, u Gadir Humu je pristupio obavljanju svoga zadatka.[6]

Svakako, ono što se posebno tiče ovoga dana jeste zvanično objavljivanje i uzimanje prisege od naroda. Inače, Božiji poslanik je u toku cijeloga

---

[4] Pogledati: *Gajidu-l-meram*, pogl. 58, hadis 4, preneseno iz *Faraida* od Hamuina.

[5] *El-Ma’ide*, 67. Za više objašnjenja o značenju ovog ajeta pogledati *El-Mizan*.

[6] Ovaj događaj sunijski velikani prenose od sedam ashaba Božijeg Poslanika: Zejda ibn Erkama, Ebu Seida Hudrija, Ibn Abbasa, Džabira ibn Abdullaha Ensarija, Bera’a ibn Aziba, Ebu Hurejre i Ibn Mesuda. Pogledati *El-Gadir*, sv. 1.

poslanstva više puta, na različite načine, ljudima ukazao da je njegov nasljednik hazreti Ali. Na samom početku poslanstva, kada je objavljen ajet:

وَ أَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

I opominji rodbinu svoju najbližu,[7] u prisustvu svih rođaka Poslanik je kazao: "Prvi čovjek koji se odazove mome pozivu bit će moj nasljednik." Oba mezheba se slažu da je prva osoba koja se odazvala bio hazreti Ali ibn Ebi Talib.

Isto tako, kada je objavljen ajet:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللهَ وَ أَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَ أُوْلِي الْأَمْرِ مِنكُمْ

O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i dostojnima naredbe među vama,[8] u kojem je na apsolutan način naređeno da se pokorava i onima koji su dostojni naredbe (*ulu-l-emr*), stavivši pokoravanje njima u istu ravan s pokoravanjem Poslaniku. Džabir ibn Abdullah Ensari je upitao Poslanika: "Ko su *ulu-l-emr*, kada je pokoravanje njima stavljeno uz pokoravanje tebi?" Poslanik reče:

هُمْ خُلَفَائِي يَا جَابِرُ وَ أَئِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ بَعدِي أَوَّلُهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، ثُمَّ الْحَسَنُ، ثُمَّ الْحُسَيْنُ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْمَعْرُوفُ فِي التَّوْرَاةِ بِالْبَاقِرِ ـ سَتُدْرِكُهُ يَا جَابِرُ، فَإِذَا لَقِيتَهُ فَاقْرَأْهُ مِنِّي السَّلَامَ ـ ثُمَّ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ سَمِيِّي وَ كَنِيِّي حُجَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ بَقِيَّتُهُ فِي عِبَادِهِ ابْنُ الحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ.

"To su moje halife, o Džabire, imami muslimana nakon mene. Prvi od njih je Ali ibn Ebi Talib, zatim Hasan, zatim Husejn, pa Ali ibn Husejn, zatim Muhammed ibn Ali, poznat u Tevratu kao Bakir, ti ćeš ga zateći, o Džabire, pa kada ga sretneš prenesi mu selam od mene, zatim Sadik Džafer ibn Muhammed, zatim Musa ibn Džafer, zatim Ali ibn Musa, zatim Muhammed ibn Ali, zatim Ali ibn Muhammed, zatim Hasan ibn Ali, zatim moj imenjak i nadimenjak, dokaz Božiji na Zemlji i najbolji među Njegovim robovima Ibn Hasan Ibn Ali..."[9]

U skladu sa Poslanikovim riječima, Džabir je živio do vremena hazreti Bakira i prenio mu je Poslanikov selam.

---

7 *Eš-Šu'ara'*, 214.

8 *El-Nisa'*, 59.

9 *Gajetu-l-meram*, staro izdanje, sv. 10, str. 267; *Isbatu-l-mehdati*, sv. 3, str. 123; *Jenabi'u-l-meveddeh*, str. 494.

U drugoj predaji prenosi se od Ebu Basira da je kazao: “Upitao sam Imama Sadika u vezi s ajetom o *ulu-l-emru*. On mi reče: ‘Objavljen u vezi sa položajem Alija ibn Ebi Taliba, Hasana i Husejna.’ Rekoh: ‘Ljudi pitaju: Zašto časni Kur’an nije predstavio Alija i njegov Ehli-bejt imenima?’ On odgovori: ‘Reci im da ajet koji je objavljen o namazu ne spominje ni tri ni četiri rekata, već je Poslanik taj koji je objasnio ljudima, isto kao i ajete o zekatu i Hadžu... Poslanik je taj koji treba objasniti ovaj ajet ljudima, a on je rekao:

مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ.

Kome sam ja staratelj i Ali mu je staratelj.

Također, rekao je:

أُوصِيكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَ أَهْلِ بَيْتِي، فَإِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ لَا يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا حَتَّى يُورِدَهُمَا عَلَيَّ الْحَوْضَ فَأَعْطَانِي ذَلِكَ.

Oporučujem vam Knjigu Božiju i moju porodicu. Jer, zaista, tražio sam od Allaha da se oni (Kur’an i Ehli-bejt) ne razdvajaju sve dok ne dođu kod mene u Havd, i On mi je to dao.

Također, rekao je:

لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْكُمْ إِنَّهُمْ لَنْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ بَابِ هُدًى وَ لَنْ يُدْخِلُوكُمْ فِي بَابِ ضَلَالَةٍ.

Nemojte ih učiti, jer zaista su oni učeniji od vas. Oni vas neće izvesti iz okvira upute, niti će vas uvesti u okvir zablude.[10]

Također, više puta, pa i u posljednjim danima života, rekao je:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمُ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَ أَهْلَ بَيْتِي إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ.

Među vama ostavljam dvije vrijedne stvari, Božiju knjigu i moj Ehli-bejt, zaista se oni neće razdvojiti sve dok mi ne dođu u Havd.[11]

Također je rekao:

أَلَا إِنَّ مَثَلَ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَها نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ.

---

[10] *Gajetu-l-meram*, sv. 3, str. 265.

[11] Ovo je mutevatir hadis, kojeg prenose i Tirmizi, i Nesai, a autor *Mustedreka* ga od Poslanika prenosi preko nekoliko lanaca prenosilaca.

Znajte da je primjer moga Ehli-bejta među vama poput Nuhove lađe, ko se na nju ukrca, spašen je, ko je napusti, utopi se.

Mnogo puta je Aliju ibn Ebi Talibu rekao:

أَنْتَ وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي.

Ti si staratelj svih vjernika nakon mene.'"[12]

Postoje još desetine hadisa koje nemamo priliku navesti.

PITANJA

1. Koji kur'anski ajet se tiče postavljanja Imama? Pojasnite kako?
2. Objasnite trenutak postavljanja Imama Alija, a.s., za Imama!
3. Zašto je Poslanik, s.a.v.a., odgađao proglašenje imameta Imama Alija? Kako je došlo do proglašenja?
4. Koja predaja ukazuje na imamet ostalih Imama iz Ehli-bejta, a.s.?
5. Navedite druge predaje koje ukazuju na imamet Ehli-bejta!

[12] *Mustedrek Hakim*, sv. 3, str. 134; *Sava'ik Ibn Hadžer*, str. 103; *Musned Ibn Hanbel*, sv. 4, str. 331.

39.
Bezgrješnost i znanje imama

Uvod

U 36. poglavlju ukazali smo na činjenicu da su razlike koje postoje između šiija i sunija u vezi s pitanjem imameta sadržane u tri segmenta: prvi je da imam treba biti postavljen od Uzvišenog Boga, drugi da mora imati osobinu bezgrješnosti, i treći da mora imati od Boga dato znanje. Već u sljedećem poglavlju sve tri ove potrebe dokazali smo jednim racionalnim dokazom. U poglavlju nakon toga ukazali smo na neke dokaze iz svetih tekstova o tome da su imami postavljeni od strane Uzvišenog Boga. Sada ćemo govoriti o njihovoj bezgrješnosti i od Boga datom znanju.

Bezgrješnost imama

Nakon dokazivanja da je imamet od Boga dati položaj i imenovanje, koje Uzvišeni daje hazreti Aliju ibn Ebi Talibu i njegovoj djeci i potomcima, iz sljedećeg ajeta možemo zaključiti da su oni bezgrješni:

لاَ يَنَالُ عَهْدِى الظَّالِمِينَ

Obećanje Moje neće obuhvatiti nasilnike.[1]

U ovom ajetu niječe se mogućnost davanja Božanskih položaja ljudima koji su uprljani grijehom.

Također, iz ajeta koji govori o *ulu-l-emru*,[2] u kojem se pokoravanje njima naređuje uporedo i odmah uz pokoravanje Poslaniku, može se zaključiti da se pokoravanje njima nikada ne suprotstavlja pokoravanju Bogu Svevišnjem, što znači da naredba o apsolutnom pokoravanju takvim ljudima predstavlja jamstvo da su oni bezgrješni.

Također, bezgrješnost Ehli-bejta može se dokazati i pomoću ajeta pročišćenja:

---

1 *El-Bekare*, 124.
2 *En-Nisa'*, 59.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

Zaista Allahova volja je da od vas, o porodico Poslanikova, prljavštinu (djela) odstrani, i da vas potpuno očisti,[3] uz objašnjenje da Božija zakonodavna volja u vezi sa pročišćenjem robova ne pripada nikome isključivo.[4] Dakle, ova Božija volja spomenuta u ajetu isključivo se tiče Ehli-bejta, a riječ je o neizbježnoj stvaralačkoj volji, kao što se u suri *Ja-Sin* u 82. ajetu kaže:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Samo je Njegova naredba takva da, kada nešto hoće, samo za to rekne: "Budi!", i ono bude.

Apsolutno pročišćenje i opovrgavanje svih vrsta zaprljanja upravo je bezgrješnost. Znamo da nijedna skupina muslimana ne smatra nijednog Poslanikovog srodnika bezgrješnim, osim šiija koji vjeruju da su hazreti Fatima ez-Zehra i dvanaest imama bezgrješni.[5]

Potrebno je naglasiti da više od sedamdeset predaja koje većinom prenose sunijski hadiski velikani ukazuje na to da je ovaj časni ajet objavljen povodom petero čistih članova Poslanikove porodice. Šejh Saduk prenosi od Imama Alija da je Poslanik rekao: "O Ali, ovaj ajet objavljen je o tebi, Hasanu, Husejnu i imamima iz tvoga potomstva." Imam Ali upita: "Koliko ima imama nakon tebe?" On reče: "Ti, o Ali, zatim Hasan, pa Husejn, a nakon njega njegov sin Ali, pa njegov sin Muhammed, pa njegov sin Džafer, pa njegov sin Musa, pa njegov sin Ali, pa njegov sin Muhammed, pa njegov sin Ali, pa njegov sin Hasan, pa njegov sin Božiji dokaz." Zatim je nastavio: "Ovako su njihova imena ispisana po svodu Arša Božijeg i ja sam pitao Uzvišenog čija su to imena, a Bog mi je rekao: 'Muhammede, to su imami nakon tebe, koji su pročišćeni i bezgrješni...'"[6]

---

[3] *El-Ahzab*, 33.

[4] Drugim riječima, Uzvišeni na ovaj način želi da svi Njegovi robovi budu čisti i da ne čine grijeh, ali ta želja je zakonodavna i njeno ispunjenje uvjetovano je čovjekovom voljom: ko želi neće činiti grijehe, tj. bit će čist, ko želi činit će grijehe, a iza toga slijedi i suvislost Sudnjega dana, kada će ljudima biti suđeno upravo na temelju njihovog slobodnog izbora između toga da se povinuju volji Božijoj ili volji svojih ličnih prohtjeva, strasti i šejtanskih nagovora. S druge strane, postoji i stvaralačka volja, koja se ne može ne dogoditi, kako se u ajetu kaže da kada Bog nešto hoće – to je već aktualizirano. (Op. prev.)

[5] Za više informacija pogledati komentar prethodnog ajeta u tefsiru *El-Mizan* i knjigu *El-vilaje fi-l-Kur'ani-l-kerim*.

[6] *Gajetu-l-meram*, sv. 6, str. 293.

Hadis o *dvije vrijedne stvari*, u kojem Poslanik svoj Ehli-bejt stavlja u ravan Kur'ana i naglašava da se jedno od drugog nikada neće rastaviti, također je jasan dokaz njihove bezgrješnosti, jer kada se počini i najmanji grijeh, čak i iz zaborava i greškom, to predstavlja praktično odvajanje od Kur'ana.

Znanje imama

Bez ikakve sumnje, Poslanikov Ehli-bejt je bio više upućen u njegovo znanje nego drugi ljudi, kao što je o njima rekao:

لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْكُمْ

"Nemojte ih učiti, jer zaista su oni učeniji od vas", posebno hazreti Ali, koji je od najranijeg djetinjstva bio u krilu Poslanikovom, gdje je odrastao i bio odgajan, i koji je sve do posljednjeg trenutka Poslanikovog života bio s njim. Stalno je bio u nastojanju da stiče znanje od Poslanika. Poslanik u vezi s Alijem kaže:

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيٌّ بَابُهَا.

"Ja sam grad znanja, a Ali je kapija tog grada."[7]

Od hazreti Alija se prenosi da je rekao:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وَ آلِه عَلَّمَنِي أَلْفَ بابٍ، وَ كُلُّ بَابٍ يَفْتَحُ أَلْفَ بَابٍ فَذلِكَ أَلْفُ اَلْفِ بَابٍ، حَتَّى عَلِمْتُ مَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ عَلِمْتُ عِلْمَ المَنَايَا وَ الْبَلَايَا وَ فَصْلَ الْخِطَابِ.

"Zaista me je Poslanik poučio hiljadi poglavlja znanja, a svako poglavlje otvara hiljadu drugih, a to je milion znanja, sve dok nisam naučio šta je bilo i šta će biti do Sudnjega dana, naučio sam znanje smrti i nesreća i suđenje po istini."[8]

Međutim, znanje imama iz Ehli-bejta nije ograničeno na ono što su neposredno ili posredno čuli od Poslanika, već su imali pristup jednoj vrsti neuobičajenog znanja, koje im je davano putem nadahnuća ili razgovorom, poput nadahnuća koja su data Hidru, Zu-l-Karnejnu, hazreti Merjemi, Musaovoj majci, a kasnije se u Kur'anu časnom to nazvalo *vahjom* (Objavom). Naravno, ne misli se na Objavu koja se daje poslanicima. Zahvaljujući tome znanju neki

---

[7] *Mustedrek Hakim*, sv. 3, str. 226.

[8] *Jenabi'u-l-meveddeh*, str. 88; *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 296.

su imami još u doba djetinjstva stizali do položaja imameta, već tada su sve znali i nisu imali potrebe za poučavanjem i sticanjem znanja od drugih ljudi.

Ovo se može zaključiti iz brojnih predaja koje se prenose od imama, a uzevši u obzir njihovu bezgrješnost, dokazuje se ispravnost i argumentiranost tih predaja. Prije negoli navedemo primjere, navest ćemo kur'anski ajet u kojem se ukazuje na čovjeka ili pojedince koji imaju znanje Knjige kao svjedoka istinitosti časnog Poslanika:

قُلْ كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَ مَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

Reci: "Meni i vama dovoljan će biti kao svjedok Allah, i onaj u koga je znanje cijele Knjige."[9]

Bez ikakve sumnje, čovjek čije svjedočenje se stavlja tik uz Božije svjedočenje, a za takvo šta mogućnost mu pruža posjedovanje znanja cijele Knjige, zauzima veoma visok položaj.

U drugom ajetu također se ukazuje na ovog svjedoka:

أَفَمَن كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَ يَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ

Zar je onaj koji ima jasan dokaz od svoga Gospodara, a slijedi ga i svjedok od njega...[10]

Riječi *od njega* (*minhu*) ukazuju na to da je ovaj svjedok iz porodice Poslanikove, tj. Ehli-bejta. Brojne predaje, i šiijskih i sunijskih prenosilaca, kazuju da se pod ovim svjedokom ukazuje na hazreti Alija ibn Ebi Taliba.

Između ostalog, Ibn Magazeli Šafi'i prenosi od Abdullaha ibn 'Ata'a da je rekao: "Bio sam jednoga dana u prisustvu Imama Bakira. Tada je pored nas prošao sin Abdullaha Ibn Selama (jedan od učenjaka sljedbenika Knjige koji je u vrijeme Poslanika primio islam). Upitao sam Imama: 'Da li se riječima u ajetu *onaj kod koga je znanje Knjige* misli na njegovog oca?' On mi reče: 'Ne, već se misli na Alija ibn Ebi Taliba, u vezi kojim su objavljeni i ajeti: *a slijedi ga i svjedok od njega*, kao i: *Vaši zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji molitvu obavljaju i zekat daju dok su na rukuu.*'"[11]

Također, prenosi se nekoliko predaja i kod šiija i kod sunija da se pod *svjedokom* u 17. ajetu sure *Hud* misli na Alija ibn Ebi Taliba,[12] a s obzirom na spomenutu odliku čestice *od njega* (*minhu*), sasvim je jasno da osim njega niko drugi ne može biti objektivni primjer tog svjedoka.

---

[9] *Er-Ra'd*, 43.
[10] *Hud*, 17.
[11] *El-Ma'ide*, 55.
[12] *Gajetu-l-meram*, str. 359–361.

Važnost posjedovanja znanja Knjige postaje jasna nakon toga što obratimo pažnju na događaj iz vremena Sulejmana, a.s., kada je na čudesan način prebačen Belkisin prijesto u Sulejmanov dvor, o čemu se u Kur'anu govori na sljedeći način:

قَالَ الَّذِى عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

"A ja ću ti ga donijeti," reče onaj koji je imao dio znanja iz Knjige, "prije nego što okom trepneš."[13]

Iz ovog ajeta može se zaključiti kako je posjedovanje samo manjeg dijela znanja iz Knjige dovelo do tako zadivljujuće moći i učinaka, pa se može pretpostaviti kakve samo ogromne moći i učinke za sobom povlači posjedovanje znanja cijele Knjige. Ovo je činjenica na koju ukazuje hazreti Sadik u predaji koju prenosi Sedir, u kojoj se kaže: "Ja, Ebu Basir, Jahja Bezzaz i Davud ibn Kesir bili smo prisutni na jednom mjestu gdje je bio i Imam Sadik, koji dođe ljutit i nakon što je sjeo reče: 'Čudim se ljudima koji umišljaju da mi imamo znanje gajba, a samo Allah zna skriveno, i niko drugi. Htio sam ružiti sluškinju, ona je pobjegla, a ja ne znam u koju je sobu otišla.'"[14]

Sedir nastavlja: "Kada je Imam ustao s namjerom da uđe u unutrašnje prostorije svoje kuće, ja, Ebu Basir i Mejser pođosmo za njim i rekosmo mu: 'Čuli smo tvoje riječi o sluškinji i mi vjerujemo da ti imaš mnogo znanja, ali ne tvrdimo da imaš znanje o gajbu.' Imam reče: 'Sedire, zar ne učiš Kur'an?' Rekoh: 'Učim.' Reče: 'Zar nisi učio ovaj ajet: *A ja ću ti ga donijeti – reče onaj koji je imao dio znanja iz Knjige – prije nego što okom trepneš?* Rekoh: 'Jesam. Učio sam.' Reče: 'Da li znaš koliko je taj čovjek imao znanja iz Knjige?' Rekoh: 'Ti mi reci.' Reče: 'Koliko kap iz ogromnog mora.' Zatim reče: 'Jesi li učio ovaj ajet: *Reci: Meni i vama dovoljan će biti kao svjedok Allah, i onaj u koga je znanje cijele Knjige?*' Rekoh: 'Jesam.' On reče: 'Ko više zna? Onaj koji ima znanje cijele Knjige ili onaj koji se samo malo okoristio njenim znanjem?' Odgovorih: 'Onaj koji ima znanje cijele Knjige.' On zatim pokaza

---

[13] *En-Neml*, 40.

[14] Iz nastavka hadisa postaje jasno da su ove riječi, da Imam nije upućen u znanje o skrivenom (*'ilmu-l-gajb*), izgovorene zbog prisustva ljudi koji nisu bili dostojni da čuju pravu istinu. Jer, treba biti jasno da se pod znanjem gajba koje pripada samo Allahu misli na ono znanje koje nema potrebe da bude učeno, kao što je hazreti Ali u odgovoru jednom čovjeku koji ga je pitao: "Da li vi imate znanje o gajbu?", rekao: "Zaista se ono uči od Posjednika znanja." Inače, svi poslanici i veliki broj evlija imali su znanje o gajbu onoliko koliko im je dato od Boga da znaju. Jedan od primjera u koje nema nikakve sumnje jeste trenutak kada Bog Musaovoj majci daje znanje iz gajba da će joj vratiti sina i da će ga učiniti poslanikom: *Mi ćemo ti ga, zaista, vratiti i poslanikom ga učiniti*. (*El-Kasas*, 7)

na svoje plemenite grudi i reče: 'Tako mi Allaha, znanje cijele Knjige je kod nas, tako mi Allaha, znanje cijele Knjige je kod nas.'"[15]

Sada ćemo navesti nekoliko primjera iz predaja u vezi sa znanjem Ehli-bejta.

Hazreti Rida, a.s., u jednom veoma opsežnom hadisu o imametu između ostalog kaže: "Kada Uzvišeni Bog odabere nekoga da bude imam ljudima, učini mu prostranim grudi, postavlja mu izvore mudrosti u srcu, nadahnjuje ga znanjem, da bi mogao odgovoriti na svako pitanje i kako ne bi lutao pri prepoznavanju istine. On će kao takav biti bezgrješan, potvrđen, ispravno vođen i pomognut od Boga te sačuvan od posrtaja i greški. Uzvišeni mu daje te osobine kako bi bio svjedok i dokaz nad Njegovim stvorenjima. To je davanje Božije kome god On želi."

Zatim je nastavio: "Zar ljudi mogu prepoznati i odabrati takvog čovjeka? I zar njihov izabranik ima ovakva svojstva?"[16]

Prenosi se od Hasana ibn Jahjaa Medainija da je upitao Imama Sadika, a.s.: "Kada se imamu postavlja pitanja, kako on odgovara na njega?" On reče: "Nekada dobiva nadahnuće, nekada čuje od meleka, a nekada oboje."[17]

U jednom se rivajetu prenosi da je Imam Sadik, a.s., rekao: "Imam koji ne zna kakva će ga nesreća zadesiti i šta će se s njim desiti, neće biti Božiji dokaz nad Njegovim robovima."[18]

Također, prenosi se u nekoliko predaja da je rekao: "Kada god imam želi nešto znati, Bog mu daje znanje o tome."[19]

Isto tako, u većem broju predaja od njega se prenosi: "Ruh (duh) je stvorenje uzvišenije od Džebraila i Mikaila. Bilo je sa Božijim poslanikom, s.a.v.a., a nakon toga je sa imamima i pravilno ih vodi."[20]

PITANJA

1. Kojim ajetom možemo dokazati bezgrješnost Imama?
2. Koje predaje ukazuju na bezgrješnost Imama?
3. Odakle dolazi posebno znanje Imama?
4. Ko je sve u prošlosti imao udjela u ovoj vrsti znanja?
5. Koji ajet ukazuje na imamsko znanje? Kako?
6. Pojasnite značaj *znanja cijele Knjige*!
7. Navedite nekoliko predaja koje govore o znanju Imama!

---

[15] *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 257.
[16] Isto, str. 198.
[17] *Biharu-l-envar*, sv. 27, str. 58.
[18] *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 258.
[19] Isto.
[20] Isto, str. 273.

40.
Imam Mehdi

Uvod

U okviru prethodnih poglavlja naveli smo nekoliko predaja u kojima su navedena imena dvanaesterice imama, ali postoji i veliki broj predaja koje se od Poslanika prenose i šiijskim i sunijskim lancima prenosilaca i u nekim od njih spominje se samo njihov broj, u nekim se dodaje da će svi biti od Kurejšija, u nekim se kaže da će njihov broj biti poput broja Benu israilskih starješina, u nekim se kaže da će njih devet biti potomci Imama Husejna, i na kraju, u nekim sunijskim predajama i šiijskim mutevatir predajama nabrojana su imena svih imama.[1] Također, među šiijskim hadisima postoji veliki broj onih koji govore o imametu svakog imama pojedinačno, a ovom prilikom, s obzirom na ograničenost prostora, ne možemo navesti čak ni primjere.[2] Stoga, posljednje poglavlje o imametu posvetit ćemo dvanaestom Imamu, upravitelju vremena, neka Allah ubrza njegovo pojavljivanje, a da ne bismo bili opširni, držat ćemo se samo najvažnijih činjenica.

Univerzalna Božanska vlast

Znamo da je osnovna svrha slanja poslanika pripremanje i upotpunjavanje uvjeta za razvoj te slobodno i svjesno usavršavanje ljudi, što se postiže stavljanjem Božije Objave na raspolaganje ljudima. Tu su također i druge svrhe, poput pomoći u racionalnom razvoju i duhovnom odgoju ljudi koji su spremni za takvo šta. Na kraju, veliki poslanici zalagali su se za uspostavljanje idealnog društva na temeljima pobožnosti i Božanskih vrijednosti, za širenje pravde diljem Zemlje, i svaki je u granicama svoje moći, načinio korak u ovom smjeru. Neki od njih uspjeli su u posebnim geografskim i vremenskim granicama uspostaviti Božiju vlast. Međutim, nijednom od njih nisu bili pripremljeni preduvjeti za Božiju vlast u čitavom svijetu.

---

[1] *Muntehabu-l-eser fi-l-imami-s-sani 'ašere*, str. 10–140.

[2] Pogledati: *Biharu-l-envar*, *Gajetu-l-meram*, *Isbatu-l-hudat* i druge hadiske zbirke.

Svakako, činjenica da takvi uvjeti još uvijek nisu pripremljeni ne znači da su poruke i programi s kojima dolaze poslanici nedostatni, ili pak to da poslaničko vodstvo i upravljanje nije bilo kako treba, kao što ne znači ni to da Božiji cilj slanja poslanika nije ostvaren, jer kako je već ukazano, Božiji cilj je ostvarivanje uvjeta za kretanje i putovanje koji su utemeljeni na slobodnoj volji – *da ljudi poslije poslanika ne bi nikakva izgovora pred Allahom imali*[3] – ne na primoravanju ljudi da prihvate istinitu religiju i da slijede Božanske vodiče, a taj cilj je ostvaren.

U isto vrijeme, Uzvišeni Bog je u Svojim knjigama obećao Božiju vlast na cijeloj planeti Zemlji, što se može nazvati jednom vrstom predskazanja o ostvarivanju uvjeta za prihvatanje religije na širokoj ravni ljudskog društva, a to će se dogoditi pomoću istaknutih pojedinaca i skupina te onostrane pomoći, čime će se ukloniti prepreke i smetnje s puta ostvarivanja svjetske vlasti i uspostaviti pravda za ljude koji su živjeli pod nepravdom. Nemoćni pred nepravdom nasilnika, oni se izgubili svaku nadu i u ideologije, i u vlasti, i u režime. Kao takvu, ovu vlast možemo nazvati ostvarenjem krajnjeg cilja slanja posljednjeg Poslanika, s.a.v.a., i univerzalne i vječne religije. Jer, u vezi s njom je rečeno:

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

Da bi je uzdigao iznad svih vjera.[4]

Budući da imamet upotpunjuje vjerovjesništvo i njime se ostvaruje mudrost njegovog okončanja, može se zaključiti da će taj cilj biti ostvaren posredstvom posljednjeg Imama. To je upravo ono što se spominje i naglašava u mutevatir predajama u vezi sa hazreti Mehdijem, a.s.

Prvo ćemo ukazati na nekoliko ajeta koji u sebi sadrže najave i predznake ostvarenja ovakve vlasti, a nakon toga ćemo navesti i nekoliko predaja vezanih za tu temu.

Božije obećanje

Uzvišeni Gospodar u Kur'anu kaže:

وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Mi smo u Zeburu, poslije Tevrata, napisali da će Zemlju Moji čestiti robovi naslijediti.[5]

---

[3] *En-Nisa'*, 165.

[4] Pogledati: *Et-Tevbe*, 33; *El-Feth*, 28; *Es-Saff*, 9; isto tako *Biharu-l-envar*, sv. 51, str. 50, hadis 22.

[5] *El-Enbija'*, 105.

U drugom ajetu sličan sadržaj prenosi se od hazreti Musaa, a.s.,[6] i bez ikakve sumnje, ovo obećanje jednog dana će se obistiniti.

Na drugom mjestu, nakon što se ukazuje kako je faraon tlačio i oslabio narod, Kur'an kaže:

وَ نُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

A Mi želimo da one koji su na Zemlji tlačeni milošću obaspemo i da ih vođama (imamima) i nasljednicima učinimo.[7]

Iako ovaj ajet govori o Benu Israilu i o njihovom stizanju na vlast nakon oslobađanja iz faraonove vlasti, izraz *ve nurīdu*, tj. *mi želimo* ukazuje na neprekinutu Božiju želju i upravo zbog toga u mnogim predajama ovaj izraz doveden je u vezu sa pojavljivanjem Imama Mehdija, a.s.[8]

Na drugom mjestu muslimanima se upućuju sljedeće riječi:

وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Allah obećava da će one među vama koji budu vjerovali i dobra djela činili sigurno namjesnicima na Zemlji učiniti, kao što je učinio namjesnicima one prije njih, i da će im zacijelo vjeru njihovu učvrstiti, onu koju im On želi, i da će im sigurno strah sigurnošću zamijeniti; oni će se samo Meni klanjati, i neće druge Meni ravnim smatrati. A oni koji i poslije toga budu nezahvalni – oni su pravi grješnici.[9]

U predajama se kaže da će se potpuni primjer ovog obećanja ostvariti u vrijeme pojave Imama Mehdija.[10]

Isto tako, postoje druge predaje koje ukazuju da se nekoliko drugih ajeta[11] odnosi na hazreti Mehdija, ali da ne bismo otišli previše u širinu, nećemo ih navoditi.[12]

---

6 *El-A'raf*, 128.
7 *El-Kasas*, 5.
8 *Biharu-l-envar*, sv. 51, str. 54, hadis 35.
9 *En-Nur*, 55.
10 *Biharu-l-envar*, sv. 51, str. 58, hadis 50.
11 Poput ajeta: *dok vjera bude samo Allahova*, kao i: *da bi je uzdigao iznad svih vjera*, te: *Ono što vam Allah ostavlja bolje je za vas.*
12 *Biharu-l-envar*, sv. 51, str. 44–64.

Neki primjeri iz predaja

Predaje koje od Poslanika prenose i šiije i sunije u vezi sa hazreti Mehdijem prelaze stepen mutevatira. Predaje koje prenose samo sunije, u skladu sa ocjenom jednog dijela sunijskih alima, postižu stepen mutevatira.[13] Jedna skupina sunijskih učenjaka vjerovanje u hazreti Mehdija smatra zajedničkim vjerovanjem svih mezheba.[14] Neki od njih pišu knjige o hazreti Mehdiju i predznacima njegovog dolaska.[15] Evo nekoliko primjera sunijskih rivajeta.

Između ostalog, prenosi se veliki broj hadisa u kojima je Poslanik rekao: "Kada bi ostao samo jedan dan Ovome svijetu, Uzvišeni Bog bi taj dan učinio toliko dugačkim da čovjek iz Ehli-bejta koji ima moje ime stigne na vlast (i ispuni Zemlju pravdom, kao što je prije toga bila ispunjena nepravdom)."[16]

Od Ummi Seleme prenosi se da je Poslanik rekao: "Mehdi je moj potomak i od djece je Fatimine."[17]

Od Ibn Abbasa prenosi se da je Poslanik, s.a.v.a., rekao: "Ali je imam ummeta nakon mene, a od njega će biti i očekivani Kaim, koji će kada se bude pojavio ispuniti Zemlju pravdom, kao što je bila ispunjena nepravdom."[18]

Skrivenost i tajna skrivenosti

Jedna od odlika dvanaestog Imama koja je naglašena u predajama Ehli-bejta jeste skrivenost. Između ostalog, Abdulazim Hasani prenosi od Imama Muhammeda Tekija, a on od svog oca i od Zapovjednika pravovjernih da je rekao: "Naš Kaim imat će dugotrajnu skrivenost. Kao da gledam šiije kako poput gladnog stada koje traži ispašu idu u potragu za njim, ali ga ne nalaze. Dobro znajte, svaki od njih koji ostane čvrst u vjerovanju i koji

---

[13] Pogledati: *Sava'ik Ibn Hadžer*, str. 99; *Navaru-l-ebsar* Šeblendži, str. 155, *Is'afu-r-ragibin*, str. 140; *El-Futuhatu-l-islamiijje*, sv. 2, str. 311.

[14] *Šarhe Ibn Ebi El-Hadid bar Nehdžu-l-belaga*, sv. 2, str. 535; *Sabaiku-z-zeheb* od Suvejdija, str. 78; *Gajetu-l-me'mul*, sv. 5, str. 362.

[15] Poput knjige *El-Bejan fi ahbari sahibi-z-zeman*, od Hafiza Muhammeda ibn Jusufa Gandžija Šafiija, koji je živio u 7. stoljeću, te knjiga *El-Burhan fi 'alamati Mehdi ahiri-z-zeman*, od Muttekija Hindija, koji je živio u 10. stoljeću.

[16] *Sahih Tirmizi*, sv. 2, str. 46; *Sahih Ebu Davud*, sv. 2, str. 207; *Musned Ibn Hanbel*, sv. 1, str. 378; *Jenabi'u-l-meveddeh*, str. 186, 258, 440, 488, 490.

[17] *Is'afu-r-ragibin*, str. 134, preneseno iz *Sahihu Muslima*; a bilježe i Ebu Davud, Nesai, Ibn Madždže i Bejheki.

[18] *Jenabi'u-l-meveddeh*, str. 494.

usljed dugotrajne skrivenosti svoga Imama ne postane okorjela srca, na Sudnjem danu bit će sa mnom na istom stepenu." Zatim je rekao: "Kada naš Kaim ustane, neće biti pod teretom ničije prisege (nijedan nasilni vladar neće imati vlast nad njim), upravo zbog toga krišom je rođen i skriven je od pogleda ljudi."[19]

Imam Sedždžad prenosi od svog oca, a on od Zapovjednika pravovjernih sljedeću predaju: "Naš Kaim ima dvije skrivenosti, jedna je duža od druge. Samo oni koji imaju jako uvjerenje i ispravnu spoznaju ostat će čvrsto pri njegovom imametu."[20]

Da bi nam postala jasna tajna skrivenosti, potrebno je da uputimo pogled u sudbinu čistih imama.

Kao što znamo, nakon Poslanika, s.a.v.a., većina ljudi dala je prisegu Ebu Bekru, zatim Omeru, pa Osmanu. Nakon hilafeta trećeg halife ljudi daju prisegu hazreti Aliju. On, koji je bio halifa postavljen od Boga i Poslanika, za vrijeme vlasti trojice prethodnih halifa, da bi očuvao interese tek utemeljenog islamskog društva, povukao se i govorio je samo onda kada je trebalo da se nad ljudima upotpuni dokaz, ali u isto vrijeme nije se libio ničeg što je bilo u korist islama i muslimana. Međutim, doba od nekoliko godina njegove uprave prošlo je u sukobima sa onima koji se okupiše oko deve, s Muavijom i haridžijama, da bi na kraju postigao stepen šehadeta ubijen rukom jednog haridžije.

Imam Hasan Mudžteba također je bio otrovan Muavijinim naređenjem. Nakon Muavijine smrti njegov sin Jezid, koji nije čak poštovao ni formu islama, sjeda na vladarsku stolicu Emevija. Na taj način dogodio se takav pad da od islama nije ostalo ni traga. Usljed toga, Imam Husejn nije imao izlaza osim da ustane i da šehadetom do određene mjere osvijesti i probudi muslimane i na taj način spasi islam od nestajanja. Međutim, nisu ostvareni uvjeti za uspostavljanje pravedne islamske vlasti. Zbog toga su se ostali čisti imami bavili učvršćivanjem temelja vjerovanja i širenjem nauka i propisa islama te odgajanjem nadarenih pojedinaca, dajući im nadu da će se ostvariti pravedna Božija vlast. Na kraju, jedan po jedan postali su šehidima.

U svakom slučaju, čisti imami su u razdoblju od dva i po stoljeća, trpeći velike teškoće i nepodnošljive pritiske, uspjeli objasniti istine islama. Jedan dio javno, a drugi pojedinačno, svojim sljedbenicima i svojim posebnim prijateljima. Na taj način islamska učenja u različitim dimenzijama

---

[19] *Muntehabu-l-eser*, str. 255.

[20] Isto.

bila su proširena u društvu tako da je opstanak Poslanikovog Šerijata zajamčen. Uz sve to, na različitim mjestima u islamskim državama osnivane su skupine koje su se borile protiv nepravednih vladara, pa su na taj način – ako ništa drugo – uspjele do određene granice stati na put njihovom nasilju i svojeglavosti.

Međutim, ono što je stvaralo veliku brigu nasilnicima jeste vijest o pojavi hazreti Mehdija, što je bila neposredna prijetnja njihovoj egzistenciji. Zato savremenici Imama Hasana Askerija, a.s., veoma revnosno i odlučno prate svaki njegov pokret, da bi u slučaju da mu se rodi sin on bio na vrijeme smaknut. Ipak, volja Božija htjela je nešto drugo: da se Imam Mehdi, a.s., rodi kako bi spasio ljudsko društvo i da zbog toga bude i spašen i sačuvan. Upravo iz tog razloga za vrijeme života njegovog oca, do njegove pete godine, samo ograničen broj posebnih prijatelja imao je dodir s njim, a nakon smrti njegovog oca on je s ljudima imao vezu posredstvom četverice ljudi, koji su jedan za drugim postajali njegovi posebni zastupnici.[21] Nakon toga počinje velika skrivenost, čije trajanje nije poznato, a trajat će sve dok društvo ne bude spremno prihvatiti Božiju svjetsku vlast, kada će se on, Božijim određenjem, pojaviti.

Iz predočenog zaključujemo da se tajna njegove skrivenosti ogleda u okolnosti da je bio sačuvan od zla osionih i nasilnih ljudi. U nekim se predajama ukazuje i na druge mudrosti i razloge skrivenosti, pa se između ostalog spominje i ispit ljudi, da se vidi koliko će nakon upotpunjenja dokaza ostati postojani i čvrsti.

Svakako, u vrijeme skrivenosti ljudi nisu u cijelosti uskraćeni za njegovo dobro, već je, kako se to kaže u predajama, on trenutno poput Sunca koje je iza oblaka,[22] čijim svjetlom se ljudi i dalje koriste, kao što je bezbroj pojedinaca, iako ga ne poznaju, došlo u doticaj s njim, pa su im riješene materijalne i duhovne teškoće i na taj način su vidjeli korist od njega.

Njegov život jeste važan činilac koji budi nadu i optimizam kod ljudi te im pomaže da se poprave i pripreme za njegov dolazak.

PITANJA

1. Šta je krajnji cilj slanja Poslanika islama, s.a.v.a.?
2. Kako se može ostvariti navedeni cilj?

---

[21] Bili su to: Osman ibn Said, Muhammed ibn Osman ibn Said, Husejn ibn Ruh i Ali ibn Muhammed Samari.

[22] *Biharu-l-envar*, sv. 52, str. 92.

3. Koji ajet daje radosnu vijest o uspostavi svjetske Božanske vlasti?
4. Navedite primjere iz sunijskih izvora koji govore o hazreti Mehdiju, a.s.!
5. Navedite primjera iz predaja od Ehli-bejta, a.s., koji govore o skrivenosti Imama Mehdija, a.s.!
6. Pojasnite malu i veliku skrivenost i razliku među njima!
7. Šta je tajna skrivenosti Imama vremena, a.s.?
8. Kakve koristi ljudi mogu imati od Imama Mehdija, a.s., u vrijeme njegove skrivenosti?

41.
Važnost proživljenja

Uvod

Na početku knjige ukazali smo na važnost istraživanja vjere i temelja na kojim se gradi vjerovanje (monoteizam, poslanstvo, proživljenje). Tada smo objasnili da život dostojan čovjeka zavisi od ispravnog rješenja ovih pitanja. U prvom dijelu knjige bavili smo se pitanjem monoteizma, u drugom poslanstvom i imametom, a sada ćemo pristupiti objašnjavanju najvažnijih pitanja proživljenja u dijelu knjige posvećenom ovoj temi.

Prvo ćemo ukazati na posebnosti ovog načela vjere i njegovog posebnog djelovanja na pojedinačno i društveno ponašanje. Nakon toga, objasnit ćemo da je uvjet ispravnog vjerovanja u ovo načelo prihvatanje postojanja apstraktne i vječne duše. Isto kao što je ontologija nepotpuna bez vjerovanja u jednog Boga, i antropologija je krnjava bez vjerovanja u vječnu dušu.

Poslije toga govorit ćemo o temeljnim pitanjima proživljenja metodom koja priliči stilu ove knjige.

Važnost vjerovanja u proživljenje

Poticaji za pospješivanje djelovanja u životu ogledaju se u osiguravanju potreba i želja, stizanju do vrijednosti i ideala, i na kraju, u stizanju do sreće i konačnog savršenstva. Kvalitet i kvantitet djela te njihovo usmjeravanje zavise od preciziranja ciljeva prema kojima su usmjereni životni napori. Usljed toga, spoznaja konačnog životnog cilja do kojeg treba stići igra osnovnu ulogu u usmjeravanju i izboru aktivnosti i djela. Ustvari, najvažniji činilac u određivanju životnog puta kojim se krećemo jesu stavovi i spoznaje čovjeka o vlastitoj zbilji, savršenstvu i sreći. Čovjek koji svoju zbilju gleda jedino u okviru materijalnih činilaca i njihovih složenih međusobnih akcija i reakcija, te svoj život ograničava na nekoliko prolaznih ovosvjetskih dana života, a užitak, sreću i savršenstvo ne smatra većim od koristi u granicama takvog života, on će svoje ponašanje tako podesiti da

sebi osigura samo koristi i potrebe Ovoga svijeta. S druge strane, čovjek koji svoju zbilju smatra većom od materijalnih pojava i koji smrt ne smatra okončanjem svoga života, već mostom preko kojeg prelazi iz Prolaznog u Vječni svijet, on svoje ispravno ponašanje smatra sredstvom za stizanje do vječne sreće i savršenstva. On će program svoga života podesiti i provoditi tako da mu bude što korisniji za vječni život. S druge strane, životne nedaće i teškoće ne oduzimaju mu nadu i ne staju mu na put izvršavanja dužnosti i postizanja vječne sreće i savršenstva.

Uticaj ovakve vrste antropološkog pristupa nije ograničen samo na razinu života pojedinca, već ima ogroman uticaj na društveni način života i međusobne odnose pojedinaca u društvu. Vjerovanje u onosvjetski život, u vječnu nagradu i kaznu igra važnu ulogu u poštovanju tuđih prava, požrtvovanosti i dobročinstvu prema nevoljnicima. U društvu u kojem je ovo vjerovanje živo, za provođenje zakona, pravila i pravednih propisa te zarad sprječavanja zla i ugrožavanja tuđih prava, postoji manja potreba za upotrebom sile i pritiska. Sasvim prirodno, u slučaju da ovo vjerovanje dobije svjetske razmjere, međunarodni problemi bili bi u značajnoj mjeri umanjeni.

Uzevši u obzir ove činjenice, postaje jasna važnost pitanja proživljenja i vrijednost istraživanja o njemu. Čak i vjerovanje u Božije jedinstvo ne može samo po sebi (dakle, bez vjerovanja u proživljenje) imati potpun i obuhvatan uticaj na davanje željenog smjera životu. Ovim postaje očita tajna tolikog pridavanja važnosti monoteističkih religija ovom pitanju, a posebno svete vjere islama, kao i velikih napora koje su Božiji poslanici ulagali u usađivanju ovog vjerovanja u srca ljudi.

Vjerovanje u onosvjetski život svoju ulogu usmjeravanja pojedinačnih i društvenih ponašanja i kretanja može odigrati tek u slučaju kada se prihvati jedna vrsta uzročnosti između ovosvjetskih djelovanja i sreće ili nesreće Onoga svijeta, u smislu da se nagrade i patnje na Onom svijetu spoznaju kao nagrađivanje i kažnjavanje poželjnih i nepoželjnih djela učinjenih na Ovom svijetu. U suprotnom, ukoliko se pretpostavi da se sreća Onog svijeta može steći na Onom svijetu, na isti način kako se koristi Ovog svijeta stiču još na Ovom svijetu, tada će vjerovanje u onosvjetski život izgubiti svoju ulogu pomoću koje određuje ponašanje na Ovom svijetu. Zašto? Iz prostog razloga jer se s takvom pretpostavkom može kazati da se na Ovom svijetu treba truditi da se ostvari ovosvjetska sreća, a za stizanje do onosvjetske sreće treba se početi truditi nakon smrti!

Zato je potrebno da pored dokazivanja proživljenja i onosvjetskog života bude dokazana i veza ovih dvaju života (ovosvjetskog i onosvjetskog) te uticaj naših djela utemeljenih na slobodnoj volji na vječnu sreću ili nesreću.

Pridavanje važnosti proživljenju u Kur'anu

Više od jedne trećine kur'anskih ajeta posvećeno je pitanju vječnog života. U jednom dijelu ajeta govori se o neophodnosti vjerovanja u Ahiret.[1] U drugom dijelu spominju se posljedice poricanja Ahireta.[2] U jednom dijelu govori se o vječnim blagodatima.[3] U sljedećem, ajeti govore o vječnim kaznama.[4] Isto tako, u velikom broju ajeta govori se o vezi između dobrih i loših djela i njihovih onosvjetskih učinaka. Zatim se na različite načine potvrđuje mogućnost i neophodnost proživljenja, odgovarajući na sumnje onih koji ga poriču. Kao uzrok zlih djela i krivog puta navodi se zaboravljanje ili pak nijekanje Sudnjega dana.[5]

Razmišljanjem o kur'anskim ajetima može se zaključiti da je veći dio Poslanikovih govora i rasprava s ljudima bio posvećen temi proživljenja. Čak se može kazati da je napor utrošen u dokazivanju ovog načela veći od napora usmjerenog u dokazivanju Božije jednoće, jer je većina ljudi pokazala veću tvrdoglavost kada treba prihvatiti ovo načelo. Razloge takve tvrdoglavosti možemo svesti na dva osnovna činioca. Jedan je zajednički, a tiče se poricanja svega što je onostrano i nevidljivo. Drugi činilac blizak je temi proživljenja, a riječ je o sklonosti ka neobuzdanom i neodgovornom ponašanju. Već smo ukazali na činjenicu da vjerovanje u Sudnji dan i svođenje računa predstavlja moćnu podršku osjećaju odgovornosti, prihvatanja ograničenja u ponašanju i suzdržavanju od nasilja, smutnje i grijeha. Međutim, poricanjem ovog načela otvara se put za neobuzdano, strastveno i samodopadljivo ponašanje. Kur'an časni, ukazujući na ovaj činilac, kaže:

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ۝ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝ بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

Zar čovjek misli da kosti njegove nećemo sakupiti!? Hoćemo, moćni smo jagodice prsta njegovih ponovo stvoriti. Ali, čovjek želi griješiti dok je živ.[6]

Upravo ovaj duh odbijanja da se prihvati proživljenje u njegovom istinskom značenju može se naći u govoru i pisanim djelima ljudi koji pokušavaju proživljenje, Sudnji dan i ostale kur'anske izraze o proživljenju tumačiti

---

1 *El-Bekare*, 4; *Lukman*, 4; *En-Neml*, 3.
2 *El-Isra'*, 10; *El-Furkan*, 11; *Sebe'*, 8; *El-Mu'minun*, 74.
3 *Er-Rahman*, 46; *El-Vaki'a*, 15; *Ed-Dehr*, 11.
4 *El-Hakka*, 20; *El-Mulk*, 6; *El-Vaki'a*, 42, 56.
5 *Sad*, 26; *Es-Sedžde*, 140.
6 *El-Kijame*, 3–5.

u obliku ovosvjetskih pojava, nestajanja naroda, uspostavljanju ravnopravnog društva bez staleža, izgradnje ovosvjetskog raja, ili pak Onaj svijet i pojmove vezane za njega predstavljaju kao vrijednosne i konvencionalne pojmove te kao mitove.[7]

Kur'an časni ovakve ljude naziva "ljudi šejtani" i "neprijatelji poslanika", koji svojim ukrašenim i obmanjujućim riječima otimaju srca, odvraćaju ljude od ispravnog vjerovanja i uvjerenja te od pridržavanja Božijih zakona.

وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَ الْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَ لَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَ مَا يَفْتَرُونَ ۝ وَ لِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَ لِيَرْضَوْهُ وَ لِيَقْتَرِفُواْ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ

Tako smo svakom vjerovjesniku neprijatelje određivali, šejtane u vidu ljudi i džina, koji su jedni drugima kićene besjede govorili da bi ih obmanuli – a da je Gospodar tvoj htio, oni to ne bi učinili; zato ti ostavi njih, i ono što izmišljaju – i da bi srca onih koji u Onaj svijet ne vjeruju bila sklona tome i zadovoljna time, i da bi počinili grijehe koje su počinili.[8]

Zaključak

Da bi čovjek u svom životu mogao odabrati put koji će voditi ka zbiljskoj sreći i krajnjem savršenstvu, neophodno je da razmisli o sljedećim pitanjima: Da li smrt označava kraj čovjekovog života, ili će nakon nje imati drugi život? Da li je prelazak iz Ovog svijeta u Drugi poput putovanja iz jednog grada u drugi, u kojem se neophodne životne potrepštine također mogu nabaviti, ili je Ovaj svijet uvod i priprema terena za ugođaje i patnje Onoga svijeta, pa bi usljed toga još na Ovom svijetu bilo potrebno obaviti svoj posao, a njegov krajnji učinak preuzeti tamo, na Drugom svijetu?

Sve dok ova pitanja ne budu riješena, ne stiže na red prepoznavanje puta i odabir puta kretanja i životnog programa, jer sve dok se ne odredi cilj putovanja, nije moguće ni odrediti put kojim će se stići do njega.

Na kraju, imajmo na umu činjenicu da koliko god mogućnost postojanja takvog života bude smatrana malom, ipak je dovoljno da pametan i svjestan čovjek bude potaknut na istraživanje u vezi s njim, jer je količina moguće koristi neograničena.

---

[7] *En-Neml*, 68; *El-Hakka*, 17.

[8] *El-En'am*, 112–113.

PITANJA

1. Pojasnite razliku između vjerovanja i nevjerovanja u proživljenje u pogledu usmjeravanja životnih aktivnosti!
2. U kojem slučaju vjerovanje u proživljenje može odigrati ogromnu ulogu u vođenju životnih aktivnosti u poželjnom smjeru?
3. Pojasnite pažnju i brigu Kur'ana u vezi s proživljenjem!
4. Zašto su ljudi odbijali i ustručavali se od prihvatanja proživljenja? Pojasnite!
5. Navedite primjer ljudi bolesnih srca koji su nastojali iskriviti vjerovanje u proživljenje i pojasnite stajalište Kur'ana o ovakvim pokušajima iskrivljenja!
6. Pojasnite neophodnost istraživanja pitanja proživljenja i tvrdnju da je takvo istraživanje mnogo vrjednije i važnije od istraživanja ovosvjetskih pojava!

42.
Veza između proživljenja i duše

Mjerilo jedinstva živog bića

Čovjekovo tijelo, poput životinjskog, predstavlja cjelinu sastavljenu od ćelija, koje su u stalnom procesu nastajanja i nestajanja, promjene, zamjene, a njihov broj od rođenja pa do kraja života se ne izmijeni i uvijek je postojan.

Uzevši u obzir ove izmjene koje se događaju u tijelu životinja, posebno čovjeka, nameće se pitanje: Na osnovu kojeg mjerila ovu promjenljivu cjelinu trebamo smatrati jednim te istim bićem, iako je moguće da se njegovi dijelovi u toku života više puta izmijene?[1]

Prosti odgovor koji se daje na ovo pitanje je to da mjerilo jedinstva svakog živog bića jeste povezanost njegovih organa, i istovremena i neistovremena, te i ako njegove ćelije postepeno izumiru, a njihova mjesta zauzimaju nove ćelije, sa stanovišta trajnosti ovog procesa ta se cjelina ipak u svakom stanju može zvati istim bićem.

Međutim, ovo nije zadovoljavajući odgovor, jer ukoliko zamislimo jednu građevinu koja je sazdana od određenog broja cigli, i zamislimo da njene cigle postepeno izmijenimo, na način da nakon određenog vremena nijedna od prvobitnih cigli ne bude ostala u zgradi, ne možemo novu građevinu smatrati onom starom, bez obzira što se ovakvi izrazi koriste neprecizno i uzimajući u obzir izvanjski oblik građevine, a posebno to čine ljudi koji nisu upućeni u izmjenu cigli.

Prethodni odgovor može se upotpuniti ako kažemo da je moguće da ova postepena izmjena neće nanijeti štetu jednoći cjeline ukoliko se temelji na jednom prirodnom unutrašnjem činiocu, kako se to već dešava u živim bićima, dok se izmjena cigli građevine dešava posredstvom vanjskog i prisilnog činioca, tako da im se stoga ne može pripisati jedinstvo ni istinsko poistovjećenje u vertikali toka izmjene dijelova.

---

[1] Prije nego se postavilo ovo pitanje može se pitati nešto drugo: U osnovi, šta je mjerilo istovjetnosti jedne postojane cjeline? Na osnovu kojeg mjerila hemijska i organska jedinjenja možemo smatrati jednim, tj. istim bićem? Međutim, da ne bismo proširili raspravu, nećemo sada razmatratati ova pitanja. Pogledati: *Islamska filozofija*, pogl. 29.

Ovaj odgovor temelji se na prihvatanju jednog prirodnog činioca koji je stalno prisutan tokom promjena i koji čuva uređenost i sklad dijelova i organa u organizmu. Sada se postavlja pitanje u vezi sa zbiljom tog činioca, dakle šta je mjerilo istovjetnosti tog činioca.

U skladu s poznatom filozofskom teorijom, mjerilo jedinstva u svakom prirodnom biću jeste pojava koja nije složena i koja se ne može osjetilima opažati, a naziva se "priroda" ili "forma"[2], koja se izmjenom materije ne mijenja. U živim bićima koja imaju različite i raznovrsne aktivnosti, poput ishrane, rasta i razmnožavanja, ovaj činilac naziva se duša (*nefs*).

Stari filozofi su vegetativnu i animalnu dušu smatrali materijalnom, a čovjekovu apstraktnom. Međutim, velik broj islamskih filozofa, između ostalog i Mulla Sadra Širazi, i za životinjsku dušu kaže da posjeduje određeni stepen apstraktnosti, a svijest i volja sastavni su dio i pokazatelji apstraktnog bića. Međutim, materijalisti, koji postojanje ograničavaju na materiju i njene posebne odlike, poriču apstraktnu dušu, a savremeni materijalisti (poput pozitivista) poriču sve što se ne može opažati vanjskim čulima, a u najmanju ruku ne prihvataju pojave koje se ne mogu opaziti osjetilima i prirodno je da nemaju ispravan odgovor za mjerilo jedinstva u živim bićima.

Dakle, mjerilo istovjetnosti u biljkama je vegetativna duša. Vegetativni život uvjetovan je postojanjem forme i posebne vegetativne duše u materiji koja je pripravna, a u trenutku kada pripravnost materije nestane, u tom slučaju nestaje i forma ili vegetativna duša. Ukoliko pretpostavimo da iste te materije dobiju ponovnu pripravnost za primanje vegetativne forme, bit će im data nova vegetativna duša, ali dvije biljke, stara i nova, uz krajnju sličnost, neće imati zbiljsko jedinstvo, tako da se nova biljka ne može smatrati onom starom biljkom.

Što se tiče životinja i čovjeka, budući da im je duša apstraktna, ona može opstati i nakon nestanka tijela, a kada ona ponovo bude vezana za tijelo, bit će očuvano jedinstvo i istovjetnost individue, kao što je i prije smrti jedinstvo duše bilo mjerilo jedinstva individue, tako da izmjena tjelesne materije ne zahtijeva brojnost individua. Ali, ukoliko neko egzistenciju čovjeka i životinje ograniči na materijalno tijelo i njegove osobenosti i akcidente, i smatra da je duša jedna od tjelesnih osobina ili zbir tjelesnih osobina, čak ukoliko drži da je ona forma koja se ne može opažati osjetilima, ali je ipak materijalna i nestankom dijelova tijela također nestaje,

---

[2] Treba znati da obje ove riječi imaju i druga terminološka značenja, a mi ovdje mislimo na *vrsnu formu* (*surate nov'ijje*).

takav pojedinac ne može imati ispravnu predodžbu o proživljenju. Pod pretpostavkom da tijelo pronađe novu pripravnost za život, u njemu će nastati nove osobenosti i akcidenti, a u tom slučaju neće više postojati istinsko mjerilo za njihovo jedinstvo i poistovjećenje (da to bude ono staro) zahvaljujući tome što je pretpostavka da su prethodne osobine u potpunosti nestale, a sada su nastale nove.

Možemo zaključiti da je život nakon smrti moguće na ispravan način zamisliti tek u slučaju kada dušu smatramo različitom od tijela i njegovih posebnih odlika i akcidencija, te kada je ne smatramo materijalnom formom koja je prodrla u tijelo i koja će nestati nestankom tijela. Dakle, kao prvo, mora se prihvatiti postojanje duše, kao drugo, ona se treba smatrati supstancijalnom pojavom, a ne jednim od akcidenata tijela, i treće, moramo smatrati da ona može biti nezavisna od tijela i da može opstati i nakon što tijelo nestane, te da nije poput formi koje prodiru u materiju (stručno rečeno: koje se *utiskuju* u materiju) i koje će nestati nestankom tijela.

Položaj i stanje duše u čovjekovom biću

Druga stvar koju bismo na ovom mjestu trebali spomenuti jeste to da čovjek nije spoj duše i tijela, na način kako je voda spoj kisika i vodika, pa kada se ove komponente odvoje jedna od druge, u tom slučaju složeno biće kao jedna cjelina nestaje. Duša je osnovni činilac čovjeka i sve dok ona postoji, postoji i čovječnost čovjeka i njegova ličnost će biti očuvana. Upravo zbog toga izmjena ćelija u tijelu ne nanosi nikakvu štetu individualnom jedinstvu čovjeka, jer mjerilo zbiljskog jedinstva čovjeka jeste upravo jedinstvo njegove duše.

Kur'an časni – ukazujući na ovu zbilju, u odgovoru onima koji poriču proživljenje i koji su govorili kako je nemoguće da čovjek nakon što mu dijelovi tijela istruhnu ponovo oživi – kaže:

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ

Reci: (vi ne nestajete, već) "Uzima vas melek smrti, koji je zadužen za vas."[3]

Dakle, činilac čovječnosti i identiteta svakog čovjeka je ono što melek smrti preuzima, a ne dijelovi tijela koje zemlja rastače.

[3] *Es-Sedžde*, 11.

PITANJA

1. Da li spojenost dijelova jedne promjenljive cjeline možemo smatrati mjerilom njezina jedinstva? Zašto?
2. Imamo li i druga mjerila za jedinstvo organskih sjedinjenja?
3. Navedite poznatu filozofsku teoriju o jedinstvu složenih bića, posebno živih bića!
4. Koja je razlika između prirodne forme i duše?
5. Kakva razlika postoji između vegetativne, s jedne, te animalne i ljudske duše, s druge strane? Kakav utjecaj može imati ova razlika na pitanje proživljenja?
6. Za kakvim načelima imamo potrebu da bismo mogli imati ispravnu predodžbu o proživljenju?
7. Kakva je razlika između složenosti čovjeka od tijela i duše i hemijskih sjedinjenja?

43.
Apstraktnost duše

Uvod

Saznali smo da se pitanje proživljenja oslanja na pitanje duše. Drugim riječima, tek kada duša nakon što tijelo bude rastočeno ostane postojeća, može se kazati da čovjek koji nakon smrti biva proživljen jeste isti onaj čovjek otprije. To znači da svaki čovjek osim tijela ima i jednu apstraktnu, nematerijalnu supstancu koja može i bez tijela opstati. U suprotnom, pretpostavka o novom životu za istu tu osobu je nemoguća.

Dakle, prije negoli se počnu dokazivati proživljenje i objašnjavati pitanja vezana za njega, mora se ova činjenica dokazati. Zato ćemo ovo poglavlje posvetiti spomenutom pitanju, a da bismo ga dokazali, koristit ćemo dva dokaza: racionalni dokaz i Objavu.[1]

Racionalni dokaz apstraktnosti duše

Od davnina su filozofi u vezi sa ruhom (duh, kojeg su označavali terminom duša, odnosno *nefs*)[2] mnogo raspravljali, a posebno su islamski mudraci ovoj temi pridavali pažnju, pa su, pored značajnog prostora koji su u svojim filozofskim knjigama izdvajali za teme o duši, oni pisali i posebne knjige i traktate koje su posvećivali ovoj temi. Na različite načine mnoštvom dokaza

---

[1] Moguće je uobraziti kako je dokazivanje i argumentiranje u vezi sa dušom i proživljenjem putem objave pogrešan krug u dokazu. S obzirom da je u dokazu o neophodnosti poslanstva rečeno da je onosvjetski život (koji se oslanja na pitanje duše) uzet kao postulat, dokazivanje ove teme putem objave i poslanstva predstavlja pogrešan krug u dokazu. Međutim, treba uzeti u obzir da ispravnost dokazivanja posredstvom objave ne zavisi od pitanja "neophodnosti poslanstva", već se temelji na tome da je poslanstvo objektivna pojava, što se dokazuje putem mudžize. Budući da je časni Kur'an sam po sebi mudžiza i argument Poslanikove istinitosti, ispravno je koristiti ga kao argument dokazivanja duše i proživljenja.

[2] Filozofski termin *nefs* nije isto što i etički termin nefs, koji se koristi nasuprot razumu, kao njegova suprotnost.

pobijali su tvrdnje i stavove onih koji dušu smatraju jednim od akcidenata tijela ili materijalnom formom koja je utisnuta u tijelo.

Jasno je da opsežna rasprava o ovoj temi nije u skladu s namjerom knjige koju držite u rukama, pa ćemo se zadovoljiti kraćim osvrtom u kojem ćemo pokušati biti što razumljiviji i u isto vrijeme iznijeti što postojanije argumente. Objašnjenje koje se temelji na nekoliko racionalnih argumenata počinjemo sljedećim uvodom:

Boju svoje kože i oblik tijela vidimo očima, čvrstinu i mehkoću organa osjećamo čulom dodira, a s unutrašnjošću tijela možemo se upoznati na posredan način. Međutim, strah, milost, bijes, volju i misao opažamo bez potrebe za čulima i osjetima. Isto tako, bez upotrebe vanjskih čula obaviješteni smo o onome "ja" koje ima ove osjete, osjećanja i psihička stanja.

Dakle, čovjek općenito posjeduje dvije vrste percepcija: jednu koja ima potrebu za čulima i drugu koja nema potrebe za njima.

Druga činjenica tiče se raznovrsnih grešaka koje naša perceptivna čula čine, na temelju čega je moguće pretpostaviti da u prvoj vrsti percepcija može doći do greške, dok u drugoj vrsti ni u kom slučaju nema mjesta grešci ili sumnji. Naprimjer, moguće je da neko posumnja u to da li je zaista boja kože onakva kakvom je on vidi. Ali, niko ne može posumnjati u to da li ima misao ili ne, da li je odlučio ili nije, da li sumnja ili ne!

Ovo je upravo ona stvar o kojoj filozofi kažu: Prisutno znanje izravno je vezano za zbilju, otuda ne može pogriješiti, dok je stečeno znanje, zbog toga što se stiče posredstvom percipiranih slika, po svojoj suštini podložno sumnji i nedoumici.[3]

Dakle, najizvjesnija znanja i čovjekove obaviještenosti jesu prisutna znanja i zbilje koje percipiramo duhovnim osvjedočenjem, što obuhvata znanje o sebi, o osjećajima i ostalim psihičkim stanjima. U skladu s ovim, *ja* mislioca i donosioca odluka ni u kojem slučaju ne podliježe sumnji ni nedoumici, kao što je nesumnjivo postojanje straha, milosti, bijesa, misli i volje.

Sada se postavlja pitanje: Da li je moje *ja* materijalno i osjetilno tijelo, a psihička stanja su samo akcidencije moga tijela, ili je pak njihovo postojanje odvojeno od tijela iako to moje *ja* ima tijesnu vezu sa tijelom i veliki dio svojih djela obavlja pomoću tijela, utičući na njega i padajući pod njegov uticaj?

S obzirom na izneseni uvod, odgovor na ovo pitanje je veoma lahko dati. Kao prvo, svoje *ja* spoznajemo i pronalazimo prisutnim znanjem, dok tijelo moramo spoznati čulima i osjetima. Dakle, *ja* (duša i duh) nije tijelo.

---

[3] Pogledati: *Islamska filozofija*, pogl. 13.

Drugo, *ja* je biće koje kroz desetljeća opstaje sa odlikom jedinstva i zbiljske istovjetnosti, a ovo jedinstvo i istovjetnost spoznajemo i pronalazimo zahvaljujući nepogrešivom prisutnom znanju, iako ćelije tijela bivaju više puta izmijenjene, te ne postoji nijedna vrsta istinskog mjerila za jedinstvo i istovjetnost prethodnih i potonjih ćelija u tom procesu.

Treće, *ja* je elementarno biće, koje je nedjeljivo, tako da se naprimjer ne može razdijeliti na pola ja, dok su ćelije tijela brojne i djeljive.

Četvrto, nijedno psihičko stanje, poput osjećaja i volje, nema osnovne materijalne odlike, kao što su protežnost i djeljivost, te se takve nematerijalne pojave ne mogu smatrati akcidentima materije (tijela). Dakle, podmet tih akcidencija je nematerijalna supstanca.[4]

Među argumente koji su uvjerljivi i prihvatljivi dokazi da postoji duša te da je ona neovisna i da opstaje i nakon smrti spadaju i istiniti snovi u kojima neki umrli daju ispravne obavijesti čovjeku koji ih sanja. Isto tako, kao argument postojanja i nematerijalnosti duše mogu se navesti kerameti (nadnaravna djela) Božijih evlija, pa čak i neke stvari koje izvode jogini.

Kur'anski dokazi

S kur'anskog gledišta, nema mjesta sumnji u činjenicu da postoji duh koji je zbog velike časti doveden u odnos sa Uzvišenim Gospodarom.[5] Tako se u vezi sa stvaranjem čovjeka kaže:

وَ نَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ

Udahnuo mu od Svoga Ruha.[6] (Svakako, ne na način da je – utječemo se od toga Bogu – nešto odvojeno od Biti Božije i da je prešlo u čovjeka.)

U vezi sa stvaranjem hazreti Adema, a.s., kaže se:

وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

I u njega udahnem od Svoga Ruha.[7]

Isto tako, iz drugih ajeta zaključujemo da duša nije tijelo, da ne predstavlja tjelesna stanja i akcidencije i da ima sposobnost opstajanja i bez tijela. Između ostalog, nakon što prenese riječi nevjernika koji kažu:

---

4 Pogledati: *Islamska filozofija*, pogl. 44 i 49.
5 *Usuli Kafi*, sv. 1, str. 134.
6 *Es-Sedžde*, 9.
7 *El-Hidžr*, 29; *Sad*, 72.

أَئِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

"Zar ćemo, kad nestanemo pod zemljom, ponovo stvoreni biti?"[8], u sljedećem ajetu daje se odgovor:

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ

Reci: "Preuzet će vas melek smrti, koji je zadužen za to, a poslije ćete se Gospodaru svome vratiti."

Dakle, mjerilo čovjekovog identiteta je duša, koju preuzima melek smrti i koja biva sačuvana, a ne tijelo koje truhne pod zemljom.

Na drugom mjestu kaže se:

اللهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَ الَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَ يُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمى

Allah uzima duše u času njihove smrti, i one koje ne umru u snu, pa zadržava one kojima je odredio da umru, a ostavlja druge do roka određenog.[9]

Govoreći o načinu umiranja nasilnika, Allah kaže:

إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَ الْمَلآئِكَةُ بَاسِطُواْ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُواْ أَنفُسَكُمُ

...Nasilnike u smrtnim mukama, kada meleci budu ispružili ruke svoje prema njima: "Predajte svoje duše!"[10]

Iz ovih i drugih ajeta – koje nismo naveli zbog nedostatka prostora – može se zaključiti da su jastvo i ličnost svakog čovjeka po onome što Bog, melek smrti i meleci zaduženi za uzimanje duše uzimaju, a nestajanje tijela ne nanosi štetu opstojnosti duše, tj. jedinstvu čovjekove ličnosti.

Možemo zaključiti da, kao prvo, u čovjeku postoji nešto što se naziva duša. Drugo, čovjekova duša može opstati i biti neovisna o tijelu te nije poput tjelesnih akcidencija i materijalnih formi koje nestaju nestajanjem onoga u šta su utisnute. Treće, identitet svakog pojedinca ovisi o njegovoj duši; drugim riječima, zbilja svakog čovjeka je duša, a tijelo igra ulogu instrumenta kojim duša raspolaže.

---

[8] *Es-Sedžde*, 10.
[9] *Ez-Zumer*, 42.
[10] *El-En'am*, 93.

PITANJA

1. Definirajte prisutno i stečeno znanje te pojasnite razlike među njima!
2. Obrazložite racionalni dokaz o nematerijalnosti duše!
3. Kojim drugim načinima se možemo koristiti za dokazivanje nematerijalnosti duše?
4. Navedite ajete vezanu za ovu temu!
5. Šta možemo zaključiti iz tih ajeta?

44.
Dokazivanje proživljenja

Uvod

Kao što je na početku knjige ukazano, vjerovanje u proživljenje svakog pojedinca na Budućem svijetu jedno je od temeljnih vjerovanja svih nebeskih religija. Božiji poslanici su naglašavali ovo važno načelo i ukazivali na njega, a da bi usadili ovo vjerovanje u srca ljudi, podnosili su veliki teret.

U časnom Kur'anu vjerovanje u proživljenje stavlja se u istu ravan s vjerovanjem u jednog Boga, tako da je u više od dvadeset ajeta riječ Allah spomenuta uz riječi Sudnji dan, a pored toga, u više od dvije hiljade ajeta govori se o temama vezanim za Drugi svijet.

Već smo istakli koliko je važno istraživati pitanja proživljenja, a također smo objasnili i da se ispravno poimanje proživljenja oslanja na prihvatanje duše kao mjerila identiteta svakog čovjeka, koja opstaje i ostaje i nakon smrti, kako bi se moglo reći da je isti onaj čovjek koji je na Ovom svijetu umro ponovo proživljen na Budućem. Nakon toga, dokazivali smo takvu dušu racionalno i putem Objave, da bismo govorili dalje o osnovnim temama vezanim za vječni čovjekov život. Sada je vrijeme da pristupimo dokazivanju ovog važnog načela vjerovanja.

Na isti način kako je pitanje duše dokazano dvjema metodama, i ovo pitanje je također moguće dokazati na dva načina, pa ćemo u ovom poglavlju objasniti dva racionalna argumenta o nužnosti postojanja proživljenja, a zatim ćemo izložiti dio kur'anskih objašnjenja u vezi s mogućnošću i neophodnošću proživljenja.

Dokaz mudrosti

U poglavljima o spoznaji Boga objasnili smo da Božije stvaranje nije uzaludno ni bez cilja. Ljubav prema dobru i savršenstvu, koji su jednaki Božijoj Biti, prvenstveno pripada Biti Božijoj, a potom Njenim učincima, koji su razine dobra i savršenstva. Usljed toga, Bog je svijet stvorio na takav način da iz njega proiziđu najveće moguće dobro i savršenost. Na taj način

dokazujemo svojstvo mudrosti koje iziskuje da stvorenja stignu do njima svojstvenog cilja i savršenstva. Međutim, zbog toga što materijalni svijet predstavlja mjesto sukoba, a veće dobro i savršenstva su tako uređeni da se sveukupna dobra i sva savršenstva materijalnih bića međusobno sukobljavaju, mudro Božije upravljanje iziskuje da ih uredi na način da za sva ta bića iz tog uređenja proizlazi više dobra i savršenstava. Drugim riječima, Stvoreni svijet ima najbolji poredak. Upravo zato različite vrste činilaca, kvaliteta, kvantiteta, akcija i reakcija i njihovih kretanja, podešene su tako da pripreme teren za stvaranje biljaka, životinja i na kraju stvaranje čovjeka, kao najsavršenijeg stvorenja na Ovom svijetu. Kada bi materijalni svijet bio stvoren tako da je nemoguće da se na njemu pojave i napreduju živa bića, to bi bilo suprotno Mudrosti.

Uzevši u obzir činjenicu da čovjek posjeduje dušu koja ima mogućnost opstajanja, koja može priskrbiti vječna savršenstva, i to savršenstva koja u pogledu stepena i vrijednosti nije moguće usporediti s materijalnim savršenostima, možemo dodati još da kada bi njegov život bio ograničen samo na ovaj ovozemaljski život, to ne bi bilo u skladu s Božijom mudrošću. Posebno uzevši u obzir činjenicu da je ovosvjetski život popraćen mukama, teškoćama i brojnim neugodnostima, i da se sticanje užitka uglavnom ne može ostvariti, a da se ne podnesu napor i muka, i to tako da oni koji se bave proračunima ove vrste dolaze do zaključka da je neisplativo podnositi sve te muke i teškoće da bi se ostvarili ograničeni užici. Na temelju ovih proračuna javlja se vjerovanje u ispraznost i uzaludnost života, pa ima ljudi koji i pored jake prirodne želje za životom posežu sa samoubistvom.

Uistinu, ukoliko čovjekov život ne bi bio ništa više od stalnog ulaganja napora i borbe sa prirodnim i društvenim teškoćama samo da nekoliko trenutaka provede u veselju i užitku, a nakon toga da iscrpljen od umora zaspe kako bi se obnovila tjelesna energija i kako bi mogao ponovo ispočetka da se trudi i muči da bi, naprimjer, zaradio koru hljeba u kojoj će uživati jedan trenutak, i osim toga ništa, baš ništa – ovakav štetan i iscrpljujući niz događaja uopće se ne dopada razumu, koji ga nikada ne bi odabrao za svoju sudbinu.

Primjer takvog života bio bi poput vozača koji se trudi da stigne svojim autom do benzinske stanice kako bi napunio rezervoar, a zatim da se uz trošenje postojećeg benzina uputi do sljedeće benzinske stanice, gdje će ponovo napuniti rezervoar, i sve tako, bez prestanka, dok mu auto služi, ili dok ga ne uništi pri nekom udesu!

Logičan zaključak ovakvog pristupa čovjekovom životu je vjerovanje da on nije ništa drugo do ispraznost i nesuvislost.

S druge strane, jedna od čovjekovih temeljnih sklonosti jeste ljubav prema vječnosti, položena u njegovu prirodu stvaralačkom rukom Božijom, a ona ima ulogu moćnog poticaja koji ga usmjerava prema vječnosti i iz časa u čas se povećava.

Ako se pretpostavi da sudbina takvog kretanja čovjeka nije ništa drugo do da on u najvećoj zahuktalosti tog pokreta udari u ogromnu stijenu, pri čemu će biti uništen, da li je stvaranje te rastuće sile u skladu sa ovakvom svrhom i sudbinom!? Dakle, postojanje ovakve prirodne naklonosti bit će usklađeno sa Božijom mudrošću tek kada čovjeka bude očekivao drugi život, pored ovog života osuđenog na nestanak i smrt.

Možemo zaključiti da spajanjem ovih dviju uvodnih tačaka, tj. Božije mudrosti i mogućnosti vječnog života za čovjeka, stižemo do zaključka da mora postojati i drugi život za čovjeka, osim ovog ograničenog ovozemaljskog života, kako on ne bi bio suprotstavljen mudrosti Božijoj.

Prirodnu sklonost ka vječnosti možemo postaviti kao sljedeću uvodnu premisu. Spojivši je sa Božijom mudrošću, možemo stići do novog dokaza.

Usput je postalo jasno da čovjekov vječni život mora imati drugačiji poredak, koji neće iziskivati nadolazeće i bujajuće teškoće i nevolje; u suprotnom, nastavljanje ovozemaljskog života, čak i da je moguće da traje vječno, ne bi se slagalo sa Božijom mudrošću.

Dokaz pravednosti

Na Ovom svijetu ljudi su slobodni u biranju dobrih i loših djela. S jedne strane, postoje ljudi koji cio život provode u robovanju Bogu i trudeći se da budu korisni Njegovim robovima. S druge strane, postoje prestupnici koji se – da bi stigli do svojih šejtanskih želja i prohtjeva – ne ustručavaju činjenja najgorih zala i grijeha. U osnovi, cilj stvaranja čovjeka na Ovom svijetu tako što su mu data suprotstavljena stremljenja, kao i moć volje i izbora, različite vrste spoznaje, i racionalne i one iz svetih tekstova, i pripremanje uvjeta za različita ponašanja, stalni susret sa raspućem dvaju puteva, istine i zablude, dobra i zla, nije ništa drugo doli susret s bezbrojnim ispitima, da bi on svojom slobodnom voljom izabrao smjer ličnog usavršavanja i došao do plodova voljnih djela, tj. do nagrade ili kazne. Ustvari, cjelokupan ovosvjetski život za čovjeka je ispit i građenje vlastitog ljudskog identiteta, pa čak ni u posljednjim trenucima života on nije oslobođen ispita, obaveze i obavljanja dužnosti.

Vidimo da na Ovom svijetu dobročinitelji i nasilnici ne stižu do zadovoljenja koje odgovara njihovim djelima, štaviše, mnogo je nasilnika koji

su imali i imaju više blagodati. Ustvari, ovozemaljski život ne posjeduje mogućnost nagrađivanja ili kažnjavanja većine onoga što čovjek učini. Naprimjer, čovjeka koji je pobio hiljade nevinih ljudi ne možemo kazniti smrtnom kaznom više od jednog puta, tako da mu ostala zla ostaju nekažnjena, premda Božija pravednost iziskuje da svako ko je počinio najmanje dobro ili loše djelo za to bude nagrađen ili kažnjen.

Dakle, na isti način kako je Ovaj svijet polje ispita i obaveze, mora postojati Drugi svijet koji će biti mjesto nagrade i kazne te očitovanja plodova ljudskih djela, kako bi svaki čovjek mogao stići do onoga što je i zaslužio i da bi se tako stvarno ispunila Božija pravednost.

Svakako, iz ovog je postalo jasno da Budući svijet nije mjesto gdje se može birati put ili gdje se trebaju obavljati dužnosti. U narednim poglavljima govorit ćemo više o ovoj temi.

PITANJA

1. Pojasnite Božansku mudrost i njegovu vezu s najboljim poretkom!
2. Navedite argument mudrosti na dva načina!
3. Možemo li pomoću ovog argumenta, osim dokazivanja proživljenja, dokazati i neke druge činjenice?
4. Objasnite cilj stvaranja čovjeka na Ovom svijetu!
5. Podrobno objasnite argument pravednosti!
6. Do koje posebne činjenice dolazimo pomoću ovog argumenta?

45.
Proživljenje u Kur'anu

Uvod

Kur'anske ajete koji potvrđuju proživljenje i dokazuju ga poricateljima moguće je podijeliti u pet kategorija:

1. Ajeti koji govore o tome da nema dokaza koji bi nijekao proživljenje. Oni su poput razoružavanja poricatelja.
2. Ajeti koji ukazuju na pojave slične proživljenju, kako bi spriječili smatranje takvog događaja nevjerovatnim.
3. Ajeti koji odbijaju sumnje poricatelja, a potvrđuju mogućnost događanja proživljenja.
4. Ajeti koji proživljenje predstavljaju kao sigurno Božije obećanje i, ustvari, dešavanje proživljenja dokazuju posredstvom iskaza Izvjestitelja Koji govori istinu.
5. Ajeti koji ukazuju na racionalni dokaz neophodnosti proživljenja.

Prve tri kategorije govore o mogućnosti proživljenja, a posljednje dvije govore o dešavanju i neophodnosti proživljenja.

Neutemeljenost poricanja proživljenja

Jedna metoda raspravljanja Kur'ana sa ljudima čije je vjerovanje neispravno jeste traženje argumenta, kako bi postalo jasno da njihovo vjerovanje nema racionalnog ni logičnog utemeljenja, kao što je u nekoliko ajeta rečeno:

قُلْ هَاتُواْ بُرْهَانَكُمْ

Reci: "Iznesite svoje dokaze!"[1]

U sličnim okolnostima, istim tonom, kaže se kako ljudi s ovim neispravnim vjerovanjem ne posjeduju znanje i vjerovanje koje je u skladu sa zbiljom i

[1] *El-Bekare*, 111; *El-Enbija'*, 24; *En-Neml*, 64.

koje se temelji na argumentu, već se zadovoljavaju sumnjama, neosnovanim pretpostavkama i nagađanjima suprotnim zbilji.[2]

U vezi s poricateljima proživljenja kaže se:

وَ قَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَ نَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَ مَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

"Postoji samo naš život zemaljski, živimo i umiremo, jedino nas vrijeme uništi" – govore oni. A oni o tome baš ništa ne znaju, oni samo nagađaju.[3]

I u drugim ajetima naglašava se da je poricanje proživljenja samo neosnovano nagađanje.[4] Svakako, moguće je i da neosnovana pretpostavke, kada odgovaraju strastima i prohtjevima, budu prihvaćene od ljudi koji obožavaju svoje strasti[5] i da, pod uticajem djela koja su u skladu s takvim pretpostavkama i činjenjem grijeha, postepeno prerastu u dogmatsko vjerovanje,[6] pa čak i da čovjek bude ustrajan i čvrst u takvom vjerovanju.[7]

Kur'an časni prenosi riječi poricatelja proživljenja, koje uglavnom ne predstavljaju ništa više od smatranja proživljenja neizvjesnim i u nekim slučajevima sadrže slabe sumnje koje su postale izvorom pojave da proživljenje smatraju neizvjesnim.[8] Usljed toga, s jedne strane, podsjeća na pojave slične proživljenju kako bi se otklonila spomenuta neizvjesnost,[9] a s druge strane, ukazuje na odgovore na sumnje i nedoumice kako ne bi ostalo mjesta nikakvoj sumnji, i da bi se u potpunosti dokazala mogućnost proživljenja. Međutim, ne staje se na tome, već se i pored konačnosti i neopozivosti ovog Božijeg obećanja i upotpunjenja argumenta nad ljudima putem Objave ukazuje na racionalni argument, o kojem ćemo govoriti u narednom poglavlju.

---

2 *El-Mu'minun*, 117; *En-Nisa'*, 157; *El-En'am*, 100, 119, 148; *El-Kehf*, 5; *El-Hadždž*, 3, 8, 71; *El-'Ankebut*, 8; *Er-Rum*, 29; *Lukman*, 20; *Gafir*, 42; *Ez-Zuhruf*, 20; *En-Nedžm*, 28.

3 *El-Džasije*, 24.

4 *El-Kasas*, 39; *El-Kehf*, 36; *Sad*, 27; *El-Džasije*, 32; *El-Inšikak*, 14.

5 *El-Kijame*, 5.

6 *Er-Rum*, 10; *El-Mutaffifin*, 10–14.

7 *En-Nahl*, 38.

8 *Hud*, 7; *El-Isra'*, 51; *Es-Saffat*, 16, 53; *Ed-Duhan*, 34–36; *El-Ahkaf*, 18; *Kaf*, 3; *El-Vaki'a*, 47; *El-Mutaffifin*, 12; *En-Nazi'at*, 10.

9 Stvari međusobno jednake i na Onom su svijetu jednake, tj. imat će isti sud, bilo da je riječ o sudu mogućnosti ili nemogućnosti, jer pravilo je: sud identičnih u mogućem i nemogućem je jedan, tj. isti.

Pojave slične proživljenju

A – Nicanje biljaka.

Proživljenje čovjeka nakon smrti, otuda što onosvjetskom životu prethodi smrt, slično je nicanju biljaka nakon što se osuše i izumru. Zato je razmišljanje o ovoj pojavi koja se stalno dešava pred očima svih ljudi dovoljno da se shvati mogućnost vlastitog života nakon smrti. Ustvari, ono što je uzrokovalo olahak pristup ovoj pojavi i to da se previdi njena važnost jeste navika ljudi zbog čestog susretanja s njom, inače se ova pojava sa stanovišta nastanka novog života ne razlikuje od proživljenja čovjeka nakon smrti.

Da bi strgnuo zastor navike, Kur'an časni opetovanjem priziva čovjekovu pažnju na ovu pojavu uspoređujući proživljenje čovjeka sa njim,[10] kao u sljedećem ajetu:

فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Zato pogledaj tragove Allahove milosti – kako On oživi zemlju nakon mrtvila njezina! On će, uistinu, i mrtve oživjeti, On sve može.[11]

B – San družine iz pećine.

Nakon prenošenja zadivljujućeg kazivanja o družini iz pećine, koja u sebi nosi velik broj poučnih pojedinosti, u Kur'anu se kaže:

وَ كَذَلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللهِ حَقٌّ وَ أَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

I Mi smo, isto tako, učinili da oni za njih saznaju, da bi se uvjerili da je istinito Allahovo obećanje i da u Čas oživljenja nema nikakve sumnje.[12]

Bez sumnje, kada se sazna za začuđujući događaj da je jedna skupina ljudi nekoliko stoljeća (tri stotine i devet godina po lunarnom računanju vremena) spavala i da su nakon toga ustali iz sna, to će imati poseban uticaj na pažnju koju čovjek poklanja pitanju mogućnosti proživljenja i odbacivanju stava o nevjerovatnosti proživljenja, jer svako spavanje slično je umiranju (san je brat smrti), a svako buđenje slično je proživljenju nakon smrti, s razlikom da prilikom sna tijelo na prirodan način

---

[10] *El-A'raf* 57; *El-Hadždž*, 5; *Er-Rum*, 19; *Fatir*, 9; *Fussilet*, 19; *Ez-Zuhruf*, 11; *Kaf*, 11.
[11] *Er-Rum*, 50.
[12] *El-Kehf*, 21.

nastavlja svoje biološke procese, tako da povratak duše ne izaziva čuđenje, dok bi tijelo koje ne koristi hranu tri stotine godina moralo u skladu sa prirodnim zakonima koji vladaju umrijeti i raspasti se te izgubiti spremnost da prihvati u sebe dušu koja se vraća. Prema tome, ovakav nadnaravni događaj može usmjeriti čovjekovu pažnju na svijet koji je iznad materijalnog i na taj način ga navesti da shvati da povratak duše u tijelo ne zavisi uvijek samo od postojanja i ispunjenja prirodnih uvjeta i činilaca. Dakle, čovjekov ponovni život, bez obzira koliko bio suprotan poretku smrti i života koji vlada Ovim svijetom, nije nemoguć i u skladu s Božijim obećanjem to će se i dogoditi.

C – Proživljenje životinja.

Kur'an časni također ukazuje i na proživljenje nekih životinja na način koji nije uobičajen. Među tim primjerima jeste i hazreti Ibrahimovo, a.s., oživljavanje četiri ptice,[13] zatim oživljavanje jahalice jednog od poslanika, o čemu ćemo govoriti. Kada je već proživljenje životinje moguće, u tom slučaju ni proživljenje čovjeka neće biti nemoguće.

D – Proživljenje nekih ljudi još na Ovom svijetu.

Od svega važnije jeste proživljenje nekih ljudi još na Ovom svijetu, a časni Kur'an navodi nekoliko takvih primjera. Među tim primjerima jeste i događaj jednog poslanika među Izraelćanima, koji je na putu prošao pored ljudi koji su bili uništeni i istruhli. Odjednom mu se javlja pitanje na koji će način ovi ljudi biti proživljeni. Uzvišeni mu uzima dušu i nakon sto godina ponovo ga oživljava i govori mu: "Koliko vremena si se zadržao na ovom mjestu?" On, kao da je iz sna ustao, reče: "Jedan dan ili možda dio dana." Tada mu bi kazano: "Ne, ti si ovdje proveo sto godina! Pogledaj kako se voda i hljeb koje si ponio nisu pokvarili. S druge strane, tvoja jahalica je istruhla. A sada pogledaj kako njene kosti povezujemo, kako ih oblažemo mesom i oživljavamo je."[14]

Drugi slučaj je događaj vezan za skupinu ljudi Benu Israila koji su rekli hazreti Musau, a.s., da dok ne vide Boga neće povjerovati. Bog ih usmrćuje munjom, a zatim, nakon što je Musa to zatražio, ponovo ih oživljava.[15]

Isto tako, čovjeka iz Benu Israila koji bijaše ubijen oživljen je tako što je dotaknut jednim dijelom zaklane krave. O ovom događaju govori se u suri

---

[13] *El-Bekare*, 260.
[14] *El-Bekare*, 259.
[15] *El-Bekare*, 55–56.

Bekare, koja je i dobila naslov po ovom događaju. Između ostalog, na kraju ovog slučaja kaže se:

كَذَٰلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

Eto tako Allah vraća mrtve u život i pruža vam dokaze Svoje da biste shvatili.[16]

Također, oživljavanje mrtvih rukom hazreti Isaa, a.s.,[17] može se uzeti kao pokazatelj mogućnosti proživljenja.

PITANJA

1. Navedite metodu kojom se Kur'an suprotstavlja poricateljima proživljenja!
2. Kakvu sličnost ima nicanje biljaka sa proživljenjem? Kako Kur'an pojašnjava ovo pitanje?
3. Kakvu činjenicu vezanu za proživljenje možemo zaključiti iz kazivanja o družini iz pećine?
4. Objasnite kur'ansko kazivanje o Ibrahimovom, a.s., ponovnom oživljenju ptica i vezu tog događaja sa proživljenjem!
5. Prema kazivanju Kur'ana, koji ljudi su nakon smrti ponovno oživjeli na Ovom svijetu?

[16] *El-Bekare*, 67–73.
[17] *Ali 'Imran*, 49; *El-Ma'ide*, 110.

46.
Kur'anski odgovor na prigovore poricatelja

Iz argumenata kojima Kur'an odgovara poricateljima proživljenja, te iz tona kojim daje odgovore na njihova pitanja shvatamo da su oni imali određene prigovore i nedoumice, koje smo na osnovu veza između odgovora na njih uredili na sljedeći način:

1. Prigovor vezan za povratak onoga što je iščezlo

Već smo ukazali da Kur'an onim ljudima koji su govorili: "Kako je moguće da čovjek nakon što mu tijelo potpuno istruhne ponovo bude proživljen?", daje odgovor čija poruka je da se opstojnost našeg identiteta temelji na duši, a ne na tijelu i njegovim dijelovima koji bivaju rastakani u zemlji.[1]

Iz ovog razgovora postaje jasno da je povod prigovora ono što se u filozofiji izražava riječima "nemogućnost povratka onoga što je iščezlo". Dakle, oni su pretpostavili da čovjek nije ništa drugo doli materijalno tijelo koje smrću propada i nestaje, i ukoliko ponovo oživi, to će biti neki drugi čovjek, jer nemoguće je da nešto što je prestalo postojati i iščezlo bude ponovo vraćeno, s obzirom da za takvo šta nema mogućnost po svojoj biti.

Odgovor na ovaj prigovor postaje jasan iz kur'anskog kazivanja, a sadržan je u činjenici da lični identitet svakog čovjeka zavisi od njegove duše. Drugim riječima, proživljenje ne znači povratak onog što je iščezlo, već povratak postojeće duše.

2. Prigovor u vezi s nesposobnošću tijela za ponovni život

Prethodni prigovor ticao se mogućnosti proživljenja u svojoj biti, a ovaj se tiče mogućnosti da se takvo šta dogodi. Dakle, bez obzira što povratak duše u tijelo racionalno gledano nije nemoguć, i što takva pretpostavka

[1] *Es-Sedžde*, 10–11.

nije protivrječna, ipak, da bi se takvo šta uistinu dogodilo uvjet je da tijelo bude sposobno i prijemčivo, a mi smo svjedoci da je nastajanje života uvjetovano posebnim okolnostima koje moraju biti postepeno ispunjene. Naprimjer, zakvačak se smješta u maternicu, gdje postoje posebni uvjeti za njegov razvoj, da bi embrij malo-pomalo postao plod, a od njega postaje čovjek. Međutim, tijelo koje je iščezlo neće imati sposobnost ni pripravnost za život.

U odgovoru se može reći da svima vidljivi poredak u Ovome svijetu nije jedini mogući poredak, a uzroci koji su putem iskustva spoznati na Ovom svijetu nisu jedini. Najbolji dokaz je to da su se još na Ovom svijetu događali začudni načini nastajanja života, poput oživljavanja nekih životinja i ljudi.

Do ovog odgovora dolazimo pomoću nadnaravnih pojava koje se spominju u časnome Kur'anu.

3. Prigovor u vezi s moću Djelatnika

Sljedeći prigovor ogleda se u tome da za ostvarenje jedne pojave, pored mogućnosti u biti te pojave da se takvo šta može dogoditi i pored pripravnosti onoga koji treba biti proživljen, postoji i uvjet moći Djelatnika da može takvo šta učiniti, a pitanje je otkud njemu moć da oživi mrtve.

Ovaj neosnovani prigovor upućuju oni ljudi koji nisu spoznali neograničenu moć Božiju. Odgovor na ovaj prigovor je to da Božija moć nema granice i da obuhvata sve ono što se može dogoditi, upravo kako je stvorio Ovaj ogromni svijet, sa njegovom zapanjujućom veličinom.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

Zar ne znaju da je Allah – Koji je Nebesa i Zemlju stvorio i Koji nije, stvarajući ih, iznemogao – kadar da oživi mrtve? Jeste, On sve može.[2]

Pored toga, novo stvaranje nije teže od prvog stvaranja i nema potrebe za većom moći i silom, već se može reći da je lakše od prvog stvaranja, jer riječ je samo o povratku već postojeće duše.

فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِى فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُوسَهُمْ

[2] *El-Ahkaf*, 33; također pogledati: *Ja-Sin*, 81; *El-Isra'*, 99; *Es-Saffat* 11; *En-Nazi'at*, 27.

"A ko će nas u život vratiti?" – upitat će oni, a ti reci: "Onaj Koji vas je i prvi put stvorio", a oni će prema tebi odmahnuti glavama svojim...[3]

Isto tako:

هُوَ الَّذِى يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَ هُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ

On je Taj Koji iz ničega stvara i On će to ponovo učiniti, to je Njemu lahko.[4]

4. Prigovor u vezi sa znanjem Djelatnika

U sljedećem prigovoru kaže se da ukoliko Bog proživi ljude i ukoliko ih kazni i nagradi za djela, mora, s jedne strane, razdvojiti i prepoznati bezbroj tijela kako bi u njih mogao vratiti duše. S druge strane, mora znati sva djela, i dobra i loša, kako bi mogao za svako od njih dati nagradu ili kaznu. Kako je moguće tijela koja su pretvorena u zemlju i čije ćelije su međusobno izmiješane rastaviti i raspoznati? Kako je moguće zabilježiti i sačuvati djela svih ljudi kroz hiljade, čak kroz milione godina?

I ovaj prigovor potekao je od ljudi koji nisu spoznali beskrajno i neograničeno znanje Božije, već su ga usporedili sa svojim krnjavim i ograničenim znanjem.

Odgovor je da Božije znanje nema granice i obuhvata sve stvari i On nikada ništa ne zaboravlja.

Kur'an časni prenosi kako je Faraon upitao Musaa, a.s.:

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولى

"A šta je sa narodima davnašnjim?" – upita on, misleći sljedeće: Ako ćemo svi biti proživljeni i za djela polagati račun, pa šta je sa svim ljudima koji su davno prije nas živjeli i umrli? Hazreti Musa mu odgovara:

عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَ لَا يَنسى

Znanje o tome je kod Gospodara moga, u Knjizi, Gospodaru mome ništa nije skriveno i On ništa ne zaboravlja.[5]

---

[3] *El-Isra'*, 51; *El-'Ankebut*, 19; *Kaf*, 15; *El-Vaki'a*, 62; *Ja-Sin*, 80; *El-Hadždž*, 5; *El-Kijame*, 40.

[4] *Er-Rum*, 27.

[5] *Ta-Ha*, 51–52.

U jednom se ajetu odgovor na dva posljednja prigovora daje na sljedeći način:

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

Reci: "Oživjet će ih Onaj Koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio."[6]

PITANJA

1. Navedite prigovor o nemogućnosti vraćanja iščezlog i odgovorite na njega!
2. Pojasnite prigovor o nesposobnosti tijela za ponovni život i protumačite odgovor na ovaj prigovor!
3. Objasnite prigovor o moći djelatnika i odgovorite na njega!
4. Pojasnite prigovor o znanju djelatnika i navedite odgovor!

[6] *Ja-Sin*, 79.

47.
Božije obećanje i Sudnji dan

Uvod

S jedne strane, Kur'an časni kao poruka Uzvišenog Boga Njegovim robovima naglašava da će se Sudnji dan dogoditi, nazivajući ga konačnim i neopozivim obećanjem Božijim, upotpunjujući na taj način dokaz nad ljudima. S druge strane, ukazuje na racionalne argumente neophodnosti proživljenja, kako bi potakao čovjekovu težnju za racionalnom spoznajom i na taj način pojačao dokaz. Prema tome, kur'anski govor kojim se potvrđuje proživljenje dijelimo u dvije kategorije, a unutar svake ćemo kao primjer navesti neke od tematskih ajeta.

Konačno Božije obećanje

Časni Kur'an događanje Sudnjeg dana i proživljenje svih ljudi na Budućem svijetu smatra nesumnjivom činjenicom. On kaže:

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا

Zaista Čas oživljenja dolazi, u to nema nimalo sumnje.[1]

Također, naziva ga istinitim i neopozivim Božijim obećanjem:

بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا

A hoće, to je Njegovo istinito obećanje.[2]

Više puta zaklinje se da će se to dogoditi i između ostalog kaže:

---

1 *Gafir (Mu'min)*, 59; pogledati i: *Ali 'Imran*, 9, 25; *En-Nisa'*, 87; *El-En'am*, 12; *El-Kehf*, 21; *El-Hadždž*, 7; *Eš-Šura*, 7; *El-Džasije*, 26, 32.

2 *En-Nahl*, 38; pogledati i: *Ali 'Imran*, 9, 191; *En-Nisa'*, 122; *Junus*, 4, 55; *El-Kehf*, 21; *El-Enbija'*, 103; *El-Furkan*, 16; *Lukman*, 9, 33; *Fatir*, 5; *Ez-Zumer*, 20; *En-Nedžm*, 47; *El-Džasije*, 32; *El-Ahkaf*, 17.

قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ

Reci: "Hoćete, Gospodara mi moga, sigurno ćete biti oživljeni, pa o onome šta ste radili, doista, biti obaviješteni!" – a to je Allahu lahko.[3]

Upozoravanje ljudi u vezi s ovim događajem ubraja u najvažnije obaveze poslanika, pa se kaže:

يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ

Koji šalje Ruh, po naredbi Svojoj kome hoće od robova Svojih, da upozori na Dan susreta međusobnog.[4]

Poricateljima ovog Dana opetovano nagovještava vječnu nesreću i džehennemsku kaznu:

وَ أَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا

Mi smo za one koji Čas oživljenja poriču pripremili vatru razbuktalu.[5]

U skladu s ovim ajetima, čovjek koji vjeruje u istinitost Kur'ana nema nikakvo opravdanje da porekne proživljenje i da sumnja u njega. U prethodnom poglavlju objašnjeno je da je istinitost Kur'ana lahko dokučiva svakom čovjeku koji želi istinu i koji je pravedan. Upravo zbog toga, niko nema opravdanje za neprihvatanje ako nije umno ograničen ili ako iz nekog drugog razloga ne može shvatiti kur'ansku istinitost.

Osvrt na racionalne dokaze

Veliki broj kur'anskih ajeta ima prizvuk racionalnog argumentiranja nužnosti proživljenja i kao takvi mogu se smatrati dokazima mudrosti i pravednosti. Između ostalog, u obliku pitanja kaže se:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَ أَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti?[6]

---

[3] *Et-Tegabun*, 7; pogledati: *Junus*, 53; *Sebe'*, 3.

[4] *Gafir (Mumin)*, 15; pogledati: *El-En'am*, 130, 154; *Er-Ra'd*, 2; *Eš-Šura*, 7; *Ez-Zuhruf*, 61; *Ez-Zumer*, 71.

[5] *El-Furkan*, 11; pogledati: *El-Isra'*, 10; *Sebe'*, 8; *El-Mu'minun*, 74.

[6] *El-Mu'minun*, 115.

Ovaj časni ajet sasvim jasno ukazuje na činjenicu da ukoliko ne bi bilo proživljenja i povratka Gospodaru – u tom bi slučaju stvaranje čovjeka na Ovom svijetu bilo uzaludno. Međutim, Mudri Bog ne čini uzaludna ni nesuvisla djela. Dakle, bit će Drugog svijeta na kojem će ljudi biti Njemu vraćeni.

Ovaj argument je rastavljena dedukcija, u kojoj prva premisa – koja je kondicionalni sud – ukazuje na to da će stvaranje čovjeka na Ovom svijetu imati mudar cilj ako se čovjek nakon ovog života bude vratio svome Gospodaru i na Onom svijetu dođe do rezultata svojih djela. Ovu uzajamnu nužnost objasnili smo u dokazu o mudrosti i nema potrebe da ponavljamo objašnjenje.

Što se druge premise tiče (Bog ne čini uzaludno djelo), ona ukazuje na pitanje Božije mudrosti, zatim na to da Božija djela nisu uzaludna, što je dokazano u poglavlju o spoznaji Boga, a objašnjeno prilikom razlaganja dokaza mudrosti. Ovu činjenicu možemo razumjeti iz ajeta koji postojanje Onog svijeta predstavljaju kao nešto što iziskuje utemeljenost stvaranja svijeta na mudrosti.

Sada, uzevši u obzir činjenicu da stvaranje čovjeka predstavlja svrhu i cilj stvaranja svijeta, dodajemo da ukoliko bi čovjekov život na Ovom svijetu bio uzaludan i bez mudrog cilja, u tom bi slučaju i stvaranje svijeta bilo uzaludno i nesuvislo. Ovu činjenicu možemo razumjeti iz ajeta koji postojanje Drugog svijeta smatraju nužnošću mudrog stvaranja Kreacije. Između ostalog, kada se opisuju razumni ljudi, kaže se:

وَ يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

...Razmišljaju o stvaranju Nebesa i Zemlje. "Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!"[7]

Iz ovog ajeta može se shvatiti da razmišljanje o načinu stvorenosti svijeta čovjeka upravlja ka tome da shvati mudrost Božiju, tj. da je Mudri Bog stvaranjem Ovog svijeta imao mudar cilj, dakle nije ga uzalud stvorio. Ukoliko ne bi bilo Drugog svijeta, koji bi bio krajnji cilj stvaranja Kreacije, u tom slučaju Božije stvaranje bilo bi nesuvislo.

Druga skupina kur'anskih ajeta koji ukazuju na racionalni argument nužnosti postojanja proživljenja može biti poistovjećena sa dokazom pravednosti.[8] Dakle, pravednost Božija zahtijeva da dobročinitelji i nasilnici stignu do

---

[7] *Ali 'Imran*, 191.

[8] *Sad*, 28; *Gafir*, 58; *El-Kalem*, 35; *Junus*, 4.

nagrade i kazne za svoja djela i da ih to međusobno odvoji. Budući da na Ovom svijetu nema takvog odvajanja, neizbježno se mora stvoriti Drugi svijet da bi Bog dao objektivitet Svojoj pravdi.

Između ostalog, u suri *Džasije* u 21. i 22. ajetu kaže se:

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَ مَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۝ وَ خَلَقَ اللهُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَ لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju! A Allah je Nebesa i Zemlju mudro stvorio i zato da bi svaki čovjek bio nagrađen ili kažnjen prema onome što je zaslužio, nikome neće biti učinjeno nažao.

PITANJA

1. Na koji način Kur'an dokazuje proživljenje i kako upotpunjuje dokaz nad ljudima?
2. Koji ajeti ukazuju na argument mudrosti? Pojasnite način dokazivanja u tim ajetima!
3. Koji ajeti ukazuju na argument pravednosti? Kako se pojašnjava dokaz u njima?
4. Kako možemo argument pravednosti vratiti na argument mudrosti?

48.
Odlike Budućeg svijeta

Uvod

Čovjek ne može imati potpunu spoznaju o stvarima o kojima nema iskustva, koje nije spoznao duhovnim osvjedočenjem ili svjesnim prisutnim znanjem, niti ih je spoznao osjetima. Uzevši u obzir ovu činjenicu, ne treba očekivati da tačno spoznamo zbilju Budućeg svijeta i onoga što se na njemu događa te da stignemo do suštine tih okolnosti, već se trebamo zadovoljiti opisima koji nam dolaze ili putem razuma ili putem Objave i suzdržati se od davanja nepriličnih i neukih ličnih mišljenja o njima.

Nažalost, s jedne strane, neki ljudi su pokušali da Budući svijet predstave kao svijet sličan Ovom svijetu, pa su otišli tako daleko da su umislili kako je zapravo Džennet rasprostrt na jednoj ili više planeta koje se nalaze negdje na zvjezdanom nebu i pitanje je dana kada će čovjek pomoću naučnih otkrića i tehnološkog napretka biti u stanju da se preseli na njih i da živi ugodnim i lagodnim životom.

S druge strane se nalaze oni koji poriču fizičko postojanje Dženneta, već kažu da Džennet predstavlja moralne vrline i vrijednosti, za koje se vežu dobri ljudi koji su korisni društvu. Razliku između Ovog i Budućeg svijeta opisuju razlikom između koristi i vrijednosti.

Mjesto je da upitamo prvu skupinu: Ako je ahiretski Džennet na drugoj planeti na koju će se budući naraštaji preseliti, kakvo značenje u tom slučaju ima proživljenje ljudi na Sudnjem danu, koji je potvrđen u Kur'anu? I na koji način će se na toj planeti davati nagrade i kazne svim ljudima koji su živjeli u prošlosti?

Također, prilika je da upitamo drugu skupinu: Ako Džennet nije ništa drugo doli etičke vrijednosti – a u skladu s tim Džehennem predstavlja nevrijednosti – u tom slučaju, čemu u Kur'anu onoliko naglašavanje dokazivanja proživljenja ljudi nakon što budu umrli? Zar nije bilo bolje da su Božiji vjerovjesnici upravo ovaj smisao objelodanili i na taj način ne bi došlo do brojnih protivljenja, optužbi i opaski o ludilu, mitovima i slično?

Prođemo li se ovih nesuvislih ideja, susrest ćemo se sa raspravama i neslaganjima teologa i filozofa u vezi s pitanjem da li je proživljenje tjelesno

ili duhovno, da li će materijalni svijet u potpunosti nestati ili ne, da li je onosvjetsko tijelo isto kao i ovosvjetsko ili je poput njega, kao i drugim sličnim pitanjima.

Ne treba očekivati da ćemo pomoću ovakvih racionalnih i filozofskih nastojanja otkriti istinu i da ćemo se – bez obzira koliko su za pohvaliti i koliko se zahvaljujući njima mogu otkriti slabosti i jake strane misli – približiti zbilji te stići do srži ahiretskog života i spoznati ga kao da smo ga otkrili.

Zbilja, zar su dosada realnosti Ovog svijeta u cijelosti otkrivene? Da li su znanstvenici empirijskih znanosti poput fizičara, hemičara, biologa itd. uspjeli spoznati zbilju materije i energije i različitih vrsta sila? Da li mogu iznijeti definitivno predviđanje o budućnosti Ovoga svijeta? Da li znaju šta bi se dogodilo kada bi prestala djelovati sila gravitacije ili kada bi kretanje elektrona bilo zaustavljeno? Da li znaju da li će se uopće takvo šta jednoga dana dogoditi?

Da li su filozofi uspjeli na kategoričan način riješiti sva racionalna pitanja u vezi sa Ovim svijetom? Zar u pitanjima poput zbilje tijela, vrsne forme, odnosa duše i tijela i sl. nema mjesta za opsežnija i dublja istraživanja?

Kako onda možemo pomoću ovih naših ograničenih znanja i spoznaja shvatiti zbilje svijeta o kojem nemamo nikakvo iskustvo? Svakako, nedostatnost ljudskog znanja ne znači da čovjek nikako ne može ništa spoznati ili da se ne treba truditi kako bi više spoznao o postojanju. Bez ikakve sumnje, mi možemo od Boga datim razumom shvatiti veliki broj zbilja. Također možemo osjetima i iskustvom otkriti dosta prirodnih tajni, i svakako se moramo zalagati da steknemo što više znanja, i naučnog i filozofskog, ali isto tako trebamo prepoznati granice i domet svojih racionalnih kapaciteta i empirijskih znanosti te se suzdržati od neumjesnog visokog leta i prihvatiti činjenicu o kojoj govori ajet:

وَ مَا أُوتِيتُم مِّنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلا

A nije vam dato od znanja osim malo toga.[1]

Svakako, i naučna realnost, i mudra skrušenost, i vjerska odgovorna predostrožnost nalažu da sebi ne dozvolimo dogmatično iznošenje stavova u vezi sa zbiljom Sudnjega dana i nevidljivog svijeta te da se ne upuštamo u neosnovana i neargumentirana tumačenja, osim u granicama u kojima nam to dozvoljava racionalni dokaz i nedvosmisleni tekst Kur'ana. U svakom slučaju, za svakog vjernika dovoljno je da vjeruje u ispravnost onoga što je

[1] *El-Isra'*, 85.

objavljeno od Boga, bez obzira što ne može tome odrediti precizne odlike i do u tančine ih objasniti. Posebno one pojave koje su takve da shvatanju njihovih zbilja naš razum nije dorastao, a znanje o njima nam je još uvijek u povojima.

Sada ćemo vidjeti do koje mjere pomoću razuma možemo shvatiti svojstva i odlike Budućeg svijeta i njegove razlike u odnosu na Ovaj svijet.

Odlike Budućeg svijeta sa racionalnog stanovišta

Razmišljanjem o dokazima koji su izneseni u vezi sa nužnošću proživljenja možemo odrediti neke odlike Budućeg svijeta, od kojih su najvažnije sljedeće:

1. Prva odlika do koje se dolazi iz prvog dokaza jeste to da je Ahiret vječan, jer se u tom dokazu naglašava mogućnost vječnog života i čovjekova prirodna sklonost ka njemu. Ostvarenje takvog života smatra se neophodnim učinkom Božije mudrosti.
2. Sljedeća odlika koja se može razumjeti iz oba dokaza, a na koju je ukazano u prvom dokazu, jeste da poredak na Budućem svijetu mora biti takav da su tamo prisutna samo čista milost i blagodati, bez muke i truda, kako bi na taj način čovjek koji je stigao do vrhunca ljudskog savršenstva i u sebi nema nikakvog zaprljanja grijehom i zastranjenjem mogao da uživa u sreći, za razliku od Ovog svijeta na kojem nije moguća potpuna sreća, već su njegove sreće relativne i isprepletene s mukama i teškoćama.
3. Treća odlika ogleda se u tome da Budući svijet mora imati najmanje dva međusobno odvojena dijela, jedan u kojem će biti milost, i drugi u kojem će biti kazna i muke. Na taj način bit će odvojeni dobročinitelji od grješnika i svaki od njih stići će do plodova svojih djela. Ova dva dijela jezikom Šerijata nazivaju se Džennet i Džehennem.
4. Četvrta odlika, do koje se dolazi posebno dokazom pravednosti, jeste to da Ahiret u pogledu rasprostranjenosti i kapaciteta mora biti takav da može ponuditi nagradu i kaznu svim ljudima za sve vrsta djela, i dobra i loša. Naprimjer, ukoliko je neko na pravdi Boga pobio milione ljudi, da na Ahiretu postoji mogućnost da za to bude kažnjen, a s druge strane, ukoliko je neko osigurao uvjete za život milionima ljudi, da za njega bude omogućena odgovarajuća nagrada.
5. Sljedeća veoma važna odlika koja proizlazi iz dokaza pravednosti, a na šta je ukazano pri objašnjenju dokaza, jeste to da Ahiret mora biti mjesto zadovoljenja, a ne mjesto obaveze i djelovanja.

Objašnjenje: Život na Ovom svijetu je takav da se u čovjeku javljaju različite i oprečne težnje i sklonosti, usljed čega se neprekidno nalazi na raspuću dvaju puteva, na kojem uvijek mora odabrati jedan od njih. Upravo ova činjenica stvara preduvjete za vjerske obaveze, koje traju do kraja života. Mudrost i pravednost Božija zahtijevaju da ljudi koji su djelovali u skladu sa svojim obavezama budu prikladno nagrađeni, a da oni koji su se ustezali od obavljanja svojih obaveza budu kažnjeni.

Ukoliko pretpostavimo da ovakvo stanje odgovornosti i polje izbora postoji i na Budućem svijetu, milostivost Božija zahtijeva da ne stane čovjeku na put izvršenja dužnosti i biranja. Na taj način, bit će potreban još jedan svijet na kojem će se dobiti nagrada ili kazna, a u tom slučaju bi svijet kojeg smo nazivali Ahiretom bio samo drugi Dunjaluk, a istinski Ahiret bit će taj krajnji svijet na kojem nema obaveze i ispita i onoga što oni podrazumijevaju, tj. oprečnosti i sukoba htijenja i nastojanja.

Iz toga postaje jasna jedna od najvažnijih razlika između Ovog i Budućeg svijeta. Dakle, Dunjaluk je svijet na kojem je zastupljen izbor i ispit, a Ahiret je svijet na kojem se isključivo primaju nagrade i kazne, vječni plodovi dobrih i loših djela koja su činjena na Dunjaluku.

U tom kontekstu hazreti Ali kaže:

وَ إِنَّ الْيَومَ عَمَلٌ وَ لَا حِسَابٌ وَ غَداً حِسَابٌ وَ لَا عَمَلٌ.

"Zaista je danas djelo a nema računa, a sutra je račun, a nema djela."[2]

PITANJA

1. Zašto ne možemo imati potpunu i preciznu spoznaju o Onom svijetu?
2. Navedite dva kriva načina poimanja Budućeg svijeta i izložite ih kritici!
3. Na koji način možemo shvatiti odlike Budućeg svijeta?
4. Pojasnite odlike Budućeg svijeta iz ugla razuma!

[2] *Nehdžu-l-belaga*, govor 42.

49.
Od smrti do Sudnjeg dana

Uvod

Postalo nam je jasno da svojim ograničenim znanjem ne možemo pojmiti srž i suštinu Onoga svijeta, niti Skriveni svijet u potpunosti, već se moramo zadovoljiti nizom općih spoznaja do kojih dolazimo racionalnim dokazima i opisima datim posredstvom Objave. U prethodnom poglavlju ukazali smo na neke opće odlike Onog svijeta do kojih smo došli putem racionalnih dokaza. Sada ćemo govoriti o svojstvima Ahireta koje nalazimo u časnom Kur'anu.

Svakako, moguće je da neki izrazi kojima se opisuje Budući svijet budu nejasni i da zbog toga predodžba koju stvaramo u umovima kada ih čujemo ne bude u saglasnosti sa stvarnošću, a to nikako nije zbog nedostatnosti objašnjenja već zbog nedostatnosti našeg shvatanja. U suprotnom, uzevši u obzir naš mentalni sklop, nema sumnje u činjenicu da su u Kur'anu upotrijebljene najbolje riječi koje nam mogu predstaviti onostrane zbilje.

S obzirom da kur'anska objašnjenja obuhvataju i uvod u Budući svijet, počinjemo od čovjekove smrti.

Svi ljudi će umrijeti

Časni Kur'an potvrđuje da će svi ljudi (štaviše, sva živa bića) umrijeti i da na Ovom svijetu niko neće vječno živjeti:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

Svi koji su na Zemlji prolazni su.[1]

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

Svako živo biće smrt će okusiti![2]

---

1 *Er-Rahman*, 26.
2 *Ali 'Imran*, 185; *El-Enbija'*, 35.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ إِنَّهُم مَّيِّتُونَ

Ti ćeš, zacijelo, umrijeti, a i oni, također, pomrijet će.[3]

وَ مَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ

Nijedan čovjek prije tebe nije bio besmrtan; ako ti umreš, zar će oni dovijeka živjeti?[4]

U skladu s ovim ajetima, umiranje možemo smatrati općim zakonom svijeta za koji nema izuzetka među živim bićima.

Uzimanje duša

Časni Kur'an uzimanje duša, s jedne strane, dovodi u vezu sa Uzvišenim Bogom, pa između ostalog kaže:

اللهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا

Allah uzima duše u času njihove smrti.[5]

S druge strane, meleka smrti predstavlja zaduženim za uzimanje duša:

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ

Reci: "Preuzet će vas melek smrti, koji je zadužen za vas."[6]

A na drugom mjestu uzimanje duša pripisuje melecima i izaslanicima Božijim:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا

Kada nekome od vas smrt dođe, izaslanici Naši mu, bez oklijevanja, dušu uzmu.[7]

Očito je da kada izvršilac svoje djelo čini posredstvom drugog izvršioca u tom je slučaju pripisivanje djela i jednom i drugom ispravno, a ukoliko i drugi izvršilac bude imao posrednika u izvršenju djela, u tom slučaju djelo

---

3 *Ez-Zumer*, 30.
4 *El-Enbija'*, 34.
5 *Ez-Zumer*, 42.
6 *Es-Sedžde*, 11.
7 *El-En'am*, 61.

se može dovesti u vezu i sa trećim izvršiocem. Kako Uzvišeni uzimanje duša obavlja preko meleka smrti, a on preko meleka koji su pod njegovim nadzorom, sva tri odnosa su ispravna.

Blago i grubo uzimanje duša

Iz Kur'ana časnog može se shvatiti da meleci koji su zaduženi da uzimaju duše ne uzimaju svim ljudima dušu na isti način. Nekima to čine lahko i uz poštovanje, drugima grubo i s vrijeđanjem. Između ostalog, u vezi s vjernicima kaže se:

الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلاَمٌ عَلَيْكُمُ

One kojima će meleci duše uzeti – a oni čisti, i kojima će govoriti: "Mir vama!"[8]

U vezi s nevjernicima kaže se:

وَ لَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُواْ الْمَلآئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَ أَدْبَارَهُمْ

A da si samo vidio kad su meleci nevjernicima duše uzimali i po licima ih njihovim i straga udarali.[9]

Možda bi se moglo kazati da i među vjernicima i među nevjernicima, u zavisnosti od stepena vjerovanja i nevjerstva, postoje razlike u lahkoći i težini uzimanja duše.

Neprihvatanje vjerovanja i pokajanja na samrti

Nevjernici i grješnici u trenutku kada nastupi smrt i kada izgube nadu u ovosvjetski život pokaju se zbog načina svoga života i pokazuju znakove vjerovanja i kajanja zbog grijeha, ali takvo vjerovanje i pokajanje nikada ne bivaju prihvaćeni. U vezi s ovim časni Kur'an kaže:

يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا

Onoga dana kada neki predznaci od Gospodara tvoga dođu, nijednom čovjeku neće biti od koristi to što će tada vjerovati, ako prije nije vjerovao ili ako nije, kao vjernik, kakvo dobro uradio.[10]

---

[8] *En-Nahl*, 32; *El-En'am*, 93.
[9] *El-Enfal*, 50; *Muhammed*, 27.
[10] *El-En'am*, 158; *Sebe'*, 51–53; *Gafir*, 85; *Es-Sedžde*, 29.

وَ لَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ

Nemaju ništa od tevbe oni koji čine hrđava djela, sve dok se nekom od njih smrt ne približi, a tada govore: "Sad se zaista kajem!"[11]

U Kur'anu se prenosi da je Faraon u trenutku kada se počeo utapati rekao:

آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلاَّ الَّذِى آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَ أَنَاْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Ja vjerujem da nema boga osim Onoga u kojeg vjeruju sinovi Israilovi i ja se pokoravam!"

آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

"Zar sada, a prije si neposlušan bio i razdor sijao?!"[12]

Želja da se vrati na Ovaj svijet

Časni Kur'an također prenosi riječi nevjernika i zalutalih koji će kada budu umirali ili kada im se spusti kazna poželjeti: "Kamo sreće da možemo da se vratimo na Dunjaluk pa da budemo vjernici i dobročinitelji." Isto tako, tražit će od Boga da ih vrati na Zemlju kako bi nadoknadili prošlost. Međutim, ovakve želje i molbe nisu prihvaćene.[13] U nekim ajetima dodaje se da ukoliko bi i bili vraćeni, nastavili bi svojim starim putem.[14] I na Sudnjem danu će biti sličnih zahtjeva, koji, sasvim je jasno, neće biti uslišani:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ۝ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا

Kad nekome od njih smrt dođe, on uzvikne: "Gospodaru moj, povrati me da uradim kakvo dobro u onome što sam ostavio!" – Nikada! To su riječi koje će on uzalud govoriti...[15]

---

[11] *En-Nisa'*, 18.

[12] *Junus*, 90–91.

[13] Treba znati da Kur'an niječe povratak onih ljudi koji su cijeli svoj život proveli u nevjerstvu i neposluhu i koji u trenutku smrti izražavaju želju za povratkom kako bi nadoknadili grijehe, kao što niječe povratak sa Sudnjeg dana na Dunjaluk. Međutim, ovo ne znači poricanje svake vrste povratka na Ovaj svijet, jer kako je već ranije rečeno, bilo je ljudi koji su se nakon smrti ponovo vratili na Ovaj svijet, a nakon pojavljivanja hazreti Mehdija, također će doći do ponovnog dolaska određenih pojedinaca.

[14] *El-En'am*, 27.

[15] *El-Mu'minun*, 99–100.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

Da bi rekao kada ugleda patnju: "Da mi se samo vratiti – dobra djela bih činio!"[16]

إِذْ وُقِفُواْ عَلَى النَّارِ فَقَالُواْ يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَ لاَ نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَ نَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

...Kad pred vatrom budu zadržani, reći će: "Da nam je da vraćeni budemo, pa da dokaze Gospodara našeg ne poričemo i da vjernici postanemo!"[17]

إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُؤُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

...Grješnike kako će, oborenih glava pred Gospodarom svojim, reći: "Gospodaru naš, vidjeli smo i čuli smo, pa nas povrati da dobra djela činimo, mi, zaista, čvrsto vjerujemo!"[18]

Iz ovih ajeta veoma je lahko shvatiti da Budući svijet nije mjesto gdje se mogu birati put i obavljati djela u skladu s obavezama, čak i sigurna uvjerenost koja se stiče na samrti ili na Ahiretu ne utiče na čovjekovo usavršavanje i samim tim ne biva povodom nikakvih nagrada. Zbog toga, nevjernici i grješnici izražavaju želju da se vrate na Dunjaluk kako bi svojom voljom odabrali vjerovanje i dobročinstvo.

Međusvijet

Iz kur'anskih ajeta saznajemo da će čovjek nakon smrti, a prije nastupanja Sudnjeg dana, određeno vrijeme provesti u kaburu i Međusvijetu (Berzahu), i osjećat će veselje i užitak ili tugu i patnju. U velikom broju predaja navodi se da će vjernici koji su bili grješnici u tom razdoblju pod uticajem kazni, u skladu sa grijesima, biti pročišćavani kako bi na Sudnjem danu bili lahkog tereta.

Kako ajeti koji govore o ovoj temi zahtijevaju i objašnjenja, nećemo je ni započinjati. Zadovoljit ćemo se navođenjem samo jednog ajeta:

وَ مِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

Pred njima će biti Berzah sve do dana kada će oživljeni biti.[19]

---

[16] *Ez-Zumer*, 58; *Eš-Šu'ara'*, 102.
[17] *El-En'am*, 27; *El-A'raf*, 53.
[18] *Es-Sedžde*, 12; *Fatir*, 37.
[19] *El-Mu'minun*, 100.

PITANJA

1. Pomoću ajeta koji govore o ovoj temi pojasnite kur'anski stav o nebivanju čovjeka vječnim na Ovom svijetu!
2. Ko uzima čovjekovu dušu? Kako možemo otkloniti prividna razmimoilaženja koja postoje među ajetima koji se tiču ovog pitanja?
3. Kakve razlike postoje u uzimanju duša?
4. Pomoću ajeta pojasnite stajalište Kur'ana o vjerovanju i pokajanju u trenutku smrti!
5. Koji povratak na Ovaj svijet Časni Kur'an niječe?
6. Pojasnite Berzah!

50.
Opisi Sudnjeg dana u Kur'anu

Uvod

Iz časnoga Kur'ana saznajemo da se nastupanje Vječnog svijeta ne ogleda samo u proživljenju ljudi, već poredak koji vlada na Ovom svijetu biva u potpunosti izmijenjen, tako da se Drugi svijet temelji na drugačijim odlikama. To je svijet koji mi ne možemo predvidjeti i, prirodno, ne možemo imati preciznu spoznaju o njemu i njegovim odlikama. Tada će svi ljudi od prvog do posljednjeg biti proživljeni zajedno, odgovarat će za svoja djela i bit će vječno ili u blagodatima ili u kazni.

S obzirom da su ajeti o ovoj temi veoma brojni i dugo bi trajalo njihovo pretraživanje, zadovoljit ćemo se površnim ukazivanjem na njihove poruke.

Stanje Zemlje, okeana i planina

Na Zemlji će se dogoditi jaki zemljotresi,[1] a ono što je u njoj bit će izbačeno na površinu.[2] Njeni dijelovi će propasti.[3] Mora će se otvoriti.[4] Planine će se pokrenuti,[5] bit će smrvljene[6] i plivat će poput pjene,[7] a zatim će postati kao češljana vuna[8] i tada će biti raspršene u zraku,[9] tako da od planinskih lanaca raspršenih u nebeskom prostranstvu neće ostati ništa osim priviđenja.[10]

---

1 *Ez-Zilzal*, 1; *El-Hadždž*, 1; *El-Vaki'a*, 4; *El-Muzzemmil*, 14.
2 *Ez-Zilzal*, 2; *El-Inšikak*, 4.
3 *El-Hakka*, 14; *El-Fedžr*, 21.
4 *Et-Tekvir*, 6; *El-Infitar*, 3.
5 *El-Kehf*, 47; *En-Nahl*, 88; *Et-Tur*, 10; *Et-Tekvir*, 2.
6 *El-Hakka*, 4; *El-Vaki'a*, 5.
7 *El-Muzzemmil*, 14.
8 *El-Me'aridž*, 9; *El-Kari'a*, 5.
9 *Ta-Ha*, 105; *El-Murselat*, 10
10 *El-Kehf*, 8; *En-Nebe'*, 20.

Stanje neba i zvijezda

Mjesec,[11] Sunce[12] i ogromne zvijezde, od kojih su neke milionima puta veće i sjajnije od našeg Sunca, postat će tamni i ugašeni.[13] Sklad njihovog kretanja bit će poremećen.[14] Između ostalog, Mjesec i Sunce će se spojiti.[15] Nebo koje je poput čuvanog i čvrstog svoda nad Ovim svijetom postat će opušteno i nesigurno,[16] pa će se otvoriti i potpuno raspasti,[17] te zamotati u sebe.[18] Nebeska tijela bit će poput topljenog željeza,[19] a prostor će biti ispunjen dimom i oblacima.[20]

Rog smrti

U takvom stanju i takvim prilikama puhnut će se u Rog smrti i sva živa stvorenja u svijetu prirode će pomrijeti.[21] Neće ostati ni traga od života. Strah i strepnja rasprostrijet će svoju sjenku nad svjetovima,[22] osim nad onima koji znaju tajne i zbilje egzistencije: oni su obaviješteni, a srca su im utopljena u spoznaju i ljubav prema Allahu.

Rog života i početak proživljenja

Nakon toga počinje Drugi svijet koji ima sposobnost vječnog trajanja.[23] Pozornica univerzuma bit će osvijetljena Božijim svjetlom.[24] Puhnut će se u Rog života.[25] Svi ljudi, pa čak i sve životinje,[26] u jednom trenutku bit će

---

[11] *El-Kijame*, 8.
[12] *Et-Tekvir*, 1.
[13] *Et-Tekvir*, 2.
[14] *El-Infitar*, 2.
[15] *El-Kijame*, 9.
[16] *Et-Tur*, 1; *El-Hakka*, 16.
[17] *Er-Rahman*, 37; *El-Hakka*, 16; *El-Muzzemmil*, 18; *El-Murselat*, 9; *En-Nebe'*, 19; *El-Infitar*, 1; *El-Inšikak*, 1.
[18] *El-Enbija'*, 104; *Et-Tekvir*, 11.
[19] *El-Me'aridž*, 8.
[20] *El-Furkan*, 25; *Ed-Duhan*, 10.
[21] *Ez-Zumer*, 68; *El-Hakka*, 13; *Ja-Sin*, 49.
[22] *En-Neml*, 87–89.
[23] *Ibrahim*, 48; *Ez-Zumer*, 67; *Merjem*, 38; *Kaf*, 22.
[24] *Ez-Zumer*, 69.
[25] *Ez-Zumer*, 68; *El-Kehf*, 99; *Kaf*, 20, 42; *En-Nebe'*, 18; *En-Nazi'at*, 13; *El-Muddessir*, 8; *Es-Saffat*, 19.
[26] *El-En'am*, 38; *Et-Tekvir*, 5.

proživljeni.[27] Zbunjeni i zabrinuti,[28] razmiljet će se poput skakavaca i leptira u zraku,[29] veoma brzo,[30] usmjereni ka prisustvu Božijem.[31] Svi će se iskupiti na ogromnom prostoru.[32] Većinom će misliti da su se u svijetu Berzaha zadržali koliko jedan sat, ili dan, ili nekoliko dana.[33]

Pojava Božije vlasti i dokidanje uzroka i srodstava

U tom svijetu istine će se pojaviti[34] i vlast Božija će biti potpuno vidljiva.[35] Stvorenja će biti u takvom strahu da niko neće smjeti ništa glasno prozboriti.[36] Svako će misliti o sebi i svojoj sudbini, čak će djeca bježati od svojih roditelja, a rodbina od svojih bliskih.[37] Osnove uzroka i srodstva bit će iz temelja dokinute.[38] Prijateljstva koja su se temeljila na koristima i ovosvjetskim i šejtanskim mjerilima pretvorit će se u neprijateljstva.[39] Tuga i pokajanje zbog propusta ispunit će srca.[40]

Sud Božije pravednosti

Tada će biti uspostavljen sud Božije pravednosti. Djela svih ljudi bit će učinjena prisutim.[41] Raspodijelit će se knjige djela.[42] Pripadnost svakog djela onome ko ga je učinio bit će toliko očita da neće biti potrebe da se neko pita šta je učinio.[43]

---

27 *El-Kehf*, 47; *En-Nahl*, 77; *El-Kamer*, 50; *En-Nebe'*, 18.
28 *Kaf*, 20.
29 *El-Kari'a*, 4; *El-Kamer*, 7.
30 *Kaf*, 44; *El-Me'aridž*, 43.
31 *Ja-Sin*, 51; *El-Mutaffifin*, 30; *El-Kijame*, 12, 30.
32 *El-Kehf*, 99; *Et-Tegabun*, 9; *En-Nisa'*, 87; *El-En'am*, 12; *Ali 'Imran*, 9; *Hud*, 103.
33 *Er-Rum*, 55; *En-Nazi'at*, 46; *Junus*, 45; *El-Isra'*, 52; *Ta-Ha*, 103; *El-Mu'minun*, 113; *El-Ahkaf*, 35.
34 *Ibrahim*, 21; *El-'Adijat*, 10; *Et-Tarik*, 9; *Kaf*, 22; *El-Hakka*, 18.
35 *El-Hadždž*, 65; *El-Furkan*, 26; *Gafir*, 16; *El-Infitar*, 19.
36 *Hud*, 105; *Ta-Ha*, 108; *En-Nebe'*, 38.
37 *'Abese*, 34–37; *Eš-Šu'ara'*, 88; *El-Me'aridž*, 10–14; *Lukman*, 33.
38 *El-Bekare*, 166; *El-Mu'minun*, 101.
39 *Ez-Zuhruf*, 67.
40 *El-En'am*, 31; *Merjem*, 39; *Junus*, 54.
41 *Ali 'Imran*, 30; *Et-Tekvir*, 14; *El-Isra'*, 49.
42 *El-Isra'*, 13, 71; *El-Hakka*, 19, 25; *El-Inšikak*, 7, 10.
43 *Er-Rahman*, 29.

Na ovom sudu meleci, poslanici i Božiji odabranici bit će prisutni kao svjedoci.[44] Čak će ruke, noge i koža svjedočiti.[45] Račun svih ljudi bit će precizno obrađen i izvagan Božijom vagom.[46] Sudit će im se na osnovu pravde.[47] Svi će stići do plodova svoga napora i rada.[48] Dobročiniteljima će biti data deseterostruka nagrada.[49] Niko neće nositi tuđi teret.[50] Međutim, oni koji su zaveli druge ljude, pored svojih grijeha, nosit će natovaren i teret grijeha onih koji su zalutali, a zalutalima se neće umanjiti od njihovih grijeha.[51] Također, ni od kog neće biti prihvaćen otkup.[52] Neće biti primljeno ničije zagovaranje,[53] osim zagovaranja onih ljudi koji za to od Boga dobiju dozvolu, a koji će zagovarati na temelju mjerila kojima je Bog zadovoljan.[54]

Ka vječnom odredištu

Nakon toga bit će oglašena Božija presuda.[55] Dobročinitelji i grješnici bit će razdvojeni.[56] Vjernici će biti svijetlih i radosnih lica, i nasmijani će ići u Džennet.[57] Nevjernici i licemjeri, crnih i tužnih lica, poniženi će ići prema Džehennemu.[58] Svi će ići kroz Džehennem.[59] Iz lica vjernika izbijat će svjetlost koja će im rasvjetljavati put.[60] Nevjernici i licemjeri bit će u tami.

---

44 *Ez-Zumer*, 69; *El-Bekare*, 143; *Ali 'Imran*, 140; *En-Nisa'*, 41, 69; *Hud*, 18; *El-Hadždž*, 78; *Kaf*, 21; *En-Nahl*, 84, 89.

45 *En-Nur*, 24; *Ja-Sin*, 65; *Fussilet*, 20.

46 *El-A'raf*, 8; *El-Enbija'*, 47; *El-Mu'minun*, 102; *El-Kari'a*, 6–8.

47 *Junus*, 54, 93; *El-Džasije*, 17; *En-Nahl*, 78; *Ez-Zumer*, 69, 75.

48 *En-Nedžm*, 40; *El-Bekare*, 281, 286; *Ali 'Imran*, 25, 161; *El-En'am*, 70; *Hud*, 111; *Ibrahim*, 51; *Ta-Ha*, 15; *Gafir*, 17; *El-Džasije*, 22; *Et-Tur*, 21; *El-Muddessir*, 38; *Ja-Sin*, 54; *Ez-Zumer*, 24.

49 *El-En'am*, 160.

50 *En-Nedžm*, 39; *El-En'am*, 146; *Fatir*, 18; *Ez-Zumer*, 7.

51 *En-Nahl*, 25; *El-'Ankebut*, 13. Iz ovoga se može razumjeti da će i oni koji su bili povod za uputu drugih ljudi imati dodatnu nagradu, kako se to očito u predajama naglašava.

52 *El-Bekare*, 48, 123; *Ali 'Imran*, 91; *Lukman*, 33; *El-Ma'ide*, 36; *El-Hadid*, 15.

53 *El-Bekare*, 48, 123, 254; *El-Muddessir*, 48.

54 *El-Enbija'*, 28; *El-Bekare*, 255; *Junus*, 3; *Merjem*, 87; *Ta-Ha*, 109; *Sebe'*, 23; *Ez-Zuhruf*, 86; *En-Nedžm*, 26.

55 *El-A'raf*, 44.

56 *El-Enfal*, 37; *Er-Rum*, 14–16, 43–44; *Eš-Šura*, 7; *Hud*, 105–108; *Ja-Sin*, 59.

57 *Ez-Zumer*, 73; *Ali 'Imran*, 107; *Merjem*, 85; *El-Kijame*, 24–42; *El-Mutaffifin*, 24; *El-Gašije*, 8; *'Abese*, 38–39.

58 *Ez-Zumer*, 60–71; *Ali 'Imran*, 106; *El-En'am*, 124; *Junus*, 27; *Merjem*, 86; *Ta-Ha*, 101, 124–126; *Ibrahim*, 43; *El-Kamer*, 8; *El-Me'aridž*, 44; *El-Gašije*, 2; *El-Isra'*, 72; *'Abese*, 40.

59 *Merjem*, 71–72.

60 *El-Hadid*, 12.

Licemjeri koji su se suprotstavljali vjernicima na Ovom svijetu dozivat će ih da okrenu svoja lica prema njima kako bi se koristili njihovim svjetlom. Čut će odgovor da se trebaju vratiti na Dunjaluk da bi zaradili svoje svjetlo. Ponovo će se oglasiti: "Zar nismo na Dunjaluku bili s vama?" Čut će odgovor: "Bili ste, ali samo formalno, sami ste sebe doveli u nevolju, srca su vam bila u sumnji, okorjela, a danas je sve završeno. Niti od vas niti od nevjernika neće biti primljen nikakav otkup." Na kraju, i nevjernici i licemjeri bit će odvedeni u Vatru.[61]

Kada se vjernici budu približili Dženetu, njegove kapije će se otvoriti, a meleci milosti poći će im ususret i uz selame i sa poštovanjem obradovat će ih vječnom srećom.[62]

S druge strane, kada nevjernici i licemjeri stignu do Džehennema, njegove kapije će se otvoriti, a meleci kazne srdito će ih koriti, obećavajući im vječnu patnju.[63]

Dženet

U Dženetu postoje prostrane bašče čija širina je poput Nebesa i Zemlje.[64] U njima postoji najrazličitije drveće, sa svim vrstama zrelog voća nadohvat ruke.[65] Divne građevine, rijeke s čistom vodom,[66] kao i rijeke od mlijeka, meda i čistog pića.[67] I svega onoga što Dženetlije budu željele,[68] kao i onoga što nadilazi njihova htijenja.[69]

Dženetlije će nositi svilenu odjeću i različite vrste ukrasa.[70] Sjedit će licima okrenutim jedni prema drugima, oslonjeni na postavljene i mehke naslonjače. Hvalit će i slaviti Allaha.[71] Niti će govoriti prazne besjede niti će ih slušati.[72] Neće im smetati toplota niti studen.[73] Neće

---

[61] *El-Hadid*, 13–15; *En-Nisa'*, 140.
[62] *Ez-Zumer*, 73; *Er-Ra'd*, 22 i 24.
[63] *Ez-Zumer*, 71–72; *Et-Tahrim*, 6; *El-Enbija'*, 103.
[64] *Ali 'Imran*, 133; *El-Hadid*, 21.
[65] *El-Hakka*, 23; *Ed-Dehr*, 6, 18, 21; *El-Mutaffifin*, 28.
[66] *El-Bekare*, 25; *Ali 'Imran*, 15; i desetine drugih ajeta.
[67] *Muhammed*, 15; *Ed-Dehr*, 6, 18, 21; *El-Mutaffifin*, 28.
[68] *En-Nahl*, 31; *El-Furkan*, 16; *Ez-Zumer*, 34; *Fussilet*, 31; *Eš-Šura*, 22; *Ez-Zuhruf*, 71; *El-Kamer*, 35.
[69] *Kaf*, 35.
[70] *El-Kehf*, 31; *El-Hadždž*, 23; *Fatir*, 33; *Ed-Duhan*, 53; *Ed-Dehr*, 21; *El-A'raf*, 32.
[71] *El-A'raf*, 43; *Junus*, 10; *Fatir*, 34; *Ez-Zumer*, 74.
[72] *Merjem*, 62; *En-Nebe'*, 35; *El-Gašije*, 11.
[73] *Ed-Dehr*, 13.

imati nikakve muke ni napora.[74] Niti straha ili tuge.[75] U srcima neće imati zlobu.[76]

Pred njima će se kretati lijepa posluga.[77] Nudit će ih peharima sa džennetskim napicima koji pružaju slast i radost, koja stalno postaje veća, a sa sobom ne nosi nikakav nedostatak.[78] Hranit će se raznim vrstama voća i ptičijeg mesa.[79] Družit će se sa lijepim i milim bračnim drugovima koji nisu uprljani.[80] I od svega ovog značajnije, bit će opskrbljeni duhovnom blagodati Božijeg zadovoljstva.[81] Primat će obilje Božije milosti koja će im donositi bujicu radosti. Niko ne može ni pretpostaviti stepen te sreće i radosti.[82] Ta neusporediva sreća, te neopisive blagodati, milost i zadovoljstvo bliskosti Božije trajat će vječno, [83] i nikada neće imati kraja.[84]

Džehennem

Džehennem je prebivalište nevjernika i licemjera koji u svojim srcima nemaju ni tračka vjerovanja.[85] U njemu ima toliko prostora da će nakon što svi grješnici budu smješteni u njega sam on ponovo pitati: "Ima li još?"[86] Svud je vatra, muka i kazna.

---

[74] *Merjem*, 62; *En-Nebe'*, 35; *El-Gašije*, 11.
[75] *El-A'raf*, 35; *El-Hidžr*, 48.
[76] *El-A'raf*, 43; *El-Hidžr*, 47.
[77] *El-Vaki'a*, 17; *Ed-Dehr*, 19.
[78] *Es-Saffat*, 45–47; *Sad*, 51; *Et-Tur*, 23; *Ez-Zuhruf*, 71; *El-Vaki'a*, 18; *Ed-Dehr*, 5, 6, 15–19; *En-Nebe'*, 34; *El-Mutaffifin*, 25–28.
[79] *Sad*, 51; *Et-Tur*, 22; *Er-Rahman*, 52, 68; *El-Vaki'a*, 20–21; *El-Murselat*, 42; *En-Nebe'*, 32.
[80] *El-Bekare*, 25; *Ali 'Imran*, 15; *En-Nisa'*, 57; *Es-Saffat*, 48; *Sad*, 52; *Ez-Zuhruf*, 70; *Ed-Duhan*, 54; *Et-Tur*, 20; *Er-Rahman*, 56, 70–74; *El-Vaki'a*, 22, 34–37; *En-Nebe'*, 33.
[81] *Ali 'Imran*, 15; *Et-Tevbe*, 21, 72; *El-Hadid*, 20; *El-Ma'ide*, 119; *El-Mudžadele*, 29, *El-Bejjine*, 8.
[82] *Es-Sedžde*, 17.
[83] *El-Bekare*, 25, 82; *Ali 'Imran*, 107, 36, 198; *En-Nisa'*, 13, 57, 122; *El-Ma'ide*, 85, 119; *El-A'raf*, 42; *Et-Tevbe*, 22, 72, 89, 100; *Junus*, 26; *Hud*, 23, 108; *Ibrahim*, 23; *El-Hidžr*, 48; *El-Kehf*, 3, 108; *Ta-Ha*, 76; *El-Enbija'*, 102; *El-Mu'minun*, 11; *El-Furkan*, 16, 76; *El-'Ankebut*, 58; *Lukman*, 9; *Ez-Zumer*, 73; *Ez-Zuhruf*, 71; *El-Ahkaf*, 14; *Kaf*, 34; *El-Feth*, 5; *El-Hadid*, 12; *El-Mudžadele*, 22; *Et-Tegabun*, 9; *Et-Talak*, 11; *El-Bejjine*, 8.
[84] *Ed-Duhan*, 56; *Fussilet*, 8; *El-Inšikak*, 25; *Et-Tin*, 6.
[85] *En-Nisa'*, 140; i desetine drugih ajeta.
[86] *Kaf*, 30.

Sa svih strana uzdižu se plameni jezici, čiji će zastrašujući i srditi zvuk ispunjavati strahom i strepnjom.[87] Lica će biti mrka, namrgođena, crna, ružna i izborana.[88] Čak ni na licima džehennemskih meleka neće biti traga milosti, blagosti ni dobrote.[89]

Džehenemlije će biti okovane lancima i željeznim okovima.[90] Vatra će ih obuhvatati sa svih strana.[91] Oni će sami biti buktinje.[92] U Džehennemu osim uzdaha, kuknjave, vriske i plača Džehenemlija ništa se drugo ne može čuti.[93] Po glavi i licima posipa im se ključala voda koja topi čak i njihovu nutrinu.[94] Kada god zbog žestine žeđi zatraže vodu, davat će im se ključala i uščula voda koju će halapljivo ispijati.[95] Hrana će im biti od drveta zekkum, koje raste u vatri, a kada ga jedu, još će im se jače pržiti trbusi.[96] Odjeća im je od crne i ljepljive materije, koja ih sama po sebi muči i pati.[97] Oni su skupa sa šejtanima i džinima grješnicima, a željet će da su što dalje od njih[98] i jedni druge će proklinjati.[99]

Kada god žele izreći izvinjenje i tražiti oprost od Boga, naredba da se udalje i da ušute prekinut će ih u tome.[100] Zatim će tražiti od čuvara da oni od Boga traže da im malo umanji kaznu. Čut će odgovor: "Zar Uzvišeni nije slao poslanike i zar nad vama nije upotpunio dokaz?"[101]

Poželjet će i smrt, ali čut će odgovor da će zauvijek ostati u Džehennemu.[102] Iako će ih sa svih strana salijetati smrt, oni ipak ne umiru.[103] Kada god im koža na tijelu izgori, ponovo će narastati druga koža i nastavit će se sa kažnjavanjem.[104]

Tražit će od Dženetlija da im daju vode i hrane. Čut će odgovor da je Uzvišeni njima zabranio džennetske blagodati.[105] Dženetlije će ih pitati:

---

[87] *Hud*, 106; *El-Enbija'*, 100; *El-Furkan*, 12; *El-Mulk*, 7.
[88] *Ali 'Imran*, 106; *El-Mulk*, 27; *El-Mu'minun*, 104; *Ez-Zumer*, 60.
[89] *Et-Tahrim*, 91.
[90] *Er-Ra'd*, 5; *Ibrahim*, 49; *Sebe'*, 33; *Gafir*, 71; *El-Hakka*, 32; *Ed-Dehr*, 4.
[91] *Ibrahim*, 50; *El-Furkan*, 13; *El-Enbija'*, 98; *El-Džinn*, 15; *Et-Tahrim*, 6.
[92] *El-Bekare*, 24; *Ali 'Imran*, 10; *El-Enbija'*, 98.
[93] *El-Furkan*, 13; *El-Inšikak*, 11.
[94] *El-Hadždž*, 19; *Ed-Duhan*, 48.
[95] *El-En'am*, 70; *Junus*, 4; *El-Kehf*, 29; *El-Vaki'a*, 42–44, 55; *Muhammed*, 15.
[96] *Es-Saffat*, 62–66; *Sad*, 57; *Ed-Duhan*, 45; *El-Vaki'a*, 52; *En-Nebe'*, 25; *El-Gašije*, 6.
[97] *Ibrahim*, 17; *Ta-Ha*, 74; *Fatir*, 36.
[98] *Ez-Zuhruf*, 38; *Eš-Šu'ara'*, 94–95; *Sad*, 85.
[99] *El-A'raf*, 38; *El-'Ankebut*, 25; *El-Murselat*, 35.
[100] *El-Mu'minun*, 108; *Er-Rum*, 57; *Gafir*, 52; *El-Murselat*, 36.
[101] *Gafir*, 49.
[102] *Ez-Zuhruf*, 77.
[103] *Ibrahim*, 17; *Ta-Ha*, 74; *Fatir*, 36.
[104] *En-Nisa'*, 56.
[105] *El-A'raf*, 50.

“Šta je razlog vaše nesreće i zašto su vas u Džehennem stavili?” Govorit će: “Nismo klanjali, niti smo Bogu ibadet činili, nismo pomagali nevoljnicima, bili smo skupa sa grješnima, poricali smo Sudnji dan.[106]

Zatim će se međusobno prepirati.[107] Zalutali će govoriti onima koji su ih zaveli: “Vi ste nas zaveli.” Oni će odgovarati: “Vi ste nas pratili jer je to bila vaša želja.”[108]

Pristalice će govoriti svojim glavešinama: “Vi ste ti koji su nas doveli u ovu nesreću.” Oni će odgovarati: “Zar smo vas nasilu odvratili od Pravoga puta?”[109]

Na kraju, govorit će šejtanu: “Ti si taj koji nas je zaveo.” On će odgovoriti: “Bog vam je dao istinito obećanje, ali vi niste prihvatili. Ja sam vam dao lažno obećanje i vi ste prihvatili. Zato, umjesto što mene korite, korite sami sebe. Danas ne možemo jedan drugom pomoći.”[110] Oni ne vide izlaza, osim da se predaju kazni zbog nevjerstva i neposlušnosti, i u patnji će vječno ostati.[111]

PITANJA

1. Pojasnite stanje Zemlje i Nebesa u vrijeme Sudnjeg dana!
2. Pojasnite kakvoću i odlike početka Sudnjeg dana!
3. Pojasnite sud Božije pravde!
4. Pojasnite kretanje vjernika i nevjernika ka njihovim vječnim boravištima!
5. Pojasnite džennetske blagodati!
6. Pojasnite stanje Džehennema i Džehennemlija!
7. Objasnite razgovore Džehennemlija!

---

[106] *El-Muddessir*, 39–47.
[107] *Sad*, 59–64.
[108] *El-A‘raf*, 38; *Es-Saffat*, 27–33; *Kaf*, 27–28.
[109] *Ibrahim*, 21; *Sebe’*, 31–33.
[110] *Ibrahim*, 22.
[111] *El-Bekare*, 39, 81, 162, 217, 257, 275; *Ali ‘Imran*, 88, 116; *En-Nisa’*, 169; *El-Ma’ide*, 37; *El-En‘am*, 128; *El-A‘raf*, 36; *Et-Tevbe*, 17, 63, 68; *Junus*, 27, 52; *Hud*, 107; *Er-Ra‘d*, 5; *En-Nahl*, 29; *El-Kehf*, 108; *Ta-Ha*, 101; *Es-Sedžde*, 20; *El-Mu’minun*, 103; *El-Ahzab*, 65; *Ez-Zumer*, 72; *Gafir*, 76; *Ez-Zuhruf*, 74; *El-Mudžadele*, 17; *Et-Tegabun*, 10; *El-Džinn*, 23; *El-Bejjine*, 6.

51.
Usporedba Ovoga i Budućeg svijeta

Uvod

Sa spoznajom koju smo ostvarili u vezi s Budućim svijetom, putem razuma i iz svetih tekstova, Ovaj i Budući svijet možemo usporediti i odvagati sa različitih aspekata. Na svu sreću, ovo poređenje napravljeno je i u časnom Kur'anu, tako da mi, koristeći se kur'anskim objašnjenjima, možemo podvrgnuti ispravnom razmatranju ovosvjetski i onosvjetski život, i na taj način ukazati na prednost Budućeg svijeta.

Prolaznost Ovog svijeta i vječnost Budućeg

Prva očigledna razlika između Ovog i Budućeg svijeta ogleda se u ograničenosti ovosvjetskog životnog vijeka i vječnosti onosvjetskog. Život svakog čovjeka na Ovom svijetu ima svoj kraj, koji dolazi prije ili kasnije, pa čak ukoliko neki čovjek bude živio stotinama ili hiljadama godina, na kraju, završnim obratom svijeta prirode, u trenutku kada se po prvi put puhne u Rog smrti, njegov će život biti okončan, upravo kako je o tome u prethodnim poglavljima dato objašnjenje. S druge strane, približno osamdeset ajeta časnog Kur'ana ukazuje na vječnost Ahireta. Jasno je da se ono što je konačno – ma koliko dugo trajalo – ne može porediti sa onim što je beskonačno.

Dakle, Ahiret je sa stanovišta dugotrajnosti u ogromnoj prednosti nad Dunjalukom i to je činjenica na koju se u brojnim ajetima ukazuje izrazima kao što su: *ono što ostaje*[1] ili *kratkotrajno*[2] u vezi sa Dunjalukom. U drugim ajetima, poređenjem ovosvjetskog života sa biljkom koja je samo nekoliko dana zelena i svježa, a nakon toga postaje žuta i uvehla i na kraju se suši i nestaje,[3]

---

[1] *El-Kehf*, 46; *Merjem*, 76; *Ta-Ha*, 73, 131; *El-Kasas*, 60; *Eš-Šura*, 36; *Gafir*, 39; *El-A'la*, 17.

[2] *Ali 'Imran*, 197; *En-Nisa'*, 77; *Et-Tevbe*, 38; *En-Nahl*, 117.

[3] *Junus*, 24; *El-Kehf*, 45; *El-Hadid*, 20.

ova činjenica biva potvrđena. U jednom ajetu kaže se općenito: *Ono što je u Allaha vječno je*.[4]

Odvojenost blagodati i patnji na Budućem svijetu

Sljedeća važna razlika između ovosvjetskog i onosvjetskog života ogleda se u tome da su ovosvjetske radosti i sreća pomiješane s mukama i naporom. Dakle, nije da jedna skupina ljudi uvijek živi u blagodatima i da su u svakom pogledu sretni i veseli, a da je druga skupina u stalnoj patnji, tuzi i nesreći, već svi ljudi manje-više i uživaju u sretnim okolnostima i užicima koje im život nudi, a također su suočeni i sa tugom, naporom i brigama.

Međutim, Drugi svijet sačinjen je od dva sasvim odvojena dijela, od Dženneta i Džehennema. U jednom dijelu nema ni traga tuzi, patnji, naporu, muci, strahu, a u drugom pak dijelu nema ničeg drugog osim vatre, boli, patnje i tuge.

I ovo poređenje također se nalazi u časnom Kur'anu, gdje je potvrđena prednost onosvjetskih blagodati i Božije bliskosti nad ovosvjetskim blagodatima.[5] Također je napomenuta činjenica da su onosvjetske muke i nesreće teže negoli ovosvjetske.[6]

Primarnost Ahireta

Sljedeća važna razlika između Ovoga svijeta i Budućeg ogleda se u tome da je ovosvjetski život uvod za Budući svijet i sredstvo sticanja vječne sreće. Onosvjetski život je krajnji život i osnova, i ma koliko ovosvjetski život i materijalne i duhovne blagodati na njemu bili poželjni za čovjeka, s obzirom da su sve one sredstvo ispitivanja i istinskog usavršavanja i postizanja vječne sreće, one ne mogu biti primarne i njihova istinska vrijednost zavisi od poputnine koju čovjek posredstvom njih uspije pripremiti za vječni život.[7]

Zbog toga, ukoliko neko zaboravi na ahiretski život, i svu svoju pažnju usmjeri na šarenilo i užitke Ovog svijeta i njegove užitke postavi za svoj

---

[4] *En-Nahl*, 96.

[5] *Ali 'Imran*, 15; *En-Nisa'*, 77; *El-En'am*, 32; *El-A'raf*, 32; *Jusuf*, 109; *En-Nahl*, 30; *El-Kehf*, 46; *Merjem*, 76; *Ta-Ha*, 73, 131; *El-Kasas*, 60; *Eš-Šura*, 36; *El-A'la*, 17.

[6] *Er-Ra'd*, 34; *Ta-Ha*, 127; *Es-Sedžde*, 21; *Ez-Zumer*, 26; *Fussilet*, 16; *El-Kalem*, 33; *El-Gašije*, 24.

[7] *El-Kasas*, 77.

krajnji cilj, to pokazuje da nije prepoznao stvarnu vrijednost Ovog svijeta i za njega je umislio vrijednost koju on nema, jer je zamijenio sredstvo i cilj. Takav postupak nije ništa drugo do li igra, zabava i prevarenost. Upravo zato časni Kur'an dunjalučki život naziva igrom, zabavom i sredstvom zavaravanja,[8] a ahiretski život istinskim životom.[9] Ipak treba uzeti u obzir da su sva kuđenja Ovog svijeta vezana za način poimanja i opredjeljenja ljudi odanih Ovom svijetu, jer ovosvjetski život za vrijedne Božije robove koji poznaju njegovu zbilju i gledaju na njega kao na sredstvo i koriste svaki trenutak svoga života za sticanje vječne sreće ne samo da nije pokuđen već ima izvanrednu vrijednost.

Posljedica odabiranja ovosvjetskog života

Uzevši u obzir odlike Budućeg svijeta i neopisivu prednost njegovih blagodati, dobrote i blizine Božije nad ovosvjetskim užicima, nema nikakve sumnje u to da davanje prednosti ovosvjetskom životu nad Vječnim svijetom nije razumno djelo,[10] i imat će za posljedicu tugu i kajanje. Neispravnost i ružnoća ovakvog poteza dobiva na jačini kada shvatimo činjenicu da to ne biva samo razlogom lišenosti vječne sreće, već je veoma važan činilac za vječnu nesreću.

Objašnjenje: Kada bi čovjek mogao umjesto vječne sreće odabrati ovosvjetsku, brzo prolazeću sreću, ali tako da zbog toga ne bude imao nikakvih loših posljedica po vječni život, takvo bi djelo, s obzirom na izvanrednu prednost onosvjetske sreće, bilo nerazumno. Međutim, niko ne može izbjeći Vječni svijet, tako da onaj ko bude potpuno okrenut ovosvjetskom životu i bude zaboravio onosvjetski život, ili ga bude u potpunosti poricao ne samo da će biti lišen ahiretskih blagodati već će zauvijek biti u džehennemskim mukama te će imati višestruku štetu.[11]

Ovo je razlog zbog kojeg časni Kur'an s jedne strane naglašava prednost onosvjetskih blagodati, a s druge strane nas upozorava da ne dozvolimo da nas ovosvjetski život zavara.[12] Također, daje nam do znanja da onaj ko izabere ovosvjetski život ne samo da biva lišen onosvjetske nagrade već će pored toga biti osuđen i na vječnu kaznu.[13]

---

[8] *Ali 'Imran*, 185; *El-'Ankebut*, 64; *Muhammed*, 3; *El-Hadid*, 2.
[9] *El-'Ankebut*, 64; *El-Fedžr*, 24.
[10] *El-A'la*, 16; *El-Fedžr*, 24.
[11] *Hud*, 22; *El-Kehf*, 104; *En-Neml*, 4.
[12] *El-Bekare*, 102, 200; *Et-Tevbe*, 38; *Er-Rum*, 33; *Fatir*, 5; *Eš-Šura*, 20; *Ez-Zuhruf*, 34.
[13] *El-Isra'*, 10; *El-Bekare*, 86; *Junus*, 7; *Hud*, 16; *Ibrahim*, 3; *En-Nahl*, 22, 107; *El-Mu'minun*, 74; *Er-Rum*, 7, 16; *Lukman*, 4; *Sebe'*, 8, 21; *Ez-Zumer*, 45; *Fussilet*, 7; *En-Nazi'at*, 38.

Tajna ovoga je činjenica da je čovjek koji se predao Ovom svijetu upropastio Bogom danu pripravnost, osušio drvo koje je trebalo dati plodove vječne sreće pa je ono ostalo bez roda i nije ispoštovao pravo Istinskog Udjeljitelja blagodati, koristeći blagodati na način kojim On nije zadovoljan. Takav čovjek u trenutku kada ugleda loše posljedice svoga izbora poželjet će da je bio zemlja i da nije dospio do takve nesreće.[14]

PITANJA

1. Navedite razlike između Ovog i Onog svijeta!
2. Navedite razlog korenja Ovog svijeta!
3. Pojasnite štete koje uzrokuje ljubav prema Ovom svijetu!
4. Zašto nevjerovanje u Onaj svijet donosi vječnu patnju?

[14] *En-Nebe'*, 40.

52.
Odnos Ovog i Budućeg svijeta

Uvod

Shvatili smo da čovjek nije ograničen samo na ovaj dunjalučki život, koji brzo prolazi, već da će opet biti proživljen na Ahiretu, gdje će zauvijek živjeti. Također, shvatili smo da je život na Budućem svijetu zbiljski i objektivni život, tako da ovosvjetski život pored njega ne zaslužuje da bude nazvan životom, a značenje onosvjetskog života nije samo neki lijep ili ružan naziv, niti je on izmišljena i konvencionalna stvar.

Stigao je red da se posvetimo odnosu između ovosvjetskog i onosvjetskog života i da objasnimo kakva vrsta veza među njima postoji. Naravno, do određene mjere je već u prethodnim poglavljima postalo jasno o kojoj vrsti odnosa je riječ. Međutim, zbog toga što u vezi s ovim pitanjem postoje neispravni stavovi umjesno je da se ono što više pojasni posredstvom racionalnih argumenata i kur'anskih objašnjenja, kako bi veza između Ovog i Onog svijeta postala jasna.

Ovaj svijet je njiva Budućeg svijeta

Prva stvar koja se na ovom mjestu treba prihvatiti i potvrditi jeste činjenica da sreća ili nesreća na Ahiretu zavise od čovjekovog ponašanja na Dunjaluku. Dakle, čovjek se ne može na Onom svijetu zalagati da bi sebi osigurao onosvjetske blagodati niti se oni koji posjeduju veću tjelesnu ili intelektualnu snagu mogu okoristiti većim blagodatima, niti neko može koristeći lukavstva i prevare zloupotrijebiti tuđi napor i rezultate, kako neki neupućeni ljudi pretpostavljaju i umišljaju da je Ahiret u potpunosti nezavisan i odvojen od Dunjaluka.

U časnom Kur'anu nailazimo na riječi koje izgovaraju nevjernici:

وَ مَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَ لَئِن رُّدِدتُّ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا

I ne mislim da će ikada Smak svijeta doći; a ako budem vraćen Gospodaru svome, sigurno ću nešto bolje od ovoga naći.[1]

[1] *El-Kehf*, 36.

Na drugom mjestu kažu:

وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَ لَئِن رُّجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِندَهُ لَلْحُسْنى

I ja ne mislim da će Čas oživljenja doći. A ako budem Gospodaru svome vraćen, kod Njega me čeka Džennet.[2]

Ovakve osobe pretpostavljale su ili da će na Ahiretu moći svojim trudom ostvariti brojne blagodati, ili pak da je dobro stanje u kojem su uživali na Dunjaluku pokazatelj posebne Božije pažnje prema njima, tako da će i na Ahiretu uživati u takvim dobrima.

U svakom slučaju, ukoliko neko bude vjerovao u Ahiret kao u svijet potpuno odvojen od Dunjaluka, tako da dobra ili loša djela na Ovom svijetu nemaju nikakve uloge ili uticaja na nagrade i kazne Budućeg svijeta, on će time iskazati nevjerovanje proživljenje kao jedno vjersko načelo nebeskih religija, zato što se ovo načelo oslanja na nagradu ili kaznu za dunjalučka djela kao činjenicu i upravo zbog toga Dunjaluk je nazvan ahiretskom tržnicom ili njivom, što znači da se još ovdje treba posvetiti zalaganju i sijanju, a prinos i plaću treba primiti na Ahiretu.[3] Dokazi kojima se potvrđuje proživljenje, kao i kur'anska objašnjenja u vezi s tim pitanjem zahtijevaju upravo ovo značenje tako da nema potrebe za objašnjenjima.

Ovosvjetske blagodati ne donose sreću na Budućem svijetu

Ima onih koji pretpostavljaju da imetak, djeca i ostala sredstva lagodnog života predstavljaju povod za ugodan i miran život na Ahiretu. Postoji mogućnost da je običaj ukopavanja umrlih sa zlatom, nakitom i dragim kamenjem, pa čak i sa hranom, uspostavljen na ovoj pretpostavci.

Kur'an časni naglašava da ni imetak ni djeca, sami po sebi (bez uzimanja u obzir ponašanja prema njima i sa njima), nisu povod približavanja Bogu,[4] niti će na Ahiretu neko od njih imati koristi.[5] Zapravo, takva vrsta ovosvjetskih odnosa i veza na Onom svijetu prestaje važiti[6] i svako će napu-

---

2 *Fussilet*, 50.

3 Treba obratiti pažnju na činjenicu da se u časnom Kur'anu spominju i dunjalučke kazne i nagrade, ali potpuna postojanost nagrada i kazni svojstvena je samo ahiretskim.

4 *Sebe'*, 37.

5 *Eš-Šu'ara'*, 88; *Lukman*, 33; *Ali 'Imran*, 10, 116; *El-Mudžadele*, 17.

6 *El-Bekare*, 166; *El-Mu'minun*, 101.

stiti ono što ima i odvojiti se onoga što je bilo njegovo.[7] Svako će biti sam proživljen i takav će se uputiti[8] prema Uzvišenom Bogu, a samo će duhovne i Božanske veze opstati. Upravo zbog toga će vjernici koji su sa svojim bračnim drugovima, djecom i bliskima imali ovu vrstu odnosa, utemeljenih na vjerovanju, biti skupa u Džennetu.

Možemo zaključiti da veza između Ovog i Budućeg svijeta nije ista kao veze koje postoje među ovosvjetskim pojavama. Drugim riječima, ne podrazumijeva se da će svako ko je na Ovom svijetu bio snažniji, ljepši, čiliji i opskrbljeniji na isti takav način biti proživljen i na Budućem svijetu. Kada ne bi bilo tako, u tom slučaju faraoni i karuni bi imali najveći udio u onosvjetskoj sreći. Međutim, koliko je onih koji na Prolaznom svijetu nisu imali nikakve moći, koji su živjeli teškim i siromašnim životom, ali koji će zahvaljujući tome što su obavljali Božija naređenja biti proživljeni kao moćni i snažni te biti opskrbljeni vječnim blagodatima.

Ima ljudi koji su sljedeći ajet:

وَ مَن كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَ أَضَلُّ سَبِيلًا

Onaj ko je na Ovom svijetu bio slijep bit će slijep i na Onom i još zalutaliji,[9] protumačili na način da zdravlje i opskrbljenost ovosvjetskim dobrima ima neposrednu vezu sa čovjekovim stanjem na Budućem svijetu. Međutim, previdjeli su da se pod sljepoćom koja se spominje u navedenom ajetu ne misli na tjelesnu sljepoću, već se misli na sljepoću srca, kako se to u drugom ajetu kaže:

فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

Ali zaista nisu oči slijepe, već srca u grudima.[10]

Na drugom mjestu se kaže:

وَ مَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ۝ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَ قَدْ كُنتُ بَصِيرًا ۝ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَ كَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ

A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživjeti. Reći će: "Gospodaru moj, zašto si me slijepa oživio kada sam vid imao?" Reći će: "Evo zašto, dokazi Naši su ti dolazili, ali si ih zaboravljao, pa ćeš danas ti isto tako biti zaboravljen."[11]

---

7 *El-En'am*, 94.
8 *Merjem*, 80, 95.
9 *El-Isra'*, 72.
10 *El-Hadždž*, 46.
11 *Ta-Ha*, 124–126.

Dakle, uzrok sljepoće na Onom svijetu jeste zaboravljanje Božijih znakova i dokaza na Ovom svijetu, a ne osjetilna sljepoća.

Povezanost Ovog i Onog svijeta nije poput povezanosti uzroka i posljedica na Ovom svijetu.

Ovosvjetske blagodati ne uzrokuju nesreću na Budućem svijetu

S druge strane, postoje pojedinci koji umišljaju da između ovosvjetskih i onosvjetskih blagodati postoji suprotan odnos, tako da će do onosvjetskih blagodati stići oni ljudi koji nisu uživali u ovosvjetskom blagostanju. I suprotno tome, oni koji su uživali u ovosvjetskim blagodatima bit će lišeni onosvjetske sreće. U svom mišljenju pomažu se ajetima i predajama koje ukazuju na to da ljudi koji su odani Ovom svijetu neće imati udjela u onosvjetskim blagodatima. Oni na taj način previđaju činjenicu[12] da odanost Ovom svijetu nije isto što i opskrbljenost njegovim blagodatima, već je Ovom svijetu odan čovjek koji ovosvjetske užitke postavi za cilj svojih djelatnosti i napora, i koji svu svoju energiju koristi da bi ih ostvario, pa makar i ne stizao do svojih prohtjeva. S druge strane, čovjek posvećen Budućem svijetu jeste onaj koji ne veže srce za ovosvjetskke užitke i čiji životni cilj je Ahiret, pa makar i bio opskrbljen velikim ovosvjetskim blagodatima, poput hazreti Sulejmana i velikog broja drugih poslanika i evlija Božijih, koji su imali ogromna ovosvjetskka dobra i blagodati, a koje su koristili da bi stigli do onosvjetske sreće i Božijeg zadovoljstva.

Dakle, između opskrbljenosti dunjalučkim i ahiretskim blagodatima ne postoji ni neposredna veza ni oprečnost, već su i blagodati i nevolje na Ovom svijetu raspoređene među ljudima mudrim Božijim upravljanjem,[13] a sve to je sredstvo za ispitivanje i iskušavanje ljudi.[14] Opskrbljenost ili lišenost ovosvjetskih blagodati sami po sebi nisu pokazatelj bliskosti ili udaljenosti od milosti Božije niti su povod sreće ili nesreće na Budućem svijetu.[15]

Zaključak

Zaključak do kojem smo stigli nakon ovih napomena jeste to da je poricanje svih vrsta povezanosti Ovog i Budućeg svijeta ravno poricanju proživljenja.

---

[12] *El-Bekare*, 200; *Ali 'Imran*, 77; *El-Isra'*, 18; *Eš-Šura*, 20; *El-Ahkaf*, 20.

[13] *Ez-Zuhruf*, 32.

[14] *El-Enfal*, 28; *El-Enbija'*, 35; *Et-Tegabun*, 15; *El-A'raf*, 168; *El-Kehf*, 7; *El-Ma'ide*, 48; *El-En'am*, 165; *En-Neml*, 40; *Ali 'Imran*, 186.

[15] *Ali 'Imran*, 179; *El-Mu'minun*, 56; *El-Fedžr*, 15.

Međutim, ne postoji veza između onosvjetskih blagodati i ovosvjetskih teškoća i muka, niti između onosvjetske kazne i ovosvjetskih blagodati, i obrnuto. Općenito gledano, veza između Dunjaluka i Ahireta nije poput veze koja postoji među dunjalučkim pojavama i ne podliježe fizičkim i biološkim zakonima. Ono što je osnovni povod uživanja u ahiretskim blagodatima ili pak podnošenja ahiretske patnje jesu čovjekova djela na Dunjaluku, koja su proizvod njegove slobodne volje i izbora, i to ne zbog toga što troše energiju i snagu i što unose promjene u pojavama, već zbog onoga što proizlazi iz unutrašnjih vjerovanja ili nevjerovanja. Ovo je poruka stotina ajeta koji ukazuju na to da uživanje u onosvjetskim blagodatima zavisi od vjerovanja u Boga, Sudnji dan i Božije poslanike, te od obavljanja onih djela kojima je Allah zadovoljan, poput namaza, posta, džihada, udjeljivanja, dobročinstva prema drugim ljudima, naređivanja na dobro i odvraćanja od zla, borbe protiv nasilnika, uspostavljanja pravde. Vječna onosvjetska kazna je posljedica nevjerstva, mnogoboštva, licemjerja, nijekanja Sudnjeg dana, poricanja poslanika, činjenja raznih vrsta grijeha i nasilja. U brojnim ajetima kao općeniti činilac onosvjetske sreće navedeno je vjerovanje i činjenje dobrih djela,[16] a uzroci vječne nesreće jesu nevjerovanje i grijesi.[17]

PITANJA

1. Zašto se ne može poreći povezanost Ovog i Onog svijeta?
2. Objasnite šta znači: "Ovaj svijet je njiva Budućeg svijeta"!
3. Kakva veza postoji između blagodati Ovog i Onog svijeta?
4. Kakva veza postoji između blagodati Ovog svijeta i patnji na Onom svijetu?
5. Između kojih ovosvjetskih pojava i onosvjetske sreće i nesreće postoji zbiljska veza?

---

[16] *El-Bekare*, 25, 38, 62, 82, 103, 112, 277; *Ali 'Imran*, 15, 57, 114–115, 133, 179, 195, 198; *En-Nisa'*, 13, 57, 122, 124, 146, 152, 162, 173; *El-Ma'ide*, 9, 56, 69; *El-En'am*, 48; *Et-Tevbe*, 72; *Junus*, 4, 9, 63, 64; *Er-Ra'd*, 29; *Ibrahim*, 23; *En-Nahl*, 97; *El-Kehf*, 2, 29–30, 107; *Ta-Ha*, 75; *El-Hadždž*, 14, 23, 50, 56; *El-Furkan*, 15; *El-'Ankebut*, 7, 9, 58; *Er-Rum*, 15; *Lukman*, 8; *Es-Sedžde*, 19; *Sebe'*, 4, 37; *Fatir*, 7; *Sad*, 49; *Ez-Zumer*, 20, 33, 35; *Gafir*, 40; *Fussilet*, 8; *Eš-Šura*, 22, 26; *El-Džasije*, 30; *El-Feth*, 17; *El-Hadid*, 12, 21; *Et-Tegabun*, 9; *Et-Talak*, 11; *El-Inšikak*, 25; *El-Burudž*, 11; *Et-Tin*, 6; *El-Bejjine*, 7–8.

[17] *El-Bekare*, 24, 39, 81, 104, 161–162; *Ali 'Imran*, 21, 56, 86, 88, 91, 116, 131, 176–177, 196–197; *En-Nisa'*, 14, 56, 121, 145, 151, 161, 168–169, 173; *El-Ma'ide*, 10, 36, 72, 86; *El-En'am*, 49; *Et-Tevbe*, 3, 68; *Junus*, 4, 8; *Er-Ra'd*, 5; *El-Kehf*, 32; *Gafir*, 6; *Eš-Šura*, 26; *El-Džasije*, 11; *El-Feth*, 13, 17; *El-Hadid*, 19; *El-Mudžadele*, 5; *Et-Tegabun*, 10; *El-Mulk*, 6; *El-Inšikak*, 22, 24; *El-Bejjine*, 6.

53.
Šta povezuje Ovaj i Budući svijet?

Uvod

Uočili smo da između vjerovanja i dobrih djela, s jedne strane, i bliskosti Allahu i onosvjetskih blagodati, s druge strane, a isto tako i između nevjerovanja i grijeha, s jedne, i udaljenosti od Boga i lišenosti vječnih blagodati, s druge strane, postoji neposredna povezanost. Također, između vjerovanja i dobrih djela te onosvjetskih patnji i nevjerovanja, kao i grijeha i vječnih blagodati vlada oprečan odnos. U utemeljenost ovih odnosa u Kur'anu nema nikakve sumnje, tako da je njihovo poricanje ravno poricanju Kur'ana.

Međutim, u vezi s ovom veoma važnom činjenicom postavljaju se pitanja koja trebaju biti razjašnjena. Da li je spomenuta veza istinska i uspostavljena stvaranjem, ili pak slijedi konvenciju i sporazum? Kakva veza postoji između vjerovanja i dobrih djela, kao i između nevjerovanja i grijeha? Da li između samih djela, dobrih i loših, postoji neka vrsta djelovanja i međusobnog uticaja?

U ovom poglavlju obradit ćemo prvo pitanje i objasniti da spomenuta veza nije dogovornog karaktera.

Zbiljski ili dogovorni odnos

Kao što je već više puta ponovljeno, veza između ovosvjetskih djela i onosvjetskih blagodati ili kazne nije poput materijalnih i uobičajenih veza i ne može se tumačiti i objašnjavati na osnovu fizičkih, hemijskih i sličnih zakona. Čak je i predodžba da se, prema učenju o pretvaranju materije i energije jedne u drugu, utrošena energija ljudskih djela materijalizira i otjelovljuje, te da se kao takva javlja u obliku onosvjetskih blagodati ili patnje – neispravna predodžba.

Prvo, postoji mogućnost da energija koja je utrošena prilikom govora ili nekog djela ne bude dovoljna da bi se mogla pretvoriti u sjemenku jabuke, a kamoli u bezbrojne džennetske blagodati!

Drugo, pretvaranje materije i energije jedne u drugu događa se na osnovu posebnih činilaca i nema nikakve veze sa dobrotom ili zlom djela i namjerom izvršioca. Ne može se na osnovu niti jednog prirodnog zakona uvidjeti razlika između iskrenih i prijetvornih djela, kako bi energija jednog bila materijalizirana u blagodat, a energija drugog u patnju.

Treće, energija koja se jedanput utroši u ibadet, drugi put se može utrošiti u neposlušnost.

Međutim, poricanje ovakve veze ne znači potpuno poricanje stvarnih odnosa, jer okvir zbiljskih veza obuhvata i nespoznate veze i veze koje nije moguće iskusiti, a na isti način kako empirijske znanosti ne mogu dokazati uzročne veze između ovosvjetskih i onosvjetskih pojava, nisu također u mogućnosti ni opovrgnuti bilo koju uzročno-posljedičnu vezu među njima, niti pak pretpostavku da dobra i loša djela uistinu utiču na čovjekovu dušu i da upravo ti duhovni uticaji postaju činioci javljanja onosvjetskih blagodati ili patnji. Takav je uticaj nekih duša na nastajanje natprirodnih ovosvjetskih pojava i ovakva pretpostavka neće biti iracionalna, već se može na osnovu posebnih filozofskih načela dokazati, ali takvo šta nije u skladu sa svrhom ove knjige.

Kur'anski dokazi

Što se kur'anskih objašnjenja tiče, iako su u većini primjera takva da ukazuju na dogovornu vezu, poput ajeta koji govore o nagradi i kazni,[1] iz drugih ajeta može se ustanoviti da je veza između čovjekovih djela i onosvjetske nagrade ili kazne iznad dogovorne. Dakle, može se reći da su izrazi iz prve skupine ajeta korišteni radi lahkoće pojašnjenja i zbog uzimanja u obzir stanja u kojem se nalazi većina ljudi, čiji um je prisniji sa takvom vrstom pojmova.

Isto tako, u predajama se može naći ogroman broj svjedočenja da ljudska djela utemeljena na slobodnoj volji imaju različite onosvjetske duhovne (melekutske) oblike, koji će se očitovati u Berzahu i na Sudnjem danu.

Sada ćemo predočiti nekoliko ajeta časnog Kur'ana koji ukazuju na postojanje odnosa između ljudskih djela i njihovih onosvjetskih učinaka.

وَ مَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللهِ

A za dobro koje za sebe pripremite naći ćete nagradu kod Allaha.[2]

---

[1] Izraz *edžr* spominje se oko devedeset puta, a izraz *džezā'* i njegovi izvedeni oblici više od stotinu puta su upotrijebljeni u časnom Kur'anu.

[2] *El-Bekare*, 110; pogledati i *El-Muzzemmil*, 20.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَ مَا عَمِلَتْ مِن سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَ بَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

Onoga dana kada svaki čovjek pred sobom nađe dobro djelo koje je uradio i hrđavo djelo koje je učinio, poželjet će da se između njih i njega nalazi udaljenost velika.[3]

يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

Na Dan kada će čovjek vidjeti šta su mu ruke spremile.[4]

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَ مَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Pa ko bude uradio koliko trun dobra, vidjet će ga, a ko bude uradio koliko trun zla, vidjet će ga.[5]

هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

Zar ćete biti nagrađeni ili kažnjeni, osim za ono što ste radili?[6]

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا

Oni koji nasilnički jedu imetke siročadi zaista unose vatru u svoje trbuhe.[7]

Očito je da čovjek na Sudnjem danu neće vidjeti samo nagradu ili kaznu zbog djela koja je činio na Dunjaluku, već će vidjeti njihov nebeski oblik, dakle vidjet će različite oblike blagodati ili patnje, posredstvom kojih će biti ili u blagodatima ili u patnji. Upravo kako se iz posljednjeg navedenog ajeta ispostavlja da je ezoterijski oblik nepravednog trošenja imetka siročadi jedenje vatre, i u trenutku kada na Drugom svijetu zbilje postanu očite, vidjet će da je unutrašnja zbilja neke zabranjene hrane bila vatra i osjetit će kako ga prži. Bit će rečeno: "Zar je ova vatra išta drugo doli haram imetak kojim si se hranio?!"

PITANJA

1. Zašto se ne može prihvatiti teorija koja govori da je otjelovljenje djela pretvaranje energije koja se troši prilikom obavljanja djela u materiju?
2. Kako možemo racionalno zamisliti zbiljsku vezu između djela čovjeka i njihovih onosvjetskih učinaka?
3. Koji ajeti ukazuju na otjelovljenje djela? Zbog čega su upotrijebljeni izrazi kao što su nagrada (*edžr*) i kazna (*džezā'*)?
4. Da li otjelovljenje djela možemo tumačiti kao prisutnost djela u ovosvjetskim oblicima na Onom svijetu? Zašto?

---

[3] *Ali 'Imran*, 30.
[4] *En-Nebe'*, 40.
[5] *Ez-Zilzal*, 7–8.
[6] *En-Neml*, 90; također pogledati: *El-Kasas*, 84.
[7] *En-Nisa'*, 10.

54.
Uloga vjerovanja i nevjerovanja u vječnoj sreći i nesreći

Uvod

Sljedeće pitanje je da li su vjerovanje i dobra djela ponaosob nezavisni činioci postizanja vječne sreće ili pak tek njihov zbir biva povodom sreće. Isto tako, da li su ponaosob nevjerovanje i neposlušnosti nezavisni činioci vječne patnje ili će njihov zbir imati takav uticaj?

Ukoliko neko bude imao samo vjerovanje ili dobra djela, kakav će imati kraj? Isto tako, ukoliko neko bude samo nevjernik ili bude činio samo loša djela, kakvu će sudbinu imati? Ili ukoliko vjernik bude činio mnogo loših djela ili nevjernik bude činio mnogo dobrih djela, šta će oni biti, sretni ili nesretni? U svakom slučaju, ukoliko neko jedan dio života provede u vjerovanju i činjenju dobrih djela, a drugi dio u nevjerovanju i činjenju loših djela, kakav će biti njegov kraj?

Ova pitanja su od prvog stoljeća islama bila povod rasprava. Haridžije su vjerovale da je činjenje grijeha nezavisan činilac vječne čovjekove nesreće, štaviše, da biva povodom da čovjek prestaje biti vjernik. Druga skupina, poput murdžija, smatra da je postojanje vjerovanja dovoljno za vječnu sreću, tako da činjenje grijeha ne nanosi štetu vjernikovoj sreći.

Međutim, istinski ispravan stav je da svaki grijeh ne biva povodom nevjerovanja i vječne nesreće, iako je moguće da gomilanje grijeha bude povodom nestanka vjerovanja (imana). S druge strane, nije ni tako da samim postojanjem vjerovanja svaki grijeh bude oprošten i da nema nikakvog lošeg traga.

U ovom poglavlju prvo ćemo objasniti zbilju vjerovanja i nevjerovanja, a zatim ćemo poći tragom objašnjenja njihove uloge u vječnoj sreći i nesreći. Ostala pitanja objasnit ćemo u sljedećim poglavljima.

Zbilja vjerovanja i nevjerovanja

Vjerovanje je srčano i psihičko stanje koje nastaje pod uticajem poznavanja određenog pojma i sklonosti prema njemu. Jačanjem i slabljenjem svakog od ova dva činioca ono dobiva ili gubi na savršenosti. Ukoliko čovjek ne

bude bio obaviješten o postojanju nečega – pa makar na razini vjerovatnoće – ne može o tome steći vjerovanje, ali sama svijest i obaviještenost nisu dovoljne, jer moguće je da nešto o čemu se ima znanje ili ono što to znanje iziskuje ne bude čovjeku po volji, pa čak da ima težnju koja je suprotna tome, te da se stoga ne donese odluka o prakticiranju onoga što ono zahtijeva, štaviše da se donese odluka o prakticiranju suprotnog.

Kao što Kur'an u vezi s Faraonom kaže:

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَ عُلُوًّا

I oni ih, nepravedni i oholi, porekoše, ali su u sebi vjerovali da su istinita.[1]

Hazreti Musa, a.s., je rekao Faraonu:

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنزَلَ هَؤُلَاءِ إِلاَّ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ

Ti znaš da ovo (znakove i mudžize) nije dao niko drugi nego Gospodar Nebesa i Zemlje.[2]

Iako nije vjerovao u to, Faraon je govorio ljudima:

مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِى

"Ja ne znam da vi imate drugog boga osim mene."[3]

Tek u trenutku kada se počeo daviti povikao je:

آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلاَّ الَّذِى آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ

"Ja vjerujem da nema boga osim Onoga u kojeg vjeruju sinovi Israilovi i ja se pokoravam!"[4]

Već znamo da ovakvo prinudno vjerovanje nije prihvaćeno, ukoliko se uopće i može nazvati vjerovanjem.[5]

Dakle, postojanost vjerovanja zavisi od srčane naklonosti i htijenja, nasuprot znanju i obaviještenosti, koji se stiču i bez htijenja. Zato vjerovanje možemo smatrati jednom vrstom stremljenja srca, koje se temelji na slobodi izbora, nasuprot znanju i obaviještenosti, koji se mogu ostvariti i bez

---

1 *En-Neml*, 14.
2 *El-Isra'*, 102.
3 *El-Kasas*, 38.
4 *Junus*, 90.
5 Pogledati poglavlje: *Svojstva Biti Božije*.

slobode izbora. Stoga vjerovanje možemo smatrati "djelom srca, koje se temelji na slobodi izbora". Naime, proširivanjem opsega pojma "djelo" i vjerovanje možemo uvrstiti u kategoriju djela.

Što se tiče termina *kufr*, tj. nevjerovanje, nekada se koristi u značenju nepostojanja ustaljenog svojstva vjerovanja, bilo da je to zbog nedoumice i prostog neznanja, ili zbog složenog neznanja, ili zbog postojanja suprotnih stremljenja i u obliku namjernog prkosnog poricanja, a nekada se odnosi samo na posljednje značenje, tj. na svjesno poricanje i prkošenje, što je egzistentna pojava i smatra se suprotnom vjerovanju.

Granica vjerovanja i nevjerovanja

Na osnovu onoga što se može shvatiti iz kur'anskih ajeta i predaja, minimum vjerovanja potrebnog za vječnu sreću ogleda se u sljedećem: vjerovanju u Jednog Boga, vjerovanju u onosvjetsku nagradu i kaznu, te u ispravnost onoga što je objavljeno poslanicima. Ovo zahtijeva općenitu odluku o djelovanju u skladu sa Božijim naredbama. Najuzvišeniji stepen vjerovanja pripada isključivo poslanicima i evlijama Božijim.

Granica gdje počinje nevjerovanje ogleda se u poricanju jednoće Božije, ili sumnji u nju, ili u vjerovjesništvo, ili proživljenje, ili pak nijekanje nečega za šta čovjek zna da je od Boga objavljeno poslanicima. Najgori stepen nevjerstva jeste prkosno poricanje svih ovih zbilja usprkos znanju da su ispravne i odluka da se bori protiv istinite religije.

Prema tome, mnogoboštvo (nijekanje monoteizma) je također jedan od primjera nevjerovanja, a licemjerje je unutrašnje nevjerovanje koje ide zajedno sa obmanjivanjem i izvanjskim prihvatanjem islama. Licemjeri su u gorem položaju od ostalih nevjernika, kako to Kur'an časni kaže:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Zaista, licemjeri će na samom dnu Džehennema biti.[6]

Činjenica koju treba napomenuti jeste to da vjerovanje i nevjerovanje koji se spominju u Vjerozakonu i propisima (fikhu), i koji su tema propisa o čistoći i dozvoljenosti mesa zaklane životinje, te dozvoljenosti i nedozvoljenosti braka i nasljedstva, nužno ne podrazumijevaju vjerovanje i nevjerovanje o kojima se govori u načelima vjere, jer je moguće da neko izgovori dva

[6] *En-Nisa'*, 145.

šehadeta i da za njega propisi islamskog fikha budu važeći, iako on srcem ne vjeruje u monoteizam i poslanstvo te ono što oni zahtijevaju.

Druga činjenica je da ukoliko neko ne bude posjedovao moć spoznaje načela vjere, naprimjer bude malouman i ne bude razuman, ili pod uticajem uvjeta životne sredine ne bude mogao upoznati istinsku religiju, imat će opravdanje u mjeri u kojoj nije kriv za svoje stanje. Međutim, ukoliko se neko uz postojanje mogućnosti da spozna ne bude zalagao i ostane u stanju sumnje, ili bez ikakvog argumenta zaniječe načela i neophodnosti vjere, neće imati opravdanja za to i bit će kažnjen vječnom kaznom.

Uticaj vjerovanja i nevjerovanja na vječnu sreću i nesreću

Uzevši u obzir činjenicu da se čovjekovo istinsko savršenstvo ostvaruje u okrilju Božije blizine, a nasuprot tome, čovjekov pad je posljedica udaljenosti od Boga, vjerovanje u Uzvišenog Allaha, u Njegovo stvaralačko i zakonodavno gospodarenje, što ima za posljedicu vjerovanje u proživljenje i poslanstvo, možemo smatrati mladicom istinskog čovjekovog usavršavanja, iz koje poput grana i lišća rastu djela kojima je Bog zadovoljan, a njeni plodovi predstavljaju vječnu sreću, koja će se očitovati na Vječnom svijetu. Dakle, ukoliko čovjek u svoju dušu ne posije sjeme vjerovanja i ukoliko ne zasadi rodnu mladicu, te umjesto nje u svome srcu posadi otrovno stablo nevjerovanja i neposlušnosti, on je uništio sposobnosti i potencijale koje mu je Bog podario, a proizveo je stablo čiji plod je džehennemski *zekkūm*. Takvog čovjeka put ne vodi ka vječnoj sreći, a uticaji njegovih dobrih djela ne prelaze granicu Ovog svijeta.

Tajna ove činjenice je u tome što svako djelo koje činimo svojom slobodnom voljom predstavlja kretanje čovjekove duše ka svrsi i cilju koje je djelatnik uzeo u obzir. Kako čovjek koji ne vjeruje u vječni život i Božiju blizinu može imati ovakav cilj i svojim djelima se kretati ka njemu?! Sasvim prirodno, on ne može očekivati vječnu nagradu od Uzvišenog Allaha. Najviše što se može prihvatiti u vezi sa dobrim djelima nevjernika jeste to da će im njihova dobra djela olakšati kaznu koju će trpjeti, jer takva djela mogu oslabiti duh samoživosti i inada.

Kur'anski dokazi

S jedne strane, časni Kur'an ukazuje na temeljnu ulogu vjerovanja u vječnoj sreći. I pored toga što u desecima ajeta dobra djela spominje odmah nakon vjerovanja, u većem broju ajeta naglašava da je vjerovanje uvjet koji čini da dobra djela osiguravaju onosvjetsku sreću, kao što kaže:

وَ مَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ

A onaj ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je – ući će u Džennet.[7]

S druge strane, Džehennem i vječnu patnju opisuje kao pripremljene za nevjernike, a njihova djela smatra uzaludnim i propalim. Na jednom mjestu poredi ih s pepelom koji jaki vjetar raznosi, tako da od njega ne ostane ni traga ni glasa.

مَّثَلُ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لاَّ يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُواْ عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلاَلُ الْبَعِيدُ

Djela nevjernika u Gospodara njihova nalik su na pepeo koji vihor u olujnom danu raznese; neće moći da očekuju nikakvu nagradu za djela koja su učinili, to je velika zalutalost.[8]

Na drugom mjestu kaže se:

وَ قَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا

I pristupismo djelima njihovim koja su učinili i u razasuti prah ih pretvorismo.[9]

U drugom ajetu poredi ih sa fatamorganom. Žedni čovjek se nada da će naći vodu i taman kada stigne do nje, ne nalazi je.

وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَ وَجَدَ اللهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَ اللهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَ مَن لَّمْ يَجْعَلِ اللهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ

A djela nevjernika su kao fatamorgana u ravnici u kojoj žedan vidi vodu, ali kad do tog mjesta dođe, ništa ne nađe – a zateći će da ga čeka kraj njega Allahova kazna i On će mu potpuno isplatiti račun njegov jer Allah veoma brzo obračunava, ili su kao tmine nad dubokim morem koje prekrivaju talasi sve jedan za drugim, iznad kojih su oblaci, sve tmine jedna iznad druge, prst se pred okom ne vidi – a onaj kome Allah ne da svjetlo neće svjetla ni imati.[10] (Ukazuje se na to da nevjernici hode tamom, tako da ih put nikamo ne vodi.)

---

[7] *En-Nisa'*, 124; također pogledati: *En-Nahl*, 97; *El-Isra'*, 19; *Ta-Ha*, 112; *El-Enbija'*, 94; *Gafir*, 40.

[8] *Ibrahim*, 18.

[9] *El-Furkan*, 23.

[10] *En-Nur*, 39–40.

U drugim ajetima kaže se da će plodovi djela ljudi odanih Ovom svijetu biti data još na Ovom svijetu, a na Drugom neće imati nikakve dobiti:

مَن كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَ زِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَ هُمْ فِيهَا لاَ يُبْخَسُونَ ۝ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلاَّ النَّارُ وَ حَبِطَ مَا صَنَعُواْ فِيهَا وَ بَاطِلٌ مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

Onima koji žele život na Ovom svijetu i ljepote njegove – Mi ćemo dati plodove truda njihova i neće im se u njemu ništa prikratiti. Njih će na Onom svijetu samo vatra peći; tamo neće imati nikakve nagrade za ono što su na Zemlji radili i bit će ništavno sve što su učinili.[1]

PITANJA

1. Navedite stavove haridžija i murdžija o vjerovanju i nevjerovanju! Objasnite i ispravni stav, koji se razlikuje od navedena dva stava!
2. Pojasnite zbilju vjerovanja i nevjerovanja te njihovu vezu sa znanjem i neznanjem!
3. Objasnite granicu vjerovanja i nevjerovanja!
4. Pojasnite odnos između mnogoboštva i licemjerstva, s jedne, i nevjerovanja, s druge strane!
5. Kakav odnos postoji između fikhskog pripadništva islamu i nevjerovanja te teološkog vjerovanja i nevjerovanja?
6. Pojasnite uticaj vjerovanja i nevjerovanja na vječnu sreću i nesreću te objasnite tajnu toga!
7. Navedite svjedočenja iz Kur'ana u korist ove tvrdnje!

[1] *Hud*, 15–16; također pogledati: *El-Isra'*, 18; *El-Ahkaf*, 20. Uzevši u obzir ove ajete, jasno je do koje mjere su shvatili islam oni intelektualci koji nekim od intelektualaca nevjernika daju prednost nad istaknutim islamskim učenjacima kakvi su Hadže Nasiruddin Tusi ili Allame Medžlisi.

55.
Uzajamna veza između vjerovanja i djela

Uvod

Shvatili smo da je osnovni činilac vječne sreće ili nesreće vjerovanje i nevjerstvo. Postojano vjerovanje osigurava vječnu sreću, iako činjenje grijeha biva povod ograničene patnje. S druge strane, postojano nevjerovanje razlog je vječne nesreće, i uz postojanje nevjerstva nijedno dobro djelo nije uzrok onosvjetske sreće.

U okviru ovog objašnjenja dali smo do znanja da vjerovanje i nevjerovanje mogu slabiti i jačati. Moguće je da gomilanje velikih grijeha dovede do toga da čovjeku bude uskraćeno vjerovanje. Isto tako, činjenje dobrih djela slabi korijen nevjerstva i moguće je da stvori uvjete za vjerovanje.

Iz ove kraće analize postaje jasna važnost pitanja uzajamne veze vjerovanja i djela. U ovom poglavlju prostor ćemo posvetiti objašnjavanju upravo tog pitanja.

Veza vjerovanja sa djelima

Iz prethodnih objašnjenja postalo je jasno da je vjerovanje psihičko stanje koje se hrani znanjem i naklonošću, a ono što ono iziskuje ogleda se u tome da čovjek sa vjerovanjem donese općenitu odluku da će djelovati u skladu sa onim što nalaže način njegovog vjerovanja.

Prema tome, čovjek koji je obaviješten o nekoj zbilji i koji je odlučio da nikada ne djeluje u skladu s onim što to vjerovanje nalaže ne može imati vjeru u to, pa čak ukoliko bi bio u nedoumici da li da postupa u skladu s tim ili ne, još uvijek nije vjernik. Kur'an časni kaže:

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَـٰكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

Neki beduini govore: "Mi vjerujemo!" Reci: "Vi ne vjerujete, ali recite: 'Mi se pokoravamo!', jer u srca vaša vjerovanje još nije ušlo."[1]

[1] *El-Hudžurat*, 14.

Stvarno vjerovanje ima svoje stepene i ne nalaže svaki stepen vjerovanja da se obavljaju sve obaveze vezane za ono u šta se vjeruje. Moguće je da strastveni poriv ili val srdžbe čovjeka sa slabim stepenom vjerovanja povuče u grijeh, ali ne na način da on odluči stalno griješiti i suprotstavljati se svemu onom što vjerovanje sa sobom nosi. Svakako, što je vjerovanje jače i potpunije, imat će više učinka u obavljanju djela koja odgovaraju tom vjerovanju.

Možemo zaključiti da vjerovanje u svojoj biti nalaže djelovanje u skladu sa onim što podrazumijeva, a mjera ovog podrazumijevanja zavisi od jačine ili slabosti vjerovanja, i na kraju, volja i odluka su činioci koji određuju da li će se nešto učiniti ili ne.

Veza djela sa vjerovanjem

Djelo učinjeno slobodnom voljom ili je usklađeno s vjerovanjem ili mu je suprotstavljeno. U prvom slučaju djelo utiče na to da vjerovanje postane jače i samim tim srce biva ispunjeno svjetlom. U drugom slučaju djelo utiče na slabljenje vjerovanja i srcem se širi tama. U skladu s tim, dobra djela koja čini vjernik, u isto vrijeme dok su potaknuta vjerovanjem, na određeni način i povećavaju snagu i stabilnost vjerovanja, pripremajući na taj način uvjete za obavljanje drugih dobrih djela. Iz sljedećeg ajeta može se razumjeti uticaj dobrih djela na upotpunjavanje vjerovanja:

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

K Njemu uzlazi lijep govor, a dobro djelo ga podiže.[2]

Dakle, lijep govor ili lijepo vjerovanje dižu se ka Allahu, a u tome im pomažu dobra djela.[3]

Isto tako, u brojnim ajetima spominje se povećavanje vjerovanja, svjetlosti i upute dobročiniteljima.[4]

S druge strane, u slučaju da se jave sklonosti koje su suprotne onome što vjerovanje iziskuje, i kao takve potaknu činjenje nepodesnih djela, a moć vjerovanja ne bude na razini da postane prepreka da se ona dogode,

---

[2] *Fatir*, 10.

[3] Ukoliko zamjenicu koja se odnosi na subjekat vratimo na *dobra djela*, a zamjenicu koja se odnosi na objekat na *lijepu riječ*.

[4] Pogledati: *Ali 'Imran*, 173; *El-Enfal*, 2; *Et-Tevbe*, 124; *El-Kehf*, 13; *Merjem*, 76; *El-Ahzab*, 22; *Muhammed*, 17; *El-Muddessir*, 31.

čovjekovo vjerovanje na taj način postaje slabije, što predstavlja pogodne okolnosti za ponavljanje grijeha. Ukoliko se takvo stanje nastavi, počet će činiti veće grijehe, koje će ponavljati, i na kraju će postati prijetnja vjerovanju, dovodeći njegovo postojanje u opasnost, i – ne dao Bog – pretvoriti ga u nevjerovanje i licemjerje.

Kur'an časni u vezi s onima čije vjerovanje se pretvorilo u licemjerje kaže:

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُواْ اللهَ مَا وَعَدُوهُ وَ بِمَا كَانُواْ يَكْذِبُونَ

I on im je na to pridodao licemjerstvo, do dana kada će Ga susresti, zato što su radili suprotno od onoga što su Allahu obećali i zato što su lagali.[5]

Također, kaže se:

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُوا السُّوأَى أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللهِ وَ كَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ

Zatim, završetak onih koji čine grijehe bit će taj da poreknu znakove Allahove i da ih ruglu izvrgavaju.[6]

Isto tako, u brojnim kur'anskim ajetima spominje se povećanje nevjerstva, tame i okorjelosti srca grješnika.[7]

Zaključak

S obzirom na uzajamnu vezu između vjerovanja i djela i njihove uloge u čovjekovoj sreći, sretan se život može uporediti s drvetom[8] čiji korijen će predstavljati vjerovanje u Boga, poslanike, Božiju Objavu i Sudnji dan, stablo će u tom slučaju biti općenita odluka da se postupa u skladu s onim što vjerovanje iziskuje, a što neposredno izrasta iz korijena. Grane i lišće predstavljat će prikladna djela koja se hrane iz korijena vjerovanja, a plodovi takvog drveta bit će vječna sreća. Ukoliko ne bude korijena, neće biti ni stabla, ni grana, ni lišća, kao što neće biti ni voća.

Međutim, postojanje korijena ne zahtijeva uvijek postojanje odgovarajućih grana i lišća ili pak dobijanje željenog ploda. Nekada se usljed neodgovarajućih uvjeta sredine i raznovrsnih teškoća ne javljaju odgovarajuće

---

5 *Et-Tevbe*, 77.

6 *Er-Rum*, 10.

7 *El-Bekare*, 10; *Ali 'Imran*, 90; *En-Nisa'*, 137; *El-Ma'ide*, 68; *Et-Tevbe*, 3; *El-Isra'*, 60, 82; *Saff*, 5; *Nuh*, 24.

8 Pogledati suru *Ibrahim*, 24–27.

grane i lišće pa ne samo da nema željenog ploda već to nekada završi i sušenjem drveta.

Također, moguće je da nakon određenih kalemljenja koja se vrše na granama, stablu ili čak i na korijenu nastanu sasvim drugi proizvodi. Štaviše, moguće je da dođe i do promjene u drugo drvo, a to je upravo promjena vjerovanja u nevjerovanje.

Možemo zaključiti: Vjerovanje u ranije navedene tačke je osnovni činilac čovjekove sreće, ali potpuni učinak ovog činioca uvjetovan je unošenjem potrebne hranljive materije putem dobrih djela, a odbijanje smetnji i štetne hrane postiže se klonjenjem grijeha.

Napuštanje obaveza i činjenje harama slabi korijen vjerovanja, a nekada uzrokuje i njegovo sušenje, kao što prihvatanje neispravnog načina vjerovanja uzrokuje promjenu suštine vjerovanja.

PITANJA

1. Pojasnite uticaj vjerovanja na dobra djela!
2. Objasnite uticaj dobrih djela na jačinu i slabost vjerovanja!
3. Pojasnite skup uzajamnih odnosa vjerovanja i djela te njihovu vezu sa srećom čovjeka!

56.
Nekoliko važnih stavki

Uvod

Neki ljudi, koji ne poznaju dovoljno islamsku kulturu, koji ljudska djela vrednuju na temelju vanjskih i površnih mjerila i koji ne obraćaju pažnju na važnost namjere i sklonosti izvršitelja, ili kako se to terminološki naziva, na izvršiočevu ljepotu (*husne fā'ili*, koja stoji nasuprot ljepoti djela – *husne fi'li*), ili koji za mjerilo vrednovanja djela uzimaju samo uticaj na ovosvjetske lagodnosti kod drugih ljudi, ovakvi pojedinci prilikom analize velikog broja islamskih vjerovanja i učenja zastranjuju ili ih ne mogu shvatiti ni pojasniti. Između ostalog, oni prilikom objašnjenja uloge vjerovanja i njegovog odnosa sa dobrim djelima te razarajuće uloge nevjerovanja i mnogoboštva, i objašnjavajući prednost nekih neznatnih kratkotrajnih djela nad velikim dugotrajnim djelima, krivo razmišljaju. Naprimjer, oni umišljaju da veliki izumitelji, koji su proizveli sredstva pomoću kojih je drugima olakšan život, ili pak oslobodioci koji su se borili za oslobađanje svoga naroda, na Ahiretu moraju imati uzvišene položaje i mjesta, iako se nimalo nisu okoristili vjerovanjem u Boga i Sudnji dan. Nekada to ide do te mjere da vjerovanje potrebno za ostvarenje istinske sreće predstavljaju kao vjerovanje u ljudske vrijednosti i u konačnu pobjedu radničke klase još na Ovom svijetu, pa čak i pojam Bog predstavljaju kao vrijednosni pojam koji je ekvivalentan moralnim idealima!

Iako se iz onoga što je objašnjeno u prethodnim poglavljima mogu razumjeti slabosti i iskrivljenost ovakvih umišljaja, ipak zbog raširenosti ovih stavova u savremenom dobu i opasnosti koju predstavljaju za buduće naraštaje, potrebno je da se u vezi s njima iznese više objašnjenja.

Svakako, za temeljitu i sveobuhvatnu raspravu o ovoj temi potrebno je više prostora. Zato ćemo ovdje o ovim pitanjima raspravljati iz ugla njihove veze sa uvjerenjima i načinom koji odgovara metodi ove knjige, te ćemo se posvetiti samo objašnjenju najznačajnijih činjenica.

Istinsko čovjekovo savršenstvo

Usporedimo li drvo jabuke sa nekim stablom koje nema ploda, drvo jabuke smatrat ćemo vrednijim. Ovaj stav nije samo zbog toga što čovjek ima više koristi od voćke, već zbog toga što drvo koje daje plodove ima savršeniju egzistenciju i više egzistencijalnih postignuća, zahvaljujući čemu je po svojoj biti vrjednije. Međutim, isto ovo stablo jabuke, ukoliko bude oštećeno i na taj način izbačeno iz putanje usavršavanja, gubi svoju vrijednost, pa je čak moguće da postane izvor zagađenja i štete za druge.

Isto važi i za usporedbu čovjeka i drugih živih bića. Ako čovjek stigne do svog poželjnog savršenstva i ako se kod njega budu pojavili egzistencijalni učinci koji su u skladu sa njegovom iskonskom prirodom, bit će vrjedniji od drugih živih bića. A ako bude pogođen nekom nedaćom ili zastrani, moguće je da čak i od životinje bude niži i štetniji, kako se u časnome Kur'anu neki ljudi označavaju kao najgora bića, gora i od četveronožaca.[1]

S druge strane, ako neko jabuku bude vidio samo do beharanja, pretpostavit će da je vrhunac njenog napretka upravo ta razina i da ona nema ništa više od savršenstva. Isto tako, ljudi koji su vidjeli samo čovjekova savršenstva srednje razine ne mogu shvatiti njegovu zbilju niti krajnje savršenstvo. Samo oni ljudi koji su stigli do konačnog ljudskog savršenstva mogu shvatiti o čemu je riječ, i samo oni ljudi koji poznaju krajnje savršenstvo mogu spoznati njegovu istinsku vrijednost.

Međutim, istinsko čovjekovo savršenstvo ne ogleda se u materijalnim i prirodnim savršenostima, jer, kako smo već ranije objasnili, čovječnost čovjeka zavisi od nematerijalne duše i, zapravo, čovjekovo savršenstvo ogleda se u usavršavanju duše, a stiče se djelima proizašlim iz slobodnog odabira, bilo da je riječ o unutrašnjim, srčanim aktivnostima ili pak vanjskim aktivnostima, koje se postižu tjelesnim organima. Ovakvo savršenstvo ne može se prepoznati ni mjeriti putem osjetilnih iskustava i kvantitativnih mjerila, i prirodno je da put stizanja do savršenstva ne može biti spoznat posredstvom empirijskih sredstava. Dakle, čovjek koji lično nije stigao do takvog savršenstva, i koje nije spoznao posredstvom prisutnog znanja ni srčanim osvjedočenjem mora ga spoznati putem racionalnih dokaza ili posredstvom Božije Objave i nebeskih knjiga.

Sa stanovišta Objave, kur'anskih objašnjenja i iz riječi Poslanika i Ehlibejta, bez ikakve sumnje čovjekovo konačno savršenstvo jeste egzistencijalni stepen koji se ogleda u izrazu "bliskost Božija". Tragovi takvog stepena

---

[1] *El-Enfal*, 22; *El-A'raf*, 179.

su vječne blagodati i zadovoljstvo Božije, što će se očitovati na Ahiretu. Općeniti put postizanja ovog stepena jesu obožavanje Boga i takvaluk, koji obuhvataju sve aspekte čovjekovog pojedinačnog i društvenog života.

Sa racionalnog stanovišta, mogu se iznijeti zamršeni argumenti koji imaju potrebu za brojnim filozofskim premisama, a mi ćemo se potruditi da damo što jednostavnije objašnjenje.

Racionalno objašnjenje

Čovjek po svojoj iskonskoj prirodi teži ka beskrajnom savršenstvu, a znanje i moć se ubrajaju u manifestacije tog savršenstva. Stizanje do takvog savršenstva uzrokuje bezgranični užitak i postojanu sreću. Takvo savršenstvo za čovjeka će biti moguće kada se poveže sa izvorom beskrajnog znanja, moći i savršenosti, tj. sa Uzvišenim Bogom. Upravo ova veza naziva se bliskost (*kurb*).

Dakle, istinsko savršenstvo, koje je cilj njegovog stvaranja, stiče se u okrilju povezanosti i bliskosti s Bogom. Čovjek koji ne bude posjedovao ni najniži stepen ovog savršenstva, tj. najslabiji stepen vjerovanja, jeste poput drveta koje još uvijek nije dalo ploda i koje nije ni pupoljke izbacilo. Ukoliko ono zbog neke nedaće izgubi moć davanja ploda, bit će niže od onog drveta koje samo po sebi ne daje plod.

U skladu s tim, važnost vjerovanja za savršenstvo i sreću čovjeka ogleda se u tome da je osnovna odlika čovjekove duše svjesna i svojevoljna veza sa Uzvišenim Bogom, bez čega će biti lišen dostojnog savršenstva i njegovih plodova. Drugim riječima, njegova čovječnost neće biti aktualizirana. Ukoliko lošim izborom uništi ovu uzvišenu sposobnost, na taj način sebi je nanio najveće zlo, zavrjeđujući time vječnu kaznu. Kur'an časni u vezi s takvim pojedincima kaže:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللهِ الَّذِينَ كَفَرُواْ فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ

Zaista su najgora bića kod Allaha oni koji poriču, pa neće da vjeruju.[2]

Možemo zaključiti da i vjerovanje i nevjerovanje određuju osnovni smjer čovjekovog kretanja, ili prema savršenstvu i sreći, ili prema padu i nesreći. Prirodno je da će ono što bude posljednje igrati odlučujuću i sudbonosnu ulogu.

---

[2] *El-Enfal*, 55.

Uloga poticaja i namjere

Uzevši u obzir spomenuto načelo, postaje jasno da istinska vrijednost čovjekovih voljnih djela zavisi od njihovog udjela u stizanju do istinske sreće, tj. do bliskosti Božije. I bez obzira što se djela koja na neki način, pa čak i putem nekoliko posrednika, pripremaju uvjete za usavršavanje drugih ljudi opisuju kao dobra i plemenita, ipak njihova uloga u vječnoj sreći vršioca zavisi od toga koliki uticaj imaju na njegovo duhovno usavršavanje.

S druge strane, veza vanjskih djela sa dušom izvršioca postiže se posredstvom volje, pri čemu je volja neposredno djelo duše izvršioca, a volja za djelovanjem proizlazi iz čežnje i ljubavi prema svrsi i rezultatu toga djela. Upravo ovaj poticaj izaziva u samoj duši kretanje ka željenom cilju koji se kristalizira u obliku volje za djelom. Dakle, vrijednost voljnog djela slijedi poticaj i namjeru izvršioca, a ljepota djela bez ljepote izvršioca neće imati uticaj na usavršavanje duše izvršioca niti na vječnu sreću. Upravo iz ovog razloga djela koja se obavljaju sa materijalnim i dunjalučkim pobudama nemaju uticaj na čovjekovu vječnu sreću, tako da ni najveće društvene usluge, ukoliko budu vođene namjerom samopokazivanja, neće imati ni najmanje koristi za svoga izvršioca.[3] Štaviše, moguće je da budu povod štete i duhovnog nazadovanja. Zahvaljujući ovim činjenicama, časni Kur'an ulogu i uticaj dobrih djela na ahiretsku sreću uvjetuje vjerovanjem i namjerom približavanja Allahu.[4]

Možemo zaključiti da, kao prvo, dobro djelo nije ograničeno na činjenje usluga drugim ljudima, i drugo, da usluge drugim ljudima, kao i pojedinačni ibadeti, mogu biti učinkovite u krajnjem savršenstvu i vječnoj sreći ukoliko izviru iz Božanskih namjera.

PITANJA

1. U čemu se ogleda istinska vrijednost svakog bića?
2. Kako možemo spoznati krajnje savršenstvo čovjeka?
3. Dokažite da se krajnje savršenstvo čovjeka može dostići samo zahvaljujući povezanosti sa Uzvišenim Bogom i Njegovom blizinom!
4. Dokažite činjenicu da je učinkovitost dobrih djela u pogledu čovjekove vječne sreće uvjetovana postojanjem Božanskih poticaja i nakana!

---

[3] Pogledati: *El-Bekare*, 246; *En-Nisa'*, 38, 142; *El-Enfal*, 47; *El-Ma'un*, 6.

[4] Pogledati: *En-Nisa'*, 124; *En-Nahl*, 97; *El-Isra'*, 19; *Ta-Ha*, 112; *El-Enbija'*, 94; *Gafir*, 40; *El-En'am*, 52; *El-Kehf*, 28; *Er-Rum*, 38; *El-Bekare*, 207, 265; *En-Nisa'*, 114; *El-Lejl*, 20.

57.
Poništenje i iskup

Uvod

Jedno od pitanja koja se tiču odnosa vjerovanja i dobrih djela sa onosvjetskom srećom i, suprotno tome, odnosa nevjerovanja i neposlušnosti sa vječnom nesrećom jeste sljedeće: Da li je veza vjerovanja ili nevjerovanja sa njihovim ahiretskim učinkom, kao i veza dobrih i loših djela sa njihovim nagradama i kaznama konačna, svakog trenutka postojana i nepromjenljiva, ili je pak na neki način promjenljiva? Naprimjer, može li se loš učinak grijeha nadoknaditi dobrim djelom, i obratno, može li se učinak dobrog djela poništiti grijehom? Isto tako, da li će oni ljudi koji su jedan dio svog života bili nevjernici i grješnici, a drugi dio života vjernici i pokorni, jedno vrijeme biti kažnjeni, a drugo biti nagrađeni, ili će sreća i nesreća na Budućem svijetu zavisiti od rezultata njihovog matematičkog zbira, ili je riječ o nečem drugom?

Ovo pitanje razmatra se pod naslovom *hubt ve tekfīr*,[1] i o njemu su kroz povijest raspravljali eš'arijski i mu'tezilijski teolozi. U ovom ćemo poglavlju ukratko ukazati kakav stav o njemu zauzima Ehli-bejt.

Odnos vjerovanja i kazne

U prethodnim poglavljima saznali smo da nijedno dobro djelo bez vjerovanja u načela akaida neće biti povodom vječne sreće. Drugim riječima, nevjerovanje je povod da dobra djela ostanu bez učinka. Sada dodajemo da čovjekovo vjerovanje na kraju života uništava loš učinak nevjerstva iz prošlosti i poput blještave svjetlosti otklanja mrlje iz prošlosti. Isto tako, nevjerstvo na kraju života uništava učinak vjerovanja iz prethodnih razdoblja, čineći čovjekovu knjigu djela crnom i upropaštavajući njegovu sudbinu, te je poput vatre koja zahvati ljetinu i potpuno je uništi. Drugim

[1] *Hubt* i *tekfīr* su dva kur'anska termina. Prvi označava dokidanje učinka dobrih djela, a drugi nadoknadu grijeha.

riječima, vjerovanje je poput blještavog i jarkog svjetla koje osvjetljava prostor srca, čineći ga svijetlim i otklanjajući na taj način svaki trag tame, a nevjerovanje je poput gašenja spomenute svjetlosti, čime nestaje svjetlost, a ukazuje se tama.

Sve dok je čovjekova duša vezana za Materijalni svijet, dakle mjesto stalnih promjena i izmjena, uvijek će biti izložena svjetlosti i tami, jačanju i slabljenju svjetlosti i tame, do trenutka dok se ne spremi da napusti Prolazni svijet, kada se pred njom gasi mogućnost biranja vjerovanja ili nevjerovanja, i koliko god željela da se ponovo vrati na Ovaj svijet kako bi otklonila tamu, od toga neće imati nikakve koristi.[2]

Ovo međusobno uticanje i djelovanje između vjerovanja i nevjerovanja, sa kur'anskog stanovišta, uopće ne podliježe sumnji i veliki broj ajeta ukazuje na to, poput 9. ajeta sure *Tegabun*:

وَ مَن يُؤْمِن بِاللهِ وَ يَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

A onome ko vjeruje u Allaha i čini dobra djela loša djela će biti poništena.

U 217. ajetu sure *Bekare* kaže se:

وَ مَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَ هُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

A oni među vama koji od svoje vjere otpadnu i umru, a nevjernici su, pa njihova djela bit će poništena i na Ovom i na Onom svijetu, i oni su stanovnici Džehennema, u njemu će vječno ostati.

Odnos dobrih i loših djela

Odnos između dobrih i loših djela možemo posmatrati slično kao što smo posmatrali odnos između vjerovanja i nevjerovanja, ali ne općenito na način da će uvijek kada se dobra djela upišu u knjigu djela to značiti brisanje prijašnjih loših djela (kako su pretpostavili neki mu'tezilijski teolozi), ni da će se uvijek odražavati rezultat prisilnog objedinjavanja svih djela iz prošlosti, uzimajući u obzir njihov kvantitet i kvalitet (kako su to pretpostavili neki drugi teolozi), već kada je riječ o djelima, treba vjerovati u razdvajanje, što znači da neka od dobrih djela, ukoliko budu urađena na

[2] Pogledati poglavlje: *Od smrti do Sudnjeg dana.*

dostojan i prihvatljiv način, brišu tragove prethodnih loših djela, poput pokajanja (tevbe) koje, ukoliko se učini na poželjan način, čovjeku donosi oprost ranijih grijeha.[3]

To je kao primjer tračka svjetlosti koji bude usmjeren na tamnu tačku i osvijetli je. Međutim, svako dobro djelo ne briše trag svakog grijeha. Zbog toga je moguće da vjernik određeno vrijeme bude pod stegom kazne za grijehe, da bi na kraju otišao u vječni Džennet. Kao da čovjekova duša posjeduje različite dimenzije i svaka skupina djela, i dobrih i loših, biva povezana sa jednom dimenzijom, naprimjer dobro djelo koje je povezano sa dimenzijom *a* ne uništava učinke grijeha koji pripada dimenziji *b*, osim u slučaju da to dobro djelo bude do te mjere prosvijetljeno da zadire i u druge dimenzije duše, ili pak da grijeh do te mjere bude loš da zahvati i druge dimenzije. Između ostalog, u predajama se kaže da primljeni namaz čisti grijehe i biva povodom njihovog oprosta. U Kur'anu časnom se kaže:

وَ أَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَ زُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

I obavljajte molitvu početkom i krajem dana, i u prvim časovima noći! Dobra djela zaista poništavaju hrđava.[4]

Neki grijesi, poput neposlušnosti roditeljima i pijenja alkohola, bivaju povodom da jedno određeno vrijeme ibadeti ne budu prihvaćeni. Isto tako, prigovaranje zbog dobra ili pomoći koja se nekome učinila uništava nagradu za učinjeno djelo, kako se u Kur'anu kaže:

لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَ الْأَذَى

Ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uznemiravanjem.[5]

Međutim, određivanje vrste i mjere međudjelovanja dobrih i loših djela treba biti spoznato putem Objave i iz govora Bezgrješnih, a.s., a za sve njih ne može se odrediti univerzalno pravilo.

Na kraju poglavlja potrebno je ukazati kako dobra i loša djela nekada imaju uticaja u sreći i nesreći ili u imanju i nemanju uspjeha u činjenju drugih djela na Ovom svijetu, kao što činjenje dobra drugima, posebno ocu, majci i bliskoj rodbini, uzrokuje produženje života i udaljavanje nesreće,

---

[3] Pogledati: *En-Nisa'*, 110; *Ali 'Imran*, 135; *El-En'am*, 54; *Eš-Šura*, 25; *Ez-Zumer*, 53.

[4] *Hud*, 114.

[5] *El-Bekare*, 264.

a nepoštovanje starijih, posebno učitelja, uzrokuje da čovjek izgubi Božiju pomoć. Ovakvi rezultati ipak ne podrazumijevaju da je nagrada ili kazna primljena u potpunosti, jer osnovno mjesto nagrađivanja i kažnjavanja jeste svijet vječnosti.

PITANJA

1. Pojasnite značenje poništenja i iskupa!
2. U koliko oblika se može zamisliti odnos između vjerovanja i nevjerovanja? Koji od njih je ispravan?
3. Kako možemo zamisliti vezu između dobrih i loših djela? Koji oblik je ispravan?
4. Da li ovosvjetski učinci dobrih i loših djela mogu biti zamjena za onosvjetsku nagradu i kaznu?

58.
Prednost vjernika

Uvod

U poglavljima o spoznaji Boga naučili smo da je Božija volja prvobitno vezana za dobro i za savršenstvo, a zla i nedostaci se vežu za volju Božiju posljedično. Sasvim prirodno, i u vezi s čovjekom Božija volja tiče se savršenstva i stizanja do vječne sreće i uživanja u vječnim blagodatima, a kazna i nesreća grješnika, koju stiču na osnovu vlastitog lošeg odabira, posljedično potpada u okvir mudre volje Božije. Ukoliko kazna i onosvjetska nesreća ne bi bile uzrokovane čovjekovim lošim izborom, široka milost Božija nalagala bi da nijedno stvorenje ne bude osuđeno na kaznu.[1] Međutim, upravo sveobuhvatna milost Božija traži da čovjek bude stvoren sa odlikama slobodne volje i izbora, a ono što zahtijeva izbor bilo koje strane – vjerovanja ili nevjerovanja – jeste stizanje do dobrog ili lošeg kraja, s tom razlikom da je stizanje do dobrog kraja vezano za prvobitnu volju, a bolni kraj je vezan za drugu volju, koja je povezana s prvobitnom voljom. Upravo ova razlika podrazumijeva da i u stvaranju i u Šerijatu prednost ima strana dobra, to jest čovjek je stvoren na takav način da dobra djela ostavljaju dublji trag u oblikovanju njegove ličnosti i da zakonom bude obavezivan na izvršavanje lahkih obaveza, da ne bi imao potrebe za teškim i neizdrživim obavezama posredstvom kojih bi prešao put sreće i spasa od patnje.[2] Prilikom nagrađivanja i kažnjavanja nagrađivanje treba imati prednost, kako bi milost Božija pretekla Njegovu srdžbu. Ova prednost milosti posebno dolazi do izražaja u nekim slučajevima, od kojih ćemo ukazati samo na neke.

Povećanje nagrade

Prva prednost koju Uzvišeni Bog kada je riječ o nagradi daje onima koji tragaju za putem sreće jeste to da im ne daje nagrade za djelo samo prema

---

[1] U Kumejlovoj dovi učimo: "Zato, s čvrstim uvjerenjem tvrdim: Da nije kazne koju si odredio za Tvoje poricatelje, i da nije vječnog boravka koji si odredio za one koji Ti se tvrdoglavo opiru – Ti bi učinio Vatru, svu nju, hladom i spokojem! I u njoj ni za koga ne bi bilo boravka ni mjesta!"

[2] *Allah želi da vam olakša, a ne da poteškoće imate*. (*El-Bekare*, 185) *I u vjeri vam nije ništa teško propisao*. (*El-Hadždž*, 78)

zasluzi, već i povećava tu nagradu. Ovo se jasno ističe u kur'anskim ajetima, naprimjer u 89. ajetu sure *Neml*:

مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا

Ko donese dobro djelo, dobit će bolje od njega.

U 23. ajetu sure *Šura* kaže se:

وَ مَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا

A umnogostručit ćemo nagradu onome ko učini dobro djelo.

U 26. ajetu sure *Junus* kaže se:

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُواْ الْحُسْنَى وَ زِيَادَةٌ

One koji čine dobra djela čeka dobro i više od toga!

U 40. ajetu sure *Nisa'* kaže se:

إِنَّ اللهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَ إِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَ يُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا

Allah neće nikome ni trunku nepravde učiniti. Dobra djela On će umnogostručiti i još od Sebe nagradu veliku dati.

U 160. ajetu sure *En'am* kaže se:

مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَ مَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلاَ يُجْزَى إِلاَّ مِثْلَهَا وَ هُمْ لاَ يُظْلَمُونَ

Ko dođe s dobrim djelom, bit će deseterostruko nagrađen, a ko dođe s hrđavim djelom, bit će samo prema zasluzi kažnjen, i neće im se učiniti nepravda.

Oprost malih grijeha

Sljedeća prednost ogleda se u tome da će ukoliko se vjernici budu klonili velikih grijeha milostivi Bog oprostiti male grijehe i izbrisati njihove učinke kako se u 31. ajetu sure *Nisa'* kaže:

إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا

Ako se budete klonili velikih grijeha, koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših i uvest ćemo vas u divno mjesto.

Jasno je da oprost malih grijeha takvim ljudima nije uvjetovan tevbom, jer tevba je također povod i za oprost velikih grijeha.

Korištenje djelima drugih

Sljedeća odlika vjernika je da Uzvišeni Allah prihvata traženje oprosta meleka i Svojih odabranih robova, koje oni čine za njih.[3] Također, dove i traženje oprosta ostalih vjernika koje upućuju za njih su uslišane, a čak im stižu i nagrade za djela koja im drugi ljudi poklanjaju.

Ovakve poruke su uveliko objašnjene u brojnim ajetima i predajama, ali s obzirom da je ova tema povezana sa šefaatom, tj. zagovaranjem, koje iziskuje temeljitije objašnjenje, zadovoljit ćemo se ovim objašnjenjima.

PITANJA

1. U čemu je tajna prednosti Božije milosti u odnosu na Njegovu srdžbu?
2. Pojasnite ovu prednost u vezi sa stvaranjem i zakonodavstvom!
3. Navedite i objasnite primjere u kojima je Božanska milost potpuno očita!

[3] Pogledati: *Gafir*, 7; *Ali 'Imran*, 159; *En-Nisa'*, 64; *El-Mumtehine*, 12; *Ibrahim*, 41.

59.
Zagovaranje

Uvod

Jedna od privilegija koju Uzvišeni Bog daje isključivo vjernicima jeste sljedeće: Ukoliko čovjek vjernik sačuva vjerovanje do smrti i ne bude činio grijehe koji dovode do uskraćivanja Božije pomoći i toga da zasluži zao kraj pa da naposljetku to rezultira sumnjom ili poricanjem, ili, jednostavno rečeno, ukoliko Ovaj svijet napusti sa imanom, tj. kao vjernik, neće biti kažnjen vječnom patnjom. Mali grijesi bit će mu oprošteni zbog toga što se čuvao velikih, a veliki grijesi bit će mu oprošteni zahvaljujući potpunoj i uslišanoj tevbi. Ako ne bude uspio obaviti takvu tevbu i pokajanje, trpljenje ovosvjetskih nedaća i nesreća olakšat će mu teret grijeha, a zagrobne teškoće i početne postaje Sudnjega dana odstranit će od njega nečistoće. Ako ni tada ne budu odstranjene nečistoće grijeha, on će putem zagovaranja (*šefaata*) – koje predstavlja isijavanje najveće i najobuhvatnije Božije milosti kroz evlije Božije, posebno kroz Poslanika islama i njegov plemeniti Ehli-bejt – biti spašen od džehennemske patnje.[1] Na osnovu brojnih predaja, kur'anski termin *mekām mahmud*,[2] koji je obećan Poslaniku, jeste upravo položaj šefaata. Isto tako, časni ajet:

وَ لَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضى

A Gospodar tvoj će tebi sigurno dati, pa ćeš zadovoljan biti![3] ukazuje na Božiji oprost, koji će se spustiti putem zagovaranja Božijeg poslanika, a odnosit će se na one ljude koji taj zagovor budu zavrijedili.

Zahvaljujući svemu tome, šefaat je posljednji tračak nade za vjernike grješnike, ali u isto vrijeme oni ne smiju biti sigurni od "nauma Božijeg" (*mekr ilāhi*) i uvijek moraju imati bojazan da slučajno ne počine neko djelo koje bi bilo povod nesretnog završetka i oduzimanja vjerovanja u trenutku

---

[1] Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Pripremio sam svoje zagovaranje za one ljude iz moga ummeta koji su činili velike grijehe."

[2] *El-Isra'*, 79.

[3] *Ed-Duha*, 5.

kada budu umirali, te da im u srcima ne bude vezanosti za ovosvjetske pojave do te mjere da – ne dao Bog – s Ovog svijeta ne odu s mržnjom prema Bogu jer Ga smatraju krivim što ih putem smrti rastavlja od voljenih stvari.

Značenje šefaata

Šefā'at je izvedenica iz korijena *šef'* (شفع), u značenju para, dvojca, a u svakodnevnom govoru koristi se u značenju da ugledna i poštovana ličnost od nekog velikana zatraži da oprosti kaznu nekom prestupniku ili da poveća nagradu nekom službeniku. Vjerovatno je razlog korištenja ove riječi u ovakvim slučajevima to da prestupnik sam po sebi ne završđuje oprost ili da neki službenik sam po sebi ne završđuje povišicu plaće ili nagrade, ali kada se doda ili udvoji zahtjevom zagovarača, tada se javlja mogućnost da se zavrijedi traženo.

U uobičajenim prilikama razlog zbog kojeg se prihvata zagovaranje zagovornika jeste bojazan onoga kod kojeg se zagovara da bi – ukoliko odbije zahtjev – zagovornik mogao da se naljuti i uvrijedi i da to dovede do gubitka užitka druženja ili služenja, ili pak da mu zagovornik nanese neku štetu. Mnogobošci, koji su svojim božanstvima izmislili različit spektar ljudskih osobina poput potrebe za ženom, savjetnikom, pomoćnikom, saradnikom ili strahom od sudruga, da bi privukli pažnju velikog boga ili da bi se sačuvali njegove srdžbe, posezali su za malim božanstvima, obožavajući meleke, džine, padajući na zemlju pred kipovima i statuama, govoreći:

هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللهِ

Ovo su naši zagovornici kod Allaha.[4]

Ili:

مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللهِ زُلْفَى

Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili.[5]

Odbijajući ovakve neprosvijećene pretpostavke, Kur'an kaže:

لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللهِ وَلِيٌّ وَ لاَ شَفِيعٌ

Osim Allaha ni zaštitnika ni zagovornika neće imati.[6]

---

[4] *Junus*, 18; također pogledati: *Er-Rum* 13; *El-En'am*, 94; *Ez-Zumer*, 44.
[5] *Ez-Zumer*, 3.
[6] *El-En'am*, 70; također pogledati: *El-En'am*, 51; *Es-Sedžde*, 4; *Ez-Zumer*, 44.

Trebamo znati da nijekanje ovakvih zagovornika i ovakve vrste zagovaranja ne znači potpuno opovrgavanje šefaata. U časnom Kur'anu postoje ajeti koji potvrđuju šefaat dozvolom Božijom, u kojima se objašnjavaju uvjeti zagovornika, kao i uvjeti onih za koje će se zagovarati. Allahovo prihvatanje zagovaranja onih kojima to bude dozvoljeno te njihovog posredovanja ne dešava se usljed straha ili potrebe za njima, već je to put koji Allah otvara pred onima koji imaju i najmanju zaslužnost da dobiju vječnu milost Božiju, a za to su određeni uvjeti i pravila. Ustvari, razlika između vjerovanja u ispravni šefaat i mnogobožački šefaat jeste u vjerovanju u starateljstvo i upravljanje s dozvolom Božijom i u neovisno i samostalno starateljstvo i upravljanje, što je već objašnjeno kada smo govorili o spoznaji Boga.[7]

Termin šefaat nekada se koristi u širem značenju i obuhvata pojavu svakog dobrog uticaja u čovjeku posredstvom nekog drugog, kao što zagovaraju otac i majka za svoju djecu ili obratno, ili učitelji i odgajatelji za svoje učenike, ili čak mujezin za one ljude koje svojim glasom podsjeća na namaz učeći ezan i koji zbog toga odlaze u džamiju. Ustvari, upravo onaj trag dobra koji su imali na Ovom svijetu, na Sudnjem danu će se ispoljiti i pojaviti kao šefaat i uzimanje za ruku.

Sljedeća stvar, traženje oprosta (istigfar) za grješnike još na Ovom svijetu, jeste jedna vrsta šefaata, pa čak i učenje dove za druge i traženje od Boga da im ispuni potrebe je ustvari jedna vrsta zagovaranja kod Boga, jer svi navedeni primjeri predstavljaju posredovanje kod Uzvišenog Allaha da bi nekom stiglo kakvo dobro ili da bi se od njega odagnalo zlo.

Mjerila šefaata

Kao što je ukazano, osnovni uvjet da neko zagovara i da se za nekog zagovara jeste dozvola Božija. Kao što se u 255. ajetu sure *Bekare* kaže:

مَن ذَا الَّذِى يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ

Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova?!

U 3. ajetu sure *Junus* kaže se:

مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِهِ

Nema zagovornika osim nakon dopuštenja Njegova.

---

[7] Pogledati poglavlje: *Bog je jedan*.

U 109. ajetu sure *Ta-Ha* kaže se:

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ رَضِيَ لَهُ قَوْلا

Toga dana bit će od koristi posredovanje samo onoga kome Milostivi dopusti i bude zadovoljan njegovim govorom.

U 23. ajetu sure *Sebe'* kaže se:

وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ

I neće koristiti zagovaranje kod Njega osim onome kome On dopusti.

U ovim ajetima općenito se dokazuje uvjet dozvole Božije, ali se ne govori o odlikama onih kojima je dozvoljeno zagovaranje za druge. Ipak, iz drugih ajeta mogu se otkriti jasniji uvjeti za obje strane. Poput 86. ajeta sure *Zuhruf*:

وَ لَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ

I neće se moći oni koji mimo Njega druge dozivaju zauzimati, osim onih koji po Istini svjedoče, koji znanje posjeduju.

Možda se riječima *oni koji po Istini svjedoče* misli na svjedoke djela, koji su zahvaljujući Božanskom podučavanju upućeni u djela i namjere ljudi i kao takvi mogu svjedočiti o kvalitetu i vrijednosti njihovih postupaka. Kako se iz sklada između suda i subjekta može shvatiti, zagovornici moraju posjedovati takvo znanje da bi mogli spoznati podesnost osoba za koje se zagovara. Ako ništa, sigurno je da se među onim koji imaju ova dva uvjeta nalaze i bezgrješni članovi Ehli-bejta.

S druge strane, iz ajeta se saznaje da oni za koje se zagovara trebaju biti predmet zadovoljstva Božijeg, kako se u 28. ajetu sure *Enbija'* kaže:

وَ لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضى

Neće se zauzimati osim za one kojima On bude zadovoljan.

U 26. ajetu sure *Nedžm* kaže se:

وَ كَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللهُ لِمَن يَشَاءُ وَ يَرْضى

A koliko na Nebesima ima meleka čije posredovanje nikome neće biti od koristi, sve dok Allah to ne dozvoli onome kome On hoće i kojim je zadovoljan.

Jasno je da kada se kaže kako onaj za koga se zagovara treba biti obuhvaćen zadovoljstvom Božijim, ne misli se da mu sva djela moraju biti prihvatljiva, jer u tom slučaju ne bi imao potrebu za šefaatom, već se misli da njima Allah bude zadovoljan u pogledu vjere i vjerovanja, kako je to u predajama objašnjeno.

S druge strane, u nekoliko ajeta ukazuje se na osobenosti onih za koje se neće moći zagovarati. Naprimjer, 100. ajet sure *Šu'ara'*, gdje mnogobošci kažu:

فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ

Pa nemamo ni zagovornika.

Isto tako, u suri *Muddessir* od 40. do 48. ajeta postavlja se pitanje Džehenemlijama zašto su kažnjeni. Oni u odgovoru spominju osobine poput napuštanja namaza,[8] nepomaganja ljudima kojima je pomoć bila potrebna, poricanja Sudnjeg dana, a zatim se kaže:

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

Njima posredovanje posrednika neće biti od koristi.

Iz ovih ajeta može se zaključiti da mnogobošci i poricatelji Sudnjeg dana, koji nisu činili ibadet Bogu, koji nisu pomagali nevoljnicima i koji se ne pridržavaju ispravnih načela, nikada neće biti obuhvaćeni šefaatom. Uzevši u obzir činjenicu da je Poslanikovo traženje oprosta za druge još na Ovom svijetu jedan od oblika šefaata, a njegovo traženje oprosta za one koji nisu spremni zatražiti od njega da traži oprost za njih i da zagovara za njih kod Boga neće biti prihvaćeno,[9] može se zaključiti da oni koji poriču šefaat neće biti obuhvaćeni njime, baš kao što se i u predajama o tome govori.[10]

Dakle, apsolutni i glavni zagovornik, pored Božije dozvole, i sam ne smije biti grješnik te mora posjedovati moć prepoznavanja stepena pokornosti i neposlušnosti drugih ljudi. Istinski sljedbenici ovakvih pojedinaca mogu u njegovom okrilju imati niže stepene šefaata, pa će takvi sljedbenici biti proživljeni među šehidima i *siddīkīnima*.[11]

---

[8] Hazreti Sadik u posljednjim trenucima svoga života kaže: "Zaista naše zagovaranje ne stiže do onoga koji je olahko pristupio namazu."

[9] *El-Munafikun*, 5–6.

[10] Poslanik, s.a.v.a., kaže: "Neka Allah ne obuhvati mojim šefaatom onoga koji ne vjeruje u moj šefaat."

[11] *Oni koji u Allaha i poslanike Njegove vjeruju, oni su kod Gospodara svoga istinoljubivi i šehidi* (oni koji svjedoče). (*El-Hadid*, 19)

S druge strane, ljudi će biti podesni i zaslužit će da se za njih zalaže ukoliko pored Božije dozvole budu imali ispravno vjerovanje u Boga, poslanike, Sudnji dan i ono što je Allah objavio svojim poslanicima, poput istinitosti šefaata, te takvo vjerovanje sačuvaju do kraja života.

PITANJA

1. Pojasnite značenje zagovaranja i slučajeve u kojima se ono primjenjuje!
2. Objasnite razliku između ispravnog zagovaranja i mnogobožačkog zagovaranja!
3. Navedite uvjete koje treba posjedovati zagovarač!
4. Navedite uvjete koje treba posjedovati onaj za koga se zagovara!

60.
Odgovori na nekoliko prigovora

U vezi sa šefaatom postavljaju se određeni prigovori i iznose sumnje. U ovom poglavlju spomenut ćemo najvažnije i odgovoriti na njih.

1. Prvi prigovor tiče se određenog broja kur'anskih ajeta koji ukazuju na činjenicu da se na Sudnjem danu neće prihvatiti ničije zagovaranje. Poput 48. ajeta sure *Bekare* u kojem se kaže:

   وَ اتَّقُواْ يَوْمًا لاَّ تَجْزِى نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلاَ يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَ لاَ يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَ لاَ هُمْ يُنصَرُونَ

   I bojte se dana kada niko ni za koga neće moći ništa učiniti, kada se ničiji zagovor neće prihvatiti, kada se ni od koga otkup neće primiti i kada im niko u pomoć neće priteći.

   Odgovor: Ovakvi ajeti govore o odbacivanju nezavisnog i bezuvjetnog šefaata, u koji su neki ljudi vjerovali. Pored ovoga, spomenuti ajeti su općeniti, a sužavanje značenja postiže se posredstvom ajeta koji govore o prihvatanju šefaata, Božijom dozvolom, uz određena pravila, kao što je u prethodnom poglavlju rečeno.

2. Ispravnost načela šefaata podrazumijeva da će Uzvišeni Bog pasti pod uticaj posrednika koji budu zagovarali, tj. njihov šefaat uzrokovat će oprost – koji je djelo Božije.

   Odgovor: Prihvatanje šefaata ne znači potpadanje Boga pod uticaj, kao što ni prihvatanje tevbe, tj. pokajanja i uslišenja dove ne podrazumijeva ovu pogrešnu pretpostavku. U svim ovim prilikama riječ je o tome da ljudska djela dovode do spremnosti za prijem Božije milosti ili, filozofski rečeno, djela su uvjet za primanje onoga koji prihvata, a ne uvjet za djelovanje djelatnika.

3. Šefaat podrazumijeva da su oni koji zagovaraju i koji se zauzimaju milostiviji od Milostivog Boga, jer pretpostavka je da ukoliko ne bi bilo njihovog posredovanja grješnici bi bili kažnjeni ili bi im kazna bila trajnija.

Odgovor: Brižnost i milostivost posrednika je odsjaj i zraka beskrajne milosti Božije. Drugim riječima, šefaat je sredstvo i način koji je sam Allah Uzvišeni odredio za oprost Svojim grješnim robovima. Ustvari, to je ispoljavanje i isijavanje najveće milosti Božije koje se pokazuje kroz zaslužne i odabrane robove Njegove. Isto kao što su dova i pokajanje sredstva koja je On odredio da bi se ispunile potrebe i oprostili grijesi.

4. Sljedeći prigovor ogleda se u tome da ukoliko je Božija presuda da grješnici trebaju biti kažnjeni rezultat Božije pravde, u tom slučaju je prihvatanje zagovaranja koje se čini za njih suprotno pravdi. Isto tako, ukoliko je spasenje od kazne kao rezultat prihvatanja šefaata pravedno, u tom slučaju prethodna odredba Božija o kazni prije negoli se desio šefaat nije bila pravedna.

   Odgovor: Bilo koja od Božijih presuda, bilo sud o kazni prije šefaata ili pak sud o spasenju od kazne nakon njega, odgovara pravdi i mudrosti. To da su oba slučaja pravedna i mudra ne podrazumijeva spajanje i pomirenje dvije suprotnosti, jer se njihovi subjekti razlikuju.

   Objašnjenje: Presuda o kazni proizlazi iz činjenja grijeha, bez uzimanja u obzir uvjeta koji uzrokuju zagovaranje za grješnika i prihvatanje zagovaranja za njih, a presuda o spasenju od kazne dolazi pojavom uvjeta koji uzrokuju zagovaranje i njegovo prihvatanje. Promjena presude koja slijedi promjenu uvjeta subjekta ima veliki broj primjera u propisima i zakonima stvaranja, kao i u propisima i zakonima Šerijata. Isto tako, pravednost dokinutog pravila u svoje vrijeme, dakle prije dokidanja, nije u oprečnosti s pravednošću pravila koje ga dokida u vremenu nakon aktualizacije dokidanja. Također, mudrost odredbe o nesreći prije dove ili udjeljivanja milostinje nije u sukobu sa mudrošću odredbe da se nesreća otkloni nakon dove i milostinje. Presuda o opraštanju grijeha nakon šefaata nije u suprotnosti sa presudom o kazni prije negoli se desi šefaat.

5. Sljedeći prigovor: Uzvišeni Allah slijeđenje šejtana čini uzrokom koji rezultira džehennemskom kaznom, kao što je u 42. i 43. ajetu sure *Hidžr* rečeno:

   إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلاَّ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ۝ وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ

   Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onima koji te budu slijedili, od onih zalutalih. Za sve njih mjesto sastanka Džehennem će biti.

Ustvari, kažnjavanje grješnika na Ahiretu jeste jedan od zakona Božijih, a dobro znamo da se zakoni Božiji ne mijenjaju i ne odstupa se od njih, kao što se u 43. ajetu sure *Fatir* kaže:

فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللهِ تَبْدِيلًا وَ لَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللهِ تَحْوِيلا

U Allahovim zakonima nikada nećeš naći promjene, u Allahovim zakonima nikada nećeš naći odstupanja.

Na koji je način u tom slučaju moguće da se ovaj zakon poništi posredstvom šefaata?

Odgovor: Prihvatanje šefaata za grješnika koji posjeduje uvjete za takvo šta spada u red općih nepromjenljivih Božijih zakona.

Objašnjenje: Božiji opći i nepromjenljivi zakoni slijede zbiljska mjerila i nijedan Božiji zakon – ukoliko postoje okolnosti i uvjeti za njegovo ostvarenje, a ne postoje prepreke za njega – nije promjenljiv. Međutim, rečenice koje ukazuju na ove zakone uglavnom se ne bave pojašnjenjem svih ograničenja i različitih uvjeta vezanih za temu. Stoga se nailazi na primjere u kojima se izvanjski tekst ajeta tiče nekoliko različitih zakona i obuhvata ih, dok je ustvari objekat ajeta najuži zakon i slijedi najjače mjerilo. Dakle, svaki zakon je, uzevši u obzir zbiljske granice i uvjete teme (ne samo granice i uvjete spomenute u dotičnom tekstu), postojan i nepromjenljiv, a među njima je i zakon šefaata, koji je postojan i nepromjenljiv u odnosu na posebne grješnike koji ispunjavaju precizirane uvjete i kao takvi su obuhvaćeni posebnim normama.

6. Obećanje šefaata uzrokuje da se ljudi osmjele i postanu drski kada je riječ o činjenju grijeha i kretanju stazama koje odstupaju od Pravog puta.

Odgovor: Ovaj prigovor se također odnosi i na prihvatanje tevbe i na pretvaranje grijeha u dobra djela, a da bi se bilo obuhvaćeno šefaatom i oprostom, treba zadovoljiti uvjete koji su takvi da grješnik ne može postići sigurnost u to da ih je ispunio. Jedan od tih uvjeta je i da svoje vjerovanje očuva do posljednjeg trenutka života. Mi dobro znamo da niko ne može biti siguran da će ovaj uvjet biti zbilja ispunjen. S druge strane, čovjeka koji počini grijeh, ukoliko ne bude imao nikakve nade u oprost, zahvatit će beznađe, a upravo beznađe kod njega slabi poticaj da napusti grijeh i odvlači ga u nastavljanje putevima griješenja i zastranjenja. Upravo zbog toga, odgojna metoda produhovljenih odgajatelja jeste ta da uvijek drže ljude između nade i straha, te da ih ne ispune pretjeranom nadom u milost Božiju, jer na taj način bi *postali*

sigurni od nauma Božijeg, niti da ih toliko plaše kaznom, jer na taj način izgubili bi nadu u milost Božiju, a kako već znamo, ova stanja se ubrajaju u velike grijehe.

7. Sljedećim prigovorom želi se dati do znanja da uticaj šefaata u spasenju od kazne znači uticaj tuđeg napora (u ovom slučaju onog koji se zauzima) u sreći i oslobađanju od nesreće, iako iz kur'anskih riječi:

وَ أَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

I da je čovjekovo samo ono što sam uradi,[1] proizlazi da ono što čovjeka dovodi do sreće jeste njegov lični napor i trud.

Odgovor: Napor i trud čovjeka zarad stizanja do željenog cilja nekada biva izvršen neposredno i traje do kraja puta, a nekad na posredan način i osiguravanjem uvoda i posrednika. Čovjek za kojeg se zauzima također ulaže napore u postizanju uvodnih segmenata sreće, jer vjerovanje i ostvarenje uvjeta da se zasluži šefaat predstavljaju napor na putu stizanja do sreće, bez obzira koliko je riječ o nepotpunom i neučinkovitom naporu. Zbog toga, čovjek jedno vrijeme podliježe berzahskim mukama i tegobama, kao i strahotama na prvim sabiralištima Sudnjeg dana, ali u svakom slučaju, on je sam zasadio mladicu sreće, tj. vjerovanje u svome srcu, i vjerovatno ju je podesnim i odgovarajućim djelima natapao da se ne osuši do kraja njegovog dunjalučkog života. Dakle, konačna sreća oslanja se na njegove lične napore i zalaganja, bez obzira što su posrednici također na određeni način doveli do toga da to drvo urodi plodovima, kao što na Dunjaluku drugi ostavljaju trag upute i odgoja na ljude, ali njihova učinkovitost ne podrazumijeva poricanje čovjekovih ličnih napora i truda.

PITANJA

1. Kako možemo vjerovati u zagovaranje kada postoji ajeti koji ga opovrgavaju?
2. Zar zagovaranje nužno ne zahtijeva da drugi (zagovarač) utiču na Boga?
3. Zar zagovaranje ne znači da je pomajka (zagovarač) milostivija od prave majke (Bog)?
4. Pojasnite vezu između zagovaranja i Božije pravde!
5. Zar zagovaranje ne uzrokuje promjenu Božijeg zakona (sunnet)?
6. Da li obećanje zagovorništva dovodi do smjelosti grješnika?
7. Pojasnite kako se zagovaranje ne kosi sa pripisivanjem sreće pojedinca njegovom trudu i zalaganju!

---

[1] *En-Nedžm*, 39.

Sadržaj

PREDGOVOR 5
1. ŠTA JE VJERA 7
Pojam vjere 7
Načela i propisi vjere 7
Svjetonazor i ideologija 8
Teistički i materijalistički pogled na svijet 8
Nebeske vjere i njihova načela 8
Pitanja 10
2. NA TRAGU VJERE 11
Motivacija za traganjem 11
Važnost istraživanja vjere 12
Rješavanje jednog prigovora 14
Pitanja 15
3. UVJET ZA ŽIVOT DOSTOJAN ČOVJEKA 16
Uvod 16
Čovjek traži savršenstvo 17
Čovjekovo savršenstvo zavisi od slijeđenja razuma 17
Praktična pravila razuma imaju potrebu za spekulativnim polazištima 18
Zaključak 19
Pitanja 20
4. METODA RJEŠAVANJA TEMELJNIH PITANJA 21
Uvod 21
Vrste spoznaje 21
Vrste svjetonazora 22
Kritika i analiza 22
Zaključak 24
Pitanja 25
5. SPOZNAJA BOGA 26
Uvod 26
Diskurzivna i intuitivna spoznaja 26
Prirodna spoznaja 27
Pitanja 28
6. JEDNOSTAVNI PUT SPOZNAJE BOGA 29
Putevi spoznaje Boga 29
Odlike jednostavnog puta 30
Božiji znakovi 30
Pitanja 32
7. DOKAZIVANJE NUŽNOG BIĆA 33
Uvod 33
Sadržaj dokaza 33
Nužnost i kontingentnost 34
Uzrok i posljedica 35
Nemogućnost postojanja beskonačnog lanca uzročnosti 36
Objašnjenje dokaza 36
Pitanja 37

8. BOŽIJA SVOJSTVA ... 38
Uvod ... 38
Božija bespočetnost i beskrajnost ... 39
Odrični atributi ... 39
Uzrok koji daruje egzistenciju ... 40
Odlike uzroka koji daruje egzistenciju ... 41
Pitanja ... 42
9. SVOJSTVA BITI BOŽIJE ... 43
Uvod ... 43
Božija svojstva Biti i djelovanja ... 43
Dokazivanje svojstava Biti Božije ... 44
Život ... 45
Znanje ... 45
Moć ... 46
Pitanja ... 47
10. SVOJSTVA DJELOVANJA ... 48
Stvaralaštvo ... 49
Gospodarenje ... 50
Dostojnost obožavanja ... 51
Pitanja ... 52
11. OSTALA DJELATNA SVOJSTVA ... 53
Uvod ... 53
Volja ... 53
Mudrost ... 54
Božiji govor ... 55
Istinitost govora ... 56
Pitanja ... 57
12. ISPITIVANJE UZROKA ZASTRANJENJA ... 58
Uvod ... 58
Uzroci zastranjenja ... 58
Borba protiv uzroka zastranjenja ... 60
Pitanja ... 61
13. RJEŠENJE NEKOLIKO PRIGOVORA ... 62
Vjerovanje u nematerijalno biće ... 62
Uloga straha i neznanja u vjerovanju u Boga ... 62
Da li je uzročnost općenito načelo? ... 63
Postignuća empirijskih znanosti ... 64
Pitanja ... 65
14. MATERIJALISTIČKI SVJETONAZOR I KRITIKA MATERIJALIZMA ... 66
Načela materijalističkog svjetonazora ... 66
Razmatranje prvog načela ... 67
Razmatranje drugog načela ... 67
Razmatranje trećeg načela ... 67
Razmatranje četvrtog načela ... 68
Pitanja ... 69
15. DIJALEKTIČKI MATERIJALIZAM I KRITIKA DIJALEKTIČKOG MATERIJALIZMA ... 70
Mehanički i dijalektički materijalizam ... 70
Zakon prožimanja suprotnosti ... 71
Kritika ... 71
Diskontinuirane varijacije, mutacije ... 72
Kritika ... 72
Zakon negacije negacije ... 73

Kritika ... 73
Pitanja ... 74
16. BOG JE JEDAN ... 75
Uvod ... 75
Dokaz Božije jednoće ... 77
Pitanja ... 79
17. ZNAČENJA BOŽIJE JEDNOĆE ... 80
Uvod ... 80
1. Nijekanje brojnosti ... 80
2. Nijekanje složenosti ... 80
3. Nijekanje svojstava dodatih Biti ... 80
4. Djelatni tevhīd ... 81
5. Neovisnost u vršenju uticaja ... 82
Dva važna zaključka ... 82
Pobijanje prigovora ... 83
Pitanja ... 84
18. PRISILA I SLOBODNA VOLJA ... 85
Uvod ... 85
Objašnjenje slobodne volje ... 87
Odbijanje fatalističkih prigovora ... 88
Pitanja ... 89
19. ŠTA JE RELIGIJA? ... 90
Pojmovi kadā i kader ... 90
Objektivno i znanstveno predodređenje i sudbina ... 91
Odnos sudbine i predodređenja i čovjekove slobodne volje ... 91
Vrste uticaja višebrojnih uzroka ... 93
Odgovor na prigovor ... 93
Učinci vjerovanja u sudbinu i predodređenje ... 94
Pitanja ... 95
20. BOŽIJA PRAVDA ... 96
Uvod ... 96
Pojam pravde ... 97
Argument Božije pravednosti ... 98
Rješenje nekoliko prigovora ... 100
Pitanja ... 102
21. RAZMATRANJE PITANJA O VJEROVJESNIŠTVU ... 103
Uvod ... 103
Cilj rasprava u ovom poglavlju ... 104
Metode istraživanja u teologiji ... 105
Pitanja ... 105
22. ČOVJEKOVA POTREBA ZA OBJAVOM I VJEROVJESNIŠTVOM ... 106
Neophodnost slanja poslanika ... 106
Nedostatnost čovjekovog znanja ... 107
Koristi slanja poslanika ... 109
Pitanja ... 110
23. RJEŠAVANJE NEKOLIKO PRIGOVORA ... 111
Pitanja ... 115
24. BEZGRJEŠNOST POSLANIKA ... 116
Neophodnost očuvanosti Objave ... 116
Drugi primjeri bezgrješnosti ... 118
Bezgrješnost poslanika ... 119
Pitanja ... 120

25. DOKAZI BEZGRJEŠNOSTI POSLANIKA ... 121
Uvod ... 121
Racionalni argumenti poslaničke bezgrješnosti ... 121
Argumenti iz svetih tekstova o poslaničkoj bezgrješnosti ... 122
Tajna poslaničke bezgrješnosti ... 124
Pitanja ... 125
26. RJEŠAVANJE NEKOLIKO PRIGOVORA ... 126
Pitanja ... 132
27. NADNARAVNO DJELO ... 133
Načini dokazivanja poslanstva ... 133
Definiranje mudžize ... 134
Nadnaravne pojave ... 134
Božanske nadnaravnosti ... 135
Osobenosti poslaničkih mudžiza ... 136
Pitanja ... 136
28. RJEŠAVANJE NEKOLIKO PRIGOVORA ... 137
Prvi prigovor ... 137
Drugi prigovor ... 138
Treći prigovor ... 139
Četvrti prigovor ... 140
Pitanja ... 140
29. ODLIKE POSLANIKA ... 142
Brojnost poslanika ... 142
Broj poslanika ... 144
Vjerovjesništvo i poslanstvo ... 144
Poslanici ulu-l-‘azm ... 145
Nekoliko napomena ... 146
Pitanja ... 146
30. LJUDI I POSLANICI ... 148
Uvod ... 148
Odgovor ljudi poslanicima ... 148
Razlozi suprotstavljanja poslanicima ... 149
Načini postupanja sa poslanicima ... 150
Neki Božiji zakoni upravljanja društvima ... 151
Pitanja ... 152
31. POSLANIK ISLAMA ... 153
Uvod ... 153
Dokazivanje poslanstva Poslanika islama ... 155
Pitanja ... 156
32. NADNARAVNOST KUR’ANA ... 157
Kur’an je nadnaravan ... 157
Aspekti kur’anske mudžize ... 158
Pitanja ... 162
33. SAČUVANOST KUR’ANA OD ISKRIVLJENJA ... 163
Uvod ... 163
Kur’anu nije ništa dodato ... 164
Od Kur’ana nije ništa oduzeto ... 164
Pitanja ... 166
34. UNIVERZALNOST I VJEČNOST ISLAMA ... 167
Uvod ... 167
Islam je svjetska religija ... 168
Kur’anski argumenti o univerzalnosti islama ... 168

Islam je vječan ... 169
Rješenje nekoliko prigovora ... 170
Pitanja ... 171
35. OKONČANJE VJEROVJESNIŠTVA ... 172
Uvod ... 172
Kur'anski dokaz o okončanju vjerovjesništva ... 172
Dokaz iz predaja o okončanju vjerovjesništva ... 173
Tajna okončanja vjerovjesništva ... 174
Odgovor na jedan prigovor ... 175
Pitanja ... 176
36. IMAMET ... 177
Uvod ... 177
Pojam imameta ... 179
Pitanja ... 180
37. POTREBA ZA POSTOJANJEM IMAMA ... 181
Uvod ... 181
Neophodnost postojanja imama ... 182
Pitanja ... 184
38. POSTAVLJENJE IMAMA ... 185
Pitanja ... 190
39. BEZGRJEŠNOST I ZNANJE IMAMA ... 191
Uvod ... 191
Bezgrješnost imama ... 191
Znanje imama ... 193
Pitanja ... 196
40. IMAM MEHDI ... 197
Uvod ... 197
Univerzalna Božanska vlast ... 197
Božije obećanje ... 198
Neki primjeri iz predaja ... 200
Skrivenost i tajna skrivenosti ... 200
Pitanja ... 202
41. VAŽNOST PROŽIVLJENJA ... 204
Uvod ... 204
Važnost vjerovanja u proživljenje ... 204
Pridavanje važnosti proživljenju u Kur'anu ... 206
Zaključak ... 207
Pitanja ... 208
42. VEZA IZMEĐU PROŽIVLJENJA I DUŠE ... 209
Mjerilo jedinstva živog bića ... 209
Položaj i stanje duše u čovjekovom biću ... 211
Pitanja ... 212
43. APSTRAKTNOST DUŠE ... 213
Uvod ... 213
Racionalni dokaz apstraktnosti duše ... 213
Kur'anski dokazi ... 215
Pitanja ... 217
44. DOKAZIVANJE PROŽIVLJENJA ... 218
Uvod ... 218
Dokaz mudrosti ... 218
Dokaz pravednosti ... 220
Pitanja ... 221

45. PROŽIVLJENJE U KUR'ANU 222
Uvod 222
Neutemeljenost poricanja proživljenja 222
Pojave slične proživljenju 224
Pitanja 226
46. KUR'ANSKI ODGOVOR NA PRIGOVORE PORICATELJA 227
1. Prigovor vezan za povratak onoga što je iščezlo 227
2. Prigovor u vezi s nesposobnošću tijela za ponovni život 227
3. Prigovor u vezi s moću Djelatnika 228
4. Prigovor u vezi sa znanjem Djelatnika 229
Pitanja 230
47. BOŽIJE OBEĆANJE I SUDNJI DAN 231
Uvod 231
Konačno Božije obećanje 231
Osvrt na racionalne dokaze 232
Pitanja 234
48. ODLIKE BUDUĆEG SVIJETA 235
Uvod 235
Odlike Budućeg svijeta sa racionalnog stanovišta 237
Pitanja 238
49. OD SMRTI DO SUDNJEG DANA 239
Uvod 239
Svi ljudi će umrijeti 239
Uzimanje duša 240
Blago i grubo uzimanje duša 241
Neprihvatanje vjerovanja i pokajanja na samrti 241
Želja da se vrati na Ovaj svijet 242
Međusvijet 243
Pitanja 244
50. OPISI SUDNJEG DANA U KUR'ANU 245
Uvod 245
Stanje Zemlje, okeana i planina 245
Stanje neba i zvijezda 246
Rog smrti 246
Rog života i početak proživljenja 246
Pojava Božije vlasti i dokidanje uzroka i srodstava 247
Sud Božije pravednosti 247
Ka vječnom odredištu 248
Džennet 249
Džehennem 250
Pitanja 252
51. USPOREDBA OVOGA I BUDUĆEG SVIJETA 253
Uvod 253
Prolaznost Ovog svijeta i vječnost Budućeg 253
Odvojenost blagodati i patnji na Budućem svijetu 254
Primarnost Ahireta 254
Posljedica odabiranja ovosvjetskog života 255
Pitanja 256
52. ODNOS OVOG I BUDUĆEG SVIJETA 257
Uvod 257
Ovaj svijet je njiva Budućeg svijeta 257
Ovosvjetske blagodati ne donose sreću na Budućem svijetu 258

Ovosvjetske blagodati ne uzrokuju nesreću na Budućem svijetu 260
Zaključak 260
Pitanja 261
53. ŠTA POVEZUJE OVAJ I BUDUĆI SVIJET? 262
Uvod 262
Zbiljski ili dogovorni odnos 262
Kur'anski dokazi 263
Pitanja 264
54. ULOGA VJEROVANJA I NEVJEROVANJA U VJEČNOJ SREĆI I NESREĆI 265
Uvod 265
Zbilja vjerovanja i nevjerovanja 265
Granica vjerovanja i nevjerovanja 267
Uticaj vjerovanja i nevjerovanja na vječnu sreću i nesreću 268
Kur'anski dokazi 268
Pitanja 270
55. UZAJAMNA VEZA IZMEĐU VJEROVANJA I DJELA 271
Uvod 271
Veza vjerovanja sa djelima 271
Veza djela sa vjerovanjem 272
Zaključak 273
Pitanja 274
56. NEKOLIKO VAŽNIH STAVKI 275
Uvod 275
Istinsko čovjekovo savršenstvo 276
Racionalno objašnjenje 277
Uloga poticaja i namjere 278
Pitanja 278
57. PONIŠTENJE I ISKUP 279
Uvod 279
Odnos vjerovanja i kazne 279
Odnos dobrih i loših djela 280
Pitanja 282
58. PREDNOST VJERNIKA 283
Uvod 283
Povećanje nagrade 283
Oprost malih grijeha 284
Korištenje djelima drugih 285
Pitanja 285
59. ZAGOVARANJE 286
Uvod 286
Značenje šefaata 287
Mjerila šefaata 288
Pitanja 291
60. ODGOVORI NA NEKOLIKO PRIGOVORA 292
Pitanja 295

OSNOVE VJEROVANJA
POSLANIKOVE PORODICE

Izdavač
Fondacija "Mulla Sadra"
u Bosni i Hercegovini

Za izdavača
Akbar Eydi

Lektura
Selma Efendić
Ensar Karaman

DTP
Mahir Sokolija

Štampa
Dobra knjiga

Za štampariju
Izedin Šikalo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-42

YAZDI, Muhammad Taqî Mîsbāh
Osnove vjerovanja Poslanikove porodice / Muhammed Taqi Misbah Yazdi ; preveli s perzijskog Ertan Basarik, Akbaš Lutfi. – Sarajevo : Fondacija Mulla Sadra, 2012. – 295 str. ; 24 cm

Izv. stv. nasl. na perz. jeziku. – Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-657-47-4
I. Yazdi, Muhammed Taqi Misbah vidi Yazdi,
Muhammad Taqî Mîsbāh
COBISS.BH-ID 19414790